

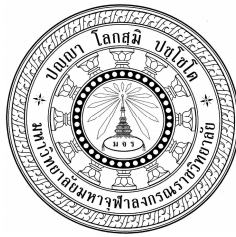
การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม
จังหวัดราชบุรี

TEMPLE DEVELOPMENT FOR CULTURAL TOURISM IN
PHOTHARAM DISTRICT, RATCHABURI PROVINCE

พระครูพิทักษ์ศิลปาคม (นุชิต วชิรวิฑูโธ)

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

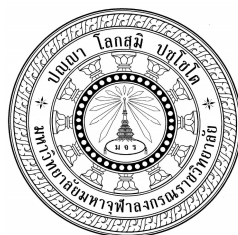
การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม
จังหวัดราชบุรี

พระครูพิทักษ์ศิลปาคม (นุชิต วชิรวิฑูโธ)

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

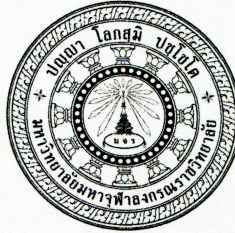
Temple Development for Cultural Tourism in Photharam District, Ratchaburi Province

Phrakhru Pitaksillapakhom (Nuchit Vajiravuddho)

A Research Paper Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Management)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับสารนิพนธ์เรื่อง
“การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี” เป็นส่วนหนึ่งของการ
ศึกษาตามหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(พระมหาสมบูรณ์ วุฑฒิโกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบสารนิพนธ์

(พระมหากังवाल อีธมโม, ผศ. ดร.)

ประธานกรรมการ

(ผศ. ดร.บุษกร วัฒนบุตร)

กรรมการ

(รศ. ดร.สุรพล สุยะพรหม)

กรรมการ

(พระครูวิสุทธิธานันท์คุณ, ดร.)

กรรมการ

(พระครูสังฆรักษ์ทรงพรพรณ ขยทตโต, ผศ. ดร.)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมสารนิพนธ์

พระครูวิสุทธิธานันท์คุณ, ดร.

ประธานกรรมการ

พระครูสังฆรักษ์ทรงพรพรณ ขยทตโต, ผศ. ดร.

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระครูพิทักษ์ศิลปาคม)

- ชื่อสารนิพนธ์** : การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
- ผู้วิจัย** : พระครูพิทักษ์ศิลปาคม (นุชิต วชิรวิฑูโธ)
- ปริญญา** : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)
- คณะกรรมการควบคุมสารนิพนธ์**
- : พระครูวิสุทธาจารย์นันทคุณ, ดร., พธ.บ. (การจัดการเชิงพุทธ), พธ.ม. (การจัดการเชิงพุทธ), พธ.ด. (การจัดการเชิงพุทธ)
 - : พระครูสังฆรักษ์ทรงพรพรณ ชยทนต์, ผศ. ดร., พธ.บ. (การจัดการเชิงพุทธ), พธ.ม. (การจัดการเชิงพุทธ), พธ.ด. (การจัดการเชิงพุทธ)
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) ศึกษาสภาพการณ์ปัจจุบันของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี (๒) ศึกษาแนวโน้มในเชิงอุดมคติของการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี และ (๓) นำเสนอแนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน และแนวโน้มเชิงอุดมคติ ระเบียบวิธีวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพมีการวิเคราะห์เอกสาร และใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลภาคสนามจากผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน ๑๗ รูป/คน และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท

ผลการวิจัยพบว่า

๑. สภาพการณ์ปัจจุบันของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี พบว่า (๑) ด้านสิ่งดึงดูดใจ ได้แก่ หนึ่งใหญ่วัดขนอนซึ่งได้รับรางวัลจากยูเนสโก เป็นต้น (๒) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ มีศูนย์บริการนักท่องเที่ยว (๓) ด้านการเข้าถึง ได้แก่ มีป้ายบอกเส้นทางเดินรถ เป็นต้น (๔) ด้านการรักษาความปลอดภัย ได้แก่ มีอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนปฏิบัติงานด้านความปลอดภัยร่วมกับเจ้าหน้าที่หน่วยงานราชการ เป็นต้น (๕) ด้านการตลาด ได้แก่ มีการกระตุ้นตลาดจากกลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว เป็นต้น และ (๖) ด้านนักท่องเที่ยว ได้แก่ ให้ความสำคัญกับความพึงพอใจและความประทับใจของนักท่องเที่ยว เป็นต้น

๒. แนวโน้มในเชิงอุดมคติของการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี พบว่า ควรพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยไม่ทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ควรมีการบริหารจัดการโดยเน้นการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชนเป็นสำคัญ ควรสนับสนุนงบประมาณให้เท่าเทียมกันทุกวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ควรวางแผนยุทธศาสตร์ตามหลัก PDCA ควรกำหนดปฏิทินกิจกรรมพระพุทธศาสนาอ้างอิงเทศกาลต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ไม่เน้นของเรื่องราววัตถุมงคลแต่เน้นพุทธศิลป์ ไม่เก็บค่าเข้าชมจากคนไทย ควรแก้กฎหมายการอุดหนุนเงินบำรุงศาสนสถาน ควรจำแนกกลุ่มกลุ่มนักท่องเที่ยวสำหรับการให้บริการที่ตรงกับความต้องการ

ท่องเที่ยว ทุกวัดที่มีมรดกทางวัฒนธรรมควรขึ้นทะเบียนโบราณสถานโดยไม่กังวลเรื่องความอิสระในการบริหารจัดการ และควรร่วมกันอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชนมอญในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ มากกว่าการให้ความสำคัญกับรายได้จากการท่องเที่ยว

๓. แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มเชิงอุดมคติ พบว่า (๑) ด้านสิ่งดึงดูดใจ ได้แก่ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายร่วมกันรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนมอญและเผยแพร่สู่สาธารณชน เป็นต้น (๒) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายร่วมกันจัดศูนย์บริการนักท่องเที่ยวรองรับนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศและมีผู้เชี่ยวชาญภาษาอยู่ประจำการ เป็นต้น (๓) ด้านการเข้าถึง ได้แก่ กรมทางหลวงติดตั้งป้ายบอกทางเพิ่มเติมในจุดเชื่อมต่อหรือบริเวณทางแยก เป็นต้น (๔) ด้านการรักษาความปลอดภัย ได้แก่ วัดดำเนินการติดตั้งกล้องวงจรปิดเพิ่มเติมให้ครอบคลุมแหล่งท่องเที่ยวและพื้นที่ภายในวัด เป็นต้น (๕) ด้านการตลาด ได้แก่ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายร่วมกันประชาสัมพันธ์ในช่องทางที่หลากหลาย เป็นต้น และ (๖) ด้านนักท่องเที่ยว ได้แก่ ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวในพื้นที่ให้บริการกับนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างชาติโดยเสมอภาคกัน เป็นต้น

Research Paper Title : Temple Development for Cultural Tourism in Photharam District, Ratchaburi Province

Researcher : Phrakhru Pitaksillapakhom (NuChit Vajiravuddho)

Degree : Master of Arts (Buddhist Management)

Research Paper Supervisory Committee

: Phrakhru Wisutthanantakhun, Dr., B.A. (Buddhist Management), M.A. (Buddhist Management), Ph.D. (Buddhist Management)

: Phrakhrusangharak Songphan Jayadatto, Asst. Prof. Dr. B.A. (Buddhist Management), M.A. (Buddhist Management), Ph.D. (Buddhist Management)

Date of Graduation : February 18, 2019

Abstract

The objectives of research paper were (1) to study the current situation of the management of cultural tourism in Photharam district, Ratchaburi province, (2) to study Idealistic trend of temple development for cultural tourism in Photharam district, Ratchaburi province, and (3) to propose guidelines of temple development for cultural tourism in Photharam district, Ratchaburi province that corresponds to the current situation and ideal trend. The research methodology was the qualitative research had the documentary analysis and interview as the tool to collect the data in the field study from 17 key informants and analyzed the data through the content analysis technique.

The findings of this research were as following:

1. The current situation of the management of cultural tourism in Photharam district, Ratchaburi province as following: (1) Attraction side; Khanon temple which has been awarded by UNESCO, etc. (2) Amenity side; the tourist service center, etc. (3) Accessibility side; car route signs, etc. (4) Safety side; civil protection volunteers perform safety work with government officials, etc. (5) Marketing side; marketing stimulation from tourism business operators, etc., and (6) Tourist side; a focus on satisfaction and impression of tourists, etc.

2. An idealistic trend on temple's development for cultural tourism in Photharam district, Ratchaburi province as following: should be managed by emphasizing the participation of stakeholders in the community, should support the

budget equal to every temple that is a tourist attraction, should establish a strategic plan based on PDCA principles, should create a Buddhist activity calendar by reference to various festivals to promote tourism, not emphasizing the story of sacred objects but emphasizing Buddhist art, not collecting admission fees from Thai people, should amend the law regarding temple maintenance support, should classify tourists groups for providing services that meet the travel needs, every temple with cultural heritage should register the Antique Sites without worrying about administrative freedom, and should conserve the Mon community culture as the national cultural heritage rather than focusing on tourism income.

3. The guidelines of temple development for cultural tourism in Photharam district, Ratchaburi province that corresponds to the current situation and ideal trend as following: (1) Attraction side; all stakeholders involved in preserving the traditional culture of the Mon community and publicizing it, etc. (2) Amenity side; all stakeholders involved in organizing the tourist service center to support the foreign tourists and have language experts, etc. (3) Accessibility side; department of highways installed additional signs in the access point or intersection area, etc. (4) Safety side; temple install additional CCTV cameras to cover tourist attractions and areas within the temple, etc. (5) Marketing side; all stakeholders involved in public relations in various channels, etc., and (6) Tourist side; tourism business operators in the area providing services to Thai and foreign tourists equally.

กิตติกรรมประกาศ

สารนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ด้วยความเมตตาของคณะกรรมการผู้ควบคุมสารนิพนธ์ ได้แก่ พระครูวิสุทธิธานันทคุณ, ดร. และ พระครูสังฆรักษ์ทรงพรพรณ ชยทตฺโต, ผศ. ดร. ที่อนุเคราะห์ให้คำปรึกษาแนะนำ ช่วยเหลือในการปรับปรุง แก้ไขสารนิพนธ์จนสำเร็จด้วยดี

ขอขอบคุณ คณะกรรมการตรวจสอบสารนิพนธ์ ประกอบด้วย พระมหากังวาล อธิธมฺโม, ผศ. ดร., ผศ. ดร.บุษกร วัฒนบุตร, รศ. ดร.สุรพล สุยะพรหม, พระครูวิสุทธิธานันทคุณ, ดร. และ พระครูสังฆรักษ์ทรงพรพรณ ชยทตฺโต, ผศ. ดร. ที่กรุณาให้ข้อเสนอแนะ ปรับปรุง เพื่อความถูกต้องและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณ พระสมุทรวชิโรโสภณ, ดร. พระครูวาทิตวโรดม, ดร., พระมหากังวาล อธิธมฺโม, ดร., พระสุรวิทย์ สิริวัฒน์โก, ดร. และ ดร.ปณณธร เอี่ยมชัยพฤกษ์ ที่กรุณาเป็นผู้เชี่ยวชาญในการปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์ให้สมบูรณ์และสำเร็จได้ด้วยดี

ขอขอบคุณ พระครูคุณสารานุกูล พระครูสันตยาภิรัต พระอนุวัตร สุจิตฺโต นายสนธยา เสนเอี่ยม นางนงคราญ สุขสม นางสาวสรียา บุญมาก นายประทีป มีพรบุชา นายประชุม พิมพ์โต นายวันวิศ คชประดิษฐ์ นายฤทธิไกร เอี่ยมจินดา ดร.กนกวรรณ แสนเมือง นายพิเชษฐ์ ยานูวิริยะกุล นายธรรมบุญ แยมศรี นายฉลาด ถาวรกุลพงศ์ นายโสภณ นิไชโยค และนายจพรรักษ์ ถาวรกุลพงศ์ ที่ให้ข้อมูลเพื่อการวิจัย ตลอดจนทั้งบุคคลต่าง ๆ ที่อนุเคราะห์ข้อมูลเพื่อการวิจัยเป็นอย่างดี

สุดท้ายนี้ คุณค่าและประโยชน์ใด ๆ อันจะพึงมีจากสารนิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอน้อมถวาย เป็นพุทธานุชา ธรรมบูชา สังฆบูชา และมอญบูชาเป็นกตเวทิตาคุณแก่บิดรมารดา ตลอดจนครู อาจารย์ รวมถึงผู้มีอุปการคุณทุกท่าน ซึ่งไม่สามารถจะเอ่ยนามได้ทั้งหมด

พระครูพิทักษ์ศิลปาคม (นุชิต วชิรวิฑูโธ)

๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ซ
สารบัญภาพ	ณ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ญ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ คำถามวิจัย	๔
๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๖
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗
๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา	๗
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับวัด	๓๙
๒.๓ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	๔๖
๒.๔ ข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย	๖๒
๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖๖
๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๘๐
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๘๑
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๘๑
๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลหลัก	๘๑
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๘๓
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๘๔
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล	๘๕

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	๘๖
๔.๑ สภาพการณ์ปัจจุบันของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอ โพธาราม จังหวัดราชบุรี	๘๖
๔.๒ แนวโน้มในเชิงอุดมคติของการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี	๑๐๖
๔.๓ แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มเชิงอุดม คติ	๑๑๐
๔.๔ สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย	๑๒๙
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	๑๓๒
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๓๒
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย	๑๓๖
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๔๒
บรรณานุกรม	๑๔๓
ภาคผนวก	๑๕๓
ภาคผนวก ก รายนามผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจเครื่องมือวิจัย	๑๕๔
ภาคผนวก ข หนังสือขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์	๑๖๐
ภาคผนวก ค แบบสัมภาษณ์	๑๗๙
ภาคผนวก ง ประมวลภาพจากการสัมภาษณ์	๑๘๑
ประวัติผู้วิจัย	๑๙๐

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
๓.๑ จำนวนผู้ให้ข้อมูลหลัก	๘๑
๔.๑ สภาพการณ์ปัจจุบันของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ด้านสิ่งดึงดูดใจ	๘๘
๔.๒ สภาพการณ์ปัจจุบันของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก	๙๑
๔.๓ สภาพการณ์ปัจจุบันของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ด้านการเข้าถึง	๙๕
๔.๔ สภาพการณ์ปัจจุบันของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ด้านการรักษาความปลอดภัย	๙๗
๔.๕ สภาพการณ์ปัจจุบันของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ด้านการตลาด	๑๐๑
๔.๖ สภาพการณ์ปัจจุบันของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ด้านนักท่องเที่ยว	๑๐๕
๔.๗ แนวโน้มในเชิงอุดมคติของการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี	๑๐๘
๔.๘ แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มเชิงอุดมคติ ในด้านสิ่งดึงดูดใจ	๑๑๒
๔.๙ แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มเชิงอุดมคติ ในด้านสิ่งอำนวยความสะดวก	๑๑๖
๔.๑๐ แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มเชิงอุดมคติ ในด้านการเข้าถึง	๑๑๙
๔.๑๑ แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มเชิงอุดมคติ ในด้านการรักษาความปลอดภัย	๑๒๒
๔.๑๒ แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มเชิงอุดมคติ ในด้านการตลาด	๑๒๔
๔.๑๓ แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มเชิงอุดมคติ ในด้านนักท่องเที่ยว	๑๒๗

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
๒.๑	กรอบแนวคิดในการวิจัย
๔.๑	สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย: 3A-2C2T-SM โมเดลการจัดการพัฒนาวัดเพื่อ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
	๘๐
	๑๒๙

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

สารนิพนธ์ฉบับนี้ ได้ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นหลักในการอ้างอิง ซึ่งจะระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังอักษรย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ที.ปา. (ไทย) ๑๑/ ๓๗๙/๒๙๐ หมายความว่า ระบุถึง พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค ฉบับภาษาไทย เล่มที่ ๑๑ ข้อที่ ๓๗๙ หน้าที่ ๒๙๐ เป็นต้น ทั้งนี้ โดยใช้ระบบคำย่อ ดังต่อไปนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.ม.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จ.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	จุฬวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.อุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปรปณณาสก์	(ภาษาไทย)
ส.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
อง.ทุก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ติก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.อฏฐก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	อฏฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ชาดก	(ภาษาไทย)
ขุ.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	มหานิเทศ	(ภาษาไทย)
ขุ.ป.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ปฏิสัมภิทามรรค	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สังคมในปัจจุบันมีความตระหนักถึงความสำคัญของศิลปะ วัฒนธรรม เทศกาล รวมถึงมรดกทางวัฒนธรรมพื้นบ้านมากขึ้น ทั้งนี้ การตื่นตัวต่อวัฒนธรรมประกอบกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมของในแต่ละพื้นที่เป็นจุดกำเนิดของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ดังจะเห็นว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้กลายเป็นศูนย์กลางของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในยุโรป อีกทั้งประเทศอื่นๆ ได้พยายามที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในประเทศของตนเอง เพราะนอกจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะสามารถนำรายได้เข้าสู่ประเทศ และนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจทั้งระดับประเทศและระดับภูมิภาคแล้ว การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการสืบทอดวัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไป^๑

โดยแท้จริง การท่องเที่ยว จำแนกออกเป็น ๗ ประเภท ได้แก่ (๑) การท่องเที่ยวเพื่อชาติพันธุ์ (Ethnic Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่ประสงค์ที่จะสังเกตการแสดงออกทางวัฒนธรรม และแบบแผน การใช้ชีวิตของประชากรต่างเผ่าพันธุ์ ซึ่งจะรวมไปถึงการไปเยือนบ้านเกิดเมืองนอน การเข้าร่วมพิธีกรรมรำฟ้อน และการเข้าร่วมพิธีทางศาสนาต่าง (๒) การท่องเที่ยวเพื่อสิ่งแวดล้อม (Environmental Tourism) การท่องเที่ยวประเภทนี้คล้ายคลึงกับการท่องเที่ยวเพื่อชาติพันธุ์ กล่าวคือ เป็นการดึงดูดใจนักท่องเที่ยวจากแดนไกลให้เข้ามาท่องเที่ยว แต่ข้อนี้จะเน้นสิ่งดึงดูดใจ (Attractions) ที่เป็นสิ่งธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากกว่าที่จะเน้นชาติพันธุ์มนุษย์ การกลับคืนสู่ธรรมชาติและการชื่นชมต่อความสัมพันธ์ของผู้คนกับพื้นพิภพที่อยู่ในกลุ่มนี้ ซึ่งจะรวมการถ่ายภาพ การเดินทางไกล การปีนเขา การล่องเรือเล็ก และการตั้งแคมป์ (๓) การท่องเที่ยวเพื่อวัฒนธรรม (Cultural Tourism) เป็นการเดินทางเพื่อสัมผัสและการเข้าร่วมในวิถีชีวิตเก่า ๆ ที่กำลังจะสูญหายไปบางท้องถิ่น เพื่อให้เข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงประวัติความเป็นมาการดำเนินชีวิตที่แตกต่างไปจากวัฒนธรรมของตน เช่น การแสดงศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และงานเทศกาล เป็นต้น (๔) การท่องเที่ยวเพื่อประวัติศาสตร์ (Historical Tourism) เป็นการท่องเที่ยวชมพิพิธภัณฑสถานและโบราณวัตถุเก่าๆ ที่เน้นความรุ่งเรืองในอดีต อาจเป็นการไปชมอนุสาวรีย์ โบสถ์ วิหาร วัดต่างๆ และการแสดงแสง เสียงเหตุการณ์เด่น ๆ ในอดีต (๕) การท่องเที่ยวเพื่อธุรกิจ (Business tourism) มีลักษณะเด่นคือ การประชุมหารือพบปะกันหรือ

^๑Nzama, A.T, Magi, L.M., & Ngcobo, N.R., **Workbook-I Tourism Workbook for Educators: 2004 Curriculum Statement (Unpublished Tourism Workshop Educational Materials)**, (Centre for Recreation & Tourism, UZ. and Tourism KwaZulu-Natal: University of Zululand, 2005), p. 5.

การสัมมนา ซึ่งมักรวมเอาการท่องเที่ยวประเภทอื่นเข้ามาไว้ด้วยเมื่อมีการท่องเที่ยวเพื่อธุรกิจเกิดขึ้น แหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งจะมีการท่องเที่ยวได้หลายประเภทบางแห่งเป็นทั้งแหล่งท่องเที่ยวเพื่อ นันทนาการ สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม แล้วแต่นักท่องเที่ยวต้องการอย่างไร (๖) การท่องเที่ยวเพื่อการนันทนาการ (Recreational tourism) เป็นการเข้าร่วมการแข่งขันกีฬา น้ำพุแร่รักษาโรค การ อาบแดด และการสมาคมกันในสิ่งแวดล้อมที่ผ่อนคลายจิตใจ สถานที่ดังกล่าวได้แก่ หาดทราย ทะเล การแข่งขันกอล์ฟในสนามชั้นเยี่ยม และการแข่งขันเทนนิส เป็นต้น การส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวในกลุ่ม นี้จะดึงดูดนักท่องเที่ยวที่ต้องการพักผ่อนหย่อนใจโดยเฉพาะ และ (๗) การท่องเที่ยวเพื่อเป็นรางวัล (Incentive tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่จัดขึ้นเพื่อเป็นรางวัลแก่พนักงาน เพื่อเป็นสวัสดิการแก่ หน่วยงาน และบริษัทห้างร้านต่าง ๆ เพื่อการดูงานประชุม ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม และนันทนาการ^๒

การท่องเที่ยวนอกจากจะมีประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจแล้ว ยังมีประโยชน์ทางด้านสังคม ซึ่งช่วยให้ประชาชนได้เห็นความสำคัญของศิลปวัฒนธรรม ประเพณีของแต่ละท้องถิ่น และยังช่วยให้ สภาพแวดล้อมของท้องถิ่นดีขึ้นเนื่องจากการพัฒนาท้องถิ่น ให้มีความสะอาดปลอดภัยเพื่อต้อนรับ นักท่องเที่ยว ยิ่งไปกว่านั้น การท่องเที่ยวยังเป็นการสร้างความมั่นคงให้กับประเทศ เพราะในสถานที่ที่ นักท่องเที่ยวเดินทางไปจะมีการสร้างปัจจัยต่างๆ เช่น ถนน ไฟฟ้า ประปา โรงแรม ที่พักต่าง ๆ ตามมา เพื่อสนองความต้องการ และการสร้างวัตถุสิ่งของเหล่านี้จะช่วยขจัดปัญหาหรือภัยที่เกิดจากการแทรกซึม หรือบ่อนทำลายต่าง ๆ ได้อย่างดี นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างความเจริญให้แก่ท้องถิ่นได้อย่าง มากมายอีกด้วย ฉะนั้น นานาประเทศจึงใช้กลยุทธ์ต่าง ๆ เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติให้ เดินทางมาท่องเที่ยวในประเทศของตนให้มากที่สุด และส่งเสริมให้พลเมืองของตนสนใจท่องเที่ยว ภายในประเทศของตนมากกว่าที่จะเดินทางไปท่องเที่ยวยังต่างประเทศ^๓

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นรูปธรรมการท่องเที่ยวประเภทหนึ่งซึ่งเน้นความสำคัญกับ แหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับ มรดกประเพณีที่สืบทอดต่อ ๆ กันมา และวัฒนธรรมที่ดึงดูดความสนใจ โดยสิ่งที่ดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยวนั้นมีหลายอย่างประกอบด้วย วิถีชีวิต พิพิธภัณฑสถาน การแสดง แหล่งโบราณคดี ศิลปะ ละคร การแสดงดนตรีสากล และการแสดงดนตรีพื้นบ้าน ประเพณี พิธีกรรม ทางศาสนา หัตถกรรมงานฝีมือ และการกระทำอื่น ๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม^๔ ประการสำคัญ คือ แหล่งท่องเที่ยวจะต้องมีองค์ประกอบที่ทำให้การท่องเที่ยวบรรลุวัตถุประสงค์ได้ คือ หรือ 3As ได้แก่ สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) และการเข้าถึง (Accessibility)^๕

^๒บุปผา พิกุลแก้ว และคณะ, แนวทางการมีส่วนร่วมของภาคธุรกิจในการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวทางธรรมชาติอย่างยั่งยืนบนพื้นที่เกาะช้าง กิ่งอำเภอเกาะช้าง จังหวัดตราด, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๐), หน้า ๒๔.

^๓ปิยะวดี หิริมกมล, พฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวไทยต่อการท่องเที่ยวในจังหวัดสุโขทัย, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๕), หน้า ๒๕.

^๔จุฑามาศ คงสวัสดิ์, การศึกษาแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐม, (นครปฐม: ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๐), หน้า ๑.

^๕Collier A. & Harraway S., *The New Zealand Tourism Industry*, 2nd ed., (New York: Longman, 1997), p. 18.

โพธาราม อำเภอหนึ่งในจังหวัดราชบุรี เป็นหมู่บ้านสองฝั่งแม่น้ำแม่กลองที่ยังคงวิถีชาวบ้านอันเรียบง่ายและมีกลิ่นอายของความเก่าแก่ และมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมากมาย อาทิ หนึ่งใหญ่วัดขนอน ซึ่งได้รับรางวัลจากยูเนสโก (UNESCO) ในฐานะการแสดงที่ควรค่าแก่การสืบทอดให้คงอยู่ต่อไป และโพธารามเป็นอำเภอที่ได้รับการยกย่องให้เป็น ๑ ใน ๖ ชุมชนดีเด่นของโลกที่มีผลงานในการอนุรักษ์ฟื้นฟูมรดกวัฒนธรรมเชิงนามธรรม โดยในการเชิดนั้น คนที่เชิดตัวละครหนึ่งใหญ่ไม่ใช่ผู้ใหญ่หรือคนเฒ่าคนแก่ แต่เป็นเด็กในชุมชนโพธารามที่ได้รับการฝึกฝนมาอย่างดีไม่ต่ำกว่า ๓ เดือน หนึ่งใหญ่แต่ละตัวก็ไม่ใช่ขนาดเล็กเหมือนตัวหนังตะลุง เด็กตัวเล็ก ๆ มากตัวหนึ่งขึ้นในระดับสี่ระฆังพร้อมแสดงท่วงท่า ลีลา และก้าวเดินให้ถูกจังหวะสอดคล้องไปกับดนตรี เด็กตัวน้อย ๆ นี้จะคอยสืบสานวัฒนธรรมและสานต่อลมหายใจของ หนึ่งใหญ่วัดขนอนให้ดำรงอยู่ต่อไป อีกสถานที่หนึ่ง คือ วัดคงคาราม ซึ่งมีภาพจิตรกรรมฝาผนังโบราณอายุเก่าแก่กว่า ๒๕๐ ปี ที่งดงามเช่นกัน ภาพส่วนใหญ่เป็นภาพพุทธประวัติตอนมารผจญ ภาพสวรรค์ชั้นต่าง ๆ ภาพอดีตของพระพุทธเจ้าที่ประทับบนบัลลังก์ ภาพพระพุทธประวัติและพระพุทธชาดก บางภาพก็บอกเล่าเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ในยุคนั้นได้อย่างดี และยังมีรูปของฝรั่งเข้ามาอยู่ในเรื่องราวของภาพด้วย แสดงให้เห็นว่าในยุคนั้นชาติตะวันตกเริ่มเข้ามามีอิทธิพลในประเทศไทย ฯลฯ^๖

อย่างไรก็ตาม การส่งเสริมการท่องเที่ยวในแต่ละพื้นที่มักประสบปัญหา โดยเฉพาะความขัดแย้งระหว่างการพัฒนากับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมทางสังคม เพราะรูปแบบของการจัดการการท่องเที่ยวโดยทั่วไปนั้นมุ่งเน้นเพื่อพัฒนาระบบเศรษฐกิจมากกว่าที่จะสนใจถึงผลกระทบที่อาจมีต่อชุมชน ไม่ว่าจะเป็นวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี สังคมและวัฒนธรรม ซึ่งหากมองผลกระทบที่เกิดขึ้นแล้วนั้นจะพบว่าสังคมหรือชุมชนจะเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบมากที่สุด ทั้งทางตรงและทางอ้อม อย่างไรก็ตามในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา กระแสการอนุรักษ์ได้เพิ่มสูงขึ้นจึงเกิดแนวทางการจัดการท่องเที่ยวแนวใหม่ซึ่งเป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ นั่นคือ การท่องเที่ยวที่ส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวรวมทั้งเจ้าหน้าที่ของพื้นที่มีจิตสำนึกที่ดีต่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม โดยมีปรัชญาหลักคือ การเพิ่มรายได้ในด้านการท่องเที่ยวควบคู่ไปกับการดูแลรักษาสภาพแวดล้อมเป็นสำคัญ เน้นการตอบสนองต่อความจำเป็นพื้นฐานมากกว่าการบริโภควัตถุ นอกจากนี้ ยังเน้นการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ทางวัฒนธรรมระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนในชุมชน ซึ่งเรียกกันย่อ ๆ ว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism)

จากปัญหาดังกล่าวข้างต้น ประกอบกับที่ผู้วิจัยมีสังกัดในพื้นที่อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี จึงมีความสนใจศึกษาเรื่อง การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้จากการวิจัยเป็นข้อมูลสำคัญเพื่อใช้ในการพัฒนาบทบาทวัดในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สืบไป

^๖ไปด้วยกัน.คอม, **เที่ยวโพธาราม**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.paiduaykan.com/travel/เที่ยวโพธาราม> [๒๘ ธันวาคม ๒๕๖๐].

๑.๒ คำถามวิจัย

๑.๒.๑ สภาพการณ์ปัจจุบันของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี เป็นอย่างไร

๑.๒.๒ แนวโน้มในเชิงอุดมคติของการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี เป็นอย่างไร

๑.๒.๓ แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มเชิงอุดมคติ เป็นอย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๓.๑ เพื่อศึกษาสภาพการณ์ปัจจุบันของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

๑.๓.๒ เพื่อศึกษาแนวโน้มในเชิงอุดมคติของการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

๑.๓.๓ เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มเชิงอุดมคติ

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตเนื้อหาตามแนวคิดการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของ กลุ่มวิชาการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว รวม ๖ ด้าน ได้แก่

๑. ด้านสิ่งดึงดูดใจ
๒. ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก
๓. ด้านการเข้าถึง
๔. ด้านการรักษาความปลอดภัย
๕. ด้านการตลาด
๖. ด้านนักท่องเที่ยว^๗

^๗ กลุ่มวิชาการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว, การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว, ๒๕๕๗), หน้า ๖๗.

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านตัวแปร

ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตตัวแปร ดังนี้

ตัวแปรต้น (Independent Variables) ได้แก่ สภาพการณ์ปัจจุบัน และแนวโน้มในเชิงอุดมคติของการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) ได้แก่ รูปแบบการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี รวม ๖ ด้าน ได้แก่ (๑) ด้านสิ่งดึงดูดใจ (๒) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก (๓) ด้านการเข้าถึง (๔) ด้านการรักษาความปลอดภัย (๕) ด้านการตลาด และ (๖) ด้านนักท่องเที่ยว

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากร/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งกำหนดขอบเขตด้านประชากร/ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จำแนกเป็น ๔ กลุ่ม ประกอบด้วย

กลุ่มที่ ๑ พระสงฆ์จำพรรษา จำนวน ๓ รูป ได้แก่

๑. เจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

๒. รองเจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

๓. เจ้าอาวาสวัดคงคาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

กลุ่มที่ ๒ หัวหน้าหน่วยงานราชการที่มีส่วนเกี่ยวข้อง จำนวน ๗ คน ได้แก่

๑. ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี

๒. ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๑ ราชบุรี

๓. ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานราชบุรี

๔. นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลคลองตากต อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

๕. นายกองค์การบริหารส่วนตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

๖. ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๓ ตำบลคลองตากต อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

๗. ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๔ ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

กลุ่มที่ ๓ บุคลากรมหาวิทยาลัย/โรงเรียน/สถานศึกษาในพื้นที่ จำนวน ๓ คน ได้แก่

๑. ผู้อำนวยการหลักสูตรการท่องเที่ยวและการโรงแรม คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง จังหวัดราชบุรี

๒. ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดคงคาราม (อินทราชผดุงศิลป์) อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

๓. ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดขนอน (ศรัทธาสวรรณราษฎร์อุปถัมภ์) อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

กลุ่มที่ ๔ ตัวแทนภาคประชาสังคม/ชุมชน จำนวน ๕ คน ได้แก่

๑. ผู้จัดการพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดคงคาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

๒. ผู้ดูแลพิพิธภัณฑสถานใหญ่วัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

๓. ปราชญ์ชาวบ้าน ชุมชนวัดคงคาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

๔. ปราชญ์ชาวบ้าน ชุมชนวัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

๑.๔.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๑ ถึงเดือน มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๒ รวมเป็นระยะเวลา ๙ เดือน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การพัฒนาวัด หมายถึง การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตามปัจจัยพื้นฐาน การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ประกอบด้วย สิ่งดึงดูดใจ สิ่งอำนวยความสะดวก การเข้าถึง การรักษาความปลอดภัย การตลาด และนักท่องเที่ยว เท่านั้น

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมายถึง การท่องเที่ยวที่มุ่งให้ความรู้ในพื้นที่หรือบริเวณที่มีคุณลักษณะที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม มีการบอกเล่าเรื่องราวผ่านประวัติศาสตร์อันเป็นผลเกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรม องค์ความรู้ และการให้คุณค่าทางสถาปัตยกรรมหรือสภาพแวดล้อมธรรมชาติ สะท้อนให้เห็นถึงสภาพชีวิต ความเป็นอยู่ของคนในแต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดี ครอบคลุมทั้งสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และขนบธรรมเนียมประเพณี

วัด หมายถึง วัดในพระพุทธศาสนาที่อยู่ในพื้นที่อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี จำนวน ๒ วัน ได้แก่ (๑) วัดคงคาราม ตั้งอยู่ที่เลขที่ ๑ หมู่ที่ ๓ ตำบลคลองตากุด อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี และ (๒) วัดขนอน ตั้งอยู่ที่เลขที่ ๑ หมู่ที่ ๔ ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี เท่านั้น

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๖.๑ ทำให้ทราบการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

๑.๖.๒ ทำให้ทราบผลการเปรียบเทียบการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๑.๖.๓ ทำให้ทราบปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

๑.๖.๔ องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัยครั้งนี้ เป็นเอกสารทางวิชาการที่สามารถนำไปใช้เป็นสารสนเทศเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- ๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา
- ๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับวัด
- ๒.๓ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
- ๒.๔ พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย
- ๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา

จากการศึกษาค้นคว้า แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา จากเอกสารทางวิชาการต่าง ๆ ผู้วิจัยจึงได้ประมวลสาระสำคัญไว้ ดังนี้

๒.๑.๑ ความหมายของการพัฒนา

ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าความหมายของการพัฒนา จากเอกสารทางวิชาการต่าง ๆ จึงได้ประมวล สาระสำคัญไว้ ดังนี้

คำว่า พัฒนา เริ่มใช้มาเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๕๐๓ ในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ คำว่าพัฒนา แปลว่า เจริญ อย่างไรก็ตาม ตามแนวพระพุทธศาสนาแยกได้เป็น ๒ ส่วน คือ การพัฒนาคนไม่ว่าจะเป็นทางด้านกายหรือจิตใจก็ตาม เรียกว่า กาวนา ส่วนการพัฒนาอย่างอื่น ๆ เช่น พัฒนาวัตถุ พัฒนาสภาพแวดล้อม เรียกว่า พัฒนา หรือวัฒนา^๑ คำว่า พัฒนา ในภาษาไทย มาจาก วทณ ในภาษาบาลี และ วรณ ในภาษาสันสกฤต แปลว่า ความเจริญ^๒ หรือจำเริญ ได้แก่ เติบโต งอกงาม มากขึ้น หรือสมบูรณ์^๓

^๑พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การศึกษา: เครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑), หน้า ๒๑-๒๒.

^๒ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๖), หน้า ๘๒๗.

^๓เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๒๒.

โดยความหมายจากรูปศัพท์ คำว่า การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เกิดความเจริญเติบโตงอกงามและดีขึ้นจนเป็นที่พึงพอใจ ซึ่งความหมายดังกล่าวนี้ เป็นที่มาของความหมายในภาษาไทยและเป็นแนวทางในการกำหนดความหมายอื่น ๆ ดังนี้

คำว่า พัฒนา ในความหมายของนักเศรษฐศาสตร์ หมายถึง ความเจริญเติบโต แต่เป็นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ตามเนื้อหาของวิชาเศรษฐศาสตร์ ซึ่งเป็นการเน้นความหมายเชิงปริมาณ คือ การเพิ่มขึ้นหรือการขยายตัวของเศรษฐกิจมากกว่าด้านอื่น ๆ

คำว่า พัฒนา ในความหมายของนักพัฒนาบริหารศาสตร์ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทั้งในด้านคุณภาพ (ดีขึ้น) ปริมาณ (มากขึ้น) และสิ่งแวดล้อม (มีความเหมาะสม) ไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียว

คำว่า พัฒนา ในความหมายของนักเทคโนโลยี หมายถึง การเปลี่ยนแปลงสังคมให้ทันสมัยด้วยความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

คำว่า พัฒนา ในความหมายของนักบริหาร หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการเตรียมการของมนุษย์ไว้ล่วงหน้า ในลักษณะของแผนและโครงการ แล้วบริหารหรือจัดการให้เป็นไปตามแผนและโครงการจนประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่วางไว้

คำว่า พัฒนา ในความหมายของนักสังคมวิทยา ซึ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคม หมายถึง มนุษย์ กลุ่มทางสังคม การจัดระเบียบทางสังคม ซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับความหมายในทางพุทธศาสนา คือ การเปลี่ยนแปลงมนุษย์และสิ่งแวดล้อมให้มีความสุข

คำว่า พัฒนา ในความหมายของนักพัฒนาชุมชน หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงของสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ดีขึ้น ทั้งทางด้านคุณภาพ ปริมาณ และสิ่งแวดล้อม ด้วยการวางแผนโครงการและการดำเนินงานโดยมนุษย์เพื่อประโยชน์แก่ตัวของมนุษย์เอง^๕

คำว่า การพัฒนา มีความหมายที่เข้าใจกันโดยทั่วไปคือ การเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น แต่คำว่าทางที่ดีขึ้น มีลักษณะเป็นนามธรรมมาก หากต้องการให้เป็นรูปธรรมขึ้นควรเปลี่ยนคำว่าดีขึ้นเป็นเจริญขึ้น ซึ่งเมื่อพิจารณาทฤษฎีสสมัยใหม่ประกอบกับคำว่าเจริญขึ้น จะเป็นการเน้นความเจริญทางวัตถุ โดยเฉพาะโครงสร้างทางกายภาพขั้นพื้นฐานและด้านสังคม สำหรับการพัฒนาของประเทศที่กำลังพัฒนานั้น อาจต้องพิจารณาปัจจัย ๓ ประการ ได้แก่

๑. ปัจจัยด้านโครงสร้าง
๒. ปัจจัยด้านทรัพยากร
๓. ปัจจัยด้านเทคโนโลยี^๕

^๕สนธยา พลศรี, **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๒-๕.

^๕โครงการพัฒนาดัชนีชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย, **รายงานการศึกษาฉบับสมบูรณ์**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๗), หน้า ๑๑.

สรุปได้ว่า การพัฒนาเป็นกระบวนการปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเจริญซึ่งเกิดจากความตั้งใจหรือมีเจตนาของการกระทำเพื่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น โดยในทัศนะของพระพุทธศาสนาจะใช้คำว่า ภาวนา สำหรับการพัฒนาในมนุษย์ และใช้คำว่า พัฒนา หรือ วัฒนา สำหรับการการพัฒนาอื่นที่ไม่ใช่การพัฒนาในมนุษย์ และโดยนิยามความหมายของ คำว่า พัฒนา มีความแตกต่างกันไปในศาสตร์แต่ละสาขา ขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายหลักของศาสตร์นั้น ๆ แต่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือ เป็นลักษณะของการปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้นกว่าเดิม

๒.๑.๒ องค์ประกอบการพัฒนา

ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าองค์ประกอบการพัฒนา จากเอกสารทางวิชาการต่าง ๆ จึงได้ประมวลสาระสำคัญไว้ ดังนี้

การพัฒนาเป็นหน้าที่ของการวางแผนและการจัดการ ซึ่งสามารถเขียนเป็นสูตรคำนวณได้ดังนี้

$$D = F (P+M)$$

เมื่อ D = Development คือ การพัฒนา

F = Function คือ หน้าที่

P = Planning คือ การวางแผน

M = Management คือ การบริหารงานหรือการจัดการ

ดังนั้น การพัฒนาจะเกิดขึ้นได้จะต้องประกอบไปด้วยการวางแผนที่ดี มีการบริหารงาน และการจัดการอย่างเป็นระบบ ทำให้การดำเนินการเป็นไปอย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ^๖

วิวัฒนาการของแนวคิดพื้นฐานของการพัฒนาของมนุษย์ล้วนเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ซึ่งได้มีวิวัฒนาการตามลำดับ ดังนี้

๑. การพัฒนาในสภาพที่มนุษย์อยู่ภายใต้อิทธิพลของธรรมชาติ
๒. การพัฒนาที่มนุษย์พยายามเอาชนะธรรมชาติ
๓. การพัฒนาที่มนุษย์เอาชนะธรรมชาติได้และนำธรรมชาติมาใช้ประโยชน์

ทั้งหมดนี้เป็นการพัฒนาเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีขึ้น (Better Change) ช่วยเพิ่มอัตราเร่งในการทำกิจกรรมหรือการผลิตให้รวดเร็วขึ้น (Better Speed) และทำให้สภาพความเป็นอยู่ของมนุษย์ดีขึ้น (Better Life) กว่าเดิมทั้งในด้านคุณภาพและปริมาณ^๗

^๖ องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ อังโน อัจฉรา โพธิยานนท์, การศึกษากับการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: เทคนิคปิ่นตัง, ๒๕๓๙), หน้า ๑๑.

^๗ วิชา วิชานิภาวรรณ, ความหมายของการพัฒนา คำที่มีความหมายใกล้เคียง และแนวคิดพื้นฐานของการพัฒนา, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๔), หน้า ๓-๘.

หากพิจารณาในแง่ของหลักการสำหรับการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาทุกข้อร้อนแต่ละครั้งก็จะมียอดประกอบ ๕ ประการ^๔ ตามลำดับ คือ

๑. การระบุและวิเคราะห์ปัญหาทุกข้อร้อน
๒. การกำหนดและวิเคราะห์ปัญหาเป้า
๓. การกำหนดเป้าหมายของยุทธศาสตร์
๔. การสร้างหน่วยระบบทำงาน
๕. การจัดทรัพยากร

การพัฒนาต้องเลือกสรรวัตถุดิบที่ดี คือ คนเป็นทรัพยากรที่มีประสิทธิภาพเพื่อประสิทธิผลของงาน^๕ และการพัฒนาทุกอย่างจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นก่อนแล้วจะต้องมีสิ่งอื่นหรือลักษณะอื่นเข้ามาผสม จึงจะเรียกการเปลี่ยนแปลงนั้นว่าการพัฒนา โดยลักษณะที่ประกอบเข้ามานั้นคือ ทิศทางของการเปลี่ยนแปลงที่กำหนดไว้ล่วงหน้า^๖ หากพิจารณาในแง่ของกระบวนการพัฒนาก็จะมีกระบวนการ รวม ๖ ขั้นตอน^๗ ดังนี้

๑. การระบุปัญหา (Identify the Problem)

การระบุปัญหา (Identify the Problem) เป็นขั้นตอนแรกที่มีความสำคัญอย่างมาก เพราะการระบุปัญหาได้ถูกต้องหรือไม่ ย่อมมีผลต่อการดำเนินการในขั้นต่อ ๆ ไปของกระบวนการตัดสินใจ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อคุณภาพของการตัดสินใจด้วย ดังนั้น ผู้บริหารจึงควรระมัดระวังมิให้เกิดความผิดพลาดในการระบุปัญหาขององค์การ ทั้งนี้ ผู้บริหารควรแยกแยะความแตกต่างระหว่างอาการแสดง (Symptom) ที่เกิดขึ้นกับตัวปัญหาที่แท้จริงเสียก่อน เช่น กรณีที่ยอดขายของบริษัทลดลง ซึ่งมีสาเหตุมาจากคุณภาพสินค้าต่ำ จะเห็นว่าการที่ยอดขายลดลง เป็นอาการแสดง และปัญหาที่ต้องแก้ไขได้แก่ การที่คุณภาพสินค้าต่ำ ดังนั้น ผู้บริหารที่ชาญฉลาดต้องคอยสังเกตอาการแสดงต่าง ๆ ที่ต้องรวบรวมข้อมูลที่จำเป็นต่อการค้นหาสาเหตุของอาการแสดงเหล่านั้น ซึ่งจะนำไปสู่การระบุปัญหาที่แท้จริงได้อย่างถูกต้องแม่นยำ

^๔ เอลิยา บูร์กักตี และคนอื่น ๆ, *ชุดการศึกษาค้นคว้าวิชา ๒๕๕๓๑๐๑ ทฤษฎีระบบและการประยุกต์ใช้ในการพัฒนา*, (เพชรบุรี: มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๕๕๓), หน้า ๓.

^๕ พิภพ วังเงิน, *พฤติกรรมองค์กร*, (กรุงเทพมหานคร: รวมสาส์น, ๒๕๔๗), หน้า ๔๗.

^๖ สัญญา สัญญาวิวัฒน์, *การพัฒนาชุมชนแบบจัดการ*, (กรุงเทพมหานคร: เอ็มไทรด์ดิง, ๒๕๔๑), หน้า ๑๙.

^๗ ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, *องค์การและการจัดการ*, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๑๐๐-๑๐๓.

๒. การค้นหาทางเลือก (Generate Alternatives)

การค้นหาทางเลือก (Generate Alternatives) ซึ่งทางเลือกเหล่านั้นควรเป็นทางเลือกที่มีศักยภาพและมีความเป็นไปได้ ในการแก้ปัญหาให้น้อยลงหรือให้ประโยชน์สูงสุด ตัวอย่างเช่น กรณีที่องค์การประสบปัญหาเวลาการผลิตไม่เพียงพอ ผู้บริหารอาจพิจารณาทางเลือกต่าง ๆ เช่น เพิ่มการทำงานกะพิเศษ เพิ่มการทำงานล่วงเวลาโดยใช้ตารางปกติ เพิ่มจำนวนพนักงาน หรือไม่ทำอะไรเลย เป็นต้น ในการพัฒนาทางเลือกผู้บริหารอาจขอความคิดเห็นจากนักบริหารอื่น ๆ ที่ประสบความสำเร็จทั้งภายในและภายนอกขององค์การ ซึ่งอาจใช้วิธีการปรึกษาหารือเป็นรายบุคคล หรือจัดการประชุมกลุ่มย่อยขึ้น ข้อมูลที่ได้รับจากบุคคลเหล่านั้นเมื่อผนวกรวมกับสติปัญญา ความรู้ ความสามารถ ความคิดสร้างสรรค์และประสบการณ์ของตนเองจะช่วยให้ผู้บริหารสามารถพัฒนาทางเลือกได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๓. การประเมินทางเลือก (Evaluate Alternatives)

การประเมินทางเลือก (Evaluate Alternatives) โดยจะนำเอาข้อดีและข้อเสียของแต่ละทางเลือกมาเปรียบเทียบกับกันอย่างรอบคอบ และควรวิเคราะห์ทางเลือกในสองแนวทาง คือ ทางเลือกนั้นสามารถนำมาใช้จะเกิดผลต่อเนื่องอะไรตามมา เพราะทางเลือกบางทางเลือกที่อยู่ภายใต้ข้อจำกัดขององค์การก็อาจทำให้เกิดผลต่อเนื่องที่ไม่พึงประสงค์ตามมา เช่น ทางเลือกหนึ่ง ของการเพิ่มผลผลิตได้แก่การลงทุนติดตั้งระบบคอมพิวเตอร์ ซึ่งจะช่วยให้แก้ปัญหาได้ แต่อาจมีปัญหากับการลดลงของขวัญกำลังใจของพนักงานในระยะต่อมา เป็นต้น

๔. การทำการตัดสินใจ (Make the Decision)

การทำการตัดสินใจ (Make the Decision) เมื่อผู้บริหารได้ทำการ วิเคราะห์และประเมินทางเลือกต่าง ๆ แล้ว ผู้บริหารควรเปรียบเทียบข้อดีและข้อเสียของแต่ละทางเลือกอีกครั้งหนึ่ง เพื่อพิจารณาทางเลือกที่ดีที่สุดเพียงทางเดียว ทางเลือกที่ดีที่สุดควรมีผลเสียต่อเนื่องในภายหลังน้อยที่สุด และให้ผลประโยชน์มากที่สุด แต่บางครั้งผู้บริหารอาจตัดสินใจเลือกทางเลือกแบบประนีประนอม โดยพิจารณาองค์ประกอบที่ดีที่สุดของแต่ละทางเลือกนำมาผสมผสานกัน

๕. การปฏิบัติตามการตัดสินใจ (Implement the Decision)

การปฏิบัติตามการตัดสินใจ (Implement the Decision) เมื่อผู้บริหารได้ทางเลือกที่ดีที่สุดแล้ว ก็ควรมีการนำผลการตัดสินใจนั้นไปปฏิบัติ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้บริหารควรกำหนดโปรแกรมของการตัดสินใจ โดยระบุถึงตารางเวลาการดำเนินงาน งบประมาณ และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติ ควรมีการมอบหมายอำนาจหน้าที่ที่ชัดเจน และจัดให้มีระบบการติดต่อสื่อสารที่จะช่วยให้การตัดสินใจเป็นที่ยอมรับ นอกจากนี้ผู้บริหารควรกำหนดระเบียบวิธี กฎ และนโยบาย ซึ่งมีส่วนสนับสนุนให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

๖. การประเมินผลและการป้อนกลับ (Evaluate the Results and Provide Feedback)

การประเมินผลและการป้อนกลับ (Evaluate the Results and Provide Feedback) เป็นขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการตัดสินใจ ได้แก่ การสร้างระบบการควบคุมและการประเมินผล ซึ่งจะช่วยให้ผู้บริหารได้รับข้อมูลย้อนกลับเกี่ยวกับผลการปฏิบัติงานว่าเป็นไปตามเป้าหมายหรือไม่ ข้อมูลย้อนกลับจะช่วยให้ผู้บริหารแก้ปัญหาหรือทำการตัดสินใจใหม่ได้โดยได้ผลลัพธ์การปฏิบัติที่ดีที่สุด

สรุปได้ว่า การพัฒนาองค์กรประกอบสำคัญตามลำดับ คือ ระบุปัญหา วิเคราะห์ปัญหา กำหนดเป้าหมาย สร้างระบบทำงาน และจัดทรัพยากรเข้าไปใช้ในระบบทำงาน กล่าวได้ว่า การพัฒนาเกิดจากการวางแผนที่ดี การบริการจัดการอย่างเป็นระบบโดยต่อเนื่อง ซึ่งสิ่งที่จำเป็นประการแรกคือการกำหนดปัญหาและกำหนดทิศทางของความเปลี่ยนแปลงที่ต้องการให้เกิดขึ้น อย่างไรก็ตาม การพัฒนาสิ่งใด ๆ ย่อมอยู่ภายใต้ข้อจำกัดของธรรมชาติ และมีมนุษย์เป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดในกระบวนการพัฒนา

๒.๑.๓ การพัฒนาที่ยั่งยืน

ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าการพัฒนาที่ยั่งยืน จากเอกสารทางวิชาการต่าง ๆ จึงได้ประมวลสาระสำคัญไว้ ดังนี้

คำว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน มาจากศัพท์คำว่า Sustainable ที่แปลว่า ความยั่งยืน เป็นคำที่มาจากภาษาละติน คือ Sus-Tenere ซึ่งหมายถึงการส่งเสริมหรือสนับสนุน (Uphold) การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) จึงเป็นการพัฒนาที่สนองความต้องการของประชาชนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ทำให้ประชาชนรุ่นต่อไปในอนาคตต้องประนีประนอมยอมลดความต้องการของตนเอง^{๑๒} การพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธ คือ การพัฒนามนุษย์ตามหลักการทางพระพุทธศาสนา ด้วยการพัฒนาระบบการดำเนินชีวิตทั้งสามด้านให้เป็นการพัฒนาเต็มทั้งคนก่อนจึงจะเป็นการพัฒนาที่ได้ผล คือ ระบบแห่งไตรสิกขา ประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา^{๑๓}

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาที่ไม่ยั่งยืนและวิกฤตการณ์ต่าง ๆ เกิดจากการพัฒนาแบบแยกส่วน เช่น การพัฒนาแต่เศรษฐกิจแยกส่วนจากสังคมและสิ่งแวดล้อม ทำให้สังคมและสิ่งแวดล้อมเกิดวิกฤติตามมา ก็ส่งผลกลับไปยังเศรษฐกิจ เพราะทุกอย่างเชื่อมโยงกัน นั่นคือ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมต้องบูรณาการเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกัน เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลระหว่างคนกับคน และระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม^{๑๔} การพัฒนาที่ยั่งยืนจึงต้องเป็นการพัฒนาที่

^{๑๒}World Commission on Environment and Development, **Our Common Future**, (New York Oxford University: Great Britain R. Clay Ltd., 1987), p. 43.

^{๑๓}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **การพัฒนาที่ยั่งยืน**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๕๑), หน้า ๒๓๘.

^{๑๔}ประเวศ วะสี อังใน สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, **วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรม เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน**, (ปทุมธานี: สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ, ๒๕๕๗), หน้า ๑๔.

๑. เป็นการพัฒนาที่ดำเนินไป โดยคำนึงถึงขีดจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และสนองความต้องการในปัจจุบันโดยไม่ส่งผลเสียต่อความต้องการในอนาคต

๒. เป็นการพัฒนาที่คำนึงถึงความเป็นองค์รวม มองว่าการจะทำสิ่งใดต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดกับสิ่งอื่น ๆ ดังนั้น การพัฒนาแนวนี้ จึงยึดหลักความรอบคอบ และค่อยเป็นค่อยไป

๓. การพัฒนาอย่างยั่งยืนไม่ได้ระบุว่าต้องปฏิรูกระบบเทคโนโลยี เพียงแต่ต้องคำนึงว่าเทคโนโลยีที่นำมาใช้นั้นเป็นไปในทางสร้างสรรค์หรือทำลาย^{๑๕}

การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ประกอบด้วยปัจจัยนำเข้า คือ มีทุนทางสังคมและวัฒนธรรม ที่มีการช่วยเหลือ พึ่งพาอาศัยกัน การดูแลจากผู้นำเครือข่าย การมีฐานทรัพยากรของตนเอง ผ่านปัจจัยกระบวนการที่ประกอบด้วยการจัดการเชิงยุทธศาสตร์ (Strategic Management) การจัดการความรู้ (Knowledge Management) และการจัดการทรัพยากร (Resource Management)^{๑๖}

สรุปได้ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนเกิดจากการบูรณาการอย่างสมดุลระหว่างขีดจำกัดของคน สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยไม่แยกส่วนกัน เป็นการพัฒนาที่สนองความต้องการในปัจจุบัน โดยไม่ส่งผลให้เกิดความเดือดร้อนในอนาคต ซึ่งตามกระบวนการนี้ จึงอาศัยทุนทางสังคม วัฒนธรรม และทรัพยากรเป็นปัจจัยนำเข้า ผ่านกระบวนการทางการจัดการ โดยอาศัยเทคนิคการจัดการเชิงยุทธศาสตร์ การจัดการความรู้ และการจัดการทรัพยากร จึงจะเกิดผลผลิตที่ยั่งยืนได้ แต่มุมมองของพระพุทธศาสนานั้น การพัฒนาที่ยั่งยืนต้องเกิดจากการพัฒนาตามระบบไตรสิกขา คือ กระบวนการศีล สมาธิ และปัญญา โดยครบองค์ประกอบ เท่านั้น

๒.๑.๔ การพัฒนาตามมุมมองของพระพุทธศาสนา

ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าการพัฒนาตามมุมมองของพระพุทธศาสนา จากเอกสารทางวิชาการต่าง ๆ จึงได้ประมวล สาระสำคัญไว้ ดังนี้

พระไตรปิฎก ระบุถึง การพัฒนา ในคำว่า ภาวนา ซึ่งหมายถึง การทำให้มีขึ้น การทำให้เกิดขึ้น การเจริญ การบำเพ็ญ และการพัฒนา^{๑๗} ซึ่งปรากฏในหัวข้อหลักธรรม เรียกว่า ภาวนา ๒ หรือข้อปฏิบัติให้ถึงความเจริญ ๒ อย่าง ได้แก่

^{๑๕} โครงการพัฒนาดัชนีชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย, รายงานการศึกษาฉบับสมบูรณ์, หน้า ๑๗.

^{๑๖} สมบูรณ์ ขาวชายโง และธวัชชัย กุณวงศ์, “คนรุ่นใหม่กับการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน”, ใน วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๔ (มีนาคม-เมษายน ๒๕๕๕): ๕.

^{๑๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนธการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๒๘๖-๒๘๗.

๑. สมถภาวนา คือ การฝึกอบรมจิตให้เกิดความสงบ (ฝึกสมาธิ)

๒. วิปัสสนาภาวนา คือ การฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งตามเป็นจริง (การเจริญปัญญา)^{๑๘}

แต่เมื่อพิจารณาโดยแยบคาย พบว่า พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญแนวทางแห่งการปฏิบัติให้ตนพ้นทุกข์^{๑๙} ซึ่งมีหลักฐานเป็นที่ประจักษ์คือการที่พระองค์ทรงตัดสินพระทัยออกผนวชเพราะเห็นว่าการดำรงเพศสมณะจะเป็นทางปฏิบัติให้หลุดพ้นจากความทุกข์ได้^{๒๐}

คำว่า วิปัสสนาภาวนา แยกเป็น ๒ คำ คือ วิปัสสนา และ ภาวนา มีความหมายโดยหลัก สัททนต์ และอรรถนัย ตามลำดับดังนี้

วิปัสสนา แปลว่า ความเห็นแจ้ง^{๒๑} ความเห็นแจ้งนี้ หมายถึง ความเห็นแจ้งในสังขาร มีลักษณะความเห็นแจ้ง ๗ ประการ หรือ อนุปัสสนา ๗ ประการ คือ

อนิจจานุปัสสนา พิจารณาเห็นความไม่เที่ยง

ทุกขานุปัสสนา พิจารณาเห็นความเป็นทุกข์

อนัตตานุุปัสสนา พิจารณาเห็นความไม่มีตัวตน

นิพพิทานุปัสสนา พิจารณาเห็นความน่าเบื่อหน่าย

วิราคานุปัสสนา พิจารณาเห็นความคลายกำหนัด

นิโรธานุปัสสนา พิจารณาเห็นความดับกิเลส

ปฏินิสสัคคานุปัสสนา พิจารณาเห็นความสลัดทิ้งกิเลส

คัมภีร์ปรมัตถทีปนี ได้ให้ความหมายของวิปัสสนาไว้ว่า ปัญญารู้แจ้งไตรลักษณ์ หมายถึง ภาวนาปัญญาที่มีการหยั่งเห็นความไม่เที่ยงเป็นต้น โดยแท้จริงแล้ววิปัสสนาทำให้ผู้ปฏิบัติ รู้แจ้งความไม่เที่ยง เป็นต้น ล่วงพ้นความเป็นสตรียและบุรุษพร้อมทั้งความเที่ยงและความสุข เป็นต้น ซึ่งมหาชนในโลกรู้เห็นกันในทุกชั้นทั้งหลาย^{๒๒}

คำว่า ภาวนา หรือ เจริญ ในยุคนั้นทชกถา ขุททกนิกาย ปฏิสัมภีทามรรค อธิบายว่า มีอยู่ ๔ อย่าง ภาเวตติ จตสฺโส ภาวนา ฯ

^{๑๘}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๗๙/๒๙๐.

^{๑๙}ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๒๑/๑๑๘.

^{๒๐}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๓/๒๒.

^{๒๑}อง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๑๗๓/๑๒๗.

^{๒๒}พระคันธสาราภิวังศ์ (สมลักษณ์ คนธสาโร), **อภิธัมมัตถสังคหะและปรมัตถทีปนี (แปล)**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๗๕๙.

ตตถ ชาตาน ธมมาน อนติวตฺตณฺณเณ ภาวนา แปลว่า ธรรมชาติที่ทำให้ธรรมทั้งหลายที่เกิดขึ้นในตนไม่ล่วงเลยกันและกัน อธิบายว่า เมื่อพระโยคาวจรละความพอใจในกามได้แล้วทันที่นั่นเอง ธรรมทั้งหลายที่เกิดขึ้นด้วยอำนาจแห่งการหลีกออก เว้นออกจากกามก็ย่อมเกิดขึ้นไม่ล่วงเลยกันและกัน

อินทริยาน เอกรสฺสฺสเณ ภาวนา แปลว่า ธรรมชาติที่ทำให้อินทรีทั้งหลายมีรสเป็นอย่างเดียวกัน อธิบายว่า เมื่อพระโยคาวจรละกามฉันทะแล้ว อินทรีทั้ง ๕ มีรสเป็นอย่างเดียวกันด้วยอำนาจแห่งการหลีกออกจากกาม

ตพฺพคิริยวาทนฺณเณ ภาวนา แปลว่า ธรรมชาติที่นำความเพียรที่สมควรแก่ธรรมนั้น ๆ เข้าไป อธิบายว่า เมื่อพระโยคาวจรละกามฉันทะแล้ว ย่อมนำความเพียรด้วยอำนาจแห่งการหลีกออกจากกามเข้าไป เมื่อละพยาบาทแล้วย่อมนำความเพียรด้วยอำนาจความไม่พยาบาทเข้าไป

อาเสวนฺณเณ ภาวนา แปลว่า การปฏิบัติเนื่อง ๆ อธิบายว่า พระโยคาวจรเมื่อละกามฉันทะแล้ว ย่อมปฏิบัติเนื่อง ๆ ซึ่งความออกจากกาม เมื่อละพยาบาทแล้ว ย่อมปฏิบัติเนื่อง ๆ ซึ่งความไม่พยาบาท

คำว่า ภาวนา จึงมีความหมายว่า การอบรม (กาย) ใจ ๒ วิธี คือ สมถภาวนา (การสงบใจ) และวิปัสสนาภาวนา (การใช้ปัญญา)^{๒๓}

ความรู้แจ้งเห็นชัดตามความเป็นจริงของสภาวะธรรมทั้งหลายว่าเป็นไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ความไม่เที่ยง ทุกขัง ความเป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา ความไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน เป็นการเห็นถูกตามความเป็นจริงจากการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ชื่อว่า วิปัสสนา ส่วนคำว่า ภาวนา คือ การฝึกอบรมทางด้านจิตใจให้มีความตั้งมั่น คือ ให้มีขึ้น ให้เป็นขึ้น ให้เจริญขึ้น และเมื่อรวมคำว่า วิปัสสนา และ ภาวนา เข้าเป็น วิปัสสนาภาวนา จึงหมายถึง การเจริญอบรมปัญญาให้เกิดความรู้เท่าทันสิ่งที่เกิดขึ้น เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ใจมีอิสระไม่ถูกครอบงำด้วยกิเลสและความทุกข์

ประเภทของวิปัสสนาไว้ ๔ แบบ ตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก คัมภีร์ขุททกนิกาย ได้แก่ สมถปุพฺพกมฺมวิปัสสนา หมายถึง วิปัสสนามีสมถะนำหน้า^{๒๔}

วิปัสสนาปุพฺพกมฺมสมถะ หมายถึง สมถะมีวิปัสสนานำหน้า

ยุคนทฺธสมถวิปัสสนา หมายถึง สมถะและวิปัสสนาคู่กัน^{๒๕}

ธมฺมทฺธจวิคฺคหตฺมานัส หมายถึง วิธีปฏิบัติเมื่อจิตถูกชักให้เขวด้วยธัมมทฺธจ^{๒๖}

^{๒๓} เกิด ธนชาติ, คู่มือคลังปริยัติธรรม, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิอิทธิธรรมมหาธาตุวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๓๐๓-๓๐๔.

^{๒๔} ชู.ป. (ไทย) ๓๑/๕๓๕/๔๓๓.

^{๒๕} ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๑๕๓-๑๖๕/๑๑๖-๑๒๒.

^{๒๖} ชู.ป. (ไทย) ๓๑/๕๔๒-๕๔๓/๔๔๕-๔๔๘.

วิปัสสนา คือ การพิจารณาสังขารให้เกิดความเห็นแจ้งเข้าใจชัด รู้จักมองสิ่งทั้งหลายตามสภาวะที่เป็นจริง^{๒๗} โดยคำว่าสังขาร สำเร็จรูปจาก ส บพหน้า + กร ธาตุ + ณ ปัจจัย มีรูปวิเคราะห์ว่า ปจฺเจยฺหิ สงฺกมฺม กฺริยตี สงฺขริยตี เตฺน วาตี สงฺขาโร แปลว่า สังขาร คือ สิ่งที่ถูกปัจจัยทั้งหลายประชุมกันปรุงแต่ง^{๒๘} ธรรมที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งขึ้น คือ อุปาทินนกกสังขาร และ อนุปาทินนกกสังขาร ที่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง ได้แก่ ธรรมที่เป็นไปในภุมิ ๓ คือ กามภุมิ รูปภุมิ และอรุภุมิ^{๒๙}

ส่วนคำว่า ภาวนา หมายถึง เจริญ มีวิเคราะห์ว่า ภาวเวติ กุสลธมฺเม อาเสวติ วทฺเตติ เอตยาติ ภาวนา แปลว่า ที่ชื่อว่า ภาวนา เพราะอรรถวิเคราะห์ว่า เป็นเครื่องให้กุศลธรรมทั้งหลายเกิดมี คือ เสพคุ้น ได้แก่ ทำกุศลธรรมทั้งหลายให้เจริญแห่งชน^{๓๐}

การปฏิบัติวิปัสสนา หรือการปฏิบัติกรรมฐาน หรือการปฏิบัติธรรม คือ การปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐาน ๔^{๓๑} สติปัฏฐาน มาจาก สติ คือ การระลึกรู้ ปฏฺฐาน คือ เข้าไปตั้งไว้ สติปัฏฐาน หมายถึง ฐานที่ตั้งของสติ หรือฐานที่รองรับการกำหนด การระลึก การตามรู้ สภาวะธรรม อารมณฺ ฌ ปัจจุบัน^{๓๒} มีสติปัฏฐาน ๔ เป็นปทัฏฐานสติสัมโพชฌงค์ คือ อยู่อย่างมีสติไม่หลงลืม^{๓๓}

สติปัฏฐาน ๔ กำเนิดในกุรุรัฐ มิใช่แต่มนุษย์เท่านั้นที่เจริญสติปัฏฐาน ๔ แม้แต่สัตว์ดิรัจฉานที่อาศัยมนุษย์ ก็เจริญสติปัฏฐานเหมือนกัน คือ การตั้งสติอย่างใหญ่กำหนดพิจารณาสิ่งทั้งหลายให้รู้เห็นตามความเป็นจริง ดังนี้

๑. กายานุปัสสนา การตั้งสติพิจารณากาย (การตั้งสติกำหนดพิจารณากายให้รู้เห็นตามความเป็นจริงว่า เป็นแต่เพียงกายไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตนเราเขา) แบ่งย่อยออกไปเป็น ๖ ส่วน ได้แก่

- ๑.๑ อานาปานสติ กำหนดลมหายใจเข้า-ออก
- ๑.๒ อิริยาบถ กำหนดให้รู้เท่าทันอิริยาบถ
- ๑.๓ สัมปชัญญะ ความรู้ตัวในการเคลื่อนไหวทุกอย่าง
- ๑.๔ ปฏิกูลมนสิการ พิจารณาส่วนประกอบของร่างกายว่าเป็นของไม่สะอาด
- ๑.๕ ธาตุมนสิการ พิจารณาร่างกายของตนให้เห็นว่าเป็นสีกแต่ธาตุแต่ละอย่าง ๆ

^{๒๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๓๔๓.

^{๒๘} พระธรรมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม), การศึกษาเชิงวิเคราะห์ พระคาถาธรรมบท เล่ม ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๔๕๒.

^{๒๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓๔-๕๓๕.

^{๓๐} พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมปโน), อภิธัมมัตถวิภาวินีแปล, (กาญจนบุรี: ม.ป.ท., ๒๕๕๐), หน้า ๙๘.

^{๓๑} ที่.ม. (ไทย) ๑๐/๓๗๒/๓๐๑.

^{๓๒} พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ), มหาสติปัฏฐานสูตร ทางสู่พระนิพพาน, แปลโดย พระคันธสาราภังค์ (สมลักษณ์ คนธสาโร), (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๒๔.

^{๓๓} พระอุปติสสเถระ, วิมุตติมรรค, แปลโดย พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๐๔.

๑.๖ นวสีวธิกา พิจารณาซากศพในสภาพต่าง ๆ ตั้งแต่เริ่มตายใหม่ ๆ จนถึงกระดูกป่น เป็นผุยผง ให้เห็นว่าร่างกายของผู้อื่นเป็นเช่นใด ร่างกายของเราก็จักเป็นเช่นนั้น

๒. เวทนานุปัสสนา คือ การตั้งสติกำหนดพิจารณาเวทนา ได้แก่ ความรู้สึกอารมณ์ให้รู้ เห็นตามความเป็นจริงว่าเป็นเพียงเวทนา...ที่เป็นอยู่ในขณะนั้น ๆ ดังนี้

๒.๑ สุข

๒.๒ ทุกข์

๒.๓ ไม่ทุกข์ไม่สุข

๒.๔ สุขประกอบด้วยอามิส

๒.๕ สุขไม่ประกอบด้วยอามิส

๒.๖ ทุกข์ประกอบด้วยอามิส

๒.๗ ทุกข์ไม่ประกอบด้วยอามิส

๒.๘ ไม่ทุกข์ไม่สุขประกอบด้วยอามิส

๒.๙ ไม่ทุกข์ไม่สุขไม่ประกอบด้วยอามิส

๓. จิตตานุปัสสนา คือ การตั้งสติกำหนดพิจารณาจิต ... ดังนี้

๓.๑ จิตมีราคะ

๓.๒ จิตไม่มีราคะ

๓.๓ จิตมีโทสะ

๓.๔ จิตไม่มีโทสะ

๓.๕ จิตมีโมหะ

๓.๖ จิตไม่มีโมหะ

๓.๗ จิตหดหู่

๓.๘ จิตฟุ้งซ่าน

๓.๙ จิตใหญ่ (จิตในฌาน)

๓.๑๐ จิตไม่ใหญ่ (จิตที่ไม่ถึงฌาน)

๓.๑๑ จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า

๓.๑๒ จิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า

๓.๑๓ จิตตั้งมั่น

๓.๑๔ จิตไม่ตั้งมั่น

๓.๑๕ จิตหลุดพ้น

๓.๑๖ จิตไม่หลุดพ้น

๔. ัมมานุปัสสนา คือ การตั้งสติกำหนดพิจารณาธรรม ... ดังนี้

๔.๑ พิจารณาธรรมที่กั้นจิตไม่ให้บรรลุสมาธิ คือ นิเวธ ๕ มีกามฉันท์ พยาบาทฉันท์ มิทธะ อุทธัจจกุกกุจจะ และวิจิกิจฉา เรียกว่า นิเวธบรรพ

๔.๒ ชั้น ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ เรียกว่า ชั้นธบรรพ

๔.๓ อายตนะภายใน ๖ คือ ตา หู จมูกลิ้น กาย และใจ และอายตนะภายนอก ๖ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธัมมารมณ์ เรียกว่า อายตนะบรรพ

๔.๔ โพชฌงค์ ๗ คือ สติ ัมมวิจยะ วิริยะ ปิติ ปัสสัทธิ สมาธิ และอุเบกขา เรียกว่า โพชฌงค์บรรพ

๔.๕ อริยสัจ ๔ คือ ทุกข์ ทุกขสมุทัย ทุกขนิโรธ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา

คราวที่พระพุทธองค์ตรัสเทศนามหาสติปัฏฐานสูตรแล้ว ทรงตรัสถึงอานิสงส์ ๒ ประการ คือ บรรลุพระอรหัตผลในชาติปัจจุบัน หากยังมีอุปาทิคือสังโยชน์ ๑๐ หรือ อนุสัย ๗ (มีกามราคะ ภิภเว ทิณฺณ วิจิกิจฉา มานะ ภวราคะ และอวิชชา) เหลืออยู่ จะได้เป็นพระอนาคามี (ผู้ไม่กลับมาเกิดในโลกนี้อีก) คือ เป็นผู้จะได้บรรลุพระอรหัตผล หรือพระอนาคามีผล ในชาตินี้เป็นแน่นอนภายใน ๗ ปี หรือลดลงไปจนถึงเพียง ๗ วัน^{๓๔}

การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาจึงเป็นการปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐาน ๔ อันเป็นอุบายเครื่องเจริญปัญญา โดยการพิจารณาสภาวธรรมหรือรูปนาม ให้เห็นตามความเป็นจริง คือ เห็นด้วยปัญญาว่า สภาวธรรมเหล่านี้ ตกอยู่ในสามัญลักษณะหรือไตรลักษณ์ ได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวของธาตุทั้งหลาย เป็นสิ่งที่ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนานี้เป็นหนทางเดียวกันที่จะนำบุคคลไปสู่เส้นชัยคือความพ้นทุกข์ได้อย่างแน่นอนในชาตินี้

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “สติปัฏฐาน ๔ ที่บุคคลทำให้มาก ทำให้บริบูรณ์แล้ว ย่อมทำโพชฌงค์ ๗ ให้บริบูรณ์” และตรัสต่อไปอีกว่า “โพชฌงค์ ๗ ที่บุคคลทำให้มากทำให้บริบูรณ์แล้ว ย่อมทำวิชชา และวิมุตติ^{๓๕} ให้บริบูรณ์”^{๓๖}

^{๓๔}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๗๓-๓๐๐/๓๒๕-๓๕๑.

^{๓๕}วิมุตติ คือ วิมุตติ ความหลุดพ้น หรือความพ้นจากกิเลส มี ๕ อย่าง คือ ๑) ตัพพวิมุตติ พ้นด้วยธรรม คู่ปรับหรือพ้นชั่วคราว ๒) วิกัมภณวิมุตติ พ้นด้วยข่มหรือสะกดไว้ ๓) สมุจเฉทวิมุตติ พ้นตัดขาด ๔) ปฏิปัสสัทธิวิมุตติ พ้นด้วยสงบ และ ๕) นิสสรณวิมุตติ พ้นด้วยออกไป ; ๒ อย่างแรก เป็นโลกียวิมุตติ ส่วน ๓ อย่างหลังเป็นโลกุตตรวิมุตติ, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมศาสนา ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๓๗๗.

^{๓๖}ช.ป. (ไทย) ๓๑/๒๗๘/๓๒๔.

การพัฒนาในทัศนะแห่งพระพุทธศาสนา ซึ่งเน้นที่การพัฒนาตัวบุคคลเป็นสำคัญและเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาสิ่งใด ๆ นี้ เป็นการพัฒนามุ่งหมายเพื่อความหลุดพ้นจากอาสวะกิเลสทั้งปวง บรรลุซึ่งนิพพานอันเป็นธรรมชั้นสูงในพระพุทธศาสนานั้น เบื้องต้นผู้ปฏิบัติต้องตั้งมั่นอยู่ในศีล คือ รักษากาย วาจา ให้เรียบร้อย ชำระศีลให้บริสุทธิ์หมดจด เพราะศีลเป็นเบื้องต้น เป็นมารดาของกัลยาณธรรมทั้งหลาย เมื่อศีลบริสุทธิ์แล้ว สมาธิคือความตั้งใจมั่น และปัญญาคือความรู้ในกองสังขารก็เกิดขึ้น สัมพันธ์กันดุจลูกโซ่ อันจะนำผู้ปฏิบัติให้ถึงซึ่งนิพพาน ดังพระพุทธพจน์ว่า “นรชนผู้มีปัญญา ตั้งมั่นแล้วในศีล อบรมจิตและปัญญาให้เจริญอยู่เป็นผู้มีความเพียร มีปัญญารักษาตน ภิกษุนี้พึงถึงวิชฌานนี้”^{๓๗} สอดคล้องกับที่ ในโอวาทปาติโมกข์ ที่มีการกำหนดให้นิพพานหรือความหลุดพ้นทุกข์เป็นเป้าหมายสูงสุดในการปฏิบัติธรรม โดยแนวทางปฏิบัติธรรมให้ยึดหลัก ๓ ประการ คือ ไม่ทำชั่วทั้งปวง ทำดีให้ถึงพร้อม และทำจิตใจให้ผ่องใส^{๓๘} ดังนั้น ผลของการพัฒนาตามหลักวิปัสสนาภาวนาจึงมีจุดมุ่งหมายเดียว คือ “เจโตวิมุตติ”^{๓๙}

พุทธพจน์ตอนหนึ่ง ความว่า “เปรียบเทียบอนมหาสมุทรมีรสเดียวคือรสเค็ม ฉนใด ธรรมวินัยนี้ก็มีรสเดียวคือวิมุตติ ฉนนัน”^{๔๐} พระพุทธดำรัสดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงประสงค์ให้ผู้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนายึดมั่นเป้าหมายเดียวกัน คือ มุ่งปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นทุกข์ เท่านั้น และผู้ที่ได้รับการพัฒนาแล้วในทัศนะของพระพุทธศาสนา ได้แก่ บุคคลผู้เป็นอริยสงฆ์ ซึ่งหมายถึง พระอริยบุคคล คือ ผู้ปฏิบัติตนจนได้บรรลุผลตั้งแต่โสดาบันขึ้นไป ซึ่งแบ่งประเภทได้ ๓ ประเภท คือ แบบทั่วไป แบบพิสดาร และแบบตามความหลุดพ้น ดังนี้

๑. แบบทั่วไป พระอริยบุคคล ๔

๑.๑ พระโสดาบัน

๑.๒ พระสกทาคามี หรือพระสกิทาคามี

๑.๓ พระอนาคามี

๑.๔ พระอรหันต์

๒. แบบพิสดาร พระอริยบุคคล ๘

๒.๑ พระผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติมรรค

๒.๒ พระผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล

๒.๓ พระผู้ตั้งอยู่ในสกทาคามีมรรค

๒.๔ พระผู้ตั้งอยู่ในสกทาคามีผล

^{๓๗} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๖๑/๑๖.

^{๓๘} ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๔/๓๙.

^{๓๙} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๕๒/๓๗๓.

^{๔๐} วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๖๒/๒๙๑.

๒.๕ พระผู้ตั้งอยู่ในอนาคามิมรรค

๒.๖ พระผู้ตั้งอยู่ในอนาคามิผล

๒.๗ พระผู้ตั้งอยู่ในอรหัตตมรรค

๒.๘ พระผู้ตั้งอยู่ในอรหัตตผล

๓. ตามความหลุดพ้น พระอริยบุคคล ๗

๓.๑ สัทธานุสारी

๓.๒ ัมมานุสारी

๓.๓ สัทธาวิมุต

๓.๔ ทิฐิปปัตตะ

๓.๕ กายสักขี

๓.๖ ปัญญาวิมุต

๓.๗ อุภโตภาควิมุต^{๔๑}

ผู้ที่ได้รับการพัฒนาสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า อเสขบุคคล^{๔๒} คือ บุคคลผู้ไม่
ต้องศึกษา ได้แก่ ผู้บรรลุอรหัตตผลแล้ว ส่วนบุคคลผู้ไม่ได้รับการพัฒนาหรือได้รับการพัฒนาแล้ว แต่
ยังไม่ถึงขั้นสูงสุดดังกล่าว เรียกว่า เสขบุคคล คือ ผู้ยังต้องศึกษา^{๔๓}

อย่างไรก็ตาม การบรรลุนิพพานได้นั้นต้องอาศัยปัญญาคือการรอบรู้ในกองสังขารทั้งหลาย
ซึ่งรวมอยู่ในอริยมรรคมีองค์ ๘ โดยคำว่า มรรค แปลว่า ทาง หนทาง โดยองค์ประกอบ คือ ข้อปฏิบัติ
ให้ถึงความดับทุกข์ ประกอบไปด้วยองค์ ๘ ประการ ได้แก่

สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ หมายความว่า ความรู้ในทุกข์ ความรู้ในทุกข์สมุทัย ความรู้ใน
ทุกข์นิโรธ ความรู้ในทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา นี้เรียกว่า สัมมาทิฐิ

สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ หมายความว่า ความดำริในการออกจากกาม ความดำริใน
การไม่พยาบาท ความดำริในการไม่เบียดเบียน นี้เรียกว่า สัมมาสังกัปปะ

สัมมาวาจา เจรจาชอบ หมายความว่า เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการพูดเท็จ เจตนาเป็น
เหตุงดเว้นจากการพูดส่อเสียด เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการพูดคำหยาบ เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจาก
การพูดเพ้อเจ้อ นี้เรียกว่า สัมมาวาจา

^{๔๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมศาสนา ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๕๑๖.

^{๔๒} อ.ท.ก. (ไทย) ๒๐/๒๘๐/๘๐.

^{๔๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมศาสนา ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๘,
(นนทบุรี: โรงพิมพ์พิมพ์การพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๗๗.

สัมมากัมมันตะ การกระทำชอบ หมายความว่า เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการประพฤติผิดในกาม นี้เรียกว่า สัมมากัมมันตะ

สัมมาอาชีวะ อาชีพชอบหรือเลี้ยงชีพชอบ หมายความว่า อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ละมิจาอาชีวะแล้ว สำเร็จการเลี้ยงชีพด้วยสัมมาอาชีวะ นี้เรียกว่า สัมมาอาชีวะ

สัมมาวายามะ เพียรชอบหรือพยายามชอบ หมายความว่า สร้างฉันทะ พยายาม ปรากรความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อ... ป้องกันบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น ...ละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ...ทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นให้เกิดขึ้น ...ความดำรงอยู่ ไม่เลือนหาย ภัยโยธภาพ ไพบูลย์ เจริญเต็มที่แห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว นี้เรียกว่า สัมมาวายามะ

สัมมาสติ ระลึกรู้ชอบ หมายความว่า พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่... พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ ...พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ นี้เรียกว่า สัมมาสติ

สัมมาสมาธิ ตั้งใจมั่นชอบ หมายความว่า สงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก มีวิจาร มีปีติและสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ เพราะวิตกวิจารณ์สงบระงับไป บรรลุทุติยฌานที่มีความผ่องใสภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร มีแต่ปีติและสุขอันเกิดจากสมาธิอยู่ เพราะปีติจางคลายไป มีจิตเป็นอุเบกขา มีสติ มีสัมปชัญญะอยู่และเสวยสุขด้วยกาย บรรลุตติยฌานที่พระอริยะทั้งหลายกล่าวสรรเสริญว่า ผู้มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข เพราะละสุขและทุกขได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อนแล้ว บรรลุจตุตถฌานที่ไม่มีทุกขไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่ นี้เรียกว่า สัมมาสมาธิ^{๔๔}

อริยมรรคมีองค์ ๘ โดยย่อแล้ว สามารถสรุปลงในไตรสิกขา หมายถึง ข้อปฏิบัติที่ต้องศึกษา และนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน หรือเรียกว่า สิกขา ๓ อย่าง ได้แก่ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา หรือเรียกง่าย ๆ ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา โดยมีรายละเอียดตามลำดับ ดังนี้

คำว่า ไตรสิกขา แยกศัพท์ออกเป็น ไตร กับ สิกขา คำว่า ไตร (ภาษาอังกฤษ = Three) เป็นภาษาสันสกฤตแปลว่า ๓ ตรงกับภาษากรีกว่า Tri ตรงกับภาษาลาตินว่า Tres ตรงกับภาษามครหรือบาลีว่า ตี หรือ เต ซึ่งก็แปลว่า ๓ เช่นกัน ส่วนคำว่า สิกขา เป็นภาษามครหรือภาษาบาลี แปลว่า ข้อที่พึงหรือข้อที่ต้องศึกษาและปฏิบัติ ตรงกับภาษาสันสกฤตว่า ศิกษา ภาษาไทยนำมาใช้เป็นศีกษา หลักไตรสิกขามาในพระสูตรตันตปิฎก อังคุตรนิกาย ดิกนิบาต^{๔๕} เป็นต้น

^{๔๔}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๒/๓๓๕-๓๓๗.

^{๔๕}อง.ติก. (ไทย) ๒/๕๒๑/๒๕๙.

กระบวนการจัดการศึกษาในพระพุทธศาสนายึดหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นการฝึกอบรม (Training) ที่เน้นภาคปฏิบัติมากกว่าจะเป็นการเรียนการสอนในทางทฤษฎี (Teaching) เมื่อกล่าวในเชิงบริหาร เราต้องยอมรับว่าพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่การศึกษาอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากรเป็นอย่างยิ่ง ด้วยเหตุนี้ พระพุทธศาสนาจึงถือว่าเป็นศาสนาแห่งการศึกษา บุคลากรที่ได้รับการพัฒนาแล้วก็จะได้รับการจัดสรรภาระหน้าที่ให้ปฏิบัติงานภายในองค์กรตามความรู้ความสามารถของบุคคล ดังที่พระพุทธเจ้าทรงแต่งตั้งเป็นเอตทัคคะในด้านต่าง ๆ^{๔๖}

ไตรสิกขา คือ ข้อปฏิบัติในหมวด ๓ ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา โดยสิกขาขั้นแรกที่สุด เราเรียกว่า ศีล ซึ่งหมายถึงการประพฤติดี ประพฤติถูกต้องตามหลักทั่วไป ๆ ไม่ทำให้อื่นเดือดร้อนและไม่ทำให้ตนเองเดือดร้อน มีจำแนกไว้เป็นศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑ ศีล ๒๒๗ หรืออื่น ๆ อีก เป็นการปฏิบัติเพื่อความสงบเรียบร้อยปราศจากโทษขั้นต้น ๆ ทางกาย ทางวาจาของตน ที่เกี่ยวกับสังคมและส่วนร่วม หรือเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่จำเป็นแก่การเป็นอยู่ ส่วนสิกขาขั้นที่ ๒ เรียกว่า สมาธิ ข้อนี้ได้แก่ การบังคับจิตใจของตัวเองไว้ให้อยู่ในสภาพที่จะทำประโยชน์ให้มากที่สุดตามที่ตนต้องการ ขอให้ตั้งข้อสังเกตความหมายของคำว่าสมาธิไว้ให้ถูกต้อง และสิกขาขั้นที่ ๓ นั้นเรียกว่า ปัญญา หมายถึงการฝึกฝนอบรมทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจอันถูกต้องและสมบูรณ์ถึงที่สุดในสิ่งทั้งปวงตามที่มันเป็นจริง^{๔๗} ไตรสิกขา คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ แต่พูดในฐานะที่เป็นระบบฝึกฝนอบรม เมื่อจัดเป็นระบบฝึกฝนอบรมก็จะฝึกฝนสามมิติ เท่านั้น คือ ทางด้านปัญญา ทางด้านศีล ทางด้านจิตทางด้านปัญญาเป็นเรื่องทางความรู้ ความเข้าใจแนวคิด ค่านิยมที่ถูกต้อง ทางด้านศีล การควบคุมพฤติกรรม ทางกายทางวาจาให้อยู่ในกรอบ สอดคล้องกับความรู้ความเข้าใจทางด้านจิต เป็นการพัฒนาจิตให้มีสมาธิพัฒนาจิตให้มีความเพียร พัฒนาจิตให้มีสติศีล สมาธิ ปัญญา ๓ องค์ประกอบนี้เป็น ๓ มิติ ต้องทำไปด้วยกัน เรื่องเดียวกันทำไปด้วยกัน เพื่อจุดประสงค์เดียวกัน จึงตรัสรวมกัน ไม่ได้หมายความว่าต้องทำศีลก่อนให้สมบูรณ์ แล้วต้องมาทำสมาธิ ทำสมาธิสมบูรณ์แล้วมาทำปัญญา^{๔๘}

ศีล สมาธิ ปัญญา ให้ถือว่าเป็นทฤษฎี ถ้าเป็นการปฏิบัติต้องเป็น ปัญญา แล้วเป็นศีล แล้วเป็นสมาธิ สำหรับศีล สมาธิ ปัญญา ที่วางไว้เป็นรูปทฤษฎีนี้ก็ไม่ใช่ว่าผิด ถูกตามรูปของทฤษฎี คือเรียงตามลำดับจากต่ำไปหาสูง แต่พอถึงที่ปฏิบัติแล้วต้องตั้งปัญญามานานาหน้าและปัญญานั้นจะงอกงามเพิ่มพูนขึ้นเรื่อย ๆ ไป เพราะว่ามีสมาธิแล้ว ปัญญา ก็จะงอกงามกว่าเดิม ปัญญา จูงให้ศีล สมาธิเดินไปถูกทางแล้ว ก็จะเพิ่มกำลังให้แก่ปัญญาให้สูงขึ้น^{๔๙}

^{๔๖} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *พุทธวิธีบริหาร*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๑๓.

^{๔๗} *พุทธทาสภิกขุ* (เงื่อม อินฺทปญฺโญ), *คู่มือมนุษย์*, (กรุงเทพมหานคร: ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๕๖.

^{๔๘} เสฐียรพงษ์ วรรณปก, “มัชฌิมาปฎิปปทา: สายกลางสองมิติ”, ใน คอลัมน์ธรรมะใต้ธรรมาสน์, *ข่าวสด*, (๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๙): ๒๙.

^{๔๙} *พุทธทาสภิกขุ* (เงื่อม อินฺทปญฺโญ), *วิธีแก้ปัญหาชีวิต*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แสงธรรม, มปป.), หน้า ๑๙๘.

คำว่า ไตรสิกขา หมายถึง ข้อที่จะต้องศึกษา ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษา คือ ผีอกหัก อบรมกาย วาจา จิตใจและปัญญาให้ยิ่งขึ้นไปจนบรรลุจุดหมายสูงสุดคือพระนิพพาน ซึ่งประกอบด้วย (๑) อธิศีลสิกขา คือ ศีลอันยิ่งใหญ่, ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง (๒) อธิจิตตสิกขา คือ จิตอันยิ่งใหญ่, ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมจิตเพื่อให้เกิดคุณธรรม และ (๓) อธิปัญญาสิกขา คือ ปัญญาอันยิ่งใหญ่, ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง^{๕๐} หลักธรรม ซึ่งเป็นองค์ประกอบของไตรสิกขา ประกอบด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นหลักธรรมที่นำมาใช้ในการฝึกฝนอบรมพัฒนามนุษย์ให้มีความเจริญก้าวหน้า มีความสุข ทำให้บรรลุถึงสิ่งที่ประเสริฐ จนทำให้สามารถพ้นทุกข์ได้ในที่สุด ดังนี้

ก. อธิศีลสิกขา (ศีล)

ศีล (นป.) สภาวะ, ธรรมชาติ, ปกติ^{๕๑} ศีล (สิน) หมายถึง ข้อบัญญัติทางพระพุทธศาสนาที่กำหนดการปฏิบัติกายและวาจา เช่น ศีล ๕ ศีล ๘ คือ การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย ซึ่งเป็นธรรมข้อ ๑ ในทศปิณฑธรรมด้วย กล่าวคือ ศีล คือ ความประพฤติที่ดี^{๕๒} ที่ชื่อว่าศีล เพราะมีความหมายว่า สำรวม^{๕๓} ศีล คือ การฝึกฝนพัฒนาด้านพฤติกรรม หมายถึง การพัฒนาพฤติกรรมทางกาย และวาจา ให้มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องมีผลดี สิ่งแวดล้อมที่เราเกี่ยวข้องสัมพันธ์ มี ๒ ประเภทคือ สิ่งแวดล้อมทางสังคม ได้แก่ เพื่อนมนุษย์ (ในความหมายเดิมทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งสัตว์อื่นทั้งหลายทั้งปวงด้วย)^{๕๔} ดังพุทธพจน์ว่า

อธิศีลสิกขา เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ที่มีศีล สำรวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์ สมบูรณ์ด้วยอาจารย์และโคจร เห็นภัยในโทษเพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลายอยู่ คือ สีสันเล็ก สีสันใหญ่ เป็นที่พึ่ง เป็นเบื้องต้นเป็นความประพฤติ เป็นความสำรวม เป็นความระวัง เป็นหัวหน้า เป็นประธานเพื่อความถึงพร้อมแห่งธรรมที่เป็นกุศล นี้ชื่อว่า อธิศีลสิกขา^{๕๕}

บรรดาปิฎก ๓ ส่วนที่จัดเป็นศีล ได้แก่ พระวินัยปิฎก โดยความหมายของคำว่า วินัย มีรูปวิเคราะห์ว่า วิธวิเสสนยตตา วินยนิโต เจว กายวานานํ วินยตถวิภูหิ อโย วินโยติ อุกขาโต แปลว่า วินัยนี้อันท่านผู้รู้หรือรณแห่งวินัยทั้งหลายเรียกว่า วินัย

วิ วิเศษ คนมีวินัยเป็นคนวิเศษกว่าคนอื่น ๆ ดีกว่าคนอื่น ๆ

วิ แจ่ม คนมีวินัยย่อมแจ่มแจ้งในที่ทุกสถานด้วยมารยาท

^{๕๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, หน้า ๑๒๗.

^{๕๑} ป. หลงสมบุญ, **พจนานุกรม มคอ-ไทย**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๗๔๙.

^{๕๒} ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔**, หน้า ๑,๑๔๖.

^{๕๓} พระนารถเถระ และพระมหาพิภกจูฬายเถระ วจนา, **มิลินทปิลหอกุฎฐกา-ฎีกา**, ตรวจชำระโดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๔๑), หน้า ๑๑๔.

^{๕๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๙), หน้า ๖๗.

^{๕๕} ชุม. (ไทย) ๒๙/๑/๔๘.

วิ ต่าง คนมีวินัยย่อมต่างจากคนไม่มีวินัย

วิธินัย มีนัยต่าง ๆ คือ มีหลายระดับหลายอย่าง แยกเป็นอาคาริยวินัย และอนาคาริยวินัย

วิเสสนัย คือ มีคำอธิบายรัดกุมกว่าพระสูตร เพราะเป็นกฎหมาย พระต้องปฏิบัติอย่างจริงจัง ถ้าทำเล่น ๆ ย่อมจะมีโทษ

วินยน คือ มีการฝึกหัดกาย วาจา ใจ ให้มีจรรยาดีกว่าที่เป็นอยู่

พระวินัยนี้เป็นหลักที่พระพุทธองค์ไม่ได้บัญญัติเอาไว้ล่วงหน้า แต่การบัญญัติกฎเกณฑ์อะไรลงไปบัญญัติตามสิ่งที่ได้เกิดขึ้นจริง เมื่อสิ่งใดเกิดขึ้นแต่เป็นสิ่งที่ไม่สมควรแล้วจึงบัญญัติห้าม^{๕๖} หลักฐานพระพุทธพจน์บางตอนในพระสูตรที่ตรัสเกี่ยวกับศีล ดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย การงานที่จะพึงทำด้วยกำลังอย่างใดอย่างหนึ่งที่บุคคลทำอยู่ทั้งหมดนั้น บุคคลอาศัยแผ่นดิน ดำรงอยู่บนแผ่นดินจึงทำได้ การงานที่พึงทำด้วยกำลังเหล่านี้บุคคลทำได้ด้วยอาการอย่างนี้ แม้ฉันใด ภิกษุอาศัยศีล ตั้งอยู่ในศีลแล้ว จึงเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ กระทำให้มากซึ่งอริยมรรคมีองค์ ๘ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน^{๕๗}

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงมีศีลสมบูรณ์ มีปาฏิโมกข์สมบูรณ์ สำรวมด้วยการสังวรในปาฏิโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจารย์และโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาทั้งหลายเถิด เมื่อเธอทั้งหลายมีศีลสมบูรณ์ มีปาฏิโมกข์สมบูรณ์ สำรวมด้วยการสังวรในปาฏิโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจารย์และโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาทั้งหลาย จะมีกิจอะไรที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปอีกเล่า^{๕๘}

อิสรภาพทางสังคมหรือเกี่ยวกับศีล คือ ความปลอดพ้นจากการบีบคั้นเบียดเบียนกันระหว่างมนุษย์ พ้นจากความอยู่ติธรรม การเอารัดเอาเปรียบ การข่มเหงแย่งชิง มีอาชีวะ คืออาชีพที่ประกอบได้โดยสุจริต ดำรงชีวิตอย่างโปร่งโล่ง ไม่ว่างงาน พึ่งตนได้^{๕๙} ศีลแบ่งเป็นหมวดใหญ่ ๆ ๔ หมวด คือ

๑. การรักษาวินัยแม่บทของชุมชน (ปาฏิโมกข์สังวร) เมื่อคนอยู่ร่วมกันหรือทำงานทำกิจการร่วมกัน เป็นชุมชน เป็นหน่วยงาน เป็นองค์กร ตลอดจนจนเป็นประเทศชาติ จะต้องมี กฎเกณฑ์ กติกา ตลอดจนกฎหมาย เพื่อจัดระเบียบระบบให้เกิดความเรียบร้อยความประสานสอดคล้อง ความเกื้อหนุนต่อกันความร่วมมือรับผิดชอบและสามัคคีที่จะเอื้อโอกาสหรือเป็นหลักประกันให้ชีวิตความเป็นอยู่ และกิจการต่าง ๆ ดำเนินไปด้วยดี สมตามวัตถุประสงค์แห่งชีวิตหรือกิจการของชุมชนนั้น ดังเช่นพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา มีวินัยแม่บทที่เรียกชื่อเฉพาะว่า ปาฏิโมกข์ ซึ่งเรามักเรียกกันง่าย ๆ ว่า ศีล ๒๒๗ ชุมชนอื่น เป็นต้น

^{๕๖} พุทธศาสนิกขุ (เจื้อม อินทปญโญ), หลักพุทธธรรมของพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๓.

^{๕๗} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๔๙/๔๒.

^{๕๘} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๒/๒๒.

^{๕๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), การศึกษา: เครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา, หน้า ๑๕๒.

๒. การรู้จักใช้อินทรีย์ (อินทรีย์สังวร) เรารับรู้สิ่งแวดล้อมโดยผ่านทางอินทรีย์คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ถ้ารับรู้ใช้หูตาไม่เป็น เช่น ดูไม่เป็น ฟังไม่เป็น แทนที่จะได้ประโยชน์ก็จะเกิดโทษ เช่น เกิดความลุ่มหลงมัวเมา ถูกหลอกลวงและเสื่อมเสียสุขภาพเป็นต้น ตลอดจนนำไปสู่การใช้มือและสมองเพื่อการแย่งชิงหรือทำลาย จึงต้องพัฒนาพฤติกรรมในการใช้อินทรีย์ให้ดู ฟัง เป็นต้นอย่างมีสติ เมื่อดูเป็น ฟังเป็น เช่น ดูทีวีเป็น ฟังวิทยุเป็น รู้จักใช้ตาหู แสวงหาความรู้เป็นต้น ก็จะได้ปัญญา ได้คุณภาพชีวิต และนำไปสู่การใช้มือและสมองเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกันและทำการสร้างสรรค์

๓. การหาเลี้ยงชีพที่บริสุทธิ์ (อาชีวนิวิธาน) การทำมาหาเลี้ยงชีพเป็นพฤติกรรมหลักในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ถ้ามีผู้หาเลี้ยงชีพโดยวิธีทุจริต เป็นมิชฉาชีพ นอกจากชีวิตของคนนั้นเองจะชั่วร้ายเสื่อมเสียแล้ว ก็จะก่อความเดือดร้อนแก่สังคมอย่างมาก จึงต้องย้ำเน้นกันอย่างยิ่งในเรื่องการพัฒนาสัมมาชีพและส่งเสริมให้ประชาชนฝึกฝนตนให้สามารถประกอบสัมมาชีพ

๔. การเสพบริโภคปัจจัยโดยใช้ปัญญา (ปัจจัยปฏิเสวนา) พฤติกรรมของมนุษย์ ในที่สุดก็มาลงที่การกิน ใช้ เสพ บริโภค ถ้ามนุษย์ไม่พัฒนาพฤติกรรมในการเสพบริโภคก็จะก่อปัญหาอย่างมาก ทั้งแก่ชีวิต แก่สังคม และแก่โลก เพราะเขาจะกิน ใช้ บริโภคปัจจัย ๔ และสิ่ง ของเครื่องใช้ทั้งหลาย รวมทั้งเทคโนโลยี ด้วยโมหะ ก่อให้เกิดความลุ่มหลง มัวเมา ฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย ความเสื่อมเสียคุณภาพชีวิต การใช้จ่ายสิ้นเปลือง การขัดแย้ง แย่งชิง เบียดเบียนกันในสังคม การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และการก่อมลภาวะ เป็นต้น จึงต้องพัฒนาพฤติกรรมในการกิน ใช้ เสพ บริโภค ให้เป็นพฤติกรรมที่เกิดจากปัญญาที่รู้เข้าใจ และปฏิบัติให้ถูกต้องตามวัตถุประสงค์ของปัจจัย ๔ ตลอดจนเทคโนโลยีนั้น ๆ เริ่มแต่รับประทานอาหารเพื่อบำรุงเลี้ยงร่างกายให้แข็งแรงมีสุขภาพดี ไม่ใช่กินเพียงเพื่อเอร็ดอร่อย อวดโก้ อวดฐานะ หรือตื่นตามค่านิยมฟุ้งเฟ้อ ให้เป็นการกินด้วยปัญญาที่ทำให้รู้จักประมาณในการบริโภค หรือกินพอดีที่เรียกว่า โภชนะมัตตัญญูตา ตลอดจนการใช้สอยสิ่งต่าง ๆ อย่างประหยัด ซึ่งทำให้ได้ประโยชน์มากที่สุดโดยสิ้นเปลืองน้อยที่สุด ปัจจัยปฏิเสวนา หมายถึง การใช้ปัญญาทำความเข้าใจแล้ว บริโภคปัจจัยทั้งหลายให้ได้ผลตรงพอดี ตามคุณค่าแท้ที่เป็นจุดหมายของการบริโภคสิ่งนั้น ๆ ซึ่งศีลในทางพระพุทธศาสนามีอยู่หลายอย่างด้วยกัน ตามสถานภาพของบุคคลผู้ถือปฏิบัติ ดังนี้

ศีล ๕ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า นิจศีล (ศีลเนืองนิตย์) หรือเบญจศีล^{๖๐}

ศีล ๘ หรืออุโบสถศีล (ศีลอุโบสถ)^{๖๑}

ศีล ๑๐ (ศีลของสามเณร)^{๖๒}

ศีล ๓๑๑ (ศีลของภิกษุณี)^{๖๓}

ศีล ๒๒๗ (ศีลของภิกษุ)^{๖๔}

^{๖๐}ที่.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๕/๒๐๒.

^{๖๑}อง.อฎฐก. (ไทย) ๒๓/๔๑/๒๐๔-๒๐๖.

^{๖๒}ช.ธ. (ไทย) ๒๕/๑/๑.

^{๖๓}วิ.ม. (ไทย) ๓/๑๒๓๔/๒๓๑.

^{๖๔}วิ.ม. (ไทย) ๒/๖๕๕/๔๒๗.

ศีลเป็นพื้นฐานแห่งการปฏิบัติสมาธิและปัญญา เพื่อหวังผลคือความหลุดพ้น แต่ถ้ากล่าวถึงประโยชน์ในระดับการดำรงชีวิตประจำวันก็สามารถปฏิบัติในระดับปาฏิโมกข์ได้ คือ เปรียบเทียบปาฏิโมกข์ศีลกับศีล ๕ รวมทั้งกฎ ระเบียบต่าง ๆ ของสังคม เมื่อเรามีความสำรวม ระวังกายวาจาของตนไม่ให้เบียดเบียนคนอื่น สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข มีอิสรภาพทางสังคม

ศีลนั้นอาจมองในแง่ของระเบียบวินัยเพื่อสร้างสังคมที่เรียบร้อย อยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข เป็นสภาพเกื้อกูลแก่การดำเนินชีวิตและปฏิบัติกิจของสมาชิกทั้งหลาย (ศีลระดับวินัย) ก็ได้ มองในแง่ของความประพฤติดีงามของบุคคล ซึ่งมีความสัมพันธ์ที่ดีงามกับผู้อื่น เป็นผลดีแก่ชีวิตของตัวเองและคนอื่นทั้งหลายก็ได้ มองในแง่เครื่องมือคุมความประพฤติ ทำให้กายวาจาเรียบร้อยงดงามอยู่ในระเบียบก็ได้ มองในแง่เป็นข้อปฏิบัติสำหรับกำจัดกิเลสชั้นหยาบที่แสดงออกทางกายวาจา ชัดเกล้า คนให้ประณีตขึ้นก็ได้ มองในแง่เป็นข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมกายวาจาและอาชีวะให้อยู่ในสภาพพร้อมที่จะเป็นพื้นฐานของการฝึกปรือคุณภาพจิตและการใช้สมรรถภาพของจิตอย่างได้ผลในระดับสมาธิก็ได้ มองในแง่เป็นสภาพปกติทางกายวาจาและอาชีวะของผู้ที่มีชีวิตดีงาม หรือคนที่ได้รับการฝึกอบรมดี มีการศึกษาแท้จริง บรรลุภูมิธรรมอันสูงสุดแล้วก็ได้ ซึ่งโดยย่อที่สุด แบ่งศีลได้เป็น ๒ ระดับ คือ

๑. ธรรมชั้นศีล หรือศีลในแง่ที่เป็นธรรม ได้แก่ หลักความประพฤติระดับกายวาจาและอาชีวะที่นำมาแนะนำสั่งสอน โดยถือเอาภาวะที่ควรจะมีควรจะเป็นตามธรรมชาติเป็นหลัก และผู้ปฏิบัติตามหรือฝ่าฝืน ย่อมได้รับผลดีหรือชั่ว โดยรับผิดชอบต่อกฎธรรมชาติของธรรมชาติเองโดยตรง อีกหนึ่งอย่างหมายถึง การปฏิบัติตามธรรมชั้นศีลที่ดี ตามวินัยที่ดี ที่กลายมาเป็นความประพฤติประจำตัวของบุคคลแล้ว

๒. วินัยเป็นศีล หรือศีลในแง่ที่เป็นวินัย ได้แก่ กฎระเบียบข้อบังคับที่กำหนดวางกันขึ้นเป็นบัญญัติทางสังคม เพื่อกำกับความประพฤติของบุคคล ตามความมุ่งหมายจำเพาะของหมู่ชนหรือชุมชนนั้น โดยมากมุ่งเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติตามธรรมให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น และผู้ฝ่าฝืน (มักจะ) ต้องได้รับโทษตามความรับผิดชอบต่อชุมชนหรือสังคมนั้นอีกชั้นหนึ่งต่างหากจากผลทางจิตใจตามกฎธรรมชาติ อีกอย่างหนึ่งหมายถึง วิธีฝึกให้คนมีศีล^{๖๕}

โดยแท้จริง สาระของศีลอยู่ที่เจตนา ได้แก่ การไม่ล่วงละเมิด คำว่า ละเมิด แง่หนึ่งคือ ละเมิดระเบียบ ละเมิดกฎเกณฑ์ บทบัญญัติ ละเมิดวินัยที่วางกันไว้ อีกแง่หนึ่งคือละเมิดต่อผู้อื่น หมายถึง เจตนาที่จะเบียดเบียนผู้อื่นนั่นเอง ศีลจึงหมายถึงการไม่เจตนาละเมิดระเบียบวินัยหรือการไม่เจตนาล่วงเกินเบียดเบียนผู้อื่น ถ้ามองแต่อาการหรือการกระทำ ศีลก็คือความไม่ละเมิดและการไม่เบียดเบียน และเมื่อบุคคลถือมั่นในศีลย่อมได้รับอานิสงส์ คือ มีโอกาสมาก มีความองอาจกล้ากล้า ไม่เคอะเขิน (เวลาสมาคมกับผู้อื่น) ไม่หลงสติทำกาละ (ไม่เสียชีวิตแบบคนขาดสติ) ตายแล้วได้ไปสู่สุคติโลกสวรรค์^{๖๖}

^{๖๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๗๖๘.

^{๖๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๖/๒๑๐.

ข. อธิจิตตสิกขา (สมาธิ)

สมาธิ หมายถึง การฝึกพัฒนาในด้านจิตใจ มีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะจิตใจเป็นฐานของพฤติกรรม เนื่องจากพฤติกรรมทุกอย่างเกิดขึ้นจากความตั้งใจหรือเจตนาและเป็นไปตามเจตจำนงและแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลัง ถ้าจิตใจได้รับการพัฒนาให้ตั้งมั่นแล้วก็จะควบคุมดูแลและนำพฤติกรรมไปในทางที่ดีงามด้วย แม้ความสุขความทุกข์ในที่สุดก็อยู่ที่ใจยิ่งกว่านั้น ปัญญาจะเจริญงอกงามได้ ต้องอาศัยจิตใจที่เข้มแข็งสู้ปัญหา เอาใจใส่ มีความเพียรพยายามที่จะคิดค้นไม่ทอดทิ้ง ยิ่งเรื่องที่เกิดหรือพิจารณาที่ยากหรือละเอียดลึกซึ้งก็ยิ่งต้องมีจิตใจที่สงบแน่วแน่ ไม่ฟุ้งซ่านไม่พลุ่งพล่านกระวนกระวาย^{๖๗}

ขั้นสมาธิ ได้แก่ การฝึกฝนหรืออบรมจิตใจให้เหมาะสม ตั้งมั่นในลักษณะที่พร้อมจะปฏิบัติงาน คือ พิจารณาความเป็นจริง เพื่อเป็นพื้นฐานของการเจริญปัญญา การฝึกบังคับจิตใจให้ตั้งมั่นโดยระลึกรู้ตัวทั่วพร้อม เรียกว่า จิตตสิกขา ดังพุทธพจน์ที่เป็นหลักฐานปรากฏบางตอนในพระสูตร ดังนี้

อธิจิตตสิกขา เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย บรรลุปฐมฌาน ที่มีวิตก วิจารณ์ ปิติและสุข อันเกิดจากวิเวกอยู่ เพราะวิตกวิจารณ์สงบระงับไปแล้ว บรรลุตติยฌาน มีความผ่องใสในภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปิติและสุขที่เกิดจากสมาธิอยู่ เพราะปิติจางคลายไปมีอุเบกขา มีสติ-สัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุตติยฌานที่พระอรหันต์ทั้งหลายสรรเสริญว่าผู้มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข เพราะละสุขและทุกข์ได้แล้ว เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อนแล้ว บรรลุตตตถฌานที่ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่นี้ชื่อว่า อธิจิตตสิกขา^{๖๘}

สมาธิ (สะมา) หมายถึง ความตั้งมั่นแห่งจิต ความสำรวมใจให้แน่วแน่เพื่อให้จิตใจสงบหรือเพื่อให้เกิดปัญญาเห็นแจ้ง^{๖๙} สมาธิ แปลกันว่า ความตั้งมั่นของจิต หรือภาวะที่จิตแน่วแน่ต่อสิ่งที่กำหนด คำจำกัดความของสมาธิที่พบเสมอคือ จิตตัสเสกัคคตา หรือเรียกสั้น ๆ ว่า เอกัคคตา ซึ่งแปลว่า ภาวะที่จิตมีอารมณ์เป็นหนึ่ง^{๗๐} ดังพุทธพจน์ว่า

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงมีปัญญาเครื่องรักษาดน มีสติ เจริญอัปปมาณาสมาธิเถิด เมื่อเธอมีปัญญาเครื่องรักษาดน มีสติ เจริญอัปปมาณาสมาธิอยู่ ญาณ ๕ ย่อมเกิดขึ้นเฉพาะตน ญาณ ๕ คือ ญาณย่อมเกิดขึ้นเฉพาะตนว่า สมาธินี้มีสุขในปัจจุบัน และมีสุขเป็นวิบากต่อไป ๑ ญาณย่อมเกิดขึ้นเฉพาะตนว่า สมาธินี้อันคนเลวเสพไม่ได้ ๑ ญาณย่อมเกิดขึ้นเฉพาะตนว่า สมาธินี้สงบ ประณีต ได้ด้วยความสงบระงับ ๑ บรรลุได้ด้วยภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น และมีไช้บรรลุได้ด้วยการข่มธรรมที่เป็นข้าศึก ห้ามกิเลสด้วยสังขารจิต ๑ ญาณย่อมเกิดขึ้นเฉพาะตนว่าเรามีสติเข้าสมาธินี้ได้ มีสติออกจากสมาธินี้ได้ ๑^{๗๑}

^{๖๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, หน้า ๖๗.

^{๖๘} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑/๔๘.

^{๖๙} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๑,๑๗๑.

^{๗๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๗๖๘.

^{๗๑} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๗/๓๕-๓๖.

อธิสมานสิกขา หรืออธิจิตตสิกขา หมายถึง การฝึกอบรมจิตให้มีคุณภาพสูงขึ้น คือมีความสุขสงบ ผ่องใส ตั้งมั่นในอารมณ์เดียวคือความสงบ โดยมีลักษณะ ดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย ก็สมาธิภาวนาที่บุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่ออยู่เป็นสุขในปัจจุบันเป็นไฉน ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สังัดจากกาม สังัดจากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน มีวิตกวิจารณ์ มีปิติและสุขอันเกิดแต่วิเวกอยู่ บรรลุตติยฌาน มีความผ่องใสแห่งจิตในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตกไม่มีวิจารณ์ เพราะวิตกวิจารณ์สงบไป มีปิติและสุขเกิดแต่สมาธิอยู่ มีอุเบกขา มีสติ สัมปชัญญะ เสาะสุขด้วยนามกาย เพราะปิตินั้นไป บรรลุตติยฌานที่พระอริยะสรรเสริญว่า ผู้ได้ฌานนี้ เป็นผู้มั่งมีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข บรรลุตตตฌานไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุขละทุกข์และดับโสมนัสโทมนัสก่อน ๆ ได้ มีสติบริสุทธิเพราะอุเบกขา ได้มั่งมีอุเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิอยู่^{๗๒}

ค. อธิปัญญาสิกขา (ปัญญา)

ปัญญา หมายถึง การพัฒนาปัญญา ซึ่งมีความสำคัญสูงสุดเพราะปัญญาเป็นตัวนำทางและควบคุมพฤติกรรมทั้งหมด คนเราจะมีพฤติกรรมอะไร อย่างไร และแค่ไหนก็อยู่ที่ว่าจะมีปัญญานำหรือบอกทางให้เท่าใด และปัญญาเป็นตัวปลดปล่อยจิตใจ ให้ทางออกแก่จิตใจ เช่น เมื่อจิตใจอึดอัดมีปัญหาคิดตันอยู่ พอเกิดปัญญารู้ว่าจะทำอย่างไร จิตใจก็โล่งเป็นอิสระได้การพัฒนาปัญญาเป็นเรื่องกว้างขวางแยกออกไปได้หลายด้านและมีหลายชั้นหลายระดับ เช่น เป็นปัญญาที่ช่วยให้ดำเนินชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพประสบความสำเร็จความรู้ความเข้าใจในข้อมูล รวมทั้งศิลปะวิทยาการต่าง ๆ เข้าถึงเนื้อหาความหมายถูกต้องชัดเจนการเรียนรู้อย่างถูกต้องตามเป็นจริง โยงเข้ามาประสานเป็นภาพองค์รวมทั้งชัดเจน หรือโยงออกไปสู่ความหยั่งรู้หยั่งเห็นใหม่ ๆ ได้, ปัญญาที่ช่วยให้ดำเนินเข้าสู่วิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงาม ความรู้เข้าใจในระบบความสัมพันธ์ของสิ่งทั้งหลายที่อิงอาศัยสืบเนื่องส่งผลต่อกันตามเหตุปัจจัย หรือปัญญาที่ช่วยให้บรรลุจุดหมายสูงสุดของชีวิตที่ดีงาม ความเข้าใจเข้าถึงเท่าทันความจริงของสังขารคือโลกและชีวิตที่เปลี่ยนแปลงเป็นไปตามกฎธรรมดาของธรรมชาติจนสามารถวางใจถูกต้องต่อสิ่งทั้งหลาย ทำจิตใจให้หลุดพ้น เป็นอิสระได้โดยสมบูรณ์^{๗๓} ดังที่ คัมภีร์พระไตรปิฎกได้อธิบายถึงปัญญาไว้หลายที่ ดังนี้

ในคุหฺฏฐกสูตรนิตเทส กล่าวถึงปัญญา ๓ อย่าง คือ

๑. ญาตปริปัญญา การกำหนดรู้ขั้นรู้จัก
๒. ตีรณปริปัญญา การกำหนดรู้ขั้นพิจารณา
๓. ปหานปริปัญญา การกำหนดรู้ขั้นละ^{๗๔}

^{๗๒} อง.จตุกก. (ไทย) ๑๑/๓๐๗/๑๙๘.

^{๗๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, หน้า ๖๗.

^{๗๔} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๓/๖๓.

ในสังคิยสูตร กล่าวถึง ปัญญา ๓ คือ

๑. จินตามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการคิด
๒. สุตมยปัญญา ปัญญาเกิดจากการฟัง หรือการศึกษาเล่าเรียน
๓. ภาวนามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการอบรมจิตใจ^{๗๕}

ในอวภูษิตสูตร กล่าวถึงบุคคลมีปัญญา ๓ จำพวก คือ

๑. อะวะกัซชะปัญญะ ผู้มีปัญญาดังหม้อคว่ำ ได้แก่ ผู้ฟังหรือเรียนอะไรก็ไม่เข้าใจ เปรียบเหมือนหม้อคว่ำที่ไม่อาจรองรับน้ำที่เทลงใส่ได้
๒. อุจฉังคะปัญญะ ผู้มีปัญญาดังหน้าตัก ได้แก่ ผู้ที่ฟังหรือเรียนอะไรแล้วก็เกิดความเข้าใจบ้าง แต่ภายหลังก็ลืมหมดสิ้น เปรียบเหมือนคนที่กินของขบเคี้ยวต่าง ๆ ที่วางไว้บนตัก แต่เมื่อเผลอตัวลุกขึ้น ของเหล่านั้นก็หล่นเสีย
๓. ปุณฺณปัญญะ ผู้มีปัญญามาก ได้แก่ ผู้ที่ฉลาด ฟังหรือเรียนอะไรแล้วก็เข้าใจได้ง่ายและจำได้ไม่ลืม เปรียบเหมือนหม้อหยางที่สามารถรองรับน้ำที่เทลงมาได้ทั้งหมด^{๗๖}

ในสังคิยสูตร กล่าวถึงปัญญา ๔ คือ

๑. ทุกขญาณ ความรู้ในทุกข์
๒. ทุกขสมุทธานุญาณ ความรู้ในเหตุให้เกิดทุกข์
๓. ทุกขนิโรธญาณ ความรู้ในความดับทุกข์
๔. ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาญาณ ความรู้ในการปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์^{๗๗}

ในวิสุทธิมรรค ปัญญานิเทศ กล่าวถึงปัญญา ๒ คือ

๑. โลเกียปัญญา ปัญญาของปุถุชน
๒. โลกุตตรปัญญา ปัญญาของพระอริยบุคคล^{๗๘}

ส่วนคำว่า ญาณปริปัญญา มีความหมายว่า ความรู้ในระดับผัสสะ หรือที่เรียกว่าอายตนะนั่นเอง ซึ่งเป็นบ่อเกิดหรือแดนเกิดแห่งความรู้ในทางพระพุทธศาสนา ดังพุทธพจน์ว่า

^{๗๕}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๑๔๖.

^{๗๖}อง.ติก. (ไทย) ๒๐/๓๐/๑๒๔.

^{๗๗}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๐/๒๐๒.

^{๗๘}พระพุทธโฆสเถระ, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุทธมาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประจวบวงษ์พันธุ์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๗๑๓.

นักปราชญ์รู้จักผัสสะ คือ รู้ เห็นว่า นี่จักขุสัมผัส นี่โสตสัมผัส นี่ฆานสัมผัส นี่ชีวหาสัมผัส นี่กายสัมผัส นี่โนสัมผัส นี่อธิวจนสัมผัส นี่ภูมิมสัมผัส นี่ผัสสะเป็นที่ตั้งแห่งสุขเวทนา นี่ผัสสะเป็นที่ตั้งแห่งทุกขเวทนา นี่ผัสสะเป็นที่ ตั้งแห่งอทุกขมสุขเวทนา นี่ผัสสะที่เป็นกุศล นี่ผัสสะที่เป็นอกุศล นี่ผัสสะที่เป็นอภัยกฤต นี่ผัสสะที่เป็นกามาวจร นี่ผัสสะที่เป็นรูปาวจร นี่ผัสสะที่เป็นรูปาวจร นี่สัญญาตผัสสะ นี่อนิมิตตผัสสะ นี่อัปปนิหิตผัสสะ นี่ผัสสะที่เป็นโลกียะ นี่ผัสสะที่เป็นโลกุตตระ นี่ผัสสะที่เป็นเป็นอดีต นี่ผัสสะที่เป็นอนาคต นี่ผัสสะที่เป็นปัจจุบัน นี่ชื่อว่าญาณปริญา นักปราชญ์ทำสิ่งที่รู้แล้วให้ปรากฏอย่างนี้แล้ว พิจารณาผัสสะคือพิจารณาโดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นโรค เป็นดุจหัวฝี เป็นดุจลูกศร เป็นของลำบาก เป็นอาพาธ เป็นอย่างอื่น เป็นของทรุดโทรม เป็นเสียด เป็นอุปัทวะ เป็นภัย เป็นอุปสรรค เป็นของหวั่นไหว เป็นของผูกพัน เป็นของไม่ยั่งยืน เป็นของไม่มีที่ต้านทาน เป็นของไม่มีที่ซ่อนเร้น เป็นของไม่มีที่พึ่ง เป็นของว่าง เป็นของเปล่า เป็นของสูญ เป็นอนัตตา เป็นของมีโทษ เป็นของแปรผันไปเป็นธรรมดา เป็นของไม่มีแก่นสาร เป็นเหตุแห่งความลำบากเป็นดุจพหุผลชาติ เป็นของปราศจากความเจริญ เป็นของมีอาสวะ เป็นของที่ถูกเหตุปัจจัยปรุงแต่ง เป็นเหยื่อแห่งมาร มีชาติ เป็นธรรมดา มีชรา เป็นธรรมดา มีพยาธิ เป็นธรรมดา มีมรณะเป็นธรรมดา มีโสกะ ปรีทเวะ ทุกขะ โทมนัส อุปายาส เป็นธรรมดา มีความเศร้าหมองเป็นธรรมดา เป็นเหตุเกิดทุกข์ ตั้งอยู่ไม่ได้ หาความเข้มข้นไม่ได้เป็นโทษ เป็นของที่ต้องสลัดออกไป นี่ชื่อว่า ตีรณปริญา^{๗๙}

ตีรณปริญาเป็นปัญญาที่ปฏิบัติต่อเนื่องจากญาณปริญา คือ เมื่อเกิดผัสสะหรือการรับรู้แล้ว ขั้นตอนต่อไปคือมีสติกำหนดพิจารณาให้เห็นโดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และอนัตตา การพิจารณาที่จะทำให้สามารถเข้าถึงปหานปริญาได้ต้องเป็นการพิจารณาอันเกิดจากผลการปฏิบัติหรือที่เรียกว่าสภาวะธรรม เทียบได้กับปัญญาในระดับภวนาปัญญา นักปราชญ์ครั้นพิจารณาเห็นอย่างนี้แล้ว ย่อมละ บรรเทา ทำให้หมดสิ้นไป ให้ถึงความไม่มีอีกซึ่งความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจในผัสสะ ดังพระพุทธเจ้าตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงละความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจในผัสสะทั้งหลายเสีย ผัสสะนั้นเธอทั้งหลายจะได้เด็ดขาดแล้วอย่างนี้ ตั้ดราภอนโคณ เหมือนต้นตาลที่ถูกตัดรากถอนโคนไปแล้ว เหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มี เกิดขึ้นต่อไปได้แล้ว นี่ชื่อว่า ปหานปริญา^{๘๐}

ปัญญามีความสำคัญต่อมนุษย์ เพราะเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ถือเป็นเครื่องมือในการจัดการที่มีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นการศึกษา การเรียนรู้ การใช้ชีวิต หากมนุษย์ดำเนินชีวิตอย่างขาดปัญญาจะทำให้พบกับปัญหาและความทุกข์มากมาย ดังนั้น มนุษย์จึงต้องอาศัยปัญญาเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิต โดยมีลักษณะสำคัญของกระบวนการดำเนินชีวิตด้วยการพัฒนาศักยภาพการดำเนินชีวิต ให้สามารถอยู่รอดอย่างดีงาม มีความสุข^{๘๑}

^{๗๙} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๓/๖๓-๖๔.

^{๘๐} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๓/๖๓-๖๔.

^{๘๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), “หัวใจพระพุทธศาสนา”, พุทธจักร, ปีที่ ๖๑ ฉบับที่ ๔ (เมษายน ๒๕๕๐): ๑๐.

ปัญญา คือ ความเข้าใจในเหตุผล ดี ชั่ว รู้คิด รู้วินิจฉัย และรู้ที่จะจัดการ อันใดเป็นประโยชน์ มิใช่ประโยชน์^{๘๒} การเรียนรู้เป็นความหมายหนึ่งของการศึกษา ที่จะฝึกตัวเอง พัฒนาชีวิตตนเองให้มีความสามารถที่จะเป็นอยู่ได้อย่างดี ซึ่งชีวิตของมนุษย์นั้นโดยปกติจะสัมพันธ์กับโลกใน ๓ ด้าน คือ ด้านพฤติกรรม หมายถึง ความสัมพันธ์กับผู้คน เพื่อนมนุษย์ สรรพสัตว์ด้วยตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ ด้านจิตใจ หมายถึง ความสัมพันธ์ในการแสดงออกทางกายและวาจาของตนเองและผู้อื่น และสุดท้ายทางด้านปัญญา เป็นการแสดงออกทางด้านความเห็น ความเข้าใจ การพิจารณาในเหตุผล ซึ่งจะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ทั้ง ๓ ด้านนี้มีผลต่อเราทุกคนในการดำเนินชีวิต^{๘๓} หากขาดปัญญาเสียแล้ว การเป็นอยู่ที่ต้องสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่มีองค์ประกอบ ๓ ด้านก็อาจจะนำมาซึ่งความทุกข์ ไม่สามารถ ควบคุม สติ สัมผัสปัญญะและอารมณ์ได้ ปัญญาจะเป็นตัวชี้ นำ บอกทาง ให้แสงสว่าง ขยายขอบเขต ปรับแก้จิตใจและพฤติกรรมและปลดปล่อยให้หลุดพ้นจากปัญหาหรือทุกข์^{๘๔}

การพัฒนาปัญญาที่แท้จริงต้องเป็นการพัฒนาปัญญาที่บริสุทธิ์ ไปตามทำนองคลองธรรม ไปสู่ความรู้แจ้ง จนจิตใจไม่ยึดมั่นในความเป็นตัวเรา^{๘๕} มุ่งเน้นการพัฒนาให้มีความก้าวหน้าในสิ่งที่น่าพึงปรารถนา โดยมีความสงบสุขเป็นเป้าหมายสูงสุด ไม่ว่าชีวิตในทางฝ่ายวัตถุ ฝ่ายจิตล้วนๆ และฝ่ายสติปัญญา ล้วนต้องพัฒนาไปสู่ภาวะที่น่าพอใจ คือ ความสงบสุขทั้งสิ้น^{๘๖}

สรุปได้ว่า ในทางพระพุทธศาสนา ปรากฏมีคำว่า ภาวนา มีความหมายตรงกับคำว่าพัฒนา ซึ่งได้แก่การพัฒนาคนไม่ว่าจะเป็นทางด้านกายหรือจิตใจก็ตาม ส่วนการพัฒนาวัตถุหรือสภาพแวดล้อมจะใช้คำว่า วัฒนา ทางพระพุทธศาสนามีทั้งทัศนะเกี่ยวกับการพัฒนาทั้งในส่วนของตัวมนุษย์และในส่วนของสังคม แต่จะเน้นที่การพัฒนาในตัวบุคคล เพราะเห็นว่า เมื่อคนพัฒนาแล้วก็จะนำไปสู่การพัฒนาสังคมโดยรวมได้ และพระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญการฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งตามเป็นจริง ที่เรียกว่า วิปัสสนาภาวนา เป็นแนวทางแห่งการปฏิบัติให้คนพ้นทุกข์ วิปัสสนาภาวนาจึงถือเป็นแนวทางในการพัฒนาที่ยั่งยืนในทัศนะแห่งพระพุทธศาสนา อย่างไรก็ตาม แนวทางการพัฒนาในทัศนะของพระพุทธศาสนาต้องอาศัยข้อปฏิบัติในถึงความดับทุกข์ เรียกว่า อริยมรรคมีองค์ ๘ ได้แก่ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ เจรจาชอบ การกระทำชอบ เลี้ยงชีพชอบ เพียรชอบ ระลึกชอบ และตั้งใจมั่นชอบ ซึ่งโดยย่อแล้ว สามารถสรุปลงในไตรสิกขา คือ ข้อปฏิบัติที่ต้องศึกษา และนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน หรือเรียกว่า สิกขา ๓ คือ การฝึกฝนอบรมตนในเรื่องที่พึงศึกษา ๓ อย่าง ซึ่งประกอบด้วย อธิศีลสิกขาหรือศีล อธิจิตตสิกขาหรือสมาธิ และอธิปัญญาสิกขาหรือปัญญา นั่นเอง

^{๘๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๗๔.

^{๘๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๓๔๘-๓๕๑.

^{๘๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๔๙.

^{๘๕} พุทธทาสภิกขุ (เจ้าอม อินทปญโญ), พจนานุกรมธรรมของพุทธทาส, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, มปป.), หน้า ๑๔๘.

^{๘๖} พุทธทาสภิกขุ (เจ้าอม อินทปญโญ), พุทธศาสนาคืออะไร, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาจัดพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๗๕.

๒.๑.๕ การพัฒนาตามมุมมองศาสตร์สมัยใหม่

ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าการพัฒนาตามมุมมองศาสตร์สมัยใหม่ จากเอกสารทางวิชาการต่าง ๆ จึงได้ประมวล สารสำคัญไว้ ดังนี้

คำว่า พัฒนา ในภาษาไทยตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า Development^{๘๗} การพัฒนาตามทฤษฎีสมัยใหม่ เป็นการเปลี่ยนแปลงในทางที่เจริญขึ้น จะเป็นการเน้นความเจริญทางวัตถุ โดยเฉพาะโครงสร้างทางกายภาพขั้นพื้นฐานและด้านสังคม เป็นการพัฒนาซึ่งมีทิศทางของการเปลี่ยนแปลงที่กำหนดไว้ล่วงหน้า^{๘๘} ซึ่งเป็นพัฒนาในลักษณะของการพัฒนาองค์การ (Organization Development) โดยเฉพาะ

คำว่า องค์การ (Organization) หมายถึง หน่วยที่จัดเป็นศูนย์รวมคนตั้งแต่สองคนขึ้นไป ที่มาร่วมกันทำงานเป็นหน่วยงานเดียวกัน ภายใต้วัตถุประสงค์และเป้าหมายเดียวกัน โดยมีกฎ ระเบียบ หรือกติกาในการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ^{๘๙} องค์การคือระบบเปิดที่มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นกระบวนการต่อเนื่อง ระบบนี้ ประกอบด้วยปัจจัยนำเข้า (Input) กระบวนการเปลี่ยนแปลง (Transformation) และผลผลิต (Output) โดยที่นักวิชาการบางท่านเห็นว่าองค์การจะต้องมีพื้นฐานในการปฏิสัมพันธ์กันในการดำเนินงานเพื่อบรรลุจุดหมายขององค์การ^{๙๐} การบริหารจัดการองค์การเป็นงานที่มีความเกี่ยวข้องกับลักษณะสำคัญ ๓ ประการ ได้แก่ การกำหนดกิจกรรมเฉพาะอย่างที่เหมาะสมเพื่อให้เป็นไปโดยทำให้สำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดได้ การจัดกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ให้เป็นระบบหรือเป็นโครงสร้าง และการมอบหมายกิจกรรมให้แก่ตำแหน่งต่าง ๆ และแก่บุคคลที่กำหนดไว้โดยต้องมีกติกาในการปฏิบัติงานร่วมกัน^{๙๑} การบริหารองค์การมีลักษณะเป็นกระบวนการที่กำหนด กฎ ระเบียบ แบบแผน ในการปฏิบัติ งานขององค์การ ซึ่งรวมถึงวิธีการการทำงานเป็นกลุ่ม นอกจากนั้น ยังหมายรวมถึงการแบ่งอำนาจหน้าที่ในการดำเนินงานออกเป็นส่วนต่าง ๆ แต่ละส่วนกำหนดอำนาจหน้าที่ไว้อย่างชัดเจน พร้อมทั้งกำหนดความสัมพันธ์ของหน้าที่การทำงานที่แบ่งออกไปกำหนดสายการบังคับบัญชาตั้งแต่หน่วยที่เล็กที่สุด คือ ตำแหน่งต่าง ๆ จนถึงหน่วยงานขนาดใหญ่ของหน่วยงานนั้น ๆ จนครอบคลุมอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานทั้งหมด^{๙๒} สามารถจำแนกประเภทขององค์การ ได้ดังนี้

^{๘๗}ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, วาทกรรมการพัฒนา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: วิชาสา, ๒๕๔๕), หน้า ๑๗.

^{๘๘}สัญญา สัญญาวิวัฒน์, การพัฒนาชุมชนแบบจัดการ, หน้า ๑๙.

^{๘๙}สุพล สุษะพรหม และคณะ, ทฤษฎีองค์การและการจัดการเชิงพุทธ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๖.

^{๙๐}Kate, D., & Kahn, R., *The Social Psychology of Organizations*. (New York: John Wiley & Sons, 1978), p. 20.

^{๙๑}พงศ์สันต์ ศรีสมทรัพย์ และชลิตา ศรีสมณ, หลักการจัดองค์การและการจัดการ, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดแสงจันทร์การพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๓๗.

^{๙๒}สุธี สุทธิสมบุรณ์ และสมาน รังสิโยภักดิ์, หลักการบริหารเบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (กรุงเทพมหานคร: สวัสดิการสำนักงาน ก.พ., ๒๕๔๑), หน้า ๒๓.

๑. องค์การที่ยึดตามวัตถุประสงค์ ประกอบไปด้วย องค์การเพื่อประโยชน์ของสมาชิกขององค์การนั้น (Member Organization) องค์การทางธุรกิจ (Business Organization) องค์การเพื่อบริการ (Service Organization) และองค์การเพื่อสวัสดิการประชาชน (Bureaucratic Organization)

๒. องค์การที่ยึดตามโครงสร้าง ซึ่งแบ่งย่อยออกเป็น ๒ ประเภทย่อย คือ องค์การแบบเป็นทางการ (Formal Organization) และองค์การแบบไม่เป็นทางการ (informal Organization) หรือเรียกว่า องค์การอุปนัยหรือองค์การนอกรูปแบบ

๓. องค์การที่ยึดกำเนิด แบ่งย่อยออกเป็น ๒ ประเภท คือ องค์การแบบปฐม (Primary Organization) คือ องค์การที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ สมาชิกในองค์การมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน เช่น ครอบครัว กลุ่มเพื่อนบ้านใกล้เคียง และองค์การแบบมัธยม (Secondary Organization) คือ องค์การที่มนุษย์จัดตั้งขึ้น โดยสมาชิกในองค์การมีความสัมพันธ์กันตามบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบที่มีอยู่ เช่น หน่วยงานราชการ ห้างหุ้นส่วน บริษัท โรงเรียน มหาวิทยาลัย โรงพยาบาล สมาคม^{๙๓}

การจัดโครงสร้างองค์การที่เหมาะสมมีความสัมพันธ์กับการบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การ ซึ่งโดยทั่วไปแล้ว หลักการออกแบบโครงสร้างองค์การจะต้องคำนึงถึงหลักเกณฑ์ในการออกแบบประกอบไปด้วยหลักการแบ่งงานกันทำ หลักการแบ่งโครงสร้างหน่วยงานภายใน หลักการแบ่งช่วงชั้น การควบคุม และหลักการมอบหมายอำนาจหน้าที่ ทั้งนี้โครงสร้างขององค์การต้องคำนึงเพิ่มเติมถึงความแตกต่าง การรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การรวมศูนย์อำนาจ การแบ่งกระจายอำนาจความเป็นทางการ การปรับตัวเข้าหากัน และความเป็นมาตรฐานเดียวกันอีกด้วย ปัจจุบันนี้รูปแบบของโครงสร้างองค์การแบ่งออกเป็นประเภทหลัก ๆ ๒ โครงสร้าง คือ โครงสร้างองค์การแบบแนวตั้งหรือแนวตั้ง (Vertical Structure) เป็นการจัดองค์การเน้นสายการบังคับบัญชาและอำนาจหน้าที่เริ่มจากระดับสูงลงมาสู่ระดับล่าง โดยระดับสูงเป็นผู้ออกนโยบายและระดับล่างดำเนินการตามแผนงานที่กำหนดไว้ และโครงสร้างองค์การแบบแนวราบหรือแนวนอน (Horizontal Structure) เป็นการจัดองค์การเน้นหลักการแบ่งงานกันทำ เป็นการเพิ่มหนทางการดำเนินงาน ทำให้การสื่อสารและการไหลของงานทำได้ง่าย สะดวก รวดเร็วยิ่งขึ้น^{๙๔}

ปัจจัยที่ต้องคำนึงถึงในการจัดโครงสร้างองค์การให้ประสบความสำเร็จในการบริหารจัดการ ได้แก่

๑. มีเป้าหมาย นโยบาย และแผนงานในการดำเนินงานอย่างชัดเจน
๒. มีศูนย์กลางในการอำนวยการที่มีสมรรถภาพ ความรับผิดชอบ และอำนวยการโดยตรง

^{๙๓} สมคิด บางโม, *องค์การและการจัดการ*, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทวิทยพัฒน์ จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๑๗-๑๘.

^{๙๔} สุรพล สุยะพรหม และคณะ, *ทฤษฎีองค์การและการจัดการเชิงพุทธ*, หน้า ๑๑-๑๓.

๓. มีการระบุหน้าที่การงานและความรับผิดชอบของสมาชิกแต่ละคนให้ชัดเจนตามความเหมาะสม ตรงกับความรู้ความสามารถ

๔. มีการจัดระบบการทำงานที่เหมาะสม มีเทคนิคการควบคุมงานและการประสานงานภายในองค์กร

๕. มีระบบที่ต้องสื่อสารที่ดีทั้งภายในและภายนอกองค์กร

๖. คำนึงถึงการที่ต้องสามารถปรับตัวได้เหมาะสมกับสภาวะการณ์และสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนไป การปรับตัวและการพัฒนาองค์กรจะต้องมีความสม่ำเสมอและตลอดไป

อย่างไรก็ตาม องค์กรที่มีโครงสร้างที่ไม่มีความยืดหยุ่นมักจะไม่ประสบความสำเร็จ ในการจัดโครงสร้างองค์กรจึงควรคำนึงถึงสิ่งแวดล้อม กลยุทธ์ เทคโนโลยี และบุคลากรที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องด้วย

หากกล่าวถึง ทฤษฎีองค์การ (Organization Theory) ซึ่งเป็นการศึกษาการประมวลผลขององค์กรที่ระดับการวิเคราะห์ที่มีขนาดใหญ่ โดยเป้าหมายของทฤษฎีองค์การ คือ การเข้าใจองค์การ การมองในวงกว้าง ๆ หรือเป็นการวิเคราะห์องค์การในภาพใหญ่นั้นเอง เนื่องจากต้องศึกษาองค์การทั้งหมดเป็นหนึ่งหน่วย โดยมีจุดเน้นการวิเคราะห์สำหรับทฤษฎีองค์การ ไม่ใช่ตัวบุคคลแต่เป็นตัวขององค์กรเอง เป็นแนวคิดที่เกี่ยวกับมิติต่าง ๆ ของโครงสร้างและเนื้อหาสาระขององค์กร ไม่ว่าจะเป็นมิติต่าง ๆ ด้านการสร้างรูปแบบ การสร้างความเชี่ยวชาญ ระดับของอำนาจ การรวมศูนย์กลาง ขนาดขององค์กร เทคโนโลยีเชิงองค์การ สิ่งแวดล้อม เป้าหมาย และกลยุทธ์ ตลอดจนถึงศึกษาถึงวัฒนธรรมองค์กร ทฤษฎีองค์การจึงมีความเกี่ยวข้องกับผู้คนที่ยอมรับกันเข้าเป็นแผนกและองค์กร และมีความแตกต่างในด้านโครงสร้างและพฤติกรรม ณ ระดับการวิเคราะห์ในขั้นขององค์กร ทฤษฎีองค์การจึงนับเป็นสังคมวิทยาขององค์กร ในขณะที่พฤติกรรมองค์การเป็นจิตวิทยาขององค์กร^{๕๕} ทฤษฎีองค์การต่างๆ จึงเป็นการหาข้อสรุปในการออกแบบองค์การอันเป็นสากล และแม้ว่าทฤษฎีแต่ละแนวอาจมีความแตกต่างกันอยู่บ้าง แต่ก็มีความประสงค์ที่จะชี้ให้เห็นการออกแบบองค์การที่ดีที่สุด สามารถใช้ได้กับทุกคน ทุกสถานการณ์ ไม่ว่าจะเป็นการออกแบบโรงงาน โรงพยาบาล โรงเรียน หรือมหาวิทยาลัย นั้นเป็นความพยายามที่มีอยู่ตลอดเวลา^{๕๖} โดยมีพื้นฐานรูปแบบและกฎเกณฑ์ของพฤติกรรมองค์การ^{๕๗} และทฤษฎีองค์การที่มีมานับตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ ๒๐ ถึงปัจจุบันนี้ จำแนกเป็นกลุ่มด้วยกัน ได้แก่

^{๕๕}วิเชียร วิทยาอุดม, **ทฤษฎีองค์การ**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนรัช การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๑.

^{๕๖}มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, **องค์การและการจัดการ**, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๓), หน้า ๑๔๓.

^{๕๗}ทิพวรรณ หล่อสุวรรณ, **ทฤษฎีองค์การสมัยใหม่**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ดี. เค. ปรีณิตังเวลด์ จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๗.

๑. ทฤษฎีองค์การสมัยดั้งเดิม (Classical Organizational Theory) โดยถือว่ามีารริเริ่มคิดค้นทฤษฎีนี้เมื่อปลายศตวรรษที่ ๑๙ ซึ่งมีสาระสำคัญคือเป็นทฤษฎีที่อธิบายถึงการสร้างองค์การขึ้นมา เพื่อตอบสนองความต้องการเบื้องต้นทางด้านเศรษฐกิจขององค์การและสังคม โดยมุ่งให้โครงสร้างองค์การมีรูปแบบที่สะดวกต่อการบริหารและการปกครอง และมุ่งเน้นผลผลิตสูงตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ นักทฤษฎีที่สำคัญในสมัยนี้ คือ Frederick Taylor เจ้าของทฤษฎีการบริหารแบบวิทยาศาสตร์ Max Weber เจ้าของทฤษฎีระบบราชการ Urwick and Gulick เจ้าของทฤษฎี POSCORB เป็นต้น

๒. ทฤษฎีองค์การสมัยใหม่ (Neo-Classical Organization Theory) ทฤษฎีนี้พัฒนาขึ้นมาจากทฤษฎีองค์การดั้งเดิม เกิดขึ้นเมื่อปลายศตวรรษที่ ๑๙ ถึงศตวรรษที่ ๒๐ โดยสรุปทฤษฎีนี้ให้ความสำคัญในด้านความรู้สึกนึกคิดนึกของบุคคลผู้ปฏิบัติงาน ยอมรับถึงอิทธิพลทางสังคมที่มีผลกระทบต่อการปฏิบัติงาน การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและมนุษยสัมพันธ์ รวมถึงพฤติกรรมองค์การซึ่งเป็นตัวช่วยให้การจัดองค์การดำเนินไปด้วยดี เจ้าของทฤษฎีที่มีชื่อเสียงในยุคนี้ คือ Hugo Munsterberg เจ้าของทฤษฎีจิตวิทยาอุตสาหกรรม Dickson เจ้าของทฤษฎีกระบวนการมนุษยสัมพันธ์ และ Maslow เจ้าของทฤษฎีแรงจูงใจ เป็นต้น

๓. ทฤษฎีองค์การปัจจุบัน (Modern Organization Theory) เริ่มพัฒนาทฤษฎีนี้ตั้งแต่ช่วง ปี ค.ศ. ๑๙๕๐ เป็นต้นมา โดยคงใช้ฐานแนวคิดของสองทฤษฎีองค์การข้างต้นมาปรับปรุงพัฒนาขึ้นใหม่ เป็นหลักสังคมเศรษฐศาสตร์ มองมนุษย์ผู้ทำงานเป็นสิ่งที่มีชีวิต ความรู้สึกและจิตใจ นำความรู้ด้านมนุษยสัมพันธ์มาใช้ นำสิ่งแวดล้อมมาพิจารณา ใช้แนวคิดเชิงระบบมาเป็นตัวหนุน เจ้าของแนวคิดทฤษฎีเหล่านี้ มีหลายท่าน คือ Alfred Korzybski, Mary Parker Follett และ Chester I Barnard เป็นต้น^{๙๘}

ทฤษฎีองค์การจึงเป็นระบบหรือชุดแนวคิดที่เป็นหลักการอธิบายถึงการจัดการองค์การทั้งในเรื่องของโครงสร้าง ระบบในการบริหารจัดการภายในองค์การ ความสัมพันธ์ระหว่างองค์การกับสิ่งแวดล้อมภายนอกที่จะนำไปสู่การออกแบบองค์การที่ตอบสนองการบริหารจัดการที่ดี และมีประสิทธิภาพ^{๙๙}

องค์การทุกองค์การเป็นพลวัต (Dynamic) ย่อมต้องเคลื่อนไหวไปตามสภาพของปัจจัยทั้งภายนอกและภายในองค์การ การปรับตัวและการเคลื่อนไหวจะเกิดขึ้นตลอดเวลา มิฉะนั้นองค์การจะตายไม่สามารถดำรงอยู่ได้ เช่นเดียวกับสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ^{๑๐๐} กระบวนการพัฒนาองค์การ (Organization Development) จึงเป็นเครื่องมือที่ถูกนำมาใช้ในการบริหารและพัฒนาองค์การเพื่อให้้องค์การสามารถปรับตัวและแก้ไขปัญหาท้าทายต่อการเปลี่ยนแปลง พร้อมสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์การอย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรม โดยที่แนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาองค์การ คือ

^{๙๘} สุรพล สุยะพรหม และคณะ, ทฤษฎีองค์การและการจัดการเชิงพุทธ, หน้า ๘.

^{๙๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙.

^{๑๐๐} ชูชีพ พุทธประเสริฐ, การพัฒนาองค์การเทคนิคการบริหารการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (เชียงใหม่: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๒), หน้า ๖๖.

- เป็นเรื่องของการเปลี่ยนแปลงอย่างมีแบบแผน กล่าวคือ จะต้องมีการตรวจวินิจฉัยปัญหาในองค์การอย่างมีระบบเพื่อให้ได้สาเหตุที่แท้จริงและนำไปสู่การแก้ไข
- เป็นเรื่องของการเปลี่ยนแปลงทุกระบบที่ประกอบกันเป็นองค์การ มุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงทั้งองค์การ
- การพัฒนาองค์การต้องอาศัยความรู้ทางพฤติกรรมศาสตร์ และใช้ศิลปะในทุกขั้นตอนของการเปลี่ยนแปลง
- เป็นการดำรงไว้ซึ่งดุลยภาพของทุกระบบ ให้สามารถร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ และส่งผลถึงการพัฒนาองค์การให้ทันกับสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอก
- เป็นกระบวนการที่ดำเนินไปในลักษณะประสานสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง เป็นกระบวนการเป็นขั้นตอน
- เป็นกลวิธีเปลี่ยนแปลงในลักษณะเสริมสร้างด้วยการให้การศึกษาอบรมเพิ่มเติมหลายรูปแบบเพื่อให้บุคคลเปลี่ยนแปลงค่านิยม ความเชื่อในการทำงาน ความรู้สึกในคุณค่าของคน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งขององค์การ
- เป็นกระบวนการที่ต้องใช้ข้อมูลเป็นพื้นฐาน
- เป็นกระบวนการที่อาศัยประสบการณ์พื้นฐานความเชื่อว่าเป็นประสบการณ์สอนคน ปัญหาที่นำมาพิจารณาจึงเป็นปัญหาจากการปฏิบัติอยู่จริง
- ใช้กระบวนการกลุ่มในการดำเนินงาน โดยเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ในองค์การจะไม่ประสบผลสำเร็จเลย ถ้ากลุ่มไม่มีการเปลี่ยนแปลงโดยมีกระบวนการพัฒนาองค์การ^{๑๐๑}

การพัฒนาองค์การยังเป็นวิธีการที่เป็นระบบในการสร้างการเปลี่ยนแปลง โดยมีเป้าหมายที่สำคัญ ๒ ประการ คือ เป้าหมายกระบวนการ (Process Goals) มุ่งเน้นการพัฒนากระบวนการในการมีปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ระหว่างบุคคล เช่น การตัดสินใจ การติดต่อสื่อสาร การแก้ปัญหา และการจัดการความขัดแย้งระหว่างสมาชิก เป็นต้น เพื่อให้สมาชิกสามารถปฏิบัติงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อองค์การ และเป้าหมายผลลัพธ์รวม (Outcomes Goals) การพัฒนาองค์การจะให้ความสำคัญต่อการปฏิบัติงาน (Task Performance) ขององค์การ โดยมุ่งพัฒนาความสามารถในการปรับตัวขององค์การให้สามารถดำเนินงานภายใต้สิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอย่างเหมาะสม โดยใช้เทคนิคในระดับต่าง ๆ ขององค์การเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ตามต้องการ ดังกล่าวนี้อย่างไรกระบวนการในการพัฒนาองค์การจึงมี ๓ ขั้นตอน ดังนี้

๑. การวินิจฉัย (Diagnosis) เป็นขั้นตอนเริ่มต้นในการพัฒนาองค์การ ภายหลังจากการรับรู้ปัญหา โดยกำหนดวัตถุประสงค์และแนวทางแก้ไขปัญหา รวมทั้งปรับปรุงพฤติกรรมของระบบ โดยอาศัยความรู้จากการวิจัยและเทคนิคการพัฒนาองค์การประกอบกัน

^{๑๐๑}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๓.

๒. การปฏิบัติ (Active Intervention) ผู้ทำหน้าที่พัฒนาองค์การดำเนินการพัฒนาองค์การ โดยประยุกต์วิธีการต่าง ๆ ตามแผนการที่กำหนด เพื่อให้การพัฒนาองค์การดำเนินไปตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการอย่างมีประสิทธิภาพโดยการวัดและประเมินความก้าวหน้าของแผนการดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อที่จะปรับปรุงให้การดำเนินงานมีความเหมาะสมและเกิดประสิทธิภาพสูงสุด

๓. การเสริมแรง (Reinforcement) ผู้ทำหน้าที่พัฒนาองค์การต้องทำการประเมินผลการดำเนินงานว่าประสบผลตามที่ต้องการเพียงใด ตลอดจนแก้ไขปรับปรุงให้การดำเนินงานเหมาะสมกับสถานการณ์ จากนั้นทำการเสริมแรงและทำพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงให้คงตัว (Refreezing) เพื่อให้พฤติกรรมที่ต้องการคงอยู่อย่างต่อเนื่อง โดยไม่ผันแปรหรือย้อนกลับสู่สภาวะเดิม เนื่องจากความเฉื่อยที่เกิดจากความเคยชินของบุคคลหรือกลุ่ม ตลอดจนติดตามผล (Follow Up) เพื่อทำการปรับปรุงและเสริมแรงให้ระบบที่ต้องการคงอยู่อย่างต่อเนื่อง^{๑๐๒}

รูปแบบของการพัฒนาองค์การตั้งอยู่บนพื้นฐานของรูปแบบการเปลี่ยนแปลงในช่วงระหว่างขั้นของการละลายพฤติกรรม (Refreezing) ส่วนการเปลี่ยนแปลง (Change) จะถูกแนะนำอย่างระมัดระวังผ่านการเข้าแทรกสถานการณ์ที่องค์การเผชิญอยู่หรือเพื่อความเหมาะสมกับสภาพขององค์การในขณะนั้น^{๑๐๓}

การพัฒนาองค์การเป็นกระบวนการในการพัฒนาสมรรถนะขององค์การอย่างมีแผนไว้ล่วงหน้า และจะเน้นกระทำในส่วนที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมและกระบวนการของกลุ่มบนรากฐานแห่งความร่วมมือร่วมใจกัน โดยอาศัยเครื่องมือทางพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์เข้าช่วยในการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ได้มาและดำรงไว้ซึ่งประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และความมีสุขภาพสมบูรณ์ขององค์การ^{๑๐๔} การพัฒนาองค์การต้องอาศัยการจัดการ (Management) หรือกระบวนการประสานกิจกรรมหรืองานต่าง ๆ เข้าด้วยกัน^{๑๐๕} ทั้งที่เป็นตัวคนและวัตถุให้สามารถประสานเข้าด้วยกัน และสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมภายนอกได้อย่างดีที่สุด^{๑๐๖} เพื่อทำงานจนบรรลุวัตถุประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๑๐๗} การจัดการเป็นศิลปะในการใช้บุคคลอื่นร่วมกับปัจจัยในการจัดการ^{๑๐๘}

^{๑๐๒} ญัฏฐพันธ์ เขจรนันท์, พฤติกรรมองค์การ, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ซีเอ็ดดูเคชั่น จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๑), หน้า ๒๖๕-๒๖๙.

^{๑๐๓} ชัยเสฏฐ์ พรหมศรี, คู่มือองค์การแห่งความเป็นเลิศ, (กรุงเทพมหานคร: ปัญญาชน, ๒๕๕๑), หน้า ๑๒๕-๑๒๖.

^{๑๐๔} สายหยุด ใจสำราญ และสุภาพร พิศาลบุตร, การพัฒนาองค์การ, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์เอกสารและตำรา สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๙), หน้า ๔๙.

^{๑๐๕} P. Robbins Stephen and M. Coulter, **Management**, 7th ed., (New Jersey: Prentice Hall International Lnc., 2002), p. 6.

^{๑๐๖} ธงชัย สันติวงษ์, องค์การและการบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๗), หน้า ๒๖.

^{๑๐๗} ประยุทธ์ เจริญสวัสดิ์, การบริหารงานบุคคล, (กรุงเทพมหานคร: กรมพลศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๐), หน้า ๓.

^{๑๐๘} สัมพันธ์ ภูไพบูลย์, องค์การและการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร: พัทธอักษร, ๒๕๔๒), หน้า ๑๖.

สรุปได้ว่า การพัฒนาในทัศนะของศาสตร์ตะวันตกเน้นการพัฒนาผลผลิตโดยให้ความสำคัญกับปัจจัยนำเข้า ที่เรียกว่า ทรัพยากรทางการบริหาร ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานในการบริหารจัดการองค์กรทุกองค์การภายใต้วัตถุประสงค์และเป้าหมายเดียวกัน โดยมีกฎ ระเบียบ หรือกติกาในการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ โดยประสงค์ที่จะชี้ให้เห็นการออกแบบองค์การที่ดีที่สุด สามารถใช้ได้กับการพัฒนาทุกสถานการณ์ และมีลักษณะเป็นพลวัตร คือ ต้องเคลื่อนไหวไปตามสภาพปัจจัยทั้งภายนอกและภายในองค์การ กล่าวคือ เป็นกระบวนการในการพัฒนาสมรรถนะขององค์การอย่างมีแผนไว้ล่วงหน้า หรือกล่าวได้ว่า การพัฒนาตามทฤษฎีสสมัยใหม่เป็นการเปลี่ยนแปลงในทางที่เจริญขึ้น เป็นการปรับปรุงสมรรถนะ โดยมีทิศทางของการเปลี่ยนแปลงที่กำหนดไว้ล่วงหน้า เน้นความเจริญทางวัตถุ โดยเฉพาะโครงสร้างทางกายภาพขั้นพื้นฐานและด้านสังคม เป็นการพัฒนาซึ่งมีทิศทางของการเปลี่ยนแปลงที่กำหนดไว้ล่วงหน้า ซึ่งให้ความสำคัญกับกระบวนการพัฒนาในลักษณะของการพัฒนาองค์การ (Organization Development)

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับวัด

จากการศึกษาค้นคว้าแนวคิดเกี่ยวกับวัด จากเอกสารทางวิชาการต่าง ๆ ผู้วิจัยจึงได้ประมวลสาระสำคัญไว้ ดังนี้

๒.๒.๑ ความหมายของวัด

ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าความหมายของวัด จากเอกสารทางวิชาการต่าง ๆ จึงได้ประมวลสาระสำคัญไว้ ดังนี้

สถาบันศาสนาเป็นสถาบันที่สำคัญของสังคมไทย แต่โดยทั่วไปคนเราจะมองศาสนาไปใน ๒ ลักษณะ คือ

ลักษณะที่ ๑ หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ตัวหลักธรรมคำสอนเป็นสิ่งสำคัญสำหรับมนุษย์เพราะเป็นแนวทางปฏิบัติสามารถจัดความทุกข์ได้ และยังเป็นหลักปฏิบัติเพื่อประโยชน์สุขของหมู่ชน เพราะฉะนั้นหลักธรรมคำสอนของศาสนาจึงเป็นส่วนประกอบที่สำคัญส่วนหนึ่งของศาสนา

ลักษณะที่ ๒ ในแง่ที่เป็นสัญลักษณ์ เช่น พระสงฆ์ วัดวาอาราม เป็นต้น ตามปกติถือว่าเป็นตัวแทนในการสืบทอดศาสนาให้ยั่งยืนมาจนถึงปัจจุบัน เพราะเป็นส่วนหนึ่งของสถาบันทางศาสนาที่นำเอาทั้งหลักคำสอนมาปฏิบัติเป็นตัวอย่างแก่สังคม และเผยแผ่หลักธรรมคำสอนนั้นออกไปให้กว้างขวาง ดังนั้นสถาบันทางศาสนาในแง่นี้จึงมีส่วนรับผิดชอบต่อความเจริญหรือความเสื่อมของศาสนาเป็นอย่างมาก เป็นองค์ประกอบที่เกี่ยวกับควบคู่กับศาสนาที่เป็นหลักธรรมคำสอน^{๑๐๙}

^{๑๐๙} พระมหาบุญมี ปุณณวุฑโฒ, “ศึกษาวิเคราะห์พฤติกรรมการบริหารงานวัดของเจ้าอาวาสในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดเลย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๓๕.

คนทั่วไปมักจะเข้าใจกันว่าวัดเป็นเพียงที่อยู่ของพระสงฆ์ ซึ่งเป็นความหมายที่ธรรมดาสามัญ เข้าใจกันตามสภาวะที่ปรากฏให้เห็นโดยไม่พิจารณาให้ลึกซึ้งเพียงพอ ความจริงแล้ววัดนั้นมีคำที่ใช้อยู่เดิมในภาษาบาลีอยู่ ๓ คำ คือ

อาราม โดยพยัญชนะแปลว่า เป็นที่รื่นรมย์ โดยอรรถแปลว่า สวน เพราะในสมัยพุทธกาลนั้นพุทธศาสนิกชนนิยมถวายสวนให้เป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์เช่น เวฬุวันวนาราม เป็นสวนที่พระเจ้าพิมพิสารถวายให้เป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ หรือเชตวันวนาราม สวนที่อนาถปิณฑิกเศรษฐีถวายแก่พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์เพื่อเป็นที่อยู่ของพระสงฆ์

อาวาส โดยพยัญชนะแปลว่า ที่อยู่ ซึ่งเป็นความหมายที่กว้าง แต่ถ้าจะจำกัดขอบเขตแคบลง หมายถึง วัด ก็ต้องมีภิกษุศัพท เป็นคำจำกัดความข้างหน้าว่า ภิกขุมวาโส แปลว่า ที่อยู่ของพระภิกษุสงฆ์ โดยอรรถในอภิธานปิฎกิกานะ ท่านแปลว่า เรือน เป็นไวพจน์ของคำว่า ชร เป็นต้น

วิหาร โดยพยัญชนะก็แปลว่าที่อยู่คล้ายกับอาวาส แต่ตามพระวินัย เช่น ในมหาลลกลีขาทแห่งสังฆาติเลสและในอนุศาสน์ ท่านหมายเอาสิ่งปลูกสร้างเป็นหลัง และสังเกตในที่ทั่วไปดูเหมือนเป็นสิ่งก่อสร้างด้วยอิฐ ปูน คือ เป็นพวกตึก แต่เพราะวิหารนั้นสร้างไว้ในที่อยู่ของภิกษุทั้งหลาย จึงพลอยเรียกว่า วิหาร ซึ่งเท่ากับคำว่าวัดในภาษาไทย

ที่กล่าวมานั้นอาจเป็นเพียงความหมายในด้านรูปธรรมเพื่อสะดวกในการสื่อสาร เท่านั้น แต่ความจริงแล้วพระพุทธศาสนามีได้มีความหมายเพียงเท่านั้นไม่ พระพุทธศาสนา วัดและพระสงฆ์มีความผูกพันกับชีวิตและความเป็นอยู่ของคนไทยมาอย่างยาวนาน ถึงแม้ในปัจจุบันสำหรับสังคมเมืองหลวงผู้คนห่างเหินจากวัดมากขึ้น แต่ก็ยังมีวัดอยู่มากมาย มีประชาชนทำบุญตักบาตรกันอยู่ทุกวัน สำหรับในชนบทนั้นความสัมพันธ์ระหว่างวัดพระสงฆ์และประชาชนยังไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก อาจกล่าวได้ว่า วัดและพระสงฆ์เป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนา เป็นศูนย์กลางที่รวมจิตใจของประชาชนชาวไทย

คำว่า วัด นั้นความหมายโดยผิวเผิน หมายถึง ที่อยู่ของพระสงฆ์แล้ว วัดก็เหมือนกับที่อยู่อาศัยทั่วไปนั่นเอง วัดเป็นสถาบันที่อำนวยความสะดวกทั้งทางรูปธรรมและนามธรรมแก่สังคมอย่างมาก เพราะเป็นศูนย์กลางวัฒนธรรม ประเพณี และศูนย์กลางอื่น ๆ อีกมาก ยิ่งหากพระซึ่งเป็นผู้นำทางจิตใจได้ปฏิบัติหน้าที่ที่ควรปฏิบัติแล้วก็สามารถทำให้สังคมอยู่ได้สงบสุข ด้วยเหตุนี้วัดจึงมีความจำเป็นต่อสังคมเพราะฉะนั้นในการศึกษา ความหมายของวัดจึงควรศึกษาถึงความหมาย ความมุ่งหมายและบทบาทของวัดของพระสงฆ์มาพิจารณาด้วย จึงมองทั้งในแง่ของรูปธรรมและนามธรรมควบคู่กัน

วัด หมายความว่า สถานที่ทางศาสนา โดยปกติมีโบสถ์ วิหาร และที่อยู่ของพระสงฆ์ หรือนักบวช เป็นต้น^{๑๑๐} ตามพระราชพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ในมาตรา ๓๑ ให้วัดมีสองอย่าง คือ

^{๑๑๐}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔, หน้า ๑,๑๐๔.

๑. วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา

๒. สำนักสงฆ์

โดยให้วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล และมีเจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป^{๑๑๑}

ความหมายของวัดตามเจตนาในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ คือ

๑. วัดเป็นองค์กรทางพระพุทธศาสนา และมีสถานที่พำนักอาศัยของภิกษุสงฆ์ ดังจะเห็นได้จากหลักเกณฑ์การอนุญาตสร้างวัดที่กำหนดว่า “สมควรเป็นที่พำนักอาศัยของภิกษุสงฆ์” และหลักเกณฑ์ในการตั้งวัดในข้อ ๔ แห่งกฎกระทรวงฉบับนี้ว่า เมื่อได้สร้างเสนาสนะขึ้นเป็นหลักฐานพร้อมที่จะใช้เป็นที่พำนักของภิกษุสงฆ์ได้แล้วให้ผู้ได้รับอนุญาตสร้างวัด

๒. วัดประเภทที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ต้องได้สร้างขึ้น หรือได้บูรณปฏิสังขรณ์เป็นหลักฐานถาวร และมีพระภิกษุอยู่ประจำไม่น้อยกว่า ๕ รูป ติดต่อกันไม่น้อยกว่า ๕ ปี แต่ระยะเวลาห้าปีมิได้บังคับแก่วัดที่ได้สร้างอุโบสถเสร็จเรียบร้อยแล้ว^{๑๑๒}

วัด คือ หน่วยงานของศาสนา ที่เป็นสถาบันหลักของชุมชน ทำหน้าที่หลักในการถ่ายทอดศีลธรรม จริยธรรม ให้การศึกษาอบรม ให้ความรู้และศิลปกรรมต่าง ๆ ของชุมชน^{๑๑๓} เป็นที่อยู่ของพระ (นักบวช) ผู้ประพาศพิภพจรจรเป็นดินแดนแห่งพระรัตนตรัยสำหรับชุมชนมี ๓ เขต คือเขตพุทธาวาส เขตธรรมาวาสและเขตสังฆาวาส^{๑๑๔} สำหรับประกอบศาสนกิจและบำเพ็ญกุศลเป็นสถานการศึกษาอบรมของพระสงฆ์และเยาวชนผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษาเป็นศูนย์กลางของการสมาคมพบปะสังสรรค์ ปรีชาหาหรือและบริการด้านต่าง ๆ แก่ชุมชน^{๑๑๕}

สรุปได้ว่า วัดหมายถึงสถานที่ในทางพระพุทธศาสนา เป็นที่พำนักอาศัยของพระภิกษุสามเณร ในการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและประกอบกิจของสงฆ์ เป็นสถานที่สำหรับประกอบพิธีกรรมและบำเพ็ญกุศลของพุทธบริษัททั้งหลายและเป็นสถานที่ในการให้การศึกษาอบรมขัดเกลาบุคคลให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม ดังกล่าวนี้อาจเป็นเพียงความหมายในด้านรูปธรรมเพื่อสะดวกในการสื่อสาร เท่านั้น แต่ความจริงแล้ววัดในพระพุทธศาสนามีความผูกพันกับชีวิตและความเป็นอยู่ของคนไทยมาอย่างยาวนาน เพราะเป็นศูนย์กลางวัฒนธรรม ประเพณี และศูนย์กลางอื่น ๆ อีกมาก

^{๑๑๑} พระวิสุทธิกัทรธาดา (ประสิทธิ์ พรหมรังสี), พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายเถรสมาคม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๘๓.

^{๑๑๒} กรมการศาสนา, คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบ และคำสั่งของคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๖.

^{๑๑๓} ไพบูลย์ เสียงก้อง, คน ต้นไม้ และสายน้ำ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๔), หน้า ๔๖.

^{๑๑๔} พระธรรมวรนายก (โอภาส นิตฺติเมธี), “การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน” ใน ธรรมปริทัศน์ ๔๖, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖): ๑๖๔.

^{๑๑๕} สุนทร สุภตะโยธิน, คู่มือสมณศักดิ์สำหรับผู้บริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: กรังปรีซ์อินเตอร์เนชั่นแนล, ๒๕๔๐), หน้า ๔๒.

๒.๒.๒ บทบาทของวัดต่อสังคมไทย

ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าบทบาทของวัดต่อสังคมไทย จากเอกสารทางวิชาการต่าง ๆ จึงได้ประมวลสาระสำคัญไว้ ดังนี้

นับตั้งแต่สมัยโบราณวัดมีความสำคัญยิ่งต่อสังคมไทย ทุกหมู่บ้านมีวัดเป็นศูนย์กลางมีพระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตใจและสติปัญญา เป็นศูนย์กลางของความเชื่อถือและความสามัคคี ดังกล่าวนี้อ้างอิงเหตุผลจากคำกลอน ความว่า วัดเป็นที่สงบร่มเย็น เป็นที่ร่มสืงาม เป็นแหล่งความรู้ เป็นแหล่งธรรมะ เป็นแหล่งละอายมุข เป็นแหล่งปลูกปลอบใจ เป็นแหล่งให้บริการ^{๑๑๖}

หากกล่าวถึงอดีตที่ผ่านมา กล่าวได้ว่า บทบาทของวัดในสังคมไทยตั้งแต่ครั้งอดีตและอาจตกทอดมาถึงปัจจุบัน มีดังนี้

๑. เป็นสถานที่ประพาศิพรมจรรย์ของพระภิกษุสามเณรและประชาชนผู้ใคร่ธรรม
๒. เป็นสถานที่สำหรับประชาชนไปบำเพ็ญกุศล
๓. เป็นดินแดนแห่งความสงบ คือเป็นที่อยู่ของผู้สงบเป็นดินแดนไปมาหาสู่ของผู้รักสงบ
๔. เป็นสาธารณูปการที่ชาวบ้านได้อาศัยใช้สาธารณูปโภค เช่น ตักน้ำกินน้ำใช้ที่สระวัด
๕. เป็นสถานศึกษาเล่าเรียนวิชาความรู้แทบทุกสาขาวิชาตั้งแต่ชั้นต่ำจนถึงชั้นสูง
๖. เป็นสโมสรสถานหรือสมาคมที่ชุมนุมพักผ่อนหย่อนอารมณ์ของประชาชนทั่วไปในบางโอกาส
๗. เป็นสุศาลา โรงพยาบาลหรือแพทย์สถานที่พระบริการชาวบ้าน ผู้ป่วยไข้
๘. เป็นสถานที่พึ่งพำนักของคนไร้ที่พึ่ง เช่น กำพร้า อนาคตหรือประสบไฟไหม้ น้ำท่วม
๙. เป็นที่พึ่งหลบลี้หนีภัยของคนที่ถูกภัยคุกคาม เช่น ภัยสงคราม โรคภัยร้ายแรงคุกคาม
๑๐. เป็นสถานที่พึ่งของผู้ตายและญาติของผู้ตาย
๑๑. เป็นสนามเด็กเล่นหรือเล่นกีฬาของประชาชน
๑๒. เป็นสถานที่พักของผู้เดินทาง เสมือนเป็นโรงแรมของประชาชนคนเดินทาง
๑๓. เป็นสถานที่เปรียบเทียบคติความเหมือนหนึ่งเป็นโรงศาลวินิจฉัยเรื่องราวแก่ประชาชน
๑๔. เป็นสถานที่พบปะกันแห่งชายหนุ่มหญิงสาวตามประเพณีไทยแท้แต่โบราณ
๑๕. เป็นศูนย์กลางแห่งศิลปวัฒนธรรมของสังคมไทย^{๑๑๗}

^{๑๑๖} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พระสงฆ์กับการศึกษาไทยในบทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนากับการจัดการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๖), หน้า ๒๑.

^{๑๑๗} พระธรรมวรนายก (โสภาส นิรุติเมธี), “การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน” ใน ธรรมปริทัศน์ ๔๖, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖): ๑๖๕-๑๖๖.

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันบทบาทของวัดเกิดจากความสำคัญอันเป็นภารกิจทั่วไป ดังนี้

๑. เป็นสถานที่ศึกษาสำหรับชาวบ้านส่งกุลบุตรมารับใช้พระรับการอบรมทางศีลธรรมและเล่าเรียนวิชาต่าง ๆ ตามที่มีสอนในสมัยนั้น รวมทั้งเป็นศูนย์รวมของเยาวชน
๒. เป็นสถานสงเคราะห์บุตรหลานของชาวบ้านที่ยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีวิตอยู่และศึกษาเล่าเรียนด้วย ตลอดถึงผู้ใหญ่ที่ขัดสนมาอาศัยวัด
๓. เป็นสถานพยาบาลที่แจกจ่ายพวกรักษาผู้เจ็บป่วย
๔. เป็นที่พักคนเดินทาง
๕. เป็นสโมสรที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์ หย่อนใจ หาความรู้เพิ่มเติม
๖. เป็นสถานบันเทิงที่จัดงานเทศกาลและมหรสพต่าง ๆ สำหรับชาวบ้าน
๗. เป็นที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิต ครอบครัว และความทุกข์ต่าง ๆ
๘. เป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรมที่รวบรวมศิลปกรรมต่าง ๆ ของชาติ เสมือน พิพิธภัณฑ์
๙. เป็นคลังวัสดุสำหรับเก็บของไว้ ซึ่งชาวบ้าน จะได้ขอยืมไปใช้เมื่อคนมีงานต่าง ๆ
๑๐. เป็นศูนย์กลางการปกครองที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านจะเรียกลูกบ้านมาประชุมกัน
๑๑. เป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือให้บริการด้านพิธีกรรม อันเป็นเรื่องผูกพันกับชีวิตของทุกคนในระยะต่าง ๆ ^{๑๑๘}

กล่าวโดยย่อ บทบาทและความสำคัญของวัด ได้แก่ เป็นสถานที่อยู่ของผู้ทรงศีลทรงธรรม เป็นสถานที่บำเพ็ญกุศล เป็นสถานที่ศึกษาวิชาต่าง ๆ เป็นสถานสังคมสงเคราะห์ เป็นรมณีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ เป็นสถานที่พักผ่อนของคนเดินทาง เป็นศูนย์รวมของศิลปวัฒนธรรม เป็นสถานที่ฝึกอาชีพ เป็นสถานที่บันเทิงของชาวบ้าน เป็นสถานที่เลือกคู่ เป็นสโมสรของชาวบ้าน เป็นศาลของชาวบ้าน และเป็นคลังพัสดุของชาวบ้าน ^{๑๑๙}

สรุปได้ว่า ในปัจจุบันวัดมีบทบาทเป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน นอกจากนี้วัดยังมีบทบาทในการพัฒนาอาชีพของประชาชน เช่น เป็นสถานศึกษากลางสำหรับประชาชนทั่วไป เป็นแหล่งรวมศิลปวิทยาการในด้านต่าง ๆ ที่เป็นความรู้เพื่อการดำรงรักษาสังคม ซึ่งได้แก่ วิชาก่อสร้างช่างฝีมือ จิตรกรรม ประติมากรรมสถาปัตยกรรม เกษัตริกรรม นิติศาสตร์ พงศาวดาร ตำนานเมืองและท้องถิ่นเป็นศูนย์รวมในการทำกิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชนและสังคม โดยจากการที่วัดกลายเป็นศูนย์กลางของสังคมจึงทำให้พระสงฆ์กลายเป็นผู้นำทางจิตใจของคนในชุมชนด้วย นั่นเอง

^{๑๑๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), การศึกษา: เครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา, หน้า ๑๕-๑๙.

^{๑๑๙} พัน ดอกบัว, วัดและพระสงฆ์ทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท บุรพาสาส์, ๒๕๕๐), หน้า ๓-๔.

๒.๒.๓ สถานภาพและขั้นตอนการสร้างวัด

ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าสถานภาพและขั้นตอนการสร้างวัด จากเอกสารทางวิชาการต่าง ๆ จึงได้ประมวลสาระสำคัญไว้ ดังนี้

วัดซึ่งเป็นองค์กรทางพระพุทธศาสนาและมีสถานที่พำนักอาศัยของภิกษุสงฆ์นั้น หากพิจารณาตามสภาพฐานะ มี ๓ ประเภท คือ

๑. พระอารามหลวง ได้แก่ วัดที่พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระราชินี สมเด็จพระยุพราช ทรงสร้างและปฏิสังขรณ์ เป็นการส่วนพระองค์ก็ดี พระราชทานเพื่อเป็นเกียรติแก่ผู้ต่ำศักดิ์ลงมา หรือแก่วัดเองก็ดี หรือวัดที่พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการบริพาร ทรงสร้างหรือโปรดให้ปฏิสังขรณ์ แล้วน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายเป็นพระอารามหลวง รวมทั้งวัดที่ประชาชนสร้างหรือปฏิสังขรณ์ และทรงรับไว้เป็นพระอารามหลวงด้วย

๒. วัดราษฎร์ ได้แก่ วัดที่ประชาชนทั่วไปสร้าง หรือปฏิสังขรณ์ ซึ่งได้รับอนุญาตให้สร้างวัดและประกาศตั้งวัด โดยถูกต้องตามกฎหมายจากทางราชการแล้ว และช่วยกันทะนุบำรุงสืบต่อมาตามลำพัง วัดราษฎร์ หมายถึง วัดทั้งชนิดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาและสำนักสงฆ์ซึ่งมิได้นับเข้าเป็นพระอารามหลวง

๓. วัดร้าง ได้แก่ วัดที่ไม่มีพระภิกษุสงฆ์พำนักอาศัยอยู่ประจำ ซึ่งทางราชการจะขึ้นทะเบียนเป็นวัดร้างไว้^{๑๒๐}

ส่วนขั้นตอนการตั้งวัดให้ถูกต้องตามกฎหมายนั้น แบ่งเป็น ๒ ขั้นตอน คือ

๑. ขั้นตอนการสร้างวัด มีวิธีปฏิบัติดังนี้

ให้ผู้ขออนุญาตติดต่อทางราชการอำเภอท้องที่ เพื่อยื่นคำขออนุญาตสร้างวัด โดยมีรายการและเอกสารดังต่อไปนี้

หนังสือสำคัญแสดงกรรมสิทธิ์ที่ดินที่จะยกให้เป็นที่ตั้งสร้างวัด

หนังสือสัญญายกที่ดินให้สร้างวัดหรือหนังสือของส่วนราชการระดับกรมอนุญาตให้ใช้ที่ดินเป็นที่สร้างวัด

จำนวนและสัมภาระต้องมีทั้งสองรายการ และมีราคารวมกันไม่น้อยกว่า ๕๐,๐๐๐ บาท

แผนที่จุดที่จะสร้างวัด ให้ระบุชื่อบ้านและวัดข้างเคียง พร้อมด้วยระยะ ทางคมนาคมติดต่อกับสถานที่สร้างวัดไว้ด้วย

^{๑๒๐} พระราชพิธีสุทิวาธิ (เที่ยง ออกคัมภีร์), พระสงฆ์กับงานพัฒนาพระศาสนาและสังคม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖๐.

แผนผังแสดงอาคารเสนาสนะ สิ่งปลูกสร้างของวัดที่จะสร้างขึ้น ให้แสดงขนาดและตำแหน่งอาคารโดยใช้มาตรฐานส่วนประกอบเขตของที่ดินในแผนผังต้องมีรูปร่างลักษณะตรงตามอาณาเขตที่ดินที่ขออนุญาต

จำนวนประชาชนบำรุงวัดจะต้องมีไม่น้อยกว่า ๑,๐๐๐ คน

สถานที่ขออนุญาตสร้างวัดต้องห่างจากวัดอื่นไม่น้อยกว่า ๒ กิโลเมตร

๒. ขั้นตอนการตั้งวัด มีวิธีปฏิบัติดังนี้

ผู้ขออนุญาตติดต่อทางราชการอำเภอท้องที่ เพื่อเสนอรายงานขอตั้งวัด โดยมีรายการและเอกสารดังต่อไปนี้

การตั้งวัดให้ชี้แจงเหตุผลประกอบด้วย สมควรตั้งตามชื่อหมู่บ้านหรือสถานที่ตั้งวัด หากมีวัดที่มีชื่อตรงตามชื่อบ้านอยู่ก่อนแล้วให้ชี้แจงไว้ด้วย

จำนวนพระภิกษุประจำไม่น้อยกว่า ๔ รูป โดยให้เสนอชื่อบุคคลผู้ที่จะเป็นเจ้าอาวาสไว้ด้วย

ภาพถ่ายเสนาสนะสิ่งปลูกสร้างทุกรายการ

แผนที่แสดงจุดที่ตั้งวัดให้ระบุชื่อบ้านและวัดข้างเคียง พร้อมระยะทางคมนาคมติดต่อกับวัดที่ขออนุญาต

แผนผังแสดงอาคารเสนาสนะสิ่งปลูกสร้างของวัดที่ได้สร้างขึ้นแล้ว ให้แสดงขนาดและตำแหน่งอาคารโดยใช้มาตราส่วนประกอบ ขอบเขตของที่ดินในแผนผังต้องมีรูปร่างลักษณะตรงตามอาณาเขตที่ตั้งวัด เมื่ออำเภอท้องที่ได้รับรายงานขอตั้งวัดแล้วจะเสนอเรื่องไปยังจังหวัด กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการและมหาเถรสมาคม ตามลำดับ

เมื่อมหาเถรสมาคมเห็นชอบ และให้ตั้งชื่อวัดอย่างใดแล้ว กระทรวงศึกษาธิการจะออกประกาศตั้งวัดโดยถูกต้องตามกฎหมายต่อไป ทางราชการจะขึ้นทะเบียนวัดไว้ ทางคณะสงฆ์จะดำเนินการแต่งตั้งเจ้าอาวาสแล้วเจ้าอาวาสจะดำเนินการรับโอนที่ดินเป็นของวัด^{๑๒๑}

สรุปได้ว่า สถานภาพขอวัดแบ่งได้ ๓ ประเภท คือ วัดพระอารามหลวง วัดราษฎร์ และวัดร้าง ซึ่งในประเทศไทยเรานี้ มีวัดราษฎร์เป็นจำนวนมากกว่าประเภทอื่น เนื่องจากพุทธศาสนิกชนมีจิตศรัทธาและดำเนินการสร้างวัดกันมาก แต่อย่างไรก็ตาม ต้องเป็นไปตามวิธีปฏิบัติที่ทางราชการได้กำหนดไว้อย่างชัดเจน และเมื่อสามารถตั้งวัดอย่างถูกต้องได้เป็นที่เรียบร้อยแล้ว คณะสงฆ์จึงจะได้แต่งตั้งเจ้าอาวาสเข้าไปเป็นผู้ปกครองดูแล และเป็นผู้บริหารจัดการกิจการของวัดนั้น ๆ ต่อไป

^{๑๒๑} พระราชบัญญัติถาวร (สุชาติ ธรรมรัตน์), คู่มือวิทยากรอบรมพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส, (กรุงเทพมหานคร: อาทรการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๒๒๕.

๒.๓ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

จากการศึกษาค้นคว้าแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จากเอกสารทางวิชาการต่าง ๆ ผู้วิจัยจึงได้ประมวลสาระสำคัญไว้ ดังนี้

๒.๓.๑ ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จากเอกสารทางวิชาการต่าง ๆ จึงได้ประมวล สาระสำคัญไว้ ดังนี้

ในคราวประชุมว่าด้วยการเดินทางและท่องเที่ยว ณ กรุงโรม เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๖ องค์การสหประชาชาติได้ให้คำนิยามของการท่องเที่ยวไว้ว่า หมายถึง กิจกรรมที่มีเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องอยู่ ๓ ประการ คือ ต้องมีการเดินทาง ต้องมีสถานที่ปลายทางที่ประสงค์จะไปเยี่ยมเยือน ต้องมีจุดมุ่งหมายของการเดินทาง^{๑๒๒}

การท่องเที่ยวเป็นนันทนาการรูปแบบหนึ่งที่เกิดขึ้นระหว่างเวลาว่างที่มีการเดินทางเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยเป็นการเดินทางจากที่หนึ่งที่มีจุดหมายปลายทางไปยังอีกที่หนึ่งที่ถือเป็นแหล่งท่องเที่ยว^{๑๒๓} การท่องเที่ยวเป็นการเดินทางเพื่อความเพลิดเพลินและพักผ่อนหย่อนใจ เป็นการเดินทางที่มีเงื่อนไขสำคัญ ๓ ประการ คือ เดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราวเดินทางด้วยความสมัครใจ แบะเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใด ๆ ที่ไม่ใช่เพื่อการประกอบอาชีพหรือหารายได้^{๑๒๔}

การท่องเที่ยวกับการเดินทางสามารถใช้สลับเปลี่ยนกันได้ จนบางครั้งดูเหมือนว่าเป็นความหมายเดียวกัน แต่ถ้าพิจารณาในเรื่องความหมายและพฤติกรรมแล้ว การเดินทางกับการท่องเที่ยวแตกต่างกัน การเดินทาง หมายถึง การเดินทางจากสถานที่หนึ่งไปสู่อีกสถานที่หนึ่ง โดยวิธีการและวัตถุประสงค์ในการเดินทางต่างๆ กันหรือบางครั้งการเดินทางแล้วไม่กลับมายังสถานที่เดิม ส่วนการท่องเที่ยว หมายถึง กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการบริการและอำนวยความสะดวกเพื่อให้เกิดความสุขสบายในการเดินทาง ตลอดจนการจัดกิจกรรมทั้งหมดที่เกี่ยวกับการสร้างความประทับใจ การบริการ และการสร้างความพึงใจให้กับนักท่องเที่ยว^{๑๒๕}

^{๑๒๒} แดงโรจน์, อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวสู่ศตวรรษที่ ๒๑, (กรุงเทพมหานคร: ไฟว์ แอนด์ ไฟว์ พรินติ้ง, ๒๕๔๔), หน้า ๓๑.

^{๑๒๓} สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, การดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: กองบริการที่ปรึกษาศูนย์บริการวิชาการ สถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๒), หน้า ๒.

^{๑๒๔} ฉลองศรี พิมพ์สมพงษ์, การวางแผนและพัฒนาตลาดการท่องเที่ยว, (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาศิลปาชีพ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑.

^{๑๒๕} ชูสิทธิ์ ชูชาติ, การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในมณฑลยูนนาน: ศึกษาแหล่งท่องเที่ยวในนครคุนหมิง เมืองลุนาน และเมืองกลูซี, (กรุงเทพมหานคร: สภาสถาบันราชภัฏ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๗), หน้า ๔๕.

การท่องเที่ยวว่า หมายถึง ผลรวมของปรากฏการณ์ต่าง ๆ และความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวกับธุรกิจและบริการต่าง ๆ รัฐบาลประเทศเจ้าภาพและประชาชนในท้องถิ่นซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องอยู่ในกิจกรรมหรือกระบวนการในการดึงดูด และให้การต้อนรับที่อบอุ่นเปี่ยมไมตรีจิตแก่นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือน^{๑๒๖} การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่มีความสัมพันธ์โดยตรงกับการเดินทางเข้ามาพักในสถานที่หนึ่งของนักท่องเที่ยวเพื่อเข้าร่วมกิจกรรมหรือพักผ่อนหย่อนใจชั่วคราวโดยไม่ได้มุ่งหวังเพื่อประกอบอาชีพหรือหารายได้^{๑๒๗} การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมของการเดินทางไปยังต่างถิ่น โดยการพักอยู่ระยะหนึ่งโดยร่วมกิจกรรมต่างๆ ทั้งเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ ศึกษาหาความรู้ ติดต่อธุรกิจ เพื่อการศึกษา หรือเยี่ยมญาติ โดยไม่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ ภายใต้ง่อนไข คือ การได้เดินทางจากแหล่งที่อยู่ประจำ การได้ไปเยือนท้องถิ่นอื่นชั่วคราว เป็นการไปด้วยความสมัครใจ มิได้รับสินจ้าง และไม่เป็นการไปประกอบอาชีพหรือหารายได้^{๑๒๘}

ส่วนคำว่า วัฒนธรรม มีรากศัพท์มาจากภาษาบาลีและสันสกฤต เพราะคำว่า วัฒนธรรม มาจากคำบาลีว่า วชฺสณ ซึ่งแปลว่า เจริญองกาม ส่วนคำว่า ธรรม มาจากภาษาสันสกฤตว่า ธรม หมายถึง ความดี และคำว่า วัฒนธรรม นี้ ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Culture ที่มีรากศัพท์มาจาก Cultura ในภาษาละติน มีความหมายว่า การเพาะปลูกหรือการปลูกฝัง ซึ่งอธิบายได้ว่า มนุษย์เป็นผู้ปลูกฝังอบรมบ่มนิสัยให้เกิดความเจริญองกาม^{๑๒๙} วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคมที่ครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่างที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตมนุษย์โดยแต่ละสังคมมีวัฒนธรรมโดยเฉพาะของตนเอง เพราะเป็นวิถีชีวิตที่แตกต่างกันของแต่ละกลุ่มสังคม^{๑๓๐} วัฒนธรรมเป็นผลรวมของการสั่งสมสิ่งสร้างสรรค์และภูมิธรรมปัญญาที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาของสังคมนั้น ๆ วัฒนธรรมเป็นการสั่งสมประสบการณ์ความรู้ ความสามารถ ภูมิธรรม ภูมิปัญญาทั้งหมดที่ได้ช่วยให้มนุษย์ในสังคมนั้น ๆ อยู่รอดและเจริญสืบต่อไปและเป็นอยู่อย่างที่เป็นในบัดนี้ วัฒนธรรมเป็นทั้งสิ่งที่ทำให้เจริญองกามสืบมา และเป็นเนื้อตัวของความเจริญองกามที่มีอยู่ ซึ่งจะเป็นพื้นฐานของความเจริญองกามต่อไป^{๑๓๑}

^{๑๒๖} นิคม จารุมณี, การท่องเที่ยวและการจัดการอุตสาหกรรมท่องเที่ยว, (กรุงเทพมหานคร: โอ. เอส. พรินติ้ง เฮาส์, ๒๕๔๔), หน้า ๙๒.

^{๑๒๗} บุปผา พิภูลแก้ว และคณะ, แนวทางการมีส่วนร่วมของภาคธุรกิจในการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวทางธรรมชาติอย่างยั่งยืนบนพื้นที่เกาะช้าง กิ่งอำเภอเกาะช้าง จังหวัดตราด, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๐), หน้า ๗.

^{๑๒๘} สายพิณ ยิ้มอ่อน, ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไทย, (ปทุมธานี: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๔๘), หน้า ๒.

^{๑๒๙} คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วน จำกัด นวสารสินการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๓.

^{๑๓๐} สุพัตรา สุภาพ, สังคมและวัฒนธรรมไทย ค่านิยม: ครอบครัว: ศาสนา: ประเพณี, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๑), หน้า ๓๔.

^{๑๓๑} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), อ่างใน สามารถ จันทร์สุริย์ และประทีป อินแสง, การศึกษากับศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๑), หน้า ๑๘.

วัฒนธรรม เป็นวิถีแห่งการดำรงชีพที่มนุษย์สร้างขึ้น รวมทั้งระบบความรู้ ความคิด ความเชื่อ จนมีการยอมรับปฏิบัติกันมา มีการอบรมถ่ายทอดไปสู่สมาชิกรุ่นต่อมา ตลอดจนมีการเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับสภาพสิ่งแวดล้อมของมนุษย์^{๑๓๒} เป็นส่วนประกอบที่ซับซ้อนทั้งหมดของลักษณะอันชัดเจนของจิตวิญญาณ สติปัญญา และอารมณ์ ซึ่งประกอบกันขึ้นเป็นสังคมหรือหมู่คณะ วัฒนธรรมมิได้หมายถึงเพียงศิลปะและวรรณกรรมเท่านั้น แต่หมายถึงฐานนิยมต่าง ๆ ของชีวิต สิทธิพื้นฐานต่าง ๆ ของมนุษย์ ระบบค่านิยม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และความเชื่อ^{๑๓๓}

วัฒนธรรม หมายถึง แบบแผนการดำเนินชีวิตของกลุ่ม ซึ่งสมาชิกของสังคมหนึ่งได้ยึดถือเป็นแบบแผนของชีวิตร่วมกัน^{๑๓๔} วัฒนธรรม คือ วิถีชีวิต เป็นทุนทางสังคม และศักยภาพที่สำคัญยิ่งของชุมชนท้องถิ่นและสังคมไทย ที่ได้แสดงออกในรูปแบบและวิธีการต่าง ๆ ทั้งในรูปแบบของขนบธรรมเนียม ประเพณี ภูมิปัญญา เครื่องมือเครื่องใช้ในการทำมาหากิน ความเชื่อ แหล่งวัฒนธรรม ศิลปวัตถุ หรือโบราณสถาน ซึ่งสะท้อนให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของวัฒนธรรม ซึ่งเป็นศักยภาพและทุนทางวัฒนธรรม ปัจจุบัน วัฒนธรรมมีบทบาทมากขึ้นในระบบเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม และการท่องเที่ยวด้วยการแข่งขันในตลาดโลกที่ซับซ้อนมากขึ้น ส่งผลให้ทุกประเทศต่างพยายามหาสิ่งที่แตกต่างและโดดเด่น วัฒนธรรมกลายเป็นเครื่องมือที่ทุกฝ่ายนำมาใช้เพื่อสร้างความแตกต่างในการแข่งขัน^{๑๓๕}

ฉะนั้น คำว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จึงหมายถึง การท่องเที่ยวที่มุ่งเสนอลักษณะทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และสถานที่ต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น และเกี่ยวเนื่องกับความ เป็นอยู่ของสังคม เป็นการท่องเที่ยวในเชิงการให้ความรู้ และความภาคภูมิใจ^{๑๓๖} มีลักษณะเป็นการเดินทางท่องเที่ยวที่ครอบคลุมทุกแง่มุมของการท่องเที่ยวที่มนุษย์สามารถศึกษาถึงวิถีชีวิต และความนึกคิดซึ่งกันและกัน^{๑๓๗} การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นลักษณะการท่องเที่ยวที่เน้น วัฒนธรรม และวิถีชีวิตที่เรียบง่าย สะท้อนความเป็นไทยที่แท้จริงเพื่อให้ผู้มาเยือนได้สัมผัส สิ่งจูงใจสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมก็คือความลึกซึ้งในความแตกต่างของวิถีชีวิต และการได้แลกเปลี่ยนความรู้ และความคิดซึ่งกันและกัน^{๑๓๘}

^{๑๓๒} สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, สังคมวิทยาชุมชน: หลักการศึกษาวิเคราะห์และปฏิบัติงานชุมชน, (ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๖), หน้า ๑๘.

^{๑๓๓} วีระ บำรุงรักษ์, ระบบการบริหารจัดการวัฒนธรรมสำหรับสำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร, (กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๑๒.

^{๑๓๔} จ้านงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ, สังคมวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๖.

^{๑๓๕} กระทรวงวัฒนธรรม, คู่มือการดำเนินงานโครงการภายใต้ยุทธศาสตร์ประเทศของกระทรวงวัฒนธรรม: โครงการรากวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๖), หน้า ๖.

^{๑๓๖} สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, การดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ, หน้า ๑๖.

^{๑๓๗} อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์, แผนปฏิบัติพัฒนาการท่องเที่ยว เชียงราย พะเยา แพร่ น่าน, (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๒), หน้า ๑๓.

^{๑๓๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗.

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมผ่านการเดินทางท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นการพัฒนาด้านภูมิปัญญา สร้างสรรค์ เคารพต่อสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ศักดิ์ศรีและวิถีชีวิตผู้คนหรือสามารถกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม คือ การท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ผู้อื่นและย้อนกลับมาตนเอง อย่างเข้าใจความเกี่ยวพันของสิ่งต่างๆ ในโลกที่มีความเกี่ยวโยงพันหา ไม่แยกออกจากกันได้^{๑๓๙}

สรุปได้ว่า การท่องเที่ยว คือ การเดินทางจากสถานที่หนึ่งไปสู่สถานที่หนึ่งโดยมีจุดมุ่งหมาย และพักค้างคืนในสถานที่ต่างๆ ซึ่งเป็นการพักค้างคืนชั่วคราว มิใช่เพื่อการอยู่อาศัยหรือเพื่อการประกอบอาชีพ หรือการไปทำงาน แต่มีวัตถุประสงค์เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ หรือเยี่ยมญาติ หรือวัตถุประสงค์อื่นๆ แต่มิใช่การประกอบอาชีพ และตั้งถิ่นฐานเป็นการถาวร และหากเป็นการท่องเที่ยวในประเภทที่เรียกว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism) นั้น มีลักษณะแตกต่างจากการท่องเที่ยวโดยทั่วไป หรือกล่าวได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นกลไกที่แยกนักท่องเที่ยวออกจากนักท่องเที่ยวอย่างชัดเจน ตั้งแต่อาชีพ ฐานะทางเศรษฐกิจ โลกทัศน์ รสนิยม และความสนใจที่ค่อนข้างไปทางการศึกษา ทำให้อยากรู้อยากเห็นความแตกต่าง และความหลากหลายของวัฒนธรรมของสถานที่ที่อยากรู้อยากเห็น เพื่อเปรียบเทียบกับของบ้านเมืองตน สะท้อนถึงความ เป็นนักคิดนักจัดการที่แสวงหาประสบการณ์ เพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตมากกว่าความสนุกอย่างเดียว แบบนักท่องเที่ยวทั้งหลายที่เอาความพึงพอใจของตนเป็นที่ตั้ง โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบอย่างใดอย่างหนึ่งต่อหมู่บ้านหรือประเทศที่ตนเข้าไปท่องเที่ยว ดังนั้นการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมจึงมีบริบทเฉพาะที่เป็นการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ผู้อื่นและย้อนกลับมาตนเองอย่างเข้าใจในวัฒนธรรมกับมนุษย์ซึ่งมีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก เพราะเป็นวิถีชีวิตของมนุษย์

๒.๓.๒ ประเภทของการท่องเที่ยว

ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าประเภทของการท่องเที่ยว จากเอกสารทางวิชาการต่าง ๆ จึงได้ประมวลสาระสำคัญไว้ ดังนี้

การท่องเที่ยว (Tourism) สามารถจำแนกออกได้เป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ

๑. การแบ่งตามสภาพภูมิศาสตร์การเดินทาง

๒. การแบ่งตามถิ่นพำนักของนักท่องเที่ยว^{๑๔๐}

นอกจากนี้ การท่องเที่ยวในปัจจุบัน สามารถแบ่งออกได้อีกเป็น ๔ ประเภท คือ

๑. การท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ เป็นการท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ ความสนุกสนาน ชื่นชมในแหล่งธรรมชาติเป็นหลัก จัดเป็นการท่องเที่ยวธรรมชาติ

^{๑๓๙}ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, *โครงการวิถีชีวิต วิถีไทย การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม*, (กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๔๐), หน้า ๑-๑๐.

^{๑๔๐}มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, *กลยุทธ์การตลาดในอุตสาหกรรม*, (นนทบุรี: สาขาวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๕), หน้า ๗๗-๗๙.

๒. การท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นเสนอลักษณะทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และสถานที่ต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นและเกี่ยวเนื่องกับความเป็นอยู่ของสังคม เป็นการท่องเที่ยวในเชิงการให้ความรู้และความภาคภูมิใจ จัดเป็นการท่องเที่ยววัฒนธรรม

๓. การท่องเที่ยวที่สนองตอบความต้องการของนักท่องเที่ยวและความพึงพอใจในการพักผ่อน สนุกสนาน ร่าเริงบันเทิงใจ มุ่งเน้นการได้รับการบริการที่เหมาะสม จัดเป็นการท่องเที่ยวแบบบันเทิงและกีฬา

๔. การเดินทางที่มีวัตถุประสงค์เพื่อประชุมสัมมนา การติดต่อทางธุรกิจ ซึ่งอาจมีหรือไม่มีการศึกษาดูงานและการทัศนศึกษารวมอยู่ด้วยก็ได้ ถูกจัดให้เป็นการท่องเที่ยวอีกประเภทหนึ่งที่เรียกว่า การท่องเที่ยวเชิงประชุมสัมมนา^{๑๔๑}

นอกจากนี้ การท่องเที่ยว (Tourism) ในปัจจุบันยังสามารถจำแนกประเภทโดยละเอียดได้ถึง ๗ ประเภท คือ

๑. การท่องเที่ยวเพื่อชาติพันธุ์ (Ethnic Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่ประสงค์ที่จะสังเกตการแสดงออกทางวัฒนธรรม และแบบแผนการใช้ชีวิตของประชากรต่างเผ่าพันธุ์ ซึ่งจะรวมไปถึงการไปเยือนบ้านเกิดเมืองนอน การเข้าร่วมพิธีกรรมรำฟ้อน และการเข้าร่วมพิธีทางศาสนาต่างๆ

๒. การท่องเที่ยวเพื่อสิ่งแวดล้อม (Environmental Tourism) การท่องเที่ยวประเภทนี้คล้ายคลึงกับการท่องเที่ยวเพื่อชาติพันธุ์ กล่าวคือ เป็นการดึงดูดใจนักท่องเที่ยวจากแดนไกลให้เข้ามาท่องเที่ยว แต่ข้อนี้จะเน้นสิ่งดึงดูดใจ (Attractions) ที่เป็นสิ่งธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากกว่าที่จะเน้นชาติพันธุ์มนุษย์ การกลับคืนสู่ธรรมชาติและการชื่นชมต่อความสัมพันธ์ของผู้คนกับพื้นพิภพที่อยู่ในกลุ่มนี้ ซึ่งจะรวมการถ่ายภาพ การเดินทางไกล การปีนเขา การล่องเรือเล็ก และการตั้งแคมป์

๓. การท่องเที่ยวเพื่อวัฒนธรรม (Cultural Tourism) เป็นการเดินทางเพื่อสัมผัสและการเข้าร่วมในวิถีชีวิตเก่าๆ ที่กำลังจะสูญหายไปบางท้องถิ่น เพื่อให้เข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงประวัติความเป็นมาการดำเนินชีวิตที่แตกต่างไปจากวัฒนธรรมของตน เช่น การแสดงศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และงานเทศกาล เป็นต้น

๔. การท่องเที่ยวเพื่อประวัติศาสตร์ (Historical Tourism) เป็นการท่องเที่ยวเพื่อเที่ยวชมพิพิธภัณฑสถานและโบราณวัตถุต่างๆ ที่เน้นความรุ่งเรืองในอดีต อาจเป็นการไปชมอนุสาวรีย์ โบสถ์ วิหาร วังต่าง ๆ และการแสดงแสง เสียงเหตุการณ์เด่นๆ ในอดีตกาล

๕. การท่องเที่ยวเพื่อธุรกิจ (Business tourism) มีลักษณะเด่นคือ การประชุมหารือพบปะกันหรือการสัมมนา ซึ่งมักรวมเอาการท่องเที่ยวประเภทอื่นเข้ามาไว้ด้วยเมื่อมีการท่องเที่ยวเพื่อธุรกิจเกิดขึ้น แหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งจะมีการท่องเที่ยวได้หลายประเภทบางแห่งเป็นทั้งแหล่งท่องเที่ยวเพื่อนันทนาการ สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม แล้วแต่นักท่องเที่ยวต้องการอย่างไร

^{๑๔๑} สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, การดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ, หน้า ๒-๑๓.

๖. การท่องเที่ยวเพื่อการนันทนาการ (Recreational tourism) เป็นการเข้าร่วมการแข่งขันกีฬา น้ำพุแร่รักษาโรค การอาบแดด และการสมาคมกันในสิ่งแวดล้อมที่ผ่อนคลายจิตใจ สถานที่ดังกล่าวข้างต้นนี้ ได้แก่ หาดทราย ชายทะเล การแข่งขันกอล์ฟในสนามชั้นเยี่ยม และการแข่งขันเทนนิส เป็นต้น การส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวในกลุ่มนี้จะดึงดูดนักท่องเที่ยวที่ต้องการพักผ่อนหย่อนใจโดยเฉพาะ

๗. การท่องเที่ยวเพื่อเป็นรางวัล (Incentive tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่จัดขึ้นเพื่อเป็นรางวัลแก่พนักงาน เพื่อเป็นสวัสดิการแก่หน่วยงาน และบริษัทห้างร้านต่างๆ เพื่อการดูงานประชุม ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม และเพื่อนันทนาการ โดยหน่วยงานและบริษัทห้างร้านจะเป็นผู้รับผิดชอบในค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ทั้งหมด^{๑๔๒}

สรุปได้ว่า การท่องเที่ยวสามารถจำแนกประเภทได้ทั้งโดยหยาบและโดยละเอียด อาทิ จำแนกตามสภาพภูมิศาสตร์การเดินทาง และตามถิ่นพำนักของนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ ยังสามารถจำแนกประเภทโดยละเอียดได้ อาทิ การท่องเที่ยวเพื่อชาติพันธุ์ การท่องเที่ยวเพื่อสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวเพื่อวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเพื่อประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยวเพื่อธุรกิจ การท่องเที่ยวเพื่อการนันทนาการ และการท่องเที่ยวเพื่อเป็นรางวัล

๒.๓.๓ องค์ประกอบของการท่องเที่ยว

ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าองค์ประกอบของการท่องเที่ยว จากเอกสารทางวิชาการต่าง ๆ จึงได้ประมวลสาระสำคัญไว้ ดังนี้

ทรัพยากรการท่องเที่ยวประกอบด้วย สิ่งดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยว การขนส่ง และการต้อนรับนักท่องเที่ยว^{๑๔๓} ดังนั้น สามารถจำแนกองค์ประกอบของการท่องเที่ยวได้ ๔ ประการ ดังนี้

๑. นักท่องเที่ยว หมายถึง บุคคลที่เดินทางท่องเที่ยวอันเป็นถิ่นที่อยู่โดยปกติของตนไปยังท้องที่อื่นเป็นการชั่วคราวด้วยความสมัครใจ และด้วยวัตถุประสงค์อันมิใช่เพื่อไปประกอบอาชีพหรือหารายได้ นักท่องเที่ยวต้องออกค่าใช้จ่ายในการเดินทางอย่างน้อยที่สุดเป็นค่าอาหาร ถ้าพักค้างคืนก็จะจ่ายเป็นค่าที่พัก ค่าของที่ระลึก และบริการอื่น ๆ ด้วย ค่าใช้จ่ายเหล่านี้จะหมุนเวียนกระจายไปในธุรกิจบริการต่าง ๆ ของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ก่อให้เกิดการสร้างงาน และการกระจายรายได้สู่ระบบเศรษฐกิจของท้องถิ่น องค์การการท่องเที่ยวโลกของสหประชาชาติ (WTO) ได้แบ่งนักท่องเที่ยวนออกเป็น ๒ ประเภท คือ

^{๑๔๒} บุปผา พิภูผแก้ว และคณะ, แนวทางการมีส่วนร่วมของภาคธุรกิจในการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวทางธรรมชาติอย่างยั่งยืนบนพื้นที่เกาะช้าง กิ่งอำเภอเกาะช้าง จังหวัดตราด, หน้า ๒๔.

^{๑๔๓} วรณา วงษ์วานิช, ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๔๒.

นักท่องเที่ยวค้างคืน (Tourist) ได้แก่ ผู้มาเยือนชั่วคราว โดยพำนักอยู่ในประเทศที่มาเยือนเป็นเวลาอย่างน้อย ๒๔ ชั่วโมง และการเดินทางนั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อการใช้เวลาว่างไปในการพักผ่อน การบันเทิง สุขภาพ ศาสนา การศึกษา และการกีฬา และเพื่อกิจกรรมทางธุรกิจ การเยี่ยมญาติ การปฏิบัติภารกิจต่าง ๆ และการประชุมสัมมนา

นักท่องเที่ยวที่ไม่ค้างคืน (Excursionist) หรือโดยทั่วไปใช้คำว่า “นักท่องเที่ยว” ได้แก่ ผู้มาเยือนเป็นชั่วคราว โดยใช้เวลาอยู่ในประเทศที่มาเยือนน้อยกว่า ๒๔ ชั่วโมงทั้งนี้ รวมถึงผู้โดยสารที่มาพร้อมกับเรือเดินสมุทร

๒. ธุรกิจซึ่งทำหน้าที่จัดหาสินค้า และบริการต่าง ๆ รวมถึงสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว ได้แก่ การคมนาคมขนส่ง ที่พักแรม ร้านอาหารและภัตตาคาร บริการนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ ร้านขายของที่ระลึกและขายสินค้าพื้นเมือง ฯลฯ ธุรกิจในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจัดได้ว่าเป็นแหล่งจ้างงานที่ใหญ่ที่สุด เนื่องจากมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันกับหลายสาขาอาชีพ

ธุรกิจนำเที่ยว หมายถึง การประกอบธุรกิจเกี่ยวกับการจัดการหรือการให้บริการหรือการอำนวยความสะดวกเกี่ยวกับการเดินทาง สถานที่พัก อาหาร ทักษนาจร และหรือมัคคุเทศก์ให้แก่นักท่องเที่ยว

ผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยว หมายถึง ผู้ได้รับใบอนุญาตประกอบธุรกิจนำเที่ยว

มัคคุเทศก์ หมายถึง ผู้ที่นำนักท่องเที่ยวไปยังสถานที่ต่างๆ และให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวเกี่ยวกับสถานที่หรือบุคคลโดยได้รับค่าตอบแทน ที่มีใบอนุญาตประกอบธุรกิจนำเที่ยว หรือใบอนุญาตมัคคุเทศก์แล้วแต่กรณี

๓. รัฐบาลของประเทศ หรือท้องถิ่นที่เป็นเจ้าของบ้าน ซึ่งทำหน้าที่จัดให้มีโครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure) เช่น ถนน ท่าเรือ ท่าอากาศยาน ระบบไฟฟ้า น้ำประปา ระบบการสื่อสารที่ทันสมัย เป็นการลงทุนเพื่อการท่องเที่ยวของประเทศ และเพื่ออำนวยความสะดวกสบายของคนในท้องถิ่น

๔. ตัวเจ้าของบ้าน หรือประชาชนในประเทศนั้น ๆ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการต้อนรับและดึงดูดใจนักท่องเที่ยวหรือแขกผู้มาเยือนท้องถิ่นนั้นซ้ำอีก หรืออาจชักชวนผู้ที่ไม่เคยมาเยือนให้ตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยว ทั้งความมีน้ำใจแสดงความช่วยเหลือและเรื่องของการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในท้องถิ่นของตนให้ยั่งยืนต่อไป^{๑๔๔}

ขณะเดียวกัน หากจำแนกองค์ประกอบของการท่องเที่ยว โดยจำแนกตามผู้มาท่องเที่ยว ซึ่งแบ่งเป็นกลุ่ม ๆ ได้ ดังนี้

^{๑๔๔} Mc Intosh, G. and Ritchie, *Tourism Principle, Practices Philosophies*, 5th ed., (New York: John and Sons, 1995), pp. 9-10.

๑. แบ่งตามระยะเวลาการมาท่องเที่ยวของผู้มาท่องเที่ยว คือ นักท่องเที่ยวที่พักค้างคืน และนักท่องเที่ยวที่ไม่ได้พักค้างคืน

๒. แบ่งตามเชื้อชาติของผู้มาท่องเที่ยว คือ ผู้มาท่องเที่ยวชาวไทย และชาวต่างชาติ

๓. แบ่งตามพฤติกรรมการมาท่องเที่ยวของผู้มาท่องเที่ยว คือ ผู้มาท่องเที่ยวที่มาโดยลำพัง และผู้มาท่องเที่ยวที่มาเป็นกลุ่ม^{๑๔๕}

นอกจากนี้ หากจำแนกองค์ประกอบของการท่องเที่ยว โดยจำแนกตามเจ้าบ้าน ซึ่งแบ่งกลุ่มนักท่องเที่ยวตามความสนิสนมออกได้เป็น ๓ กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

๑. นักท่องเที่ยว ที่คนท้องถิ่นมองว่าเป็นคนนอก ที่ไม่มีตัวตน และเดินทางเข้ามาในพื้นที่เพียงเพื่อชมการแสดงหรือเหตุการณ์ที่เตรียมเอาไว้

๒. ลูกค้า ผู้มาเยือน และนักเดินทาง เป็นกลุ่มคนที่มีตัวตนที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ตามหน้าที่ระหว่างเจ้าบ้านของผู้มาเยือน เช่น บริกรโรงแรม แต่ยังได้การมองว่าเป็นคนนอก ที่เข้ามาในพื้นที่เพื่อดูสังคมและการใช้ชีวิตของคนท้องถิ่น

๓) นักเดินทางและเพื่อนที่มีตัวตน ซึ่งเกิดจากปฏิสัมพันธ์ที่สร้างขึ้นจากความ คุ่นเคยที่อาจเกิดขึ้นจากระยะเวลาที่นักท่องเที่ยวใช้หรือความถี่ที่เดินทางเข้าไปในพื้นที่นั้น ๆ^{๑๔๖}

อย่างไรก็ตาม หากจำแนกองค์ประกอบของการท่องเที่ยวโดยใช้หลักจิตวิทยาเป็นฐานในการจำแนก พบว่า การท่องเที่ยวย่อมมีองค์ประกอบเป็นนักท่องเที่ยวกลุ่มต่าง ๆ ดังนี้

๑. นักท่องเที่ยวประเภทเน้นตัวเองเป็นศูนย์กลาง (Psychometrics) หมายถึง นักท่องเที่ยวที่คิดหรือสนใจแต่ปัญหาเล็กๆ ในชีวิตของตนเอง ชอบสถานที่ท่องเที่ยวอันเป็นที่รู้จักกันดี ไม่ต้องการทดลองสิ่งแปลกใหม่ ทั้งที่พัก อาหาร และสิ่งบันเทิง และบุคคลใหม่ ๆ

๒. นักท่องเที่ยวประเภทเน้นตัวเองปานกลาง (Near Psychometrics) หมายถึง นักท่องเที่ยวประเภทที่อยู่กึ่งกลางระหว่างการเน้นตัวเองและการเดินทางสายกลาง

๓. นักท่องเที่ยวประเภทเดินทางสายกลาง (Mid-Centrics) หมายถึง นักท่องเที่ยว ที่ไม่สุดโต่งไปข้างใดข้างหนึ่ง ไม่ชอบผจญภัย แต่ก็ไม่รังเกียจการทดลองสิ่งใหม่ๆ トラบเท่าที่ไม่ได้เสี่ยงอันตรายเกินไปหรือไม่ผิดปกติเกินไป ซึ่งนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะอยู่ในกลุ่มนี้

๔. นักท่องเที่ยวประเภทชอบความหลากหลายพอสมควร (Near Allocentrics) หมายถึง นักท่องเที่ยวประเภทที่เป็นกลุ่มอยู่ระหว่างกลุ่มเดินทางสายกลาง และกลุ่มที่มีความสนใจหลากหลาย

^{๑๔๕} การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, **สถานการณ์การท่องเที่ยว**, (กรุงเทพมหานคร: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๔.

^{๑๔๖} Mac Cannell, Dean., **The Tourist : A New Theory of the Leisure Class**, (New York: Schocken Books, 1996), p. 52.

๕. นักท่องเที่ยวประเภทที่มีความสนใจหลากหลาย (Allocentrics) หมายถึงนักท่องเที่ยวที่สนใจในกิจกรรมหลากหลาย เป็นพวกที่มีความเปิดเผยและมีความมั่นใจในตัวเองชอบผจญภัยอย่างมาก และเต็มใจออกไปเผชิญโลก เผชิญชีวิต การเดินทางกลายเป็นช่องทางให้เขาได้แสดงออกมา ซึ่งความอยากรู้อยากเห็น และได้สนองความอยากรู้อยากเห็นของพวกเขาด้วยเป็นกลุ่มที่ชอบทดลองของใหม่ ๆ ทั้งที่พัก อาหาร การบันเทิง และผู้คนที่แตกต่างกันไปจากของตนเองซึ่งนักท่องเที่ยวประเภทเน้นตัวเองเป็นศูนย์กลางไม้อาจจะยอมรับได้

หากพิจารณาจากพระราชบัญญัติการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พ.ศ.๒๕๒๒ มาตรา ๔ มีนิยามคำว่า นักท่องเที่ยว ได้แก่ บุคคลที่เดินทางจากท้องถิ่นเป็นถิ่นที่อยู่โดยปกติของตนไปยังท้องถิ่นอื่นเป็นการชั่วคราวด้วยความสมัครใจ และด้วยวัตถุประสงค์อันมิใช่เพื่อไปประกอบอาชีพหรือหารายได้^{๒๑๔๗}

สรุปได้ว่า องค์ประกอบสำคัญของการท่องเที่ยวย่อม ได้แก่ นักท่องเที่ยว หมายถึง บุคคลที่เดินทางมาที่ใดที่หนึ่งเพื่อดำเนินกิจกรรมในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งด้วยความสมัครใจ ดังนั้น นักท่องเที่ยวจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้ประกอบการกิจการท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยวมีความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เพราะผลตอบแทนโดยรวม นอกจากจะตีค่าออกมาเป็นเงินตราแล้ว ยังสร้างความพึงพอใจที่ดีต่อกันได้เป็นอย่างดี

๒.๓.๔ องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว

ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว จากเอกสารทางวิชาการต่าง ๆ จึงได้ประมวลสาระสำคัญไว้ ดังนี้

การท่องเที่ยวจะบรรลุวัตถุประสงค์ได้นั้น แหล่งท่องเที่ยวจะต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญ ๓ ประการ หรือ 3As ได้แก่

๑. สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) สิ่งดึงดูดใจเกิดจากสถานที่ (Sites) และเหตุการณ์ (Events) สถานที่อาจเกิดจากธรรมชาติสร้างหรือมนุษย์สร้างขึ้น แต่เหตุการณ์ที่น่าประทับใจเกิดจากมนุษย์สร้างเพียงอย่างเดียว

๒. สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) ความสะดวกสบายที่ทำให้นักท่องเที่ยวหรือคนที่เดินทางเข้ามาถึงสถานที่ได้รวดเร็ว ปลอดภัยและสะดวกสบายมากยิ่งขึ้น ดังนั้น การสร้างปัจจัยพื้นฐานในการผลิต (Infrastrure) เช่น ระบบขนส่ง ระบบการสื่อสาร ระบบสาธารณูปโภค เช่น ไฟฟ้า ประปา เป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการท่องเที่ยว นอกจากนั้นสิ่งก่อสร้างอื่นๆ เช่น โรงแรม ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก โรงพยาบาล ฯลฯ ตลอดจนการกำจัดระบบของเสียก็เป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องพัฒนาควบคู่กันไปกับแหล่งท่องเที่ยว

^{๑๔๗} ขมพูนุท โมราชาติ, พฤติกรรมของนักท่องเที่ยว, (อุบลราชธานี: ศิริธรรม ออฟเซท, ๒๕๔๘), หน้า

๓. การเข้าถึง (Accessibility) การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวต้องมีระบบขนส่ง (Transportation) ซึ่งประกอบด้วย เส้นทาง (The way) พาหนะ (The vehicle) สถานี (The terminal) และผู้ประกอบการ (The carrier) การขนส่งมีวัตถุประสงค์ในการลำเลียงคนหรือสิ่งของไปยังจุดหมายปลายทางโดยเส้นทางหรือท่าลำเลียง^{๑๔๘}

โดยนัยนี้ การท่องเที่ยวจะบรรลุวัตถุประสงค์ได้นั้นย่อมขึ้นอยู่กับทรัพยากรสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว รวม ๓ ประการ คือ

๑. ทรัพยากรท่องเที่ยวจะต้องมีสิ่งดึงดูดใจ เพราะสิ่งดึงดูดใจเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดของทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวต้องมีสิ่งที่ดึงดูดใจอย่างใดอย่างหนึ่ง ในการให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปเยี่ยมชมเยือนสถานที่นั้น ๆ

๒. ทรัพยากรท่องเที่ยวจะต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวก เพื่อการบริการนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวได้ความประทับใจ ทำให้นักท่องเที่ยวอยากจะทำท่องเที่ยววันขึ้น

๓. ทรัพยากรท่องเที่ยวจะต้องมีเส้นทางคมนาคมเข้าถึง เพราะเส้นทางหรือโครงข่ายคมนาคมที่สามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวสามารถติดต่อเชื่อมโยงระหว่างแหล่งท่องเที่ยวกับบริเวณใกล้เคียง^{๑๔๙}

สรุปได้ว่า แหล่งท่องเที่ยวจำเป็นต้องมีองค์ประกอบสำคัญสำหรับกลุ่มนักท่องเที่ยวที่สนใจประเภทกิจกรรมการท่องเที่ยวเฉพาะอย่าง เช่น กลุ่มนักอนุรักษ์ นักผจญภัย กลุ่มวิชาการ สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ หรือปัจจัยพื้นฐานในการผลิตบางอย่างอาจมีความจำเป็นน้อย เพราะกลุ่มดังกล่าวต้องการให้แหล่งท่องเที่ยวมีสภาพใกล้เคียงธรรมชาติและวัฒนธรรมเดิม ไม่ต้องการให้มีผลกระทบต่อทรัพยากรการท่องเที่ยวและเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น

๒.๓.๕ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในประเทศไทย

ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในประเทศไทย จากเอกสารทางวิชาการต่าง ๆ จึงได้ประมวลสาระสำคัญไว้ ดังนี้

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการเคลื่อนไหวของผู้คนที่เกิดขึ้นจากปัจจัยกระตุ้นทางวัฒนธรรม เช่น การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อชื่นชมศิลปวัฒนธรรม ประเพณี เทศกาล การเข้าเยี่ยมชมอนุสรณ์สถาน การเดินทางเพื่อศึกษาขนบธรรมเนียมความเชื่อที่สืบทอดกันมาของชุมชนท้องถิ่น ตลอดจนความเชื่อทางศาสนา^{๑๕๐} ส่วนองค์ประกอบที่เป็นสิ่งดึงดูดใจของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ได้แก่

^{๑๔๘} Collier, A. & Harraway, S, *The New Zealand Tourism Industry*, 2nd ed, (New York: Longman, 1997), p. 18.

^{๑๔๙} บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, *การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน*, (เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๒), หน้า ๔๕.

^{๑๕๐} วาฬิกา แสนคำ, *วัฒนธรรมบ้านเปียงหลวง อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่*, (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕), หน้า ๓๔.

๑. โบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานต่าง ๆ
๒. สถาปัตยกรรม สิ่งปลูกสร้าง รวมถึงซากฝังเมืองในอดีต
๓. ศิลปะ หัตถกรรม ประติมากรรม ประเพณี และเทศกาลต่าง ๆ
๔. ความน่าสนใจทางดนตรี
๕. การแสดงละคร ภาพยนตร์ มหรสพต่างๆ
๖. ภาษาและวรรณกรรม
๗. ประเพณีความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับศาสนา
๘. วัฒนธรรมเก่าแก่โบราณ วัฒนธรรมพื้นบ้าน หรือวัฒนธรรมย่อย^{๑๕๑}

ปี พ.ศ.๒๕๓๐ ททท.ได้ประกาศให้เป็นปีท่องเที่ยวไทยโดยใช้คำโฆษณาว่า Visit Thailand Year 1987 ช่วงนั้นธุรกิจท่องเที่ยวทั้งหลายมีการปรับปรุงขยายตัวกันมาก นับแต่ธุรกิจบริการขนส่งรถโดยสารประจำทาง มีรถปรับอากาศบริการจากสถานีขนส่งกรุงเทพออกไปทั่วประเทศ มีบริการเครื่องบินบรรลวและรับประทานอาหารกลางทางโดยบริการของบริษัท ส่วนธุรกิจโรงแรมมีโรงแรมที่มีห้องประชุม ห้องจัดเลี้ยง ในระดับจังหวัดเพิ่มขึ้น มีที่พักเรียกว่า รีสอร์ท เพิ่มขึ้น นับเป็นช่วงที่ธุรกิจท่องเที่ยวใหม่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติกันมาก ต่อมาเริ่มมีปัญหาด้านการทำลายสิ่งแวดล้อมเกิดเป็นเงาตามตัว ฝ่ายพัฒนาการท่องเที่ยวได้รับรู้ ศัพท์เทคนิคจากนักวิชาการ Green Tourism และ Ecotourism ว่าเป็นการท่องเที่ยวที่รักษาสีสิ่งแวดล้อมไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติจะอย่างไรจะทำให้ชาวไทยทุกระดับมีความเข้าใจว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวในทุกกิจกรรมต้องไม่ทำลายทรัพยากรทั้งที่เป็นธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น^{๑๕๒} ดังกล่าวนี้นี้ จึงเกิดแนวทางในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไว้ ๙ ประการ ดังนี้

๑. ส่งเสริมให้ประชาชนเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวที่มีต่อเศรษฐกิจในสังคม
- ๒) การพัฒนาการท่องเที่ยวจะต้องขึ้นอยู่กับจุดประสงค์และความต้องการของชุมชนว่า จะต้องให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนมากน้อยเพียงใด
๓. วิธีการและความถี่ในการโฆษณาประชาสัมพันธ์ทางการท่องเที่ยวควรได้รับความเห็นชอบจากประชาชนในท้องถิ่น เพราะจะเป็นเครื่องวัดว่าท้องถิ่นนั้น ๆ ต้องการนักท่องเที่ยวประเภทใด และจำนวนเท่าไร
๔. ควรมีความร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและเอกชน ในการพยายามที่จะทำให้ท้องถิ่นเป็นสถานที่พักผ่อนที่มีความสมบูรณ์และมีคุณภาพ

^{๑๕๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๖.

^{๑๕๒} การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, สถานการณ์การท่องเที่ยว, หน้า ๙๔.

๕. ในการวางแผนการท่องเที่ยว ไม่ควรให้มีผลกระทบต่อประชาชนในท้องถิ่นผู้ที่เกี่ยวข้องในการวางแผนจึงต้องมีความระมัดระวัง และต้องวางแผนรองรับในเรื่องนี้เอาไว้ด้วยเพื่อที่จะรักษาวัฒนธรรมและค่านิยมของท้องถิ่นให้คงอยู่

๖ เงินลงทุน แรงงาน รวมทั้งนักบริหารทางการท่องเที่ยว ควรมาจากชุมชนเจ้าของถิ่น เพื่อท้องถิ่นจะสามารถควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยว ให้เป็นไปในทิศทางที่ต้องการได้

๗ ควรเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ หรืองานเทศกาลที่จัดขึ้น เพื่อให้นักท่องเที่ยว

๘. เรื่องราวและงานเทศกาลที่จัดขึ้นในแหล่งท่องเที่ยว จะต้องสะท้อนให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และสภาพทางภูมิศาสตร์ของท้องถิ่น

๙. ก่อนที่จะลงมือพัฒนาการท่องเที่ยว ควรพยายามขจัดปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนให้เรียบร้อย^{๑๕๓}

ปัจจุบัน มีแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนซึ่งเป็นการพัฒนาที่ควบคู่ไปกับการรักษา ระบบนิเวศวิทยาที่มีอยู่แต่เดิม ให้คงอยู่หรือดีขึ้นโดยเป็นการพัฒนาทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการให้ชุมชนเจ้าของพื้นที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมและผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว อย่างเหมาะสมเสมอภาคเท่าเทียมกันทุกส่วน กลุ่มบุคคลที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว อย่างเหมาะสมเสมอภาคเท่าเทียมกันทุกส่วน กลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว แบบยั่งยืน ประกอบด้วย ๕ ฝ่าย คือ กลุ่มนักท่องเที่ยวกลุ่มเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว กลุ่มชุมชนท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยวกลุ่มเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว^{๑๕๔} อย่างไรก็ตาม การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ควรมี ๓ มิติ ดังนี้

มิติที่ ๑ มิติด้านการสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมให้แก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ซึ่งในการพัฒนาต้องมีแนวคิดที่จะให้ความรู้ ความเข้าใจและสร้างจิตสำนึกแก่ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทุกฝ่ายในการปกป้องรักษาทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมเป็นอันดับแรก เพื่อให้คงไว้ซึ่งความสวยงามและคุณค่าทรัพยากรท่องเที่ยว ซึ่งวิธีการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวมีหลายรูปแบบ อาทิ การเน้นวิธีการจัดทำโปรแกรมสื่อความหมายธรรมชาติหรือวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยว การจัดให้มีนิทรรศการ แผ่นป้ายบรรยายตามบริเวณจุดท่องเที่ยวต่าง ๆ การจัดเส้นทางเดินเท้าที่ทำให้ประสบการณ์ในการเรียนรู้ธรรมชาติหรือวัฒนธรรมแก่ผู้มาเยือน รวมถึงการฝึกอบรมมัคคุเทศก์และเจ้าหน้าที่ของที่รับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยวให้สามารถชี้แนะและอธิบายเกี่ยวกับธรรมชาติและวัฒนธรรมที่นักท่องเที่ยวพบเห็น

^{๑๕๓} อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์, แผนปฏิบัติการพัฒนาการท่องเที่ยว เชียงราย พะเยา แพร่ น่าน, หน้า ๔๖.

^{๑๕๔} บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน, หน้า ๑-๓.

มิติที่ ๒ มิติด้านการสร้างความพึงพอใจให้แก่นักท่องเที่ยว ในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต้องมีแนวคิดให้นักท่องเที่ยวที่มีความปรารถนาหรือสนใจที่จะศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและวัฒนธรรม เช่น การส่งเสริมการท่องเที่ยวด้วยการจัดให้มีสื่อความหมายธรรมชาติเพื่อให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติ เพื่อเป็นการเพิ่มพูนความรู้ประสบการณ์แก่นักท่องเที่ยวให้ได้รับความพึงพอใจกลับไป

มิติที่ ๓ มิติด้านการสร้างควมมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ให้แก่ชุมชนท้องถิ่น ในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต้องมีแนวคิดในการมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนท้องถิ่น ด้วยการเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนและช่วยให้ชุมชนท้องถิ่นได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น การลงทุนด้านสิ่งอำนวยความสะดวกขนาดเล็ก การเป็นมัคคุเทศก์ การนำสินค้าหัตถกรรมพื้นบ้านมาขาย การจ้างงานในธุรกิจท่องเที่ยวอื่นนอกจากนี้^{๑๕๕}

สรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในประเทศไทยเป็นการท่องเที่ยวเพื่อชื่นชมกับเอกลักษณ์ความงดงามทางวัฒนธรรมของชนต่างสังคมไม่ว่าจะเป็นในด้านของ ศิลปะ สถาปัตยกรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ เรื่องราวและคุณค่าทางประวัติศาสตร์ รูปแบบวิถีชีวิต ภาษา การแต่งกาย และปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการดำเนินการเพื่อวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวก็คือ ประชาชนในท้องถิ่นจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อแสดงความคิดเห็น และแจ้งถึงระดับความต้องการในการพัฒนาชุมชนสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม นอกจากนี้ การพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมยังต้องอาศัยความร่วมมือทั้งจากคนในท้องถิ่น และเอกชน ในฐานะที่เป็นขานาญการ เพื่อการพัฒนาที่เหมาะสมกับชุมชนต่อไป อย่างไรก็ตาม ในการพัฒนากิจการของการท่องเที่ยวควรเป็นการพัฒนาในรูปแบบที่เรียกว่าเป็น การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน คือ การนำเอาทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีอยู่อย่างจำกัด มาปรับปรุง เปลี่ยนแปลง สร้างปัจจัยเสริมต่าง ๆ เพื่อให้มีขีดความสามารถในการใช้ประโยชน์เพิ่มมากขึ้น โดยที่การพัฒนาขึ้น จะต้องเป็นการพัฒนาที่ไม่ทำลายระบบนิเวศสิ่งแวดล้อมสังคม และวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น

๒.๓.๖ ประโยชน์และผลกระทบจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าประโยชน์และผลกระทบจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จากเอกสารทางวิชาการต่าง ๆ จึงได้ประมวลสาระสำคัญไว้ ดังนี้

การท่องเที่ยวมีความสำคัญและมีประโยชน์โดยตรงต่อประชาชนและประเทศในด้านต่าง ๆ มากมาย ดังนี้

๑. ความสำคัญการท่องเที่ยวต่อระบบเศรษฐกิจซึ่งประกอบด้วย การท่องเที่ยวก่อให้เกิดรายได้ที่เป็นเงินตราต่างประเทศให้แก่ประเทศชาติ ช่วยแก้ไขปัญหาการขาดดุลการค้าและดุลชำระเงินของประเทศได้ ช่วยเพิ่มรายได้จากการจัดเก็บภาษีของรัฐบาล การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการกระจายรายได้ และการท่องเที่ยวก่อให้เกิดการจ้างงาน

^{๑๕๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙-๒๐.

๒. ความสำคัญของการท่องเที่ยวต่อสังคมและจิตวิทยา สามารถช่วยสร้างความรู้ความเข้าใจอันดีระหว่างคนในท้องถิ่นหนึ่งกับอีกท้องถิ่นหนึ่ง ช่วยพัฒนาระดับความเจริญของสังคมท้องถิ่น และความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่นให้สูงขึ้น ช่วยก่อให้เกิดความมั่นคงปลอดภัยในสังคม ช่วยลดช่องว่างของสังคม แล้วเสริมมาตรฐานสวัสดิการสังคมโดยตรง ช่วยเสริมสร้างสุขภาพกายและจิตใจที่ดี ด้วยประสบการณ์ที่ได้เดินทางไปพักผ่อนในที่ต่าง ๆ ได้พบเห็นสิ่งแปลกใหม่ได้รับทั้งความรู้และความเพลิดเพลิน ช่วยก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมประเพณีระหว่างท้องถิ่นเพื่อเป็นการเผยแพร่วัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น ช่วยส่งเสริม อนุรักษ์วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น ช่วยดึงดูดการท่องเที่ยวในท้องถิ่นช่วยสร้างความรู้สึกรักและภาคภูมิใจ ช่วยบำรุงรักษา อนุรักษ์ทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๓. ความสำคัญของการท่องเที่ยวต่อการเมือง การท่องเที่ยวเป็นสื่อที่มีความเกี่ยวข้องอย่างมากต่อความเข้าใจอันดีต่อกันในทางการเมืองทั้งภายในและระหว่างประเทศ โดยการท่องเที่ยวจะเป็นดัชนีที่บอกสถานภาพซึ่งกันและกัน แปรผันโดยตรงต่อกัน เช่น ในสถานภาพทางการเมืองของประเทศมีความมั่นคง ก็จะเป็นปัจจัยสำคัญบางประการที่จะเป็นตัวกำหนดและบอกถึงความเจริญของสังคมวิทยาการท่องเที่ยว หรือทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศก็เป็นเรื่องสำคัญที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ข้อตกลงหรือสัญญาระหว่างประเทศในด้านของการท่องเที่ยวมักจะแสดงให้เห็นถึงความร่วมมือและความเข้าใจซึ่งกันและกัน^{๑๕๖}

ดังกล่าวกว่านี้ การท่องเที่ยวจึงเอื้อประโยชน์ที่ทั้งทางตรงและทางอ้อม ดังนี้

๑. ประโยชน์ที่ได้รับจากการท่องเที่ยวทางตรง ได้แก่

งานหรืออาชีพเกี่ยวกับธุรกิจโรงแรมในย่านเมืองอันเป็นแหล่งการท่องเที่ยวสำคัญทุกแห่ง จะต้องจัดสถานที่พักอาศัยขึ้นมาเพื่อให้บริการแก่นักท่องเที่ยวที่ผ่านมาพักอาศัยชั่วคราว ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญในกิจการท่องเที่ยว โดยมีหน้าที่ให้บริการแขกที่เข้ามาพักโดยเริ่มตั้งแต่ ผู้จัดการ พนักงานต้อนรับ พนักงานบริการด้านภัตตาคาร และพนักงานฝ่ายแม่บ้านเป็นต้น เมื่อกิจกรรมท่องเที่ยวเหล่านี้ได้รับการส่งเสริมและเมื่อนักท่องเที่ยวให้ความสนใจเดินทางเข้าไปใช้บริการมากเท่าใด ก็จะมีผลทำให้ประชากรในบริเวณนั้นมีรายได้เพิ่มมากขึ้น

งานหรืออาชีพเกี่ยวกับภัตตาคาร การบริการทางด้านอาหาร เป็นปัจจัยสำคัญหนึ่งที่นักท่องเที่ยวทุกคนต้องใช้บริการ นักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้าไปสู่แหล่งท่องเที่ยวแห่งใดจึงต้องใช้เงินเป็นจำนวนไม่น้อยเพื่อซื้ออาหารรับประทาน ด้วยเหตุนี้ตามสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ จึงมีการจัดสถานที่เพื่อบริการทางด้านอาหารอย่างเพียงพอ ไม่ว่าจะเป็นพวกเนื้อผัด ผลไม้ ซึ่งประเทศไทยมีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ที่สามารถจัดหาได้จากท้องถิ่นที่อยู่ใกล้เคียงและราคาไม่สูงมากนักประชาชนจึงมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการประกอบอาชีพการจำหน่ายอาหารให้กับนักท่องเที่ยวโดยตรงที่ปรากฏตามแหล่งท่องเที่ยว

^{๑๕๖} ศิริ ฮามสุโพธิ์, สังคมวิทยาการท่องเที่ยว, (กรุงเทพมหานคร: โอ. เอส. พรินติ้ง เฮาส์, ๒๕๔๓),

งานหรืออาชีพเกี่ยวกับมัคคุเทศก์ นับว่าเป็นอาชีพสำคัญเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ซึ่งจะเป็นผู้ให้ข้อมูลข่าวสารทุกรูปแบบแก่นักท่องเที่ยวที่ต้องการ เช่น ข้อมูลสถานที่พักร้านอาหาร สถานที่ และจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้และสามารถให้ข่าวสารที่ถูกต้อง และคนในท้องถิ่นนั้นก็สามารถเป็นมัคคุเทศก์ได้ เมื่อนักท่องเที่ยวจำต้องอาศัยมัคคุเทศก์ก็ต้องจ่ายเงินให้เป็นค่าตอบแทนตามที่ตกลงกันไว้

งานหรืออาชีพเกี่ยวกับการขนส่ง สามารถทำได้ให้กับประชาชนในพื้นที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ไม่ว่าจะเป็นกิจการขนส่งทั้งทางบก ทางน้ำ และทางอากาศ ซึ่งการขนส่งนี้รวมถึงรถแท็กซี่ จักรยาน สามล้อ รถยนต์โดยสารขนาดเล็ก เรือยนต์และลูกหาบ ซึ่งรายได้จากการขนส่งที่ให้บริการนักท่องเที่ยวสู่แหล่งท่องเที่ยวมีมากขึ้นและประชากรในแหล่งนั้นก็มีการเพิ่มขึ้น

งานเกี่ยวกับการจำหน่ายของที่ระลึกและสินค้าพื้นเมือง ซึ่งนักท่องเที่ยวมักซื้อกลับไปฝากญาติหรือเพื่อนที่ไม่ได้เดินทางมาท่องเที่ยว ประกอบด้วยวัสดุที่ทำจากท้องถิ่น เช่น เปลือกหอย เครื่องจักรสาน เป็นต้น ซึ่งจะทำให้ประชากรมีรายได้ต่อครัวเรือนมาก

๒. ประโยชน์ที่ได้รับจากการท่องเที่ยวทางอ้อม ได้แก่

การผลิตสินค้าพื้นเมืองหรือผลิตสินค้าที่ระลึกจะเป็นที่ต้องการของนักท่องเที่ยว ถ้าหากสินค้าขายได้ปริมาณมากขึ้น ผู้ประกอบกิจการจะมีการจ้างแรงงานเพิ่มขึ้นทำให้รายได้กระจายสู่ชนบทมากขึ้น

การเลี้ยงสัตว์ เพื่อนำมาใช้ประกอบเป็นอาหารสำหรับนักท่องเที่ยวทำให้ภาคเกษตรกรรมสามารถขายเนื้อสัตว์มากขึ้นเป็นการเพิ่มรายได้แก่เกษตรกรมากขึ้น

การผลิตพืชผักผลไม้ หากมีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวบริเวณใกล้เคียงจะทำให้สามารถจำหน่ายพืช ผัก ผลไม้ได้มากขึ้น และราคาสูงขึ้น

อาชีพการก่อสร้างและบริการอื่น ๆ เมื่อกิจกรรมการท่องเที่ยวขยายตัวออกไปในท้องถิ่น ไตปจจัยที่สนับสนุนกิจการท่องเที่ยว เช่น โรงแรม ภัตตาคาร สถานที่บริการด้านเริงรมย์ต่าง ๆ สาธารณูปโภค ไม่ว่าจะเป็นถนน หนทาง สนามบิน หรือท่าเรือ จะได้จัดให้มีการก่อสร้างมากขึ้น ทำให้ประชาชนในท้องถิ่นมีงานทำและมีรายได้เพิ่มมากขึ้น ซึ่งสิ่งดังกล่าวจะมีผลกระทบอันเกิดจากการท่องเที่ยวเช่นเดียวกัน^{๑๕๗}

สำหรับ ผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยวในภูมิภาคต่าง ๆ ซึ่งความรุนแรงจะมีมากหรือน้อยย่อมแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อม และการบริหารจัดการในแต่ละท้องถิ่นเป็นประการสำคัญ ซึ่งขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญ ๓ ประการ คือ

๑. นโยบายของรัฐบาล กล่าวคือ รัฐบาลต้องจัดทำแผนแม่บท หรือแผนระยะยาว แผนระยะสั้น เกี่ยวกับการท่องเที่ยวอย่างชัดเจน สามารถนำสู่การปฏิบัติและเอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากรทุกระดับได้เป็นอย่างดี

^{๑๕๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘.

๒. สถาบันหรือองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนในท้องถิ่น กล่าวคือ ความล้มเหลวของกิจกรรมการท่องเที่ยวของประเทศไทยที่ผ่านมาเกิดจากความล้มเหลวของผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ของสถาบัน หรือองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนในท้องถิ่นขาดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหารจัดการในเชิงพัฒนาที่ผสมกลมกลืนระหว่างศาสตร์ที่เป็นสากลกับศาสตร์ท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้คงคุณค่าและเอกลักษณ์ที่มีความสำคัญในเชิงการศึกษาการกระตุ้นให้ตระหนักถึงคุณลักษณะเฉพาะ (Unique) ที่สะท้อนให้เห็นถึงควมมีอารยธรรมเป็นของตนเองเอาไว้มากกว่าเชิงพาณิชย์ และมีการปรุงแต่งมากจนเกินความเป็นจริง ยิ่งกว่านั้นผู้บริหารในระดับของท้องถิ่นที่มีใช่เป็นคนท้องถิ่นทำให้ไม่เข้าใจวัฒนธรรมท้องถิ่นดีพอจึงใช้อำนาจและยึดแนวความคิดของตนเองเป็นตัวตั้งจนทำให้เกิดผลกระทบต่อเอกลักษณ์เฉพาะจนคุณค่าลดลง

๓. คุณภาพของประชากรในท้องถิ่น กล่าวคือ ประชากรที่อาศัยอยู่ใกล้บริเวณสถานที่ท่องเที่ยวบางแห่งยังขาดความรู้ ความเข้าใจและมองไม่เห็นคุณค่าในวัฒนธรรมของตนเอง ไม่มีการห้ามปรามหรือต่อต้าน เมื่อเห็นนักท่องเที่ยวแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม มีการเอารัดเอาเปรียบ แสดงอาการดูถูกเหยียดหยาม ฯลฯ ซึ่งล้วนก่อให้เกิดผลกระทบในทางเสียต่อตนเองท้องถิ่นและประเทศชาติโดยรวมได้ทั้งสิ้น^{๑๕๘}

สรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจในการช่วยสร้างรายได้ให้กับประเทศชาติ ภาคธุรกิจ และภาคประชาชนในท้องถิ่น นอกจากนั้นในด้านสังคมและจิตวิทยาการท่องเที่ยวยังช่วยพัฒนาจิตใจ คลายความเครียด ซึ่งถือเป็นการพักผ่อนหย่อนใจของนักท่องเที่ยวและยังเป็นการส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้มีความยั่งยืน ตลอดจนในด้านการเมืองของประเทศการท่องเที่ยวยังช่วยประสานสัมพันธ์อันดีต่อกันระหว่างประเทศและบ่งบอกถึงความเจริญของคนในสังคมระดับประเทศและทั่วโลก ในส่วนของประเทศไทยนับเป็นประเทศหนึ่งที่อุตสาหกรรมท่องเที่ยวมีความเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว นับเป็นอุตสาหกรรมที่ก่อประโยชน์ต่อประเทศชาติเป็นอย่างมาก ทั้งในด้านที่มาของเงินตราต่างประเทศ การจ้างงาน การกระจายรายได้ การกระตุ้นการผลิต และความสามารถในการปรับดุลชำระเงินของประเทศ อย่างไรก็ตาม ผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยวยังคงเกิดขึ้นจากการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนโยบายจนนำไปสู่การปฏิบัติเป็นสิ่งที่สำคัญที่ทุกหน่วยงาน องค์กรของภาครัฐ ภาคเอกชน สถานประกอบการ ผู้นำท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ตลอดจนประชาชนในพื้นที่ ดังนั้น ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวควรนำทรัพยากรทางการท่องเที่ยวไปใช้ให้อย่างคุ้มค่าโดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อการใช้ทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยว ซึ่งควรเน้นการท่องเที่ยวในเชิงอนุรักษ์และพัฒนาทั้งทรัพยากรทางธรรมชาติ และการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวควบคู่กันไปให้มีความยั่งยืนเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

^{๑๕๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๘.

๒.๔ ข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย

พื้นที่ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี มีรายละเอียดเชิงพื้นที่ ดังนี้

อำเภอโพธาราม มีคำขวัญ คือ “คนสวยโพธาราม แหล่งพารมสุกร หนังกะปิวัดขนอน ที่นอนลำเลิศ ถิ่นกำเนิดโคนม ชมค่างควาร้อยล้าน” อำเภอโพธาราม ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของจังหวัด มีอากาศไม่ร้อนจัด อุณหภูมิเฉลี่ยประมาณ ๒๗ องศาเซลเซียส มีพื้นที่รวม ๔๑๗.๐๐๙ ตารางกิโลเมตร มีประชากร จำนวน ๑๓๕,๙๑๑ คน ความหนาแน่นของประชากร ๓๑๖ คน/ตารางกิโลเมตร อำเภอโพธารามแบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น ๑๙ ตำบล ๑๕๖ หมู่บ้าน ดังนี้

๑. โพธาราม (Photharam)
๒. ดอนกระเปาะ (Don Krabueang)
๓. หนองโพ (Nong Pho)
๔. บ้านเลือก (Ban Lueak)
๕. คลองตาคุด (Khlomg Ta Khot)
๖. บ้านซ้อง (Ban Khong)
๗. บ้านสิงห์ (Ban Sing)
๘. ดอนทราย (Don Sai)
๙. เจ็ดเสมียน (Chet Samian)
๑๐. คลองข่อย (Khlomg Khoi)
๑๑. ชำแระ (Chamrae)
๑๒. สร้อยฟ้า (Soi Fa)
๑๓. ท่าชุมพล (Tha Chumphon)
๑๔. บางโตนด (Bang Tanot)
๑๕. เต่าปูน (Tao Pun)
๑๖. นางแก้ว (Nang Kaeo)
๑๗. ธรรมเสน (Thammasen)
๑๘. เขาชะงุ้ม (Khao Cha-ngum)
- ๑๙) หนองกวาง (Nong Kwang)^{๑๕๙}

^{๑๕๙}วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, อำเภอโพธาราม, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.th.wikipedia.org/wiki>. [๑ กรกฎาคม ๒๕๖๐].

แต่เดิม อำเภอโพธาราม ตั้งอยู่ในบริเวณลุ่มน้ำแม่กลอง ลำน้ำสำคัญฝั่งตะวันตกของประเทศไทย มีความสำคัญในฐานะเป็นแหล่งชุมชนตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ พบหลักฐานทางโบราณคดีสำคัญในแถบต้นน้ำของหุบเทือกเขา ทั้งแนวใหญ่หรือแนวศรีสวัสดิ์และแนวน้อยหรือแนวไทรโยค ซึ่งทั้งสองแนวนี้ไหลมารวมกันที่ตำบลปากแพรก อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี ส่วนบริเวณแม่น้ำแม่กลองที่ไหลผ่านตั้งแต่อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี จนมาถึงอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี พบการตั้งถิ่นฐานของผู้คนสืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ จนถึงสมัยทวารวดี ลพบุรี และอยุธยา ตลอดจนถึงรัตนโกสินทร์ ลุ่มน้ำแม่กลองอันอุดมสมบูรณ์ จึงไม่ได้ว่างเว้นจากการที่มนุษย์มาตั้งถิ่นที่อยู่อาศัยมานับพันปี จากหลักฐานทางโบราณคดี บริเวณลุ่มแม่น้ำกลองตอนล่าง มีพัฒนาการของชุมชนมนุษย์ มาตั้งแต่ราว ๒,๕๐๐ ปีมาแล้ว ในยุคโลหะสำริด และเหล็ก ที่มีการติดต่อทั้งทางบกและโดยเฉพาะทางทะเลกับชุมชนแถบจีนตอนใต้ และชายฝั่งทะเลของเวียดนาม ตลอดจนหมู่เกาะต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หลังจากนั้น ในราวพุทธศตวรรษที่ ๗ และที่ ๘ มีการเติบโตของชุมชนใกล้เคียง เช่น ที่ดอนตาเพชร เริ่มมีการรับอารยธรรมอินเดีย และมีการพัฒนาการเข้าสู่สมัยทวารวดี เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๑ และ ๑๒ เห็นได้เด่นชัดที่สุดที่เมืองโบราณคูบัว ซึ่งเป็นเมืองที่สำคัญที่สุดในลุ่มแม่น้ำกลอง เมืองคูบัว สะท้อนให้เห็นความสำคัญของการค้าและการติดต่อกับบ้านเมืองโพ้นทะเล เมืองคูบัวเจริญสูงสุดในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๕ ในบริเวณท้องน้ำของลำน้ำแม่กลอง ในเขตอำเภอเมืองโพธาราม และบ้านโป่ง พบเศษเครื่องเคลือบดินเผาของจีน ตั้งแต่สมัยห้าราชวงศ์ (ปลายราชวงศ์ถัง) จนถึงสมัยราชวงศ์หยวนและสืบเนื่องมาจนถึงสมัยราชวงศ์หมิง (ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๕ จนถึงสมัยต้นรัตนโกสินทร์) ต่อมาความเจริญของชุมชนในลุ่มน้ำแม่กลองตอนล่าง ย้ายจากเมืองคูบัวมาสู่เมืองราชบุรี ในสมัยลพบุรีซึ่งมีความสัมพันธ์ทางศิลปกรรมเนื่องในพุทธศาสนากับศิลปะขอมแบบเมืองพระนครในประเทศกัมพูชา เพราะมีการขยายตัวทางเศรษฐกิจและสังคมจากพื้นที่ภายในมาสู่ดินแดนที่ห่างไกล ในสมัยอยุธยา ตั้งแต่รัชการสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเป็นต้นมา กรุงศรีอยุธยาพัฒนาเป็นราชอาณาจักรที่เป็นปึกแผ่น มีการค้าทางทะเล โดยเฉพาะการค้าทางสำเภาติดต่อกับเมืองจีน โดยมีเมืองราชบุรี เป็นเมืองท่า ภายในพบหลักฐานเป็นทางเรือเรือสำเภาขนาดใหญ่ หน้าคู้่งน้ำบริเวณวัดสมณะ เขตอำเภอโพธาราม เนื่องจากเส้นทางน้ำแม่กลองสามารถติดต่อกับบ้านเมืองภายในแถบจังหวัดกาญจนบุรี ไปจนถึงเมืองมอญ ผ่านเทือกเขาตะนาวศรี หลังจากสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ การศึกสงครามกับพม่าเริ่มแต่ครั้งนั้น มีผลกระทบทำให้ชุมชนในเขตลุ่มน้ำแม่กลองด้วยความสำคัญลง จนกระทั่งได้รับผลกระทบมากที่สุด ในสมัยเสียกรุงศรีอยุธยา ครั้งที่ ๒ ผู้คนในบรรดาหัวเมืองต่างต่างต้องเคลื่อนย้ายถูกกวาดต้อนแล้วเกิดชุมชนใหม่ ๆ ขึ้นตามเส้นทางเดินทัพและในท้องถิ่นต่าง ๆ โดยเฉพาะกลุ่มชาวมอญที่ได้รับผลกระทบจากสงครามซึ่งได้รับความอุปถัมภ์ จากราชสำนักที่กรุงเทพฯ^{๑๖๐}

^{๑๖๐} ศูนย์บริการข้อมูลอำเภอ, อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.amphoe.com/> [๑ กรกฎาคม ๒๕๖๐].

รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดเกล้าฯ ให้พระยามอญ ๗ หัวเมืองหน้าด่าน พร้อมครัวเรือน ตั้งบ้านเรือนอยู่ริมฝั่งน้ำแม่กลอง บริเวณเหนือวัดคงคารามในปัจจุบัน ต่อมาบริเวณวัดคงคารามประชากรชาวมอญเริ่มหนาแน่น หัวหน้ามอญคนหนึ่งชื่อพระยานิโครธาราม ซึ่งเป็นหนึ่งในพระยามอญทั้งเจ็ด ได้นำพาลูกหลานมอญส่วนหนึ่งอพยพแยกย้ายไปทำมาหากินด้านทิศตะวันออกของวัดคงคาราม^{๑๖๑}

ในระหว่างรัชกาลที่ ๑- ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ บริเวณลุ่มน้ำแม่กลอง ช่วงระหว่างบ้านโป่งถึงโพธารามนี้ รับกระแสน้ำของผู้อพยพจากประเทศเพื่อนบ้าน อันเกิดจากการสงครามเป็นสำคัญทำให้บริเวณนี้มีความหลากหลายทางด้านชาติพันธุ์ เป็นช่วงเวลาแห่งการตั้งถิ่นฐานครั้งใหม่ โดยมีการบูรณาการทางวัฒนธรรมด้านการนับถือพุทธศาสนาแบบแผนเดียวกัน และการปกครองจากราชสำนักในกรุงเทพฯ โดยปราศจากข้อขัดแย้งอันเกิดจากเชื้อชาติ และนับตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการติดต่อค้าขายทางเรือสำเภากับชาวจีนมาก กลุ่มชาวจีนเป็นกลุ่มใหม่ที่เริ่มเข้ามาตั้งถิ่นฐานครั้งแรกๆ เป็นชุมชนริมฝั่งทะเล และชุมชนที่ปากน้ำทั้งที่ทำจีน (สมุทรสาคร) และแม่กลอง (สมุทรสงคราม) ปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างทางรถไฟสายใต้ ช่วงจากบ้านโป่ง ถึงโพธาราม เลียบฝั่งลำน้ำแม่กลอง นำพาชาวจีนเข้ามาตั้งหลักแหล่ง โดยเฉพาะบริเวณจุดสถานีรถไฟที่พัฒนาเป็นตลาดโพธารามและตลาดบ้านโป่ง ชุมชนชาวจีนขยายใหญ่ขึ้น

โพธารามเป็นชุมทางที่มีความเจริญมาก ดังที่เห็นได้จากในปัจจุบันรัชกาลที่ ๖ ทรงโปรดเกล้าฯ ใช้เป็นบริเวณสำหรับฝึกเสือป่า ซึ่งเป็นต้นกำเนิดกิจการลูกเสือ ได้เสด็จพระราชดำเนินและทอดพระเนตรการฝึกเสือป่าหลายครั้ง ม.ล.ปิ่น มาลากุล ได้จัดตั้งค่ายบ้านหลวงไร่ ที่หมู่บ้านเมื่อ พ.ศ.๒๕๓๐ ต่อมา หลังจากสงครามโลกครั้งที่ ๒ จบลง พร้อม ๆ กับการคมนาคมทางบกที่พัฒนาขึ้นตามลำดับจนกระทั่งเส้นทางลำน้ำแม่กลอง ซึ่งเคยเป็นหัวใจหลักของการเดินทางแต่อดีตลดความสำคัญลง กระทั่งการสร้างเขื่อนวชิราลงกรณ์ กั้นแม่น้ำแม่กลองที่อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรีนำความเปลี่ยนแปลงมาสู่พื้นที่ลุ่มน้ำแม่กลองที่เคยอุดมสมบูรณ์ ปรับเปลี่ยนเป็นการทำเกษตรแบบอุตสาหกรรม มีการใช้พื้นที่ดินอย่างคุ้มค่าที่สุดในระยะเวลาอันสั้น ซึ่งสร้างผลกระทบถึงปริมาณแร่ธาตุอาหารในดินระยะยาว ตลอดจน มีโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่และขนาดเล็ก มากมาย บางแห่งสร้างผลกระทบร้ายแรงให้กับลำน้ำแม่กลองอย่างสาหัส ทั้งการดูทรายเป็นท้องน้ำแม่กลองที่ได้รับสัมปทาน เป็นการทำลายสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมของชาวบ้านริมฝั่งแม่กลอง ไม่ว่าจะเป็นประเพณีทางน้ำ การคมนาคม อาชีพการประมง ล้วนต้องปรับสภาพเปลี่ยนแปลงหยุดลงโดยสิ้นเชิง^{๑๖๒}

^{๑๖๑} สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์, ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นลุ่มน้ำแม่กลอง บ้านโป่ง-บ้านเจ็ดเสมียน, (ราชบุรี: พิพิธภัณฑสถานบ้านวัดม่วง, ๒๕๕๔), หน้า ๒๒-๒๓.

^{๑๖๒} ศูนย์บริการข้อมูลอำเภอ, อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.amphoe.com> [๑ กรกฎาคม ๒๕๖๐].

อำเภอโพธาราม เกิดขึ้นจากการอาศัยเส้นเลือดใหญ่ นั่นคือลำน้ำแม่กลอง สร้างพื้นที่ลุ่มริมฝั่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์ ทั้งสะดวกแก่การคมนาคม ภายหลังยังสัมพันธ์กับการสร้างทางรถไฟสายใต้ เป็นตลาดริมน้ำแห่งใหญ่แห่งหนึ่งของลุ่มน้ำแม่กลองและมีกลุ่มครัวชาวมอญเชื้อสายเจ้าเมือง ๗ หัวเมืองในพระบรมโพธิสมภารแห่งกษัตริย์ราชวงศ์จักรี เป็นกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มใหญ่นอกจากนี้ยังมีกลุ่มชาวจีนซึ่งเป็นพ่อค้าในตลาด กลุ่มชาวลาว ชาวเขมร แต่ก็อยู่ด้วยความสงบร่มเย็น นับเป็นการบูรณาการที่ประสานสอดคล้องจนเป็นเอกลักษณ์ที่เด่นชัดของชุมชนโพธารามแห่งนี้

สำหรับการจัดตั้งอำเภอโพธารามนั้น แต่เดิมอำเภอโพธาราม ตั้งที่ว่าการอำเภออยู่ที่ปากคลองบางโตนด (ปัจจุบันอยู่ในท้องที่ตำบลบางโตนด) ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำแม่กลองมีฐานะเป็นแขวง ซึ่งเรียกกันในสมัยนั้นว่า แขวงเจ็ดเสมียน ขึ้นการปกครองต่อจังหวัดราชบุรี ยกฐานะเป็นอำเภอเมื่อใด ไม่มีหลักฐานแน่ชัด จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๔๓๘ (ร.ศ. ๑๑๔) ตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ย้ายที่ตั้งที่ว่าการอำเภอโพธาราม จากปากคลองบางโตนด มาอยู่ทางตะวันออกของแม่น้ำแม่กลองในท้องที่ตำบลโพธาราม ยื้องกับบริเวณวัดเฉลิมอาสน์ในปัจจุบัน และเมื่อวันที่ ๑๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๔๕ ก็ได้ย้ายที่ว่าการอำเภออีกครั้ง เนื่องจากบริเวณที่ตั้งเดิมนั้นเมื่อถึงฤดูน้ำหลาก กระแสน้ำไหลเชี่ยวมากเซาะตลิ่งพังทุกปี ทำให้สถานที่แคบลง ดังนั้นจึงได้ย้ายมาสร้างใหม่บริเวณด้านทิศตะวันออกของสถานีรถไฟโพธาราม อันเป็นที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอ ในปัจจุบัน

จากที่ผู้สันนิษฐานว่าอาจจะเนื่องจากมีต้นโพธิ์อยู่ใกล้บ้านตาคำเลยมียชื่อ่ว่าโพธิ์ตาคำ แล้วแผลงเป็นโพธาราม นั้นไม่น่าจะเป็นไปได้ น่าจะเป็นเพราะบริเวณนั้นมีต้นโพธิ์ขึ้นอยู่ในวัดทุกวัด จึงชื่อว่าโพธารามซึ่งแปลว่าเป็นที่มีต้นโพธิ์อยู่ในอาราม ส่วนที่มีผู้อ้างว่ามาจากคำที่ชาวจีนเรียกว่าพอใจล้ำ และชาวมอญเรียกว่าโพธาราม จึงเพี้ยนมาเป็นโพธารามก็ยังไม่เป็นไปไม่ได้ เนื่องจากชาวจีนเรียกว่าพอใจล้ำ ไม่ใช่ พอใจล้ำ และชาวมอญเขาเรียกว่าโผะราม ตามภาษามอญซึ่งเป็นการเลียนแบบคำว่าโพธาราม^{๑๖๓}

สรุปได้ว่า อำเภอโพธารามตั้งอยู่ทางทิศเหนือของจังหวัด เป็นพื้นที่ที่หลากหลายเรื่องชาติพันธุ์ มีอากาศไม่ร้อนจัด อุณหภูมิเฉลี่ยประมาณ ๒๗ องศาเซลเซียส มีพื้นที่รวม ๔๑๗.๐๐๙ ตารางกิโลเมตร มีประชากร ๑๓๕,๙๑๑ คน ความหนาแน่นของประชากร ๓๑๖ คน/ตารางกิโลเมตร อำเภอโพธารามแบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น ๑๙ ตำบล ๑๕๖ หมู่บ้าน ปัจจุบัน อำเภอโพธารามมีโรงงานอุตสาหกรรมจำนวนมาก ส่งผลกระทบร้ายแรงให้กับสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมของชาวบ้าน ทั้งในด้านประเพณี การคมนาคม อาชีพการประมง ฯลฯ

^{๑๖๓} ศูนย์บริการข้อมูลอำเภอ, อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.amphoe.com> [๑ กรกฎาคม ๒๕๖๐].

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากเอกสารทางวิชาการต่าง ๆ จึงได้ประมวลสาระสำคัญไว้ ดังนี้

๒.๕.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา

ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา จากเอกสารการวิจัยต่าง ๆ จึงได้ประมวล สาระสำคัญไว้ ดังนี้

พระมหาจรัญ พุทฺธสิริ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของคณะสงฆ์ในอำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์ตามหลักสภาราณียธรรม” จากผลการวิจัยพบว่า ระดับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของคณะสงฆ์ใน อำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์ตามหลักสภาราณียธรรม โดยภาพรวมพระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ อยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๑) เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน ส่วนผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของคณะสงฆ์ใน อำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์ตามหลักสภาราณียธรรม โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ จำนวนพรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรม และวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม พบว่า พระสงฆ์ที่มีอายุ จำนวนพรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรม และวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของคณะสงฆ์ใน อำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์ตามหลักสภาราณียธรรม โดยรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้^{๑๖๔}

พระวิรัตน์ ปริบุญโน ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของพระสังฆาธิการที่มีผลต่อการพัฒนาพระสงฆ์ในอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์” จากผลการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของพระสังฆาธิการที่มีผลต่อการพัฒนาพระสงฆ์ ในอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๒ ส่วนผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ วุฒิการศึกษาทางนักธรรม การศึกษาวุฒิการศึกษาทางบาลีต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของพระสังฆาธิการที่มีผลต่อการพัฒนาพระสงฆ์ในอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยรวม แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่มี พรรษา วุฒิการศึกษาทางโลก พบว่า กลุ่มตัวอย่าง มีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของพระสังฆาธิการที่มีผลต่อการพัฒนาพระสงฆ์ในอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ ไม่แตกต่างกัน^{๑๖๕}

^{๑๖๔} พระมหาจรัญ พุทฺธสิริ, “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของคณะสงฆ์ใน อำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์ตามหลักสภาราณียธรรม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ก-ข.

^{๑๖๕} พระวิรัตน์ ปริบุญโน, “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของพระสังฆาธิการที่มีผลต่อการพัฒนาพระสงฆ์ในอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ก-ข.

ศักดา ภาคจันทิก ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของพระสังฆาธิการอำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์” จากผลการวิจัยพบว่า พระภิกษุมีความเห็นต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของพระสังฆาธิการอำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ๓.๖๘ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือด้านปัญญา: การพัฒนาปัญญา (๓.๗๐) รองลงมา คือ ด้านสมาธิ: การฝึกฝนพัฒนาในด้านจิตใจ (๓.๖๘) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ด้านศีล: การฝึกฝนพัฒนาด้านพฤติกรรม (๓.๖๕, S.D.= ๐.๖๐๘) ตามลำดับ สำหรับผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของพระภิกษุต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของพระสังฆาธิการอำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยจำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล พบว่า พระภิกษุที่มีอายุ วุฒิการศึกษาสามัญ และวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของพระสังฆาธิการอำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยรวมไม่แตกต่างกัน จึงเป็นไปตามสมมติฐาน ส่วนพระภิกษุที่มีพรรษา และวุฒิการศึกษาทางธรรม แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของพระสังฆาธิการอำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยรวมแตกต่างกัน^{๑๖๖}

สุนทร ผาสุข ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาทธรรมของบุคลากรเทศบาลเมืองตาคี อำเภอตาคี จังหวัดนครสวรรค์” จากผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาทธรรมของบุคลากรเทศบาลเมืองตาคี อำเภอตาคี จังหวัดนครสวรรค์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๒๙) เมื่อจำแนกเป็นรายด้าน ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านฉันทะ ความพอใจ (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๓๙) ด้านวิมังสา การใช้ปัญญาใคร่ครวญหาเหตุผล (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๓๐) ด้านวิริยะ ความเพียร (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๒๙) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ด้านจิตตะ การเอาใจฝักใฝ่ (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๑๘) ส่วนการเปรียบเทียบการพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาทธรรมของบุคลากรเทศบาลเมืองตาคี อำเภอตาคี จังหวัดนครสวรรค์ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า เพศ อายุ การศึกษา ตำแหน่งงาน และรายได้ของบุคลากร ที่ต่างกัน มีผลต่อการพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาทธรรม ของบุคลากรเทศบาลเมืองตาคี อำเภอตาคี จังหวัดนครสวรรค์ โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ สำหรับปัญหา อุปสรรคของการพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาทธรรมของบุคลากรเทศบาลเมืองตาคี อำเภอตาคี จังหวัดนครสวรรค์ ที่สำคัญ คือ การมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่ ไม่ตรงกับความรู้ความสามารถของบุคลากร และบุคลากรไม่มีความเสียสละที่จะปฏิบัติหน้าที่ นอกเหนือจากงานที่ได้รับมอบหมาย อีกทั้งยังขาดแรงจูงใจ ในการปฏิบัติงานทำให้งานบางอย่างช้า ขาดความสามัคคีรวมแรงรวมใจในการปฏิบัติงาน^{๑๖๗}

^{๑๖๖} ศักดา ภาคจันทิก, “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของพระสังฆาธิการอำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ก-ข.

^{๑๖๗} สุนทร ผาสุข, “การพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาทธรรมของบุคลากรเทศบาลเมืองตาคี อำเภอตาคี จังหวัดนครสวรรค์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ก-ข.

อาชาตา สุตเส้นมม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพุทธธรรมของกรมธุรกิจพลังงานกระทรวงพลังงาน” จากผลการวิจัยพบว่า (๑) ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีระดับความคิดเห็นต่อการพัฒนากรมธุรกิจพลังงาน กระทรวงพลังงาน โดยรวมในแต่ละด้าน อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือการพัฒนาด้านการบริหารระดับค่า ที่เหลืออยู่ในระดับปานกลางทั้ง ๘ ด้าน ได้แก่ ด้านความรู้ทั่วไป ด้านความรู้และทักษะเฉพาะงาน ด้านคุณสมบัติส่วนตัว ด้านคุณธรรมจริยธรรม ด้านทาน ด้านปิยวาจา ด้านอรรถจริยา ด้านสมานัตตตา (๒) หลักพุทธธรรม แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของกรมธุรกิจพลังงาน กระทรวงพลังงาน การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์กรมธุรกิจพลังงาน เป็นทรัพยากรที่ทรงคุณค่า สามารถดำเนินธุรกิจพลังงานได้อย่างมีประสิทธิภาพอย่างแท้จริงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของกรมธุรกิจพลังงานมุ่งเน้นตามยุทธศาสตร์ของ สำนักงาน ก.พ. (สมรรถนะหลักการส่งเสริมความเชี่ยวชาญในงานอาชีพ) และยุทธศาสตร์ของพนักงานเป็นหลัก ไม่ได้เน้นการพัฒนาตามแนวสังคหวัตถุ ๔ เป็นเรื่องของแต่ละบุคคลที่ได้รับการส่งเสริมอบรมจากครอบครัว หรือครูบาอาจารย์ การใช้หลักพุทธธรรม สามารถทำได้เฉพาะผู้ที่เปิดใจให้กว้าง รับฟังเหตุผล มีคุณธรรม จริยธรรมและความยุติธรรมเท่านั้น ถ้าภายในหน่วยงานมีบุคลากรดังกล่าวน้อยก็ไม่สามารถนำหลักพุทธธรรมมาใช้ให้ก่อประโยชน์ได้ และ (๓) รูปแบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของกรมธุรกิจพลังงาน กระทรวงพลังงานตามหลักพุทธธรรมสามารถดำเนินการพัฒนาได้ ตามองค์ประกอบส่วนที่สำคัญแนวหลักพุทธธรรมของกรมธุรกิจพลังงาน กระทรวงพลังงาน ตาม Model ที่ค้นพบ ดังนี้ การพัฒนากรมธุรกิจพลังงาน กระทรวงพลังงานตามนโยบายขององค์กรต้องทำอย่างมีแบบแผนและเป็นระบบ ตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ได้แก่ ด้านทาน ด้านปิยวาจา ด้านอรรถจริยา ด้านสมานัตตตา และองค์ประกอบ ด้านบรรยากาศ ด้านปฏิสัมพันธ์ ด้านการอบรมด้านการปฏิบัติ ด้านกายภาพ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านการบริหาร ด้านการจัดการ จึงทำให้องค์กรมีความเจริญอย่างยั่งยืน^{๑๖๘}

สรุปได้ว่า การพัฒนา คือ การกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ด้วยการปฏิบัติการตามแผนและโครงการอย่างจริงจัง เป็นไปตามลำดับขั้นตอนต่อเนื่องกันเป็นวงจร เป็นการทำให้ดีขึ้น ให้เจริญขึ้น เป็นการเพิ่มคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ หรือกล่าวได้ว่า เป็นการทำให้ดีกว่าเดิม เป็นการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงจากระดับหนึ่งไปสู่ระดับหนึ่งที่ดีกว่า ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีการกระทำให้เกิดขึ้นหรือมีการวางแผนกำหนดทิศทางไว้ล่วงหน้า อนึ่ง ในปัจจุบันทุกฝ่ายให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่สมดุลทั้งด้านคน สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม เพื่อมุ่งสู่เป้าหมาย หรือกล่าวว่า เป็นกระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืน นั่นเอง

^{๑๖๘} อาชาตา สุตเส้นมม, “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพุทธธรรมของกรมธุรกิจพลังงาน กระทรวงพลังงาน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ก-ข.

๒.๕.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัด

ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัด จากเอกสารการวิจัยต่าง ๆ จึงได้ประมวลสาระสำคัญไว้ ดังนี้

นิลรัตน์ กลิ่นจันทร์ และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า (๑) ศาสนสถานที่สำคัญของวัดที่เป็นแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติมีองค์ประกอบสำคัญ คือ วัดทั้ง ๔๐ แห่ง มีศาสนสถานสำคัญ คือ พระพุทธรูป พระอุโบสถ เจดีย์ พระปรางค์ พระวิหารหลวง ความสำคัญของศาสนสถานคือ เป็นวัดอุทธรณ์ที่แสดงสัญลักษณ์ทางศาสนาและพระรัตนตรัย เช่น พระพุทธรูปแสดงสัญลักษณ์ถึงพระพุทธเจ้า พระอุโบสถเป็นที่ประกอบกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ เจดีย์ พระปรางค์เป็นที่ประดิษฐานของพระบรมสารีริกธาตุพระพุทธเจ้า พระวิหาร มักเป็น สถาปัตยกรรมและภาพจิตรกรรมอันแสดงถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ความสำคัญของศาสนสถานสิ่งแรก คือ เป็นสิ่งก่อสร้างที่เกิดจากแรงศรัทธาทางพระพุทธศาสนาและเป็นที่พระพุทธศาสนิกชนยึดถือทางด้านจิตใจและยึดถือเพื่อประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา (๒) ประวัติและความสำคัญของศาสนสถานมีความสำคัญในฐานะเป็นแหล่งยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจ ศาสนสถาน ดังกล่าวยังมีความสำคัญในแง่เป็นสิ่งที่แสดงถึงความศรัทธา แสดงประวัติศาสตร์และบริบทความเชื่อของคนในช่วงเวลาของการสร้างศาสนสถาน ด้วย นักท่องเที่ยวชาวไทยจะเข้ามาทัศนศึกษา เพื่อเป้าหมายทางศาสนา ส่วนนักท่องเที่ยวต่างประเทศจะเข้ามาทัศนศึกษาเพื่อแสวงหาความรู้ทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและความเชื่อของคนไทยในอดีตและคนไทยในปัจจุบัน ซึ่งศาสนสถานจะสะท้อนมิติทางด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมของคนไทยได้อย่างดี จะเห็นได้ว่าศาสนสถานที่กล่าวข้างต้น แต่ละประเภทก็จะมีองค์ประกอบที่แสดงให้เห็นมิติทางด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม สังคมได้อย่างดี เช่น พระอุโบสถและพระวิหารหลวงจะแสดงสถาปัตยกรรมการออกแบบตามแบบแผนสกุลช่างของแต่ละยุค และยังเป็นທີ່ประดิษฐานพระพุทธรูป แสดงภาพจิตรกรรม ภาพจิตรกรรมที่ปรากฏในพระอุโบสถและพระวิหารหลวงจะแสดงอดีตพุทธ ประวัติพระพุทธเจ้าและชาดก ซึ่งแสดงหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ใช้เป็นหลักยึดถือ และ (๓) การบริหารการอนุรักษ์ศาสนสถานและการท่องเที่ยว มีความสำคัญอย่างน้อย ๒ ประการข้างต้น การให้ศาสนสถานดำรงอยู่ได้อย่างยาวนานขึ้นอยู่กับบริหารจัดการของผู้มีหน้าที่รับผิดชอบ จากการศึกษาผู้มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง ส่วนใหญ่จะเป็นเจ้าอาวาสและผู้ช่วยเจ้าอาวาส ซึ่งการบริหารจัดการของผู้รับผิดชอบจะแตกต่างกันตามลักษณะความสำคัญของวัด และจำนวนนักท่องเที่ยวเข้าไปทัศนศึกษาจำนวนมากที่สุดคือ วัดพระศรีรัตนศาสดารามและวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม จะมีการบริหารจัดการสมัยใหม่ กล่าวคือ มีจำนวนผู้ดูแลที่เป็นฆราวาสจำนวนมากโดยแบ่งหน้าที่กันทำ ในด้านการรักษาความสะอาด และความปลอดภัยในทรัพย์สิน^{๑๖๙}

^{๑๖๙} นิลรัตน์ กลิ่นจันทร์ และคณะ, “ศึกษาศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ก-ข.

จิตติมา เสนาไชย ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทวัดในการส่งเสริมสุขภาพชุมชน: กรณีศึกษา วัดพระธาตุดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่” จากผลการวิจัยพบว่า จากผลการศึกษาบทบาทวัดในการส่งเสริมสุขภาพชุมชน โดยรวมทั้ง ๔ ด้านอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย ๓.๘๔ เมื่อพิจารณารายละเอียดพบว่า บทบาทที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ บทบาทในการส่งเสริมสุขภาพสังคม ค่าเฉลี่ย ๓.๙๗ รองลงมาคือ บทบาทในการส่งเสริมสุขภาพจิต ค่าเฉลี่ย ๓.๙๐ บทบาทในการส่งเสริมสุขภาพจิตวิญญาณ ค่าเฉลี่ย ๓.๙๐ และบทบาทในการส่งเสริมสุขภาพกาย ค่าเฉลี่ย ๓.๕๙ ส่วนผลการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ภายในระหว่างปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทของวัดพระธาตุดอยสะเก็ดในการส่งเสริมสุขภาพชุมชน พบว่า ปัจจัยทั้ง ๔ ด้าน คือ ด้านสถานที่และสภาพแวดล้อม ปัจจัยด้านบุคลากร ปัจจัยด้านวัสดุอุปกรณ์ และปัจจัยด้านงบประมาณมีความสัมพันธ์กับบทบาทของวัดพระธาตุดอยสะเก็ดในการส่งเสริมสุขภาพชุมชน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ นอกจากนี้ยังมีข้อเสนอแนะ ควรจะมีการจัดกิจกรรมสุขภาพ ๔ ด้าน เพิ่มเติม เช่นด้านสุขภาพกายควรมีการรณรงค์ป้องกันโรคระบาด การจัดกิจกรรมดูแลสิ่งแวดล้อม การจัดทำโครงการแข่งขันการออกกำลังกาย การประกวดผู้มีสุขภาพดี การจัดสร้างสถานพยาบาลหรือห้องพยาบาลภายในวัดพระธาตุดอยสะเก็ด ด้านสุขภาพจิต ควรมีการจัดกิจกรรมสันทนาการสำหรับเยาวชน การจัดกิจกรรมความรักความผูกพันในครอบครัว การเทศนาธรรมที่มีเนื้อหาสาระสนุกสนาน ด้านสังคม ควรมีการจัดแหล่งเรียนรู้เรื่องการพัฒนาชุมชน การสร้างสวนสาธารณะเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ ด้านสุขภาพจิตวิญญาณ ควรมีการจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรม การจัดกิจกรรมพระภิกษุเทศน์สอนตามบ้านในโอกาสสำคัญ^{๑๗๐}

นริวัลค์ ธรรมนิมิตโชค ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษารูปแบบของวัดที่เหมาะสมกับการเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต” ผลการวิจัยพบว่า วัดในสมัยพุทธกาลมีบรรยากาศสภาพแวดล้อมเอื้ออำนวยต่อการประพฤติพรหมจรรย์ของพระสงฆ์ วัดเป็นสัญลักษณ์ของความสงบ รื่นรมย์ เพราะเป็นที่พักของผู้มีบาปกรรมอันสงบระงับแล้ว ห่างไกลจากความชั่วทุกรูปแบบ เป็นที่อาศัยของผู้ที่มีความบริสุทธิ์สะอาดทางกาย วาจา ใจ ส่วนแนวคิดในการจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ในสมัยพุทธกาล เป็นไปตามพุทธปณิธานของพระพุทธเจ้า คือ มุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) โดยสอนภิกษุให้รู้จักตนเองและรู้จักสรรพสิ่งต่างๆ ที่แวดล้อมอยู่ให้แจ่มแจ้ง เพื่อจะได้ปฏิบัติตนให้กลมกลืนกับสภาพที่แท้จริงของสิ่งแวดล้อนั้นได้อย่างถูกต้อง โดยยึดหลักกรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ จากนั้นก็บำเพ็ญสมณกิจเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน โดยการสั่งสอนด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น การทำให้ดูเป็นตัวอย่าง การเทศนา เพื่อให้รู้จักทางดำเนินชีวิตที่จะทำให้พบกับความสุข ความสงบเย็นที่ประณีต^{๑๗๑}

^{๑๗๐}จิตติมา เสนาไชย, “บทบาทวัดในการส่งเสริมสุขภาพชุมชน: กรณีศึกษา วัดพระธาตุดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ก-ข.

^{๑๗๑}นริวัลค์ ธรรมนิมิตโชค, “การศึกษารูปแบบของวัดที่เหมาะสมกับการเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ก.

พระปลัดมนต์ดก สุวโจ ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการวัดของพระสงฆ์ในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี” จากผลการวิจัยพบว่า (๑) พระสงฆ์ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีอายุตั้งแต่ ๕๐ ปีขึ้นไป จำนวน ๗๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๗.๐๐ มีพรรษา ต่ำกว่า ๕ พรรษา จำนวน ๑๐๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๕๐ มีวุฒิการศึกษาทางโลก ระดับประถมศึกษา จำนวน ๘๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๙.๐๐ มีวุฒิการศึกษาทางธรรม ระดับนักธรรมชั้นเอก จำนวน ๗๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๕๐ และไม่มีวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม จำนวน ๒๖๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๘๒.๐๐ และ (๒) พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดในอำเภอดำเนินสะดวก โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๔๘$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านแล้ว พบว่า ด้านการปกครอง โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๗๗$) ส่วนในด้านที่เหลือคือ ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง และ (๓) เมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการวัด จำแนกตามสถานภาพ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาทางโลก วุฒิทางการศึกษาแผนกธรรม และวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม พบว่า พระสงฆ์ที่มีอายุ วุฒิการศึกษาทางธรรม และวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัด แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ส่วนพระสงฆ์ที่มีพรรษา และวุฒิการศึกษาทางโลก ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัด ไม่แตกต่างกัน^{๑๗๒}

ฐิติพร สดสม ได้วิจัยเรื่อง “ศึกษาระบบการบริหารและการจัดการวัดในพระพุทธศาสนา กรณีศึกษา: วัดพระธาตุแช่แห้ง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน” จากผลการวิจัยพบว่า วัดเป็นองค์กรสำคัญขององค์กรหนึ่งที่อยู่คู่สังคมไทยมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน มีพระสงฆ์ปฏิบัติหน้าที่เป็นเจ้าอาวาสเป็นผู้บริหารดูแล ความเจริญก้าวหน้าต่าง ๆ ของวัดจึงขึ้นอยู่กับผู้บริหารเป็นหลัก หากวัดใดมีเจ้าอาวาสที่มีความรู้ความสามารถทางบริหารจัดการก็สามารถทำให้การดำเนินงานของวัดมีระบบ และประสิทธิภาพมีผลให้วัดเจริญรุ่งเรือง เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของผู้มาพบเห็น และสามารถทำประโยชน์ให้แก่พุทธศาสนาและสังคมไทยมากขึ้น ปัจจุบันพระสงฆ์ที่สามารบริหารวัดอย่างเป็นระบบ และมีประสิทธิภาพนั้นมีจำนวนน้อย สาเหตุหนึ่งมาจากการขาดความรู้เรื่องการบริหารจัดการสมัยใหม่ที่จะนำไปประยุกต์ใช้บริหารจัดการวัดของตนให้เป็นองค์กรที่มีประสิทธิภาพ เพราะโดยทั่วไปพระสงฆ์ปฏิบัติหน้าที่มีโอกาสได้เรียนรู้วิธีดังกล่าวไม่มาจากการฝึกอบรมอย่างเป็นทางการหรือจากการศึกษาภาคสนามเห็นจะเป็นด้วยเหตุนี้วัดหลายแห่งในปัจจุบันจึงไม่สามารถดึงดูดคนรุ่นใหม่ให้มาวัด และพระสงฆ์ในวัดไม่สามารถใช้ศักยภาพของตนทำประโยชน์ให้แก่วัดและชุมชนได้เต็มที่ หากปล่อยให้วัดมีสภาพเช่นนี้ต่อไป บทบาทของวัดที่มีต่อชุมชนและสังคมไทยจะลดน้อยลงไปเรื่อย ๆ และไม่สามารถช่วยเหลือพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อไปได้^{๑๗๓}

^{๑๗๒} พระปลัดมนต์ดก สุวโจ, “การบริหารจัดการวัดของพระสงฆ์ในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ก-ข.

^{๑๗๓} ฐิติพร สดสม, “ศึกษาระบบการบริหารและการจัดการวัดในพระพุทธศาสนา กรณีศึกษา: วัดพระธาตุแช่แห้ง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ก.

ภัชรบถ ฤทธิ์เต็ม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมในวัด” ผลการวิจัยพบว่า จังหวัดเชียงใหม่ มีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ โบราณสถาน โบราณวัตถุ โดยเฉพาะกลุ่มแหล่งท่องเที่ยววัดในตัวเมืองเชียงใหม่ ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ คือ วัดต่าง ๆ รวม ๘๖ วัด มีวัดที่สำคัญและมีชื่อเสียง เช่น วัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรมหาวิหาร วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร วัดเจดีย์หลวง วัดสวนดอก วัดเจ็ดยอด วัดเชียงยืน เป็นต้น การที่นักท่องเที่ยวเดินทางมาเยือนเชียงใหม่เป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งมีถึง ๑๓ แห่งในจังหวัดเชียงใหม่ เช่น วัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรมหาวิหาร วัดเจดีย์หลวง วัดถ้ำเชียงดาว เป็นต้น ทำให้เกิดปัญหาด้านการท่องเที่ยว ๕ ประเด็นหลัก คือ ปัญหาด้านอุปทานทางการท่องเที่ยว ปัญหาการพัฒนาสถานที่และสินค้าของการท่องเที่ยว ปัญหาด้านบุคลากรการท่องเที่ยว ปัญหาสภาพแวดล้อม และปัญหาด้านนโยบายการท่องเที่ยว จากผลการสำรวจความพึงพอใจการท่องเที่ยววัดในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยว อยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย ๓.๔๒ เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว อยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย ๓.๖๖ และด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ค่าเฉลี่ย ๓.๔๗ ส่วนความพึงพอใจในระดับปานกลาง เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านกลยุทธ์การท่องเที่ยว ค่าเฉลี่ย ๓.๓๔ ด้านบุคลากร ค่าเฉลี่ย ๓.๒๗ และด้านประชาสัมพันธ์ ค่าเฉลี่ย ๒.๘๗ นักท่องเที่ยวมีความเห็นว่าสิ่งที่วัดควรปรับปรุง เรียงตามลำดับ ๓ ลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ การจัดหาถังขยะและจัดระเบียบสถานที่ทิ้งขยะให้เพียงพอ ร้อยละ ๗๙.๘ การดูแลรักษาความสะอาดของห้องน้ำ ร้อยละ ๗๔.๐ และ ควรมีแผนผังแสดงแหล่งท่องเที่ยวในวัด ร้อยละ ๖๐.๓ จากผลการศึกษารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวในวัด สรุปได้ดังนี้ (๑) การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว ได้แก่ การจัดทำผังการใช้สอยพื้นที่ของวัด การจัดทำแผนพัฒนาวัดทั้งในระยะสั้นและระยะยาว และการจัดทำแผนพัฒนาฟื้นฟูโบราณสถานหรือวัดร้าง (๒) การจัดการระบบสื่อความหมาย ได้แก่ การจัดทำข้อมูลและฐานข้อมูลของวัดในระบบสารสนเทศ และการประชาสัมพันธ์กิจกรรมของวัดในวันสำคัญหรือเทศกาลสำคัญ และ (๓) การจัดการบุคลากรการท่องเที่ยว ได้แก่ การพัฒนาบุคลากรของวัดในด้านการท่องเที่ยว และการพัฒนาจริยธรรมการท่องเที่ยวในวัด^{๑๗๔}

สรุปได้ว่า ปัจจุบัน วัดมีบทบาทเป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน และยังมีบทบาทอื่น ๆ ด้วย เป็นแหล่งรวมศิลปะวิทยาการในด้านต่างๆ ที่เป็นความรู้เพื่อการดำรงรักษาสังคม เป็นต้น โดยจากการที่วัดกลายเป็นศูนย์กลางของสังคมจึงทำให้พระสงฆ์กลายเป็นผู้นำทางจิตใจของคนในชุมชนด้วย นั่นเอง อย่างไรก็ตาม การบริหารจัดการวัดในปัจจุบัน แม้จะมีการบูรณาการให้เข้ากับความเปลี่ยนแปลงของสังคม แต่ก็ยังคงต้องให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย อิงอาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ซึ่งนอกจากต้องอาศัยทักษะความสามารถของผู้บริหารซึ่งได้แก่เจ้าอาวาสแล้วยังต้องได้รับความร่วมมือจากหลายฝ่ายให้การสนับสนุน อาทิ พระสงฆ์ในสังกัด ผู้นำชุมชน และประชาชนในพื้นที่ด้วย

^{๑๗๔} ภัชรบถ ฤทธิ์เต็ม, “รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมในวัด”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ก-ข.

๒.๕.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้า งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว จากเอกสารการวิจัยต่าง ๆ จึงได้ประมวล สาระสำคัญไว้ ดังนี้

พระมหาธรร สิริมงคล ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดหนองแขว (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น” ผลการวิจัยพบว่า (๑) นักท่องเที่ยวมีความคิดเห็นต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดหนองแขว (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น โดยรวมอยู่ในระดับมาก (๔.๓๒) เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่า นักท่องเที่ยวมีความคิดเห็นต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดหนองแขว (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ด้านสถานที่ ด้านการสร้างแรงจูงใจและ ด้านการให้บริการ อยู่ในระดับมากทุกด้าน (๒) นักท่องเที่ยวที่มีอายุและอาชีพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดหนองแขว (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ไม่แตกต่างกัน จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนนักท่องเที่ยวที่มีการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดหนองแขว (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ และ (๓) แนวทางในการพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดหนองแขว (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น คือ ด้านสถานที่ควรช่วยกันรักษาและร่วมกันพัฒนา โดยเฉพาะเรื่องของความสะอาด เพราะความสะอาดถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของสถานที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว^{๑๗๕}

Samanera Souliyanh Southammavong ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการบริหารขยะมูลฝอยของวัดหนองแขว (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น” ผลการวิจัยพบว่า ผลการวิจัยพบว่า (๑) นักท่องเที่ยวมีความคิดเห็นต่อการบริหารขยะมูลฝอยของวัดหนองแขว (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น โดยรวมอยู่ในระดับน้อย (๒.๔๓) เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่า นักท่องเที่ยวมีความคิดเห็นต่อการบริหารขยะมูลฝอยของวัดหนองแขว (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ด้านเก็บรวบรวมขยะมูลฝอย อยู่ในระดับปานกลาง และด้านอัตราการเกิดขยะมูลฝอย ด้านการกักเก็บขยะมูลฝอย อยู่ในระดับน้อย (๒) นักท่องเที่ยวที่มีอายุ และอาชีพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารขยะมูลฝอยของวัดหนองแขว (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนนักท่องเที่ยวที่เพศ และระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารขยะมูลฝอยของวัดหนองแขว (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ไม่แตกต่างกัน^{๑๗๖}

^{๑๗๕} พระมหาธรร สิริมงคล, “การจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดหนองแขว (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ก-ข.

^{๑๗๖} Samanera Souliyanh Southammavong, “ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการบริหารขยะมูลฝอยของวัดหนองแขว (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ก-ข.

พระนฤนาท ญาณวิริโย ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การนำนโยบายไปปฏิบัติด้านการส่งเสริมฟื้นฟูและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ของเทศบาลตำบลสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี” ผลการวิจัยพบว่า เพื่อให้การนำนโยบายไปปฏิบัติด้านการส่งเสริมฟื้นฟูและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของเทศบาลตำบลสามชุกประสบความสำเร็จสมรรถนะภายในองค์การมีความสำคัญเพื่อให้โครงการดำเนินไปอย่างราบรื่นดังนั้นองค์การจะต้องมีความพร้อมในด้านต่าง ๆ ได้แก่ (๑) ด้านโครงสร้างองค์การจะต้องมีความชัดเจนไม่ซับซ้อนเพื่อความสะดวกในการสั่งการตามลำดับชั้น (๒) ด้านบุคลากร เพื่อให้การพัฒนามีประสิทธิภาพควรจัดอบรมบุคลากรเป็นประจำให้มีความพร้อมในการปฏิบัติตามหน้าที่ (๓) ด้านงบประมาณ ถ้าอาศัยเฉพาะที่มาจากเทศบาลเพียงอย่างเดียวไม่น่าเพียงพอต่อความต้องการในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนที่มีหลายแห่ง ดังนั้นภาคเอกชน และภาคประชาชนในท้องถิ่นควรเข้ามาสนับสนุนด้านงบประมาณด้วย (๔) ด้านสถานที่ ควรเลือกจากแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนที่มีความพร้อมในการพัฒนาและจัดทำเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนเข้าด้วยกัน (๕) ด้านวัสดุอุปกรณ์และสิ่งอำนวยความสะดวกมีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่ออำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยว ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจและบอกต่อนักท่องเที่ยวได้รู้จักมากยิ่งขึ้น และกลับมาเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนอีกครั้งหนึ่งดังนั้นการส่งเสริมฟื้นฟูและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนไม่ให้เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน ภาคประชาชนและสมรรถนะภายในองค์การ ได้แก่ โครงสร้างองค์การ บุคลากร งบประมาณ สถานที่ วัสดุอุปกรณ์และสิ่งอำนวยความสะดวกมีส่วนสำคัญในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้สามารถมีความพร้อมรองรับนักท่องเที่ยวได้^{๑๗๗}

นิลุบล ผ่องศรี ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางน้ำในจังหวัดสมุทรสงคราม” โดยมีการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์และจัดทำเส้นทางแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางน้ำในจังหวัดสมุทรสงคราม โดยใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ โดยใช้ GPS ในการกำหนดตำแหน่งของแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งแหล่งท่องเที่ยวแบ่งเป็น ๓ ประเภท วิเคราะห์โดยใช้แผนผังต้นไม้ และวิธีการจัดหมู่ จนได้เส้นทางการท่องเที่ยวมาทั้งหมด ๓๖ เส้นทาง จากนั้น จึงนำทั้ง ๓๖ เส้นทางไปวิเคราะห์หาเส้นทางที่สั้นที่สุด ด้วยวิธีการวิเคราะห์โครงข่าย (Network Analysis) ผลการวิเคราะห์ ทำให้ได้เส้นทางที่สั้นที่สุด ๓๖ เส้นทาง มีเพียง ๘ เส้นทาง เท่านั้น ที่ตรงกับการจัดเส้นทางของ กล่าวโดยสรุประบบสารสนเทศภูมิศาสตร์สามารถใช้วิเคราะห์หาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางน้ำได้เป็นอย่างดี แต่ในความเป็นจริง การจัดเส้นทางท่องเที่ยวไม่ได้คำนึงถึงระยะทางที่สั้นที่สุดเท่านั้น แต่ยังมีปัจจัยทางด้านพื้นที่อีกหลายด้านเข้ามาเกี่ยวข้อง ด้วยเหตุนี้ ผู้เชี่ยวชาญจึงนิยมจัดเส้นทางตามลำน้ำที่เดินทางได้สะดวกและเข้าถึงได้ง่ายกว่า ที่จะคำนึงถึงระยะทางที่สั้นกว่า^{๑๗๘}

^{๑๗๗} พระนฤนาท ญาณวิริโย, “การนำนโยบายไปปฏิบัติด้านการส่งเสริมฟื้นฟูและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของเทศบาลตำบลสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ก-ข.

^{๑๗๘} นิลุบล ผ่องศรี, “ระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางน้ำในจังหวัดสมุทรสงคราม”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภูมิศาสตร์และภูมิสารสนเทศ, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ฉ.

วิชัญชา ปานศิริ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: กรณีศึกษาเขตเทศบาลเมือง จังหวัดเพชรบุรี” จากผลการศึกษาวิจัยพบว่า ปัจจัยภายในด้านประโยชน์จากการพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและปัจจัยภายนอกด้านการท่องเที่ยวส่งผลต่อสิ่งแวดลอม เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนมากที่สุด ด้านปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบุรี โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งปัญหาเกี่ยวกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่เป็นปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบุรีมากที่สุด ส่วนผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัยพบว่า ประชาชนที่มีระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือนที่ต่างกัน จะมีระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตเทศบาลเมือง จังหวัดเพชรบุรี ทั้งในภาพรวมและรายด้านต่างกัน นอกจากนี้ ปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตเทศบาลเมือง จังหวัดเพชรบุรี^{๑๗๙}

ด.ต.หญิง ญัฐวีร์ภัทร์ ถิ่นมีผล ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ทัศนะของนักท่องเที่ยวชาวไทยต่อประสิทธิภาพการบริหารงาน บริการของตำรวจท่องเที่ยว ตามหลักสังคหวัตถุ ๔” จากผลการวิจัยพบว่า (๑) ทัศนะของนักท่องเที่ยวชาวไทยต่อประสิทธิภาพการบริหารงานบริการของตำรวจท่องเที่ยวในจังหวัดนครปฐม ตามหลักสังคหวัตถุ ๔ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๒ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้านตามลำดับ คือ ด้านปิยาวาจา ด้านทาน ด้านสมานัตตตา และด้านอัตถจริยา (๒) การเปรียบเทียบทัศนะของนักท่องเที่ยวชาวไทยต่อประสิทธิภาพการบริหารงานบริการของตำรวจท่องเที่ยว ตามหลักสังคหวัตถุ ๔ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า ปัจจัยที่ทำให้ทัศนะแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ได้แก่ ระดับการศึกษา รายได้ต่อเดือน และจุดประสงค์ในการมาติดต่อ ส่วนปัจจัยที่ทำให้ทัศนะที่ไม่แตกต่างกันคือ เพศและอายุ และ (๓) ปัญหา และอุปสรรค ได้แก่ ปัญหาทางด้านการรับบริการจากตำรวจท่องเที่ยวที่ไม่สามารถให้บริการติดต่อครั้งเดียวและแล้วเสร็จได้ ปัญหาการใช้คำพูดในการประสานงานกันเองภายในหน่วยงานไม่ดีเท่าที่ควร ปัญหาจากระบบสายตรวจไม่เพียงพอต่อการให้ความช่วยเหลือนักท่องเที่ยว และปัญหาจากการบริการไม่เสมอภาค สำหรับแนวทางในการปรับปรุงตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ได้แก่ ควรปรับปรุงและประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้สามารถบริการนักท่องเที่ยวแล้วเสร็จภายในการติดต่อครั้งเดียว เพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจในการบริการของตำรวจท่องเที่ยว ควรจัดให้มีการเลือกตำรวจดีเด่นเพื่อเป็นขวัญและกำลังใจให้กับข้าราชการตำรวจที่พูดดีทำดี และจัดให้มีการฝึกอบรมปลูกจิตสำนึกในการบริการโดยไม่เลือกปฏิบัติ^{๑๘๐}

^{๑๗๙} วิชัญชา ปานศิริ, “การมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: กรณีศึกษาเขตเทศบาลเมือง จังหวัดเพชรบุรี”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการโรงแรมและการท่องเที่ยว, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๒), หน้า ก-ข

^{๑๘๐} ด.ต.หญิง ญัฐวีร์ภัทร์ ถิ่นมีผล, “ทัศนะของนักท่องเที่ยวชาวไทยต่อประสิทธิภาพการบริหารงานบริการของตำรวจท่องเที่ยว ตามหลักสังคหวัตถุ ๔”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ก-ข.

พระสมุห์อนุรักษ์ ธีรสโกโก ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดสมุทรสาคร” ผลการวิจัยพบว่า (๑) ระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดสมุทรสาคร พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดสมุทรสาคร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงลำดับได้ดังนี้ ด้านการพัฒนากิจกรรมภายในวัด ด้านการพัฒนาศาสนสถาน ด้านการพัฒนาศาสนบุคคลหรือบุคลากรในวัด และด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ตามลำดับ (๒) การวิเคราะห์เปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชน ที่มีต่อการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดสมุทรสาคร โดยจำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล โดยภาพรวม ประชาชนที่มีเพศและจำนวนครั้งในการมาท่องเที่ยววัด ที่ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดสมุทรสาคร ไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนประชาชนที่มีอายุ วุฒิการศึกษา อาชีพและรายได้ ที่ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดสมุทรสาคร แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ซึ่งยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ และ (๓) ปัญหาส่วนใหญ่ในการพัฒนาวัด คือ ปัญหาเกี่ยวกับความสะอาด ขยะมูลฝอย มูลสุนัข มูลนก ห้องน้ำห้องสุขาไม่ค่อยสะอาด มีต้นไม้น้อยไม่ค่อยร่มรื่น เจ้าหน้าที่ของทางวัดที่ทำความสะอาด หรือทำงานในจุดต่างๆ มีน้อย ทั้งยังแต่งกายไม่ค่อยสุภาพ และปัญหาในเรื่องของกิจกรรมในวัดซึ่งมีการประชาสัมพันธ์น้อย จัดไม่ตรงกับวันหยุด จึงทำให้ไม่ทราบเรื่องและไม่สะดวกในการมาร่วมกิจกรรม ข้อเสนอแนะในการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ควรมีการจัดเจ้าหน้าที่ทำความสะอาดและเจ้าหน้าที่ประจำในจุดต่าง ๆ ให้มากขึ้น และแต่งกายให้เรียบร้อย ในเรื่องการพัฒนาศาสนสถาน หากมีการสร้างใหม่ควรมีการคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยเป็นหลัก มีการวางผังใหม่ให้ดี มีการปลูกต้นไม้ให้มากขึ้น เพื่อให้เกิดความร่มรื่นและเป็นการทำให้ภูมิทัศน์ของวัดสวยงาม น่ารื่นรมย์ การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ต้องมีการประชาสัมพันธ์ให้ทั่วถึง และมีการบริหารจัดการในด้านต่างๆ ของวัดให้สมบูรณ์ เพราะหากวัดมีความพร้อมในการรองรับประชาชนที่มาวัดแล้ว ย่อมทำให้ประชาชนมาวัดแล้วเกิดศรัทธา เกิดความยินดี เกิดความสุขใจ มาทำบุญ ทำกุศลต่างๆ พร้อมทั้งการมาพักผ่อนหย่อนใจในรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงพุทธได้^{๑๘๘๑}

สรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่มีบทบาทสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศไทยเป็นอย่างมาก และมีอัตราการเพิ่มขึ้นทุกปีจนกลายเป็นรายได้ที่มีความสำคัญต่อสภาพเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ ปัจจุบันแนวทางของการท่องเที่ยวเน้นไปในเชิงอนุรักษ์มากขึ้น คือเป็นการท่องเที่ยวที่รักษาทรัพยากร ธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรม ซึ่งปัจจัยที่เอื้ออำนวยในพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นี้มีหลายประการ อาทิ ความดึงดูดในของแหล่งท่องเที่ยว ความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนการต้อนรับด้วยอัธยาศัยไมตรีอันดีของผู้คนท้องถิ่นในสถานที่ท่องเที่ยว นั้น ๆ

^{๑๘๘๑} พระสมุห์อนุรักษ์ ธีรสโกโก, “การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดสมุทรสาคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ก-ข.

๒.๕.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม

ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม จากเอกสารการวิจัยต่าง ๆ จึงได้ประมวลสาระสำคัญไว้ ดังนี้

พระมหาสุขสันต์ สุขขพัฒโน ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “อิทธิของพระพุทธศาสนาเถรวาทต่อศิลปวัฒนธรรมในรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถแห่งกรุงศรีอยุธยา” ผลการวิจัยพบว่า สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถได้ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา โดยการออกกฎหมายพระราชทานกำหนดศักดินาสำหรับพระภิกษุและสามเณร ซึ่งเป็นการส่งเสริมทางด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมอีกประการหนึ่ง นอกจากนี้ พระองค์ก็ได้ทรงบริจาคพระราชทรัพย์บูรณปฏิสังขรณ์วัดต่าง ๆ ได้โปรดเกล้าฯ ให้หล่อรูปพระพุทธรเจ้า ๕๐๐ ขาดิ ได้สร้างวัดจุฬามณี ที่จังหวัดพิษณุโลก แล้วได้ทรงผนวชที่วัดแห่งนี้เป็นเวลา ๘ เดือน ๑๕ วัน อันเป็นการแสดงถึงพระราชศรัทธาในบวรพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า โดยอิทธิพลของพระพุทธศาสนาเถรวาทได้มีอิทธิพลต่อศิลปวัฒนธรรม ในรัชสมัยของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เกิดจากพระราชศรัทธาของพระองค์ที่มีต่อพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท โดยพระองค์ได้รังสรรค์ออกมาทางสถาปัตยกรรม เช่น ปรากฏประธานวัดจุฬามณีและปรากฏประธานวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งมีเอกลักษณ์คือทำเป็นประตูหลอกที่เรือนธาตุ มีลวดบัวเชิงและลวดบัวรัดเกล้าที่ประดับเรือนธาตุ เป็นต้น ทางด้านปฏิมากรรม เช่น พระพุทธรูปยืน ปั้นด้วยปูน ซึ่งประดิษฐานในซุ้มจระนำของปรากฏวัดพระราม ที่มีลักษณะพระพักตร์ค่อนข้างกว้างมน อันเกิดจากรูปทรงลักษณะเหลี่ยมผสมรูปไข่ เป็นต้น^{๑๘๒}

พระมหาจรัญ จิตตสวโร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาแนวคิดความเชื่อเชิงวัฒนธรรมในการสร้างปราสาทศพของชาวพุทธล้านนา” ผลการวิจัยพบว่า แนวคิดเชิงวัฒนธรรมในการสร้างปราสาทศพของชาวพุทธล้านนา พบว่า จากเดิม งานศพเป็นของญาติมิตร หมู่บ้านและชุมชนทั้งหมด กลายเป็นงานศพของธุรกิจขายโลงขายปราสาทศพ ขายพวงหรีด ธุรกิจของกลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ และกิจกรรมซื้อขายการจัดการพิธีกรรม พัฒนาการงานศพของชาวล้านนาในสังคมสมัยใหม่ โดยทั่วไปแล้ว ยังคงมีแนวโน้มการพัฒนารูปแบบ การทำท่าย การประชันขันแข่ง การย่อส่วน และการไม่กล้าปฏิเสธบรรทัดฐานหรือประเพณีเดิม อันเป็นลักษณะค่านิยมการใช้ปราสาทศพและลากปราสาทศพในการทำพิธีปลงศพอยู่ รวมทั้งยังมีการตานตุบหรือทานเฮือนผีให้แก่ผู้ตายสืบมาจนถึงปัจจุบัน ความเชื่อเชิงวัฒนธรรมในการสร้างปราสาทศพของชาวพุทธล้านนา โดยเฉพาะด้านมรดกทางภูมิปัญญาของท้องถิ่น ซึ่งความเชื่อเช่นนี้กลายเป็นวัฒนธรรมของคนล้านนาตั้งแต่อดีตสืบมาจนถึงปัจจุบัน นับว่าเพื่อเป็นการยกย่องผู้ตายให้ได้ขึ้นไปสู่สวรรค์^{๑๘๓}

^{๑๘๒} พระมหาสุขสันต์ สุขขพัฒโน, “อิทธิของพระพุทธศาสนาเถรวาทต่อศิลปวัฒนธรรมในรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถแห่งกรุงศรีอยุธยา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ก-ข.

^{๑๘๓} พระมหาจรัญ จิตตสวโร, “การศึกษาแนวคิดความเชื่อเชิงวัฒนธรรมในการสร้างปราสาทศพของชาวพุทธล้านนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ก.

พระพรพร โชติวโร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษากระบวนการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น: กรณีศึกษาวัดร่องเมิง จังหวัดเชียงใหม่” ผลการวิจัยพบว่า การอนุรักษ์โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ ตลอดจน ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นการสงวนรักษา และบูรณะผลิตผลทางด้าน วัฒนธรรม ที่สะท้อนให้เห็นแนวคิด อุดมการณ์ และความเชื่อทางศาสนา สถานที่ที่รวบรวมโบราณ ศิลปวัตถุและภูมิปัญญาท้องถิ่นคือ วัด โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้ทำหน้าที่ในการอนุรักษ์และสืบทอด ต่อมา ในรัชสมัยของรัชกาลที่ ๕ ทรงสร้างพิพิธภัณฑสถานแห่งแรกขึ้น และได้รับการพัฒนาให้มีมาตรฐานใน ปัจจุบัน พิพิธภัณฑสถานแบ่งเป็นหลายประเภท โดยนัยนี้ พิพิธภัณฑสถานวัดร่องเมิงแห่งนี้ได้สร้างคุณประโยชน์ อย่างมากมายต่อสังคม โดยใช้เป็นแหล่งเรียนรู้และอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นแหล่งท่องเที่ยวทาง วัฒนธรรม และสถานที่ศึกษาข้อคิดและหลักในการดำเนินชีวิตจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา การ ก่อตั้งพิพิธภัณฑสถานวัดร่องเมิงเกิดผลกระทบต่องานทั้งด้านบวกและด้านลบ ผลกระทบด้านบวกนั้น ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจของคนในชุมชนที่มีสถานที่เก็บวัตถุโบราณที่ได้รับสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ เป็นสถานที่ให้ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ชุมชน เป็นตัวอย่างที่ดีที่คณะสงฆ์สามารถนำไปประยุกต์ ใช้กับชุมชนอื่น ๆ และก่อให้เกิดแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สร้างรายได้ให้กับชุมชน ส่วนด้านลบ ได้แก่ การนำโบราณวัตถุมารวมกันเป็นจำนวนมากทำให้ผู้ดูแลพิพิธภัณฑสถานให้การดูแลทำได้ไม่ทั่วถึง อาจทำให้โบราณวัตถุเสื่อมสลายได้ เกิดความยากลำบากในการสัญจรในท้องถิ่นเพราะมีนักท่องเที่ยว เข้ามาในชุมชนเป็นจำนวนมาก การทำลายสภาพแวดล้อมโดยไม่เจตนาของนักท่องเที่ยวในการทิ้งขยะ และการที่คนในชุมชนที่มุ่งหวังสร้างรายได้จากนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมพิพิธภัณฑสถานด้วยการปลูกสร้าง อาคารร้านค้า ทำให้ทัศนียภาพที่เคยสวยงามต้องเสียไป^{๑๘๔}

พระมหาอำพล กตติโป ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์ในการสืบสานวัฒนธรรม ไทยรามัญในจังหวัดสมุทรสาคร” ผลการวิจัยพบว่า (๑) ระดับความคิดเห็นของชาวไทยรามัญที่มีต่อบ าทบาทของพระสงฆ์ในการสืบสานวัฒนธรรมไทยรามัญในจังหวัดสมุทรสาคร พบว่า ประชาชนมี ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการสืบสานวัฒนธรรมไทยรามัญ โดยภาพรวมอยู่ใน ระดับมาก และ (๒) การวิเคราะห์เปรียบเทียบความคิดเห็นของชาวไทยรามัญที่มีต่อบทบาทของ พระสงฆ์ในการสืบสานวัฒนธรรมไทยรามัญในจังหวัดสมุทรสาคร โดยจำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล โดยภาพรวม ประชาชนชาวไทยรามัญที่มี เพศ สถานภาพ วุฒิการศึกษา อาชีพ ที่ต่างกัน มี ความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการสืบสานวัฒนธรรมไทยรามัญในจังหวัดสมุทรสาคร ไม่ แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนประชาชนชาวไทยรามัญที่มี อายุ รายได้ ต่างกัน มีความ คิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการสืบสานวัฒนธรรมไทยรามัญในจังหวัดสมุทรสาคร ที่ต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้^{๑๘๕}

^{๑๘๔} พระพรพร โชติวโร, “ศึกษากระบวนการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น: กรณีศึกษาวัดร่องเมิง จังหวัดเชียงใหม่”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ก-ข.

^{๑๘๕} พระมหาอำพล กตติโป, “บทบาทพระสงฆ์ในการสืบสานวัฒนธรรมไทยรามัญในจังหวัด สมุทรสาคร”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ก-ข.

พระครูพิสัยปริยัติกิจ (แก่น อคฺควณโณ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์วัฒนธรรมการให้เชิงพุทธในสังคมไทย” ผลการวิจัยพบว่า การให้จัดเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะรองรับการทำความดีอื่น ๆ ที่จะตามมา เช่น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าในครั้งยังทรงสร้างบารมีนั้น พระองค์ได้ทรงอาศัยการบำเพ็ญทานบารมีเป็นจุดเริ่มต้นของการบำเพ็ญบารมีขั้นสูง และในที่สุดพระองค์ก็ทรงบรรลุความสำเร็จขั้นสูงสุดในชีวิต รูปแบบของการให้มีหลักอยู่ ๓ ประการ (๑) เขตสมบัติ บุญเขตถึงพร้อม (๒) ไทยธรรมสมบัติ ไทยธรรมถึงพร้อม (๓) จิตตสมบัติ เจตนาถึงพร้อม ลักษณะของการให้ ก็จัดเป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งในหลักของการให้มีเจตนาบริสุทธิ์หรือไม่ เพราะบุคคลแม้จะให้ทานด้วยวัตถุมากมาย และมีราคาแพงแค่ไหนก็ตาม ทานนั้นไม่จัดว่าให้ผลมากกว่าทานที่ผู้ให้มีจิตประกอบด้วยเมตตา พระพุทธศาสนานั้นมีความสัมพันธ์กับสังคมไทย และมีคุณค่าทางด้านสังคมไทยเป็นพื้นฐานการหยั่งรากของการให้ของชาวพุทธในทางพระพุทธศาสนาสุจริตใจคน ทำให้คนในสังคมมีความอ่อนน้อมเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันเห็นอกเห็นใจกัน และการให้ในสังคมไทยนั้นยังสะท้อนให้เห็นอิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทย นอกจากนี้พระพุทธศาสนายังมีความสำคัญต่อบุคคลและสังคมส่วนรวม แม้วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเองก็สะท้อนให้เห็นภาพของสังคมไทยในแต่ละยุคสมัยตลอดจนท้องถิ่นนั้น ๆ จนกลายเป็นเอกลักษณ์ของคนไทยและยึดปฏิบัติมาจนปัจจุบันนี้ ชาวพุทธในสังคมไทยปัจจุบัน ยังมีความเข้าใจเรื่องการให้ทานในพระพุทธศาสนาคลาดเคลื่อนอยู่เป็นจำนวนมาก เพราะคนส่วนใหญ่มักเข้าใจว่า การให้ทานนั้นเป็นเพียงการถวายของสิ่งใดสิ่งหนึ่งแก่พระสงฆ์ หรือให้ของสิ่งใดสิ่งหนึ่งแก่คนอื่น และชอบถวายทานโดยการเจาะจงบุคคลเป็นส่วนมาก ซึ่งถือว่าเป็นการให้ที่ไม่ถูกต้องตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ในทางพระพุทธศาสนานั้นการให้ทานที่ประเสริฐและควรยกย่อง คือ การให้เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ส่วนรวม เพราะถือว่าเป็นธรรมขั้นแรกที่ควรบำเพ็ญ ดังเช่น พระโพธิสัตว์ทั้งหลายผู้ที่ปรารถนาพระสัพพัญญู ก็ต้องอาศัยการบำเพ็ญทานบารมีเป็นขั้นต้น ก่อนจะบำเพ็ญบารมีขั้นสูงต่อไป ดังนั้น ถ้าชาวพุทธในสังคมไทยได้ศึกษาเรื่องการให้ทานในพระไตรปิฎก และทำความเข้าใจให้ถูกต้องในเรื่องของการให้ทานตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ก็จะทำให้ชาวพุทธนั้นเข้าใจเรื่องการให้ทาน เห็นความสำคัญของการบำเพ็ญทานบารมี ซึ่งถือว่าเป็นการกำจัดกิเลสคือความตระหนี่ และความโลภภายในจิตใจของตนให้หมดไปเป็นบันไดขั้นแรกที่จะนำตนไปสู่การบำเพ็ญทานขั้นสูงสุดได้ในที่สุด^{๑๘๖}

สรุปได้ว่า วัฒนธรรมถือปฏิบัติชีวิตของสังคมที่สืบทอดกันมาจากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่ง ดังนั้น การอนุรักษ์วัฒนธรรมจึงเป็นการรักษามรดกทางสังคม เป็นการรักษาแบบแผนทางความประพฤติที่แสดงออกถึงสถานการณ์ที่สมาชิกในสังคมเข้าใจและยอมรับร่วมกัน และในการที่จะนำประเทศไปสู่การพัฒนาอย่างทัดเทียมกับนานาประเทศ ไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนนั้น ต้องพัฒนาความเข้มแข็งด้านสังคมวัฒนธรรม จากรากฐานมรดกที่เป็นภูมิปัญญาของตนเสียก่อน ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ของคนไทยทุกคนต้องร่วมใจอนุรักษ์ ฟื้นฟู เผยแพร่สืบสานวัฒนธรรมที่ดีงามนี้ สืบไป

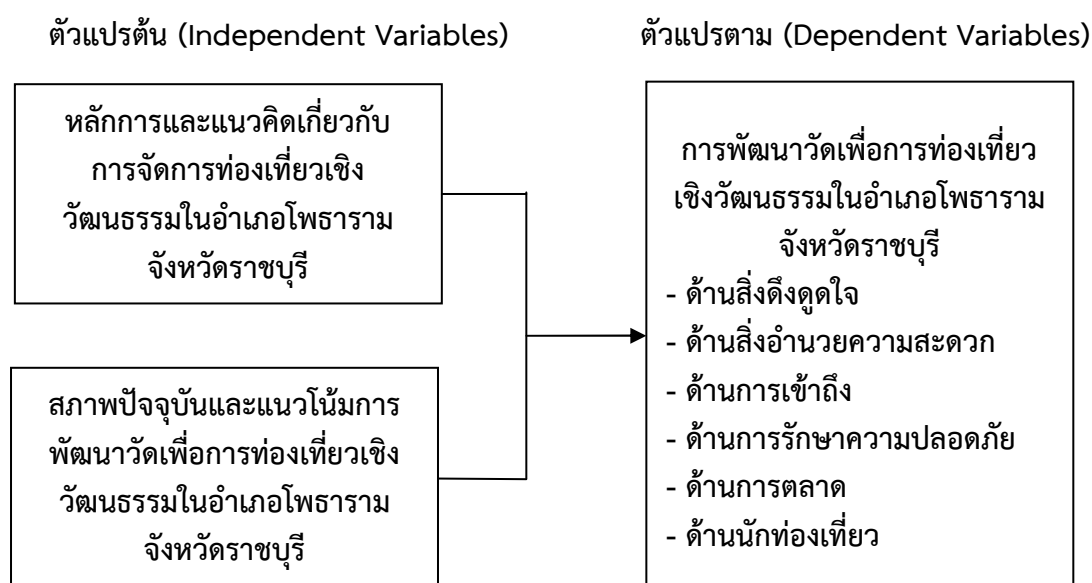
^{๑๘๖} พระครูพิสัยปริยัติกิจ (แก่น อคฺควณโณ), “ศึกษาวิเคราะห์วัฒนธรรมการให้เชิงพุทธในสังคมไทย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ก-ข.

๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี นี้ ได้กำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ที่ประกอบด้วยตัวแปรต้น (Independent Variables) และตัวแปรตาม (Dependent Variables) ดังนี้

ตัวแปรต้น (Independent Variables) ได้แก่ การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี และสภาพ ปัญหา อุปสรรค และแนวโน้มการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี โดยผู้วิจัยสังเคราะห์จากแนวคิด/ทฤษฎีของ **กลุ่มวิชาการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว** รวม ๖ ด้าน ได้แก่ (๑) ด้านสิ่งดึงดูดใจ (๒) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก (๓) ด้านการเข้าถึง (๔) ด้านการรักษาความปลอดภัย (๕) ด้านการตลาด และ (๖) ด้านนักท่องเที่ยว ดังแสดงในภาพที่ ๒.๑

ภาพที่ ๒.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ครั้งนี้ มีวิธีดำเนินการวิจัยตามลำดับ ดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลหลัก

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้แบบสัมภาษณ์ (Interview) เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) เกี่ยวกับการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ได้คัดเลือกจากการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Selection) ตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มที่เหมาะสม จำนวน ๑๗ รูป/คน โดยมีสัดส่วนดังแสดงในตารางที่ ๓.๑

ตารางที่ ๓.๑ จำนวนผู้ให้ข้อมูลหลัก

ที่	กลุ่ม	จำนวน (รูป/คน)
๑	พระสงฆ์	๓
๒	หัวหน้าหน่วยงานราชการที่มีส่วนเกี่ยวข้อง	๗
๓	บุคลากรมหาวิทยาลัย/โรงเรียน/สถานศึกษาในพื้นที่	๓
๔	ตัวแทนภาคประชาสังคม/ชุมชน	๔
รวม		๑๗

ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) จากการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Selection) ตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มที่เหมาะสม จำนวน ๑๗ รูป/คน มีรายละเอียด ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ พระสังฆาธิการ จำนวน ๓ รูป ได้แก่

๑. พระครูวิสุทธาณันทคุณ, ดร. เจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

๒. พระครูคุณสารานุกูล รองเจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

๓. พระครูสันตยาภิรัต เจ้าอาวาสวัดคงคาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

กลุ่มที่ ๒ หัวหน้าหน่วยงานราชการที่มีส่วนเกี่ยวข้อง จำนวน ๗ คน ได้แก่

๑. นายสนธยา เสนเอี่ยม ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี

๒. นางนงคราญ สุขสม ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๑ ราชบุรี

๓. นางสาวสรียา บุญมาก ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานราชบุรี

๔. นายประทีป มีพรบุชา นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลคลองตากคต อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

๕. นายประชุม พิมพ์โต นายกองค์การบริหารส่วนตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

๖. นายวันวิส คชประดิษฐ์ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๓ ตำบลคลองตากคต อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

๗. นายฤทธิไกร เอี่ยมจินดา ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๔ ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

กลุ่มที่ ๓ บุคลากรมหาวิทยาลัย/โรงเรียน/สถานศึกษาในพื้นที่ จำนวน ๓ คน ได้แก่

๑. นางกนกวรรณ แสนเมือง ผู้อำนวยการหลักสูตรการท่องเที่ยวและการโรงแรม คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง จังหวัดราชบุรี

๒. นายพิเชษฐ์ ยานูวิริยะกุล รักษาการผู้อำนวยการโรงเรียนวัดคงคาราม (อินทราชมงคลศิลป์) อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

๓. นายธรรมบุญ แยมศรี รักษาการผู้อำนวยการโรงเรียนวัดขนอน (ศรัทธาสวรรณราษฎร์อุปถัมภ์) อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

กลุ่มที่ ๔ ตัวแทนภาคประชาสังคม/ชุมชน จำนวน ๕ คน ได้แก่

๑. พระอนุวัตร สุจิตโต ผู้จัดการพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดคงคาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

๒. นายฉลาด ถาวรกุลพงศ์ ผู้จัดการพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

๓. นายโสภณ นิไชโยค ปราชญ์ชาวบ้าน ชุมชนวัดคงคาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

๔. นายจพรรักษ์ ถาวรกุลพงศ์ ปราชญ์ชาวบ้าน ชุมชนวัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ (Interview) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

๓.๓.๑ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

๑. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

๒. กำหนดกรอบแนวคิด ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย

๓. กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือการวิจัยโดยขอคำปรึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์

๔. สร้างเครื่องมือ

๕. นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่ออาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ และผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข

๖. จัดพิมพ์แบบสัมภาษณ์ฉบับสมบูรณ์ และนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) เพื่อนำมาวิเคราะห์

๓.๓.๒ การตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือ

ในการตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือ ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้

๑. ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์

๒. หาความเที่ยงตรง (Validity) โดยการนำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างเสร็จ เสนอประธานและกรรมการที่ปรึกษาสารนิพนธ์เพื่อขอความเห็นชอบ และนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม ซึ่งผู้เชี่ยวชาญทั้ง ๕ ท่าน ประกอบด้วย

พระสมุทรวชิโรโสภณ, ดร.

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

พระครูวาทีวรวัฒน์, ดร.

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

พระมหากังวาล อีธมโม, ดร.

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

พระสุรวุฒิ สิริวิฑู, ดร.

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

ดร.ปณณธร เขียวชัยพฤกษ์

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

เพื่อพิจารณาทั้งในด้านเนื้อหาสาระ และโครงสร้างของคำถาม ตลอดจนภาษาที่ใช้และตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยได้คำนึงถึงความสอดคล้องระหว่างข้อสอบกับจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม

๔. นำแบบสัมภาษณ์ที่ผ่านการหาความเที่ยงตรง (Validity) ของเครื่องมือเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ เพื่อขอความเห็นชอบและจัดพิมพ์แบบสอบถามเป็นฉบับสมบูรณ์เพื่อใช้ในการวิจัย

๓.๓.๓ ลักษณะของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) สำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยใช้ประเด็นคำถามที่มีโครงสร้าง (Structured Interview) เพื่อนำไปสู่การสนทนา ซึ่งผู้ให้ข้อมูลมีบทบาทกำหนดทิศทางการสนทนาร่วมกับผู้สัมภาษณ์เพื่อบรรลุเป้าหมายในการทำความเข้าใจประเด็นคำถามร่วมกัน

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยมีขั้นตอน ดังนี้

๑. ขออนุญาตจากหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี ถึงผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการให้สัมภาษณ์

๒. ทำการนัดวัน เวลา และสถานที่กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) เพื่อสัมภาษณ์ตามที่กำหนดไว้

๓. ดำเนินการสัมภาษณ์ตามวัน เวลา และสถานที่ที่กำหนดนัดไว้ จนครบทุกประเด็น โดยขออนุญาตใช้วิธีการจดบันทึกและการบันทึกเสียงประกอบการสัมภาษณ์

๔. นำข้อมูลดิบที่ได้มารวบรวมเพื่อวิเคราะห์โดยวิธีการที่เหมาะสมและนำเสนอต่อไป

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยมีขั้นตอน ดังนี้

๑. นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาถอดเสียงและบันทึกเป็นข้อความ

๒. นำข้อความจากการสัมภาษณ์และการจดบันทึกมาจำแนกเป็นประเด็นและเรียบเรียงเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย

๓. วิเคราะห์คำให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท (Context)

๔. สังเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัยและนำเสนอต่อไป

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล มีผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

๔.๑ สภาพการณ์ปัจจุบันของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

๔.๒ แนวโน้มในเชิงอุดมคติของการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

๔.๓ แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มเชิงอุดมคติ

๔.๔ สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

๔.๑ สภาพการณ์ปัจจุบันของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

สภาพการณ์ปัจจุบันของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี เป็นผลการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) จำนวน ๑๗ รูป/คน มีรายละเอียดดังนี้

๔.๑.๑ ด้านสิ่งดึงดูดใจ

สภาพการณ์ปัจจุบันของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ด้านสิ่งดึงดูดใจ มีดังนี้

การท่องเที่ยวในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี เป็นการท่องเที่ยวแนวอนุรักษ์ คนมาเที่ยวของเก่า สิ่งดึงดูดใจก็คือวัฒนธรรม ทั้งส่วนที่เป็นวัตถุ เช่น ตัวหนังใหญ่วัดขนอน เป็นต้น ดังที่กล่าวแล้วว่าเป็นของเก่า รวมทั้งสิ่งที่ไม่ได้เป็นวัตถุ ก็คือ วิถีชีวิตพื้นฐาน ดั้งเดิม เช่น ประเพณีของชาวมอญ เป็นต้น^๑

^๑สัมภาษณ์ พระครูวิสุทธาสนันท์คุณ, ดร., เจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

นักท่องเที่ยวมาชมพิพิธภัณฑ์ เช่น พิพิธภัณฑ์หนังใหญ่วัดขนอน พิพิธภัณฑ์วัดคงคาราม ที่เก็บรวบรวมของโบราณ^๒ สิ่งดึงดูดใจ คือ ภาพจิตรกรรมฝาผนังสมัยอยุธยา เรือไทย ๙ ห้องแห่งเดียว ใบลานสมุดข่อยธรรมชาติที่ยังรักษาไว้ และห้องน้ำโบราณ^๓ ประตูปานแรก คือ วัด เป็นวัดในพระพุทธศาสนา ตัวของวัด คุณค่าของวัด ผลสำเร็จ ในการดำเนินงานได้ยูเนสโกเป็นศูนย์กลาง ศิลปวัฒนธรรมหนังใหญ่ การยึดโยงพระพุทธศาสนากันวัฒนธรรม มีคนสำคัญของโลกเข้ามาเยี่ยมชมงานโครงการพระราชดำริ^๔ กิจกรรมทางพระพุทธศาสนาควบคู่กับศิลปะการแสดงหนังใหญ่^๕

แหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาเรื่องราวของสถาปัตยกรรมพุทธรูปพุทธศิลป์ มีความสำคัญสวยงาม โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้รู้เรื่องราววัดแหล่งรวมวัฒนธรรมของชุมชนนั้น ๆ เช่น หนังใหญ่ของชุมชนวัดขนอน เป็นต้น^๖ สิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวที่สำคัญ คือ แหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงในระดับโลก เช่น วัดขนอนหนังใหญ่^๗ มีหนังใหญ่หลวงปู่ล่อมวัดขนอน พิพิธภัณฑ์หนังใหญ่ และพิพิธภัณฑ์ในหลวงรัชกาลที่ ๙^๘

คำขวัญประจำจังหวัดก็บอกอยู่ ว่า คนสวยโพธาราม คนงามบ้านโป่ง เมืองโอ่งมังกร วัดขนอนหนังใหญ่ นี่ก็ชัดเจนว่า ถ้ามาโพธารามก็เพื่อเที่ยวชมหนังใหญ่วัดขนอน^๙ นึกถึงหนังใหญ่ของวัดขนอน การชมการแสดงพิพิธภัณฑ์ ไหว้พระ ตลาดด้านขนอนหลวงปู่ล่อม^{๑๐} วัดขนอน มีวัฒนธรรมชาติพันธุ์มอญ แม่น้ำ ท่องเที่ยวตามอภัยาศัย ชุมชน วัดขนอนมีหนังใหญ่ซึ่งเป็นระดับโลก พิพิธภัณฑ์ โรงแสดงมหรสพ มีตลาดวัฒนธรรม มีสถาปัตยกรรมไทย มีประวัติศาสตร์ชุมชน^{๑๑}

^๒สัมภาษณ์ พระครูคุณสารานุกูล, รองเจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^๓สัมภาษณ์ พระครูสันตยาภิรัต, เจ้าอาวาสวัดคงคาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^๔สัมภาษณ์ นายสนธยา เสนเอี่ยม, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^๕สัมภาษณ์ นางนงคราญ สุขสม, ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๑ ราชบุรี, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^๖สัมภาษณ์ นางสาวสรียา บุญมาก, ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานราชบุรี, ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^๗สัมภาษณ์ นายประทีป มีพรบุชา, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลคลองตากคต อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^๘สัมภาษณ์ นายประชุม พิมพ์โต, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^๙สัมภาษณ์ นายวันวิศ คชประดิษฐ์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๓ ตำบลคลองตากคต อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๐}สัมภาษณ์ นายฤทธิไกร เอี่ยมจินดา, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๔ ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๑}สัมภาษณ์ ดร.กนกวรรณ แสนเมือง, ผู้อำนวยการหลักสูตรการท่องเที่ยวและการโรงแรม คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

สิ่งดึงดูดใจ ได้แก่ การรำมอญ การเรียนรู้วัฒนธรรมมอญ^{๑๒} หนึ่งใหญ่วัดขนอน และภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถวัดคงคาราม^{๑๓} ภาพจิตรกรรมฝาผนังอุโบสถ เครื่องลายคราม คัมภีร์โบราณ กว่าจะออกผูก ตำราโหราศาสตร์ หมู่กุฏิสงฆ์ ๙ ห้อง ห้องส้วมโบราณ โบราณวัตถุ วิธีชีวิตพื้นบ้านชาวมอญ^{๑๔}

หนึ่งใหญ่วัดขนอน พิพิธภัณฑ์หนึ่งใหญ่ พิพิธภัณฑ์ศูนย์เฉลิมราช การเรียนรู้การเชิดหนังใหญ่ การแกะสลักการดนตรีมีโรงมหรสพชมการแสดง ประวัติศาสตร์ชุมชนเรื่องด้านขนอน ประวัติหลวงปู่กล่อมผู้สร้างหนึ่งใหญ่^{๑๕} ทุนเดิม สมบัติเดิม คือ สมุดข่อย ๗๐๐๐ ผูก จิตรกรรมฝาผนัง วิธีวัฒนธรรมมอญ ๗ หัวเมือง^{๑๖} หนึ่งใหญ่ซึ่งได้รับรางวัลยูเนสโก การไหว้พระ สถาปัตยกรรมโบราณวัตถุ เขตพุทธาวาส การไหว้พระ^{๑๗}

สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับ “สภาพการณ์ปัจจุบันของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ด้านสิ่งดึงดูดใจ” ดังนี้

ตารางที่ ๔.๑ สภาพการณ์ปัจจุบันของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ด้านสิ่งดึงดูดใจ

ที่	ประเด็น	จำนวนผู้ให้ข้อมูล (รูป/คน)
๑	วัฒนธรรมชุมชนมอญทั้งวัดและไม่ใช่วัด	๑
๒	พิพิธภัณฑ์ของโบราณ	๑

^{๑๒}สัมภาษณ์ นายพิเชษฐ์ ยานวิริยะกุล, รักษาการผู้อำนวยการโรงเรียนวัดคงคาราม (อินทราชผดุงศิลป์) อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๓}สัมภาษณ์ นายธรรมบุญ แยมศรี, รักษาการผู้อำนวยการโรงเรียนวัดขนอน (ศรัทธาสวรรณราษฎร์อุปถัมภ์) อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๔}สัมภาษณ์ พระอนุวัตร สุจิตโต, ผู้จัดการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดคงคาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๕}สัมภาษณ์ นายฉลาด ถาวรกุลพงศ์, ผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์หนึ่งใหญ่วัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๖}สัมภาษณ์ นายโสภณ นิไชโยค, ปราชญ์ชาวบ้าน ชุมชนวัดคงคาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๗}สัมภาษณ์ นายจพรรักษ์ ถาวรกุลพงศ์, ปราชญ์ชาวบ้าน ชุมชนวัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

ตารางที่ ๔.๑ สภาพการณ์ปัจจุบันของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ด้านสิ่งดึงดูดใจ (ต่อ)

ที่	ประเด็น	จำนวนผู้ให้ข้อมูล (รูป/คน)
๓	ภาพจิตรกรรมโบราณในอุโบสถวัดคงคาราม	๓
๔	วัดและพุทธศิลป์	๔
๕	หนังใหญ่วัดขนอนซึ่งได้รับรางวัลจากยูเนสโก	๖
๖	ตลาดด้านขนอนหรือตลาดวัฒนธรรมประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์	๒
๗	วัฒนธรรมมอญ ๗ หัวเมือง	๒
รวม		๑๗

จากตารางที่ ๔.๑ แสดงให้เห็นว่า สภาพการณ์ปัจจุบันของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ด้านสิ่งดึงดูดใจ มี ๗ ประเด็น ได้แก่ วัฒนธรรมชุมชนมอญทั้งวัดและไม่ใช่วัด พิพิธภัณฑ์ของโบราณ ภาพจิตรกรรมโบราณในอุโบสถวัดคงคาราม วัดและพุทธศิลป์ หนังใหญ่วัดขนอนซึ่งได้รับรางวัลจากยูเนสโก ตลาดด้านขนอนหรือตลาดวัฒนธรรมประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ และวัฒนธรรมมอญ ๗ หัวเมือง

๔.๑.๒ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก

สภาพการณ์ปัจจุบันของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก มีดังนี้

สิ่งอำนวยความสะดวกในสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม คือ ทุกแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง จะมีศูนย์บริการนักท่องเที่ยวซึ่งรองรับการติดต่อสื่อสารได้ทั้งนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศ^{๑๘} มีศูนย์บริการข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ทั้งในอำเภอโพธาราม และครอบคลุมพื้นที่ของจังหวัดราชบุรี เรียกว่าเป็น เส้นทางท่องเที่ยวจังหวัดราชบุรี^{๑๙} มีบุคลากรให้ข้อมูล มีศูนย์ท่องเที่ยว มีลานจอดรถ มีมัคคุเทศก์น้อย ภูมิปัญญาชาวบ้านมีแอปพลิเคชันที่รับรองนักท่องเที่ยว มีความเป็นธรรมชาติ มีมุมสงบให้พักผ่อน นั่งสมาธิ มีธรรมชาติร่มรื่นน่านั่งพัก^{๒๐}

การนำชมในปัจจุบันใช้คิวอาร์โค้ดการนำเสนอโดยสมาร์ทโฟน^{๒๑} ภายในวัดมีการพัฒนา ความเป็นระเบียบ สะอาด มีป้ายนอกเนื้อเรื่องความสำคัญของโบราณสถาน มีการใช้เทคโนโลยีเล่าเรื่อง^{๒๒} มีที่จอดรถ มีจุดพักผ่อน ร่มรื่น^{๒๓} มีป้ายประชาสัมพันธ์ข้อมูลพื้นฐาน เช่น ป้ายบอกทางไปห้องน้ำ^{๒๔} มีลานจอดรถ อาคารสถานที่ ห้องสุขาสะอาดถูกสุขอนามัย มีประชาชน มวลชนให้การตอบรับเพราะมีการดำรงชีวิตที่ดีขึ้น ไม่ต้องไปทำงานต่างจังหวัด^{๒๕} โดยทั่วไป มีสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานตามหลักสากลสำหรับแหล่งท่องเที่ยว มีลานจอดรถ มีป้ายบอกทางเดินห้องสุขา^{๒๖} มีร้านค้าขายอาหารน้ำดื่มและของที่ระลึกไว้บริการ^{๒๗}

^{๑๘} สัมภาษณ์ พระครูวิสุทธาจารย์คุณ, ดร., เจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๙} สัมภาษณ์ พระครูคุณสารานุกูล, รองเจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๒๐} สัมภาษณ์ พระครูสันตยาภิรัต, เจ้าอาวาสวัดคงคาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๒๑} สัมภาษณ์ นายสนธยา เสนเอี่ยม, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๒๒} สัมภาษณ์ นางนงคราญ สุขสม, ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๑ ราชบุรี, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๒๓} สัมภาษณ์ นางสาวสรียา บุญมาก, ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานราชบุรี, ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๒๔} สัมภาษณ์ นายประทีป มีพรบุชา, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลคลองตากุด อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๒๕} สัมภาษณ์ นายประชุม พิมพ์โต, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๒๖} สัมภาษณ์ นายวันวิส คชประดิษฐ์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๓ ตำบลคลองตากุด อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๒๗} สัมภาษณ์ นายฤทธิไกร เอี่ยมจินดา, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๔ ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

ในส่วนของวัดขนอน ตามที่ได้มีโอกาสไปสัมผัสด้วยตนเอง คือ มีลานจอดรถรับรถโดยสารขนาดใหญ่ที่สามารถรองรับกลุ่มใหญ่ ๆ ได้ เช่น ทัวร์จากกรุ๊ปต่างๆ ความพร้อมด้านห้องสุขา จุดอำนวยความสะดวกในวัด เช่น ผังการเดินทางจุด ๑ อุโบสถ จุด ๒ พิพิธภัณฑ์ เป็นต้น^{๒๘} มีลานจอดรถขนาดใหญ่รองรับการท่องเที่ยว^{๒๙} มีมีคฤหะที่น้อยคอยให้บริการ^{๓๐}

วัดคงคาราม มีลานจอดรถ มีทางเดินชม มีห้องน้ำเป็นพื้นที่ที่เดียวกันสะดวก มีศูนย์อำนวยความสะดวกท่องเที่ยว^{๓๑} มีป้ายบอกทางไปร้านค้าชุมชนขายของที่ระลึก ป้ายประชาสัมพันธ์ ป้ายอธิบายของในพิพิธภัณฑ์^{๓๒}

วัดขนอนมีศูนย์จัดสอนวิธีการอนุรักษ์ศิลปะหนังใหญ่ ให้ชุมชนเรียนรู้วิถีดูแลสถานที่ และรับรองนักท่องเที่ยว^{๓๓} มีลานจอดรถรองรับนักท่องเที่ยวกลุ่มใหญ่ได้สะดวก การเดินชมสถานที่ต่าง ๆ สะดวก มีทั้งพระมัคคุเทศก์น้อยนำชม^{๓๔}

สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับ “สภาพการณ์ปัจจุบันของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก” ดังนี้

ตารางที่ ๔.๒ สภาพการณ์ปัจจุบันของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก

ที่	ประเด็น	จำนวนผู้ให้ข้อมูล (รูป/คน)
๑	มีศูนย์บริการนักท่องเที่ยว	๓

^{๒๘}สัมภาษณ์ ดร.กนกวรรณ แสนเมือง, ผู้อำนวยการหลักสูตรการท่องเที่ยวและการโรงแรม คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๒๙}สัมภาษณ์ นายพิเชษฐ์ ยานวิริยะกุล, รักษาการผู้อำนวยการโรงเรียนวัดคงคาราม (อินทราชนดุขศิลป์) อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๓๐}สัมภาษณ์ นายธรรมบุญ แยมศรี, รักษาการผู้อำนวยการโรงเรียนวัดขนอน (ศรัทธาสุวรรณราษฎร์อุปถัมภ์) อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๓๑}สัมภาษณ์ พระอนุวัตร สุจิตโต, ผู้จัดการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดคงคาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๓๒}สัมภาษณ์ นายฉลาด ถาวรกุลพงศ์, ผู้จัดการพิพิธภัณฑ์หนังใหญ่วัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๓๓}สัมภาษณ์ นายโสภณ นิไชโยค, ปราชญ์ชาวบ้าน ชุมชนวัดคงคาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๓๔}สัมภาษณ์ นายจพรรักษ์ ถาวรกุลพงศ์, ปราชญ์ชาวบ้าน ชุมชนวัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

ตารางที่ ๔.๒ สภาพการณ์ปัจจุบันของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก (ต่อ)

ที่	ประเด็น	จำนวนผู้ให้ข้อมูล (รูป/คน)
๒	มีมัคคุเทศก์น้อย (มัคคุเทศน์ผู้เยาว์)	๒
๓	มีแอปพลิเคชันบริการข้อมูลท่องเที่ยว	๒
๔	มีจุดพักที่มีบรรยากาศร่มรื่นและผ่อนคลาย	๑
๕	มีป้ายประชาสัมพันธ์ข้อมูลพื้นฐาน	๓
๖	มีห้องน้ำห้องสุขาสะอาดถูกสุขอนามัย	๒
๗	มีร้านค้าอาหาร น้ำดื่ม และของที่ระลึก	๑
๘	มีผังแสดงสถานที่จุดต่าง ๆ ในบริเวณสถานที่ท่องเที่ยว	๑
๙	มีที่จอดรถกว้างขวาง	๒
รวม		๑๗

จากตารางที่ ๔.๒ แสดงให้เห็นว่า สภาพการณ์ปัจจุบันของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก มี ๙ ประเด็น ได้แก่ มีศูนย์บริการนักท่องเที่ยว มีมัคคุเทศก์น้อย มีแอปพลิเคชันบริการข้อมูลท่องเที่ยว มีจุดพักที่มีบรรยากาศร่มรื่นและผ่อนคลาย มีป้ายประชาสัมพันธ์ข้อมูลพื้นฐาน มีห้องน้ำห้องสุขาสะอาดถูกสุขอนามัย มีร้านค้าอาหาร น้ำดื่ม และของที่ระลึก มีผังแสดงสถานที่จุดต่าง ๆ ในบริเวณสถานที่ท่องเที่ยว และมีที่จอดรถกว้างขวาง

๔.๑.๓ ด้านการเข้าถึง

สภาพการณ์ปัจจุบันของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ด้านการเข้าถึง มีดังนี้

การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอโพธาราม มีความสะดวก เส้นทางเดินทางมีป้ายบอกทางของราชการ ซึ่งเส้นทางเดินทางโดยตลอดกระทั่งถึงสถานที่ท่องเที่ยว^{๓๕} ถนนหนทาง การเดินทางสะดวกสบาย มีถนนลาดยางมาตลอดทางจากถนนใหญ่^{๓๖} มีป้ายบอกทางรถ ภายในวัดมีป้ายอธิบายงานทรงไทย โบราณสถาน พระบวชเข้าวัดก็ช่วยกันสร้างวัด เรียนรู้เรื่องช่าง สร้างด้วยใจ ด้วยศรัทธาแบบชาวบ้าน^{๓๗}

ต้องเข้าใจความเป็นกลุ่มที่เข้ามาท่องเที่ยว เช่น กลุ่มฝรั่งต่างประเทศเข้าถึงพิพิธภัณฑ์การมีส่วนร่วมกับการแสดง กลุ่มนักวิชาการต้องการความรู้ด้านพิพิธภัณฑ์หาความรู้วิถีชุมชน เป็นต้น จึงมีการวิเคราะห์ความต้องการของนักท่องเที่ยวในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว^{๓๘}

เส้นทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวสะดวก มีถนนหลวงและถนนชนบทเชื่อมถึงกัน ถนนก็อยู่ในสภาพดี ไม่มีชำรุดเสียหาย แม้ไม่ได้เป็นคนในพื้นที่ก็สามารถใช้แอปพลิเคชันแผนที่เดินทางเข้ามาถึงสถานที่ได้^{๓๙} ปัจจุบัน สถานที่ท่องเที่ยวจะมีป้ายบอกทาง ป้ายบอกกิจกรรมการเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชน เขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส วัดกุโบราณ ป้ายเล่าเรื่อง ชุมชนเล่าเรื่อง อาหารเล่าเรื่อง^{๔๐}

ปัจจุบัน สถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงทุกแห่ง มีสถานีขนส่งสาธารณะไว้บริการ มีรถโดยสารสาธารณะทุก ๆ เส้นทาง แต่อาจต้องสำรวจเส้นทางและช่วงเวลาให้บริการไว้ก่อน สำหรับนักท่องเที่ยวที่ไม่ได้เดินทางโดยพาหนะส่วนตัว^{๔๑} ถนนที่ใช้ในการจราจรเดินทางได้รับการดูแลจากราชการเป็นอย่างดี นักท่องเที่ยวสามารถสัมผัสได้ ได้สัมผัสถึงคุณค่าเอกลักษณ์ของชุมชน ครอบครัวมีความสุข และมีประโยชน์อย่างสูงต่อชุมชนในแง่ของความเจริญที่เข้ามาพร้อมกับเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว^{๔๒}

^{๓๕} สัมภาษณ์ พระครูวิสุทธิธานันท์คุณ, ดร., เจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๓๖} สัมภาษณ์ พระครูคุณสารานุกุล, รองเจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๓๗} สัมภาษณ์ พระครูสันตยาภิรัต, เจ้าอาวาสวัดคงคาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๓๘} สัมภาษณ์ นายสนธยา เสนเอี่ยม, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๓๙} สัมภาษณ์ นางนงคราญ สุขสม, ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๑ ราชบุรี, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๔๐} สัมภาษณ์ นางสาวสรียา บุญมาก, ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานราชบุรี, ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๔๑} สัมภาษณ์ นายประทีป มีพรบุชา, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลคลองตากุด อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๔๒} สัมภาษณ์ นายประชุม พิมพ์โดด, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

การเดินทางเข้าถึงสะดวกสบาย ถนนที่ใช้ในการจราจรเข้า-ออกแหล่งท่องเที่ยวอยู่ในสภาพดี มีกรมทางหลวง ทางหลวงชนบท และองค์กรปกครองท้องถิ่นสอดส่องดูแล รักษา และซ่อมแซมให้อยู่ในสภาพดีเสมอ^{๔๓}

การเดินทางมาที่วัดขนอน มีป้ายบอกระยะทาง และเมื่อเข้ามาภายในก็มีป้ายบอกสถานที่แต่ละแห่งที่อยู่ในวัด วิหารหลวงปู่กล่อม พื้นที่วัฒนธรรมชุมชน เป็นต้น^{๔๔} มีป้ายบอกเส้นทางตั้งแต่ถนนเพชรเกษม ตามระยะทางมาเรื่อย ๆ บนเส้นทางหลักอย่างชัดเจน เช่น ป้ายบอกว่ามีระยะทาง ๑๐ กิโลเมตร ระยะทาง ๕ กิโลเมตร ระยะทาง ๓ กิโลเมตร เป็นต้น เป็นระยะ ๆ^{๔๕}

การเข้าถึงในปัจจุบัน มีความสะดวกสบาย แม้ไม่ได้เดินทางด้วยรถยนต์ส่วนตัว คือ ใช้บริการขนส่งสาธารณะ ก็จะมีรถโดยสารสาธารณะให้บริการตลอดเส้นทาง^{๔๖} หากเดินทางด้วยรถยนต์จะสะดวกสบาย เพราะมีถนนลาดยางของทางหลวงชนบทที่ปัจจุบันอยู่ในสภาพดีมาก แต่การเดินทางในประเภทอื่น ๆ ยังไม่ค่อยสะดวก ซึ่งหมายถึงการเดินทางทางน้ำ เพราะพื้นที่อำเภอโพธารามส่วนใหญ่เป็นที่ราบ ที่ราบลุ่ม ต่างจากอำเภออื่นที่มีแม่น้ำและคลองหลายสาย เช่น อำเภอดำเนินสะดวก^{๔๗}

การเดินทางมายังวัด มีป้ายบอกทาง มีทางหลวงชนบทเข้าถึงเชื่อมโยงการท่องเที่ยว และภายในวัดก็มีป้ายบอกจุดท่องเที่ยวและป้ายนำชมแหล่งท่องเที่ยวภายในวัดด้วย^{๔๘} การเดินทางมีป้ายบอกทาง มีศูนย์ข้อมูลท่องเที่ยวและมีผู้ดูแลให้บริการทุกวัน^{๔๙}

การเข้าถึงในเชิงสาธารณะ ก็จะมีป้ายบอก มีมัคคุเทศก์ให้คำแนะนำ นำชม แต่การเข้าถึงโดยจิตใจเพื่อให้เข้าใจชีวิตความเป็นอยู่วิถีวัฒนธรรมมอญ ต้องอาศัยการเรียนรู้ การยอมรับ การทำความเข้าใจวิถีปฏิบัติดั้งเดิม การเรียนรู้ผ่านระบบปราชญ์ชาวบ้าน^{๕๐}

^{๔๓} สัมภาษณ์ นายวันวิส คชประดิษฐ์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๓ ตำบลคลองตาครุ อำเภोधาราม จังหวัดราชบุรี, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๔๔} สัมภาษณ์ นายฤทธิไกร เอี่ยมจินดา, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๔ ตำบลสร้อยฟ้า อำเภोधาราม จังหวัดราชบุรี, ๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๔๕} สัมภาษณ์ ดร.กนกวรรณ แสนเมือง, ผู้อำนวยการหลักสูตรการท่องเที่ยวและการโรงแรม คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๔๖} สัมภาษณ์ นายพิเชษฐ์ ยานวิริยะกุล, รักษาการผู้อำนวยการโรงเรียนวัดคงคาราม (อินทราขผดุงศิลป์) อำเภोधาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๔๗} สัมภาษณ์ นายธรรมบุญ แยมศรี, รักษาการผู้อำนวยการโรงเรียนวัดขนอน (ศรัทธาสวรรณราษฎร์อุปถัมภ์) อำเภोधาราม จังหวัดราชบุรี, ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๔๘} สัมภาษณ์ พระอนุวัตร สุจิตโต, ผู้จัดการพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดคงคาราม อำเภोधาราม จังหวัดราชบุรี, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๔๙} สัมภาษณ์ นายฉลาด ถาวรกุลพงศ์, ผู้ดูแลพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดขนอน อำเภोधาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๕๐} สัมภาษณ์ นายโสภณ นิไชโยค, ปราชญ์ชาวบ้าน ชุมชนวัดคงคาราม อำเภोधาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

การเดินทางเข้าถึงยังวัดขนอนหนังใหญ่ จะมีป้ายประชาสัมพันธ์บอกทางเข้าแหล่งท่องเที่ยว เป็นระยะ ๆ ทั้งป้ายบอกเส้นทางเดินทางเข้าวัด และเส้นทางท่องเที่ยวภายในวัด ซึ่งปัจจุบันมีความทันสมัยมากเพราะได้ใช้คิวอาร์โค้ดนำชมสถานที่ผ่านโทรศัพท์มือถือ^{๕๑}

สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับ “สภาพการณ์ปัจจุบันของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ด้านการเข้าถึง” ดังนี้

ตารางที่ ๔.๓ สภาพการณ์ปัจจุบันของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ด้านการเข้าถึง

ที่	ประเด็น	จำนวนผู้ให้ข้อมูล (รูป/คน)
๑	มีป้ายบอกเส้นทางเดินรถโดยตลอดเส้นทาง	๙
๒	ถนนที่ใช้ในการจราจรเข้า-ออกแหล่งท่องเที่ยวอยู่ในสภาพดี	๓
๓	มีการวิเคราะห์ความต้องการของนักท่องเที่ยวในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	๑
๔	มีทางหลวงชนบทเชื่อมต่อกับถนนหลวงสำหรับการเดินทางด้วยรถยนต์	๒
๕	มีสถานีขนส่งสาธารณะและรถโดยสารสาธารณะไว้บริการ	๒
รวม		๑๗

จากตารางที่ ๔.๓ แสดงให้เห็นว่า สภาพการณ์ปัจจุบันของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ด้านการเข้าถึง มี ๕ ประเด็น ได้แก่ มีป้ายบอกเส้นทางเดินรถโดยตลอดเส้นทาง ถนนที่ใช้ในการจราจรเข้า-ออกแหล่งท่องเที่ยวอยู่ในสภาพดี มีการวิเคราะห์ความต้องการของนักท่องเที่ยวในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว มีทางหลวงชนบทเชื่อมต่อกับถนนหลวงสำหรับการเดินทางด้วยรถยนต์ และมีสถานีขนส่งสาธารณะและรถโดยสารสาธารณะไว้บริการ

^{๕๑} สัมภาษณ์ นายจพรรักษ์ ถาวรกุลพงศ์, ปราชญ์ชาวบ้าน ชุมชนวัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

๔.๑.๔ ด้านการรักษาความปลอดภัย

สภาพการณ์ปัจจุบันของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ด้านการรักษาความปลอดภัย มีดังนี้

ปัจจุบัน มีการรักษาความปลอดภัยให้นักท่องเที่ยวอย่างเข้มงวด ทั้งในส่วนที่หน่วยงานราชการจัดไว้โดยหน้าที่ เช่น ตำรวจท่องเที่ยว เป็นต้น และในส่วนที่ทางวัดหรือแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ จัดให้บริการเสริมเพิ่มเติมจากที่หน่วยราชการจัดไว้ เช่น อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยภายในวัด เป็นต้น^{๕๒} มีเจ้าหน้าที่ตำรวจคอยรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว และมี อพปร. ร่วมปฏิบัติงานด้วย^{๕๓} มีตำรวจ อพปร. คนในวัด พระสงฆ์ การตั้งตู้แดง ติดกล้องวงจรปิด^{๕๔}

โดยทั่วไปเป็นหลักสากลทำอะไรให้นักท่องเที่ยวรู้สึกอบอุ่นที่เข้าวัด ลานจอดรถ การดูแลทรัพย์สินให้ปลอดภัย การตั้งหน่วยรักษาความปลอดภัยภายใน^{๕๕} มีตำรวจ อพปร. และคนในชุมชนช่วยกันดูแล เป็นหูเป็นตาให้ด้วย^{๕๖} บริเวณวัด และแหล่งท่องเที่ยว มีต้นไม้มีระเบียบ สะอาด สวยงาม ร่มรื่นสว่าง ผู้เข้าไปได้รับความเพลิดเพลิน ปลอดภัยด้วยกล้องวงจรปิด^{๕๗} มีเจ้าหน้าที่ตำรวจ มีตู้แดง มีสายตรวจ คอยสอดส่องดูแลความปลอดภัยให้กับนักท่องเที่ยวและประชาชนในพื้นที่อยู่ตลอดเวลา^{๕๘}

วัดขนอน มีป้อมยาม มีตำรวจชุมชน มี อพปร. และก็มี การติดตั้งกล้องวงจรปิด โดยได้รับการสนับสนุนจาก อบต. อย่างไรก็ตาม ตั้งแต่พิพิธภัณฑ์เปิดมา ยังไม่เคยเกิดเรื่องกับนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวมีความปลอดภัยสูง เรื่องทรัพย์สินไม่มีการลักเล็กขโมยน้อย^{๕๙} มีหน่วยปฐมพยาบาลเบื้องต้น โดยการสนับสนุนของ อสม. ในหมู่บ้าน แต่จะมาประจำอยู่เฉพาะในวันเสาร์และอาทิตย์เท่านั้น^{๖๐}

^{๕๒} สัมภาษณ์ พระครูวิสุทธาจารย์คุณ, ดร., เจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๕๓} สัมภาษณ์ พระครูคุณสารานุกูล, รองเจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๕๔} สัมภาษณ์ พระครูสันตยาภิรัต, เจ้าอาวาสวัดคงคาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๕๕} สัมภาษณ์ นายสนธยา เสนเอี่ยม, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๕๖} สัมภาษณ์ นางนงคราญ สุขสม, ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๑ ราชบุรี, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๕๗} สัมภาษณ์ นางสาวสรียา บุญมาก, ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานราชบุรี, ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๕๘} สัมภาษณ์ นายประทีป มีพรบุชา, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลคลองตากุด อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๕๙} สัมภาษณ์ นายประชุม พิมพิโคต, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๖๐} สัมภาษณ์ นายวันวิส คชประดิษฐ์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๓ ตำบลคลองตากุด อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

ปัจจุบัน มีความปลอดภัยตามมาตรฐานสากล โดยมีป้อมสายตรวจ ตำรวจชุมชนทำหน้าที่อยู่ในวัดเป็นประจำ^{๖๑} มีป้ายประชาสัมพันธ์ ระวีรภหัย ประตุ ระวังสัตว์ ลิง พร้อมทั้งติดตั้งเบอร์โทรหน่วยงานราชการ เช่น สถานที่ตำรวจ วัด โรงพยาบาล มูลนิธิกุ๊ยกัย เป็นต้น ซึ่งเห็นได้ง่าย ชัดเจน^{๖๒} ทางโรงเรียนมีส่วนช่วยจัดทำร่างแผนงานการท่องเที่ยวแบบปลอดภัย^{๖๓} วัดখনอน มีเจ้าหน้าที่ อพปร. อยู่ประจำ คอยดูแลความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว และของแม่ค้า ประชาชนที่เข้ามาในวัดด้วย^{๖๔} มีตู้แดง ตำรวจ อพปร. และประชาชนในวัดช่วยกันดูแล และมีการติดกล้องวงจรปิดด้วย^{๖๕} มี อพปร. คูแฉจราชร ชุมชน คนในวัด พื้นที่ในวัด สามารถรักษาความปลอดภัยให้นักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี^{๖๖} มีเจ้าหน้าที่คอยดูแลรักษาความปลอดภัยตามหลักมาตรฐานสากล^{๖๗} มีตู้ป้อมยาม มีสายตรวจดูแล เวล่านักท่องเที่ยวเข้ามาก็มี อพปร. คอยสนับสนุน พระและคนในวัดก็ช่วยกันดูแล^{๖๘}

สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับ “สภาพการณ์ปัจจุบันของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ด้านการรักษาความปลอดภัย” ดังนี้

ตารางที่ ๔.๔ สภาพการณ์ปัจจุบันของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ด้านการรักษาความปลอดภัย

ที่	ประเด็น	จำนวนผู้ให้ข้อมูล (รูป/คน)
๑	มีการรักษาความปลอดภัยอย่างเข้มงวดโดยเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานราชการที่รับผิดชอบ	๓

^{๖๑} สัมภาษณ์ นายฤทธิไกร เอี่ยมจินดา, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๔ ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๖๒} สัมภาษณ์ ดร.กนกวรรณ แสนเมือง, ผู้อำนวยการหลักสูตรการท่องเที่ยวและการโรงแรม คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๖๓} สัมภาษณ์ นายพิเชษฐ์ ยานวิริยะกุล, รักษาการผู้อำนวยการโรงเรียนวัดคงคาราม (อินทราชผดุงศิลป์) อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๖๔} สัมภาษณ์ นายธรรมบุญ แยมศรี, รักษาการผู้อำนวยการโรงเรียนวัดখনอน (ศรัทธาสวรรณราษฎร์อุปถัมภ์) อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๖๕} สัมภาษณ์ พระอนุวัตร สุจิตโต, ผู้จัดการพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดคงคาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๖๖} สัมภาษณ์ นายฉลาด ถาวรกุลพงศ์, ผู้จัดการพิพิธภัณฑสถานใหญ่วัดখনอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๖๗} สัมภาษณ์ นายโสภณ นิไชโยค, ปราชญ์ชาวบ้าน ชุมชนวัดคงคาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๖๘} สัมภาษณ์ นายจพรรักษ์ ถาวรกุลพงศ์, ปราชญ์ชาวบ้าน ชุมชนวัดখনอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

ตารางที่ ๔.๔ สภาพการณ์ปัจจุบันของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ด้านการรักษาความปลอดภัย (ต่อ)

ที่	ประเด็น	จำนวนผู้ให้ข้อมูล (รูป/คน)
๒	มีอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนปฏิบัติงานด้านความปลอดภัยร่วมกับเจ้าหน้าที่หน่วยงานราชการ	๔
๓	มีการติดตั้งระบบกล้องวงจรปิด	๓
๔	มีการจัดตั้งหน่วยงานภายในเพื่อร่วมรักษาความปลอดภัย	๑
๕	มีพระสงฆ์และคนในชุมชนช่วยกันเป็นหูเป็นตา	๒
๖	มีการติดตั้งตู้แดงสายตรวจในจุดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวหรือจุดเสี่ยง	๑
๗	มีฝ่ายปฐมพยาบาลเบื้องต้นโดยกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน	๑
๘	มีป้ายประชาสัมพันธ์เบอร์โทรศัพท์โรงพยาบาลหรือหน่วยงานราชการสำคัญในกรณีฉุกเฉิน	๑
๙	มีการจัดทำแผนงานด้านความปลอดภัย	๑
รวม		๑๗

จากตารางที่ ๔.๔ แสดงให้เห็นว่า สภาพการณ์ปัจจุบันของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ด้านการรักษาความปลอดภัย มี ๙ ประเด็น ได้แก่ มีการรักษาความปลอดภัยอย่างเข้มงวดโดยเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานราชการที่รับผิดชอบ มีอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนปฏิบัติงานด้านความปลอดภัยร่วมกับเจ้าหน้าที่หน่วยงานราชการ มีการติดตั้งระบบกล้องวงจรปิด มีการจัดตั้งหน่วยงานภายในเพื่อร่วมรักษาความปลอดภัย มีพระสงฆ์และคนในชุมชนช่วยกันเป็นหูเป็นตา มีการติดตั้งตู้แดงสายตรวจในจุดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวหรือจุดเสี่ยง มีฝ่ายปฐมพยาบาลเบื้องต้นโดยกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน มีป้ายประชาสัมพันธ์เบอร์โทรศัพท์โรงพยาบาลหรือหน่วยงานราชการสำคัญในกรณีฉุกเฉิน และมีการจัดทำแผนงานด้านความปลอดภัย

๔.๑.๕ ด้านการตลาด

สภาพการณ์ปัจจุบันของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ด้านการตลาด มีดังนี้

การทำการตลาดสำหรับแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในวัด หรือมีวัดเป็นเจ้าของพื้นที่ สำหรับในอำเภอโพธารามนั้น มีเฉพาะวัดখনอนที่มีสื่อประชาสัมพันธ์ทั้งทางสถานีวิทยุ และโทรทัศน์ เพราะทาง ททท. และจังหวัดร่วมให้การสนับสนุน แต่ในส่วนของสถานที่อื่น ๆ เน้นการประชาสัมพันธ์เพื่อทำการตลาดผ่านช่องทางเว็บไซต์เผยแพร่ เป็นส่วนใหญ่^{๖๙} มีการส่งเสริมการตลาดโดยหน่วยงานภาครัฐ เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานจังหวัด เป็นต้น^{๗๐} ทำการประชาสัมพันธ์พิพิธภัณฑ์ จัดกิจกรรมอนุรักษ์วัฒนธรรม^{๗๑}

ปัจจุบัน แหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงจะมีภาคเครือข่ายยึดโยง ททท. กลุ่มธุรกิจท่องเที่ยว ทั้งภาครัฐและเอกชน การเข้าสู่เมืองรอง ๑๒ เมือง เชื่อมโยงเครือข่ายท่องเที่ยวของวัดแต่ละจังหวัด เพื่อแลกเปลี่ยนวิธีการจัดการ^{๗๒} มีการจัดทำปฏิทินการท่องเที่ยว โดยใช้งานของพระพุทธศาสนา ร่วมกับงานของวัฒนธรรม โดยมีหน่วยงานภาครัฐ เช่น ททท. สนับสนุน^{๗๓} การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในวัด เน้น สงบ สมานิตี ต้นไม้โบราณ ต้นไม้เล่าเรื่อง ไม่เอาความทันสมัย ที่ทำลายศิลปวัฒนธรรมมาพัฒนาวัด พัฒนาค้นพื้นฐานของการอนุรักษ์^{๗๔}

พื้นที่ของตำบลคลองตากคต มีรายได้จากการท่องเที่ยว ทั้งผู้ประกอบการภาคเอกชน และประชาชนในพื้นที่จึงช่วยกันประชาสัมพันธ์ทั้งโดยตรงและทางอ้อม เพื่อรักษาสถานะความเป็นแหล่งท่องเที่ยว^{๗๕} มีการประชาสัมพันธ์ การศึกษาดูงาน สร้างตลาดวิถีชีวิตชุมชน สร้างรายได้กับชุมชนจากการสร้างงานให้ชุมชน มีการกระจายรายได้^{๗๖}

^{๖๙} สัมภาษณ์ พระครูวิสุทธิธานันท์คุณ, ดร., เจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๗๐} สัมภาษณ์ พระครูคุณสารานุกุล, รองเจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๗๑} สัมภาษณ์ พระครูสันตยาภิรัต, เจ้าอาวาสวัดคงคาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๗๒} สัมภาษณ์ นายสนธยา เสนเอี่ยม, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๗๓} สัมภาษณ์ นางนงคราญ สุขสม, ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๑ ราชบุรี, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๗๔} สัมภาษณ์ นางสาวสรียา บุญมาก, ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานราชบุรี, ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๗๕} สัมภาษณ์ นายประทีป มีพรบุชา, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลคลองตากคต อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๗๖} สัมภาษณ์ นายประชุม พิมพ์โดด, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

ททท. และสำนักงานจังหวัด ร่วมกับเทศบาลคลองตากต มีการจัดทำแผนงานด้านการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว เพื่อให้เป็นแหล่งสร้างรายได้แก่คนในชุมชน ส่งเสริมการตลาด สร้างเศรษฐกิจ สร้างอาชีพ สร้างรายได้ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง คนในชุมชนไม่ต้องเดินทางออกไปทำงานในพื้นที่อื่น^{๗๗}

งานเทศกาลหนึ่งใหญ่ สามารถกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนได้เป็นอย่างดี มีการประชาสัมพันธ์งานเทศกาลหนึ่งใหญ่ การสร้างตลาด วัฒนธรรมชุมชน^{๗๘} มีการส่งเสริมการตลาดตามหลักการพัฒนาการท่องเที่ยว หลัก 4P หรือ 15P การประชาสัมพันธ์ การจัดโปรโมชั่น การจัดการประกวดงาน วัฒนธรรม การประกวดภาพถ่ายวัฒนธรรม ตลาดวัฒนธรรมใช้ตะกร้า ถุงผ้าส่งเสริมสิ่งแวดล้อมวัสดุธรรมชาติ สถานที่ร่มรื่นสะอาด^{๗๙}

ในส่วนโรงเรียนวัดขนอน มีการจัดทำแหล่งเรียนรู้ โดยให้นักเรียนเป็นผู้นำเสนอวิถีชีวิตวัฒนธรรมมอญ^{๘๐} มีการจัดกิจกรรมร่วมกับสถาบันการศึกษาและชุมชน^{๘๑} มีการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน จัดประชาสัมพันธ์กับสื่อต่าง ๆ มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับเครือข่าย^{๘๒}

พิพิธภัณฑ์หนึ่งใหญ่วัดขนอน ส่งเสริมการตลาดโดยมุ่งกลุ่มนักท่องเที่ยวเป็นกลุ่ม ทัวร์บริษัททัวร์ จัดกลุ่มข้าราชการชุมชน สถาบันการศึกษา บุคลากรทั่วไปในการศึกษาดูงาน ทั้งชาวไทยชาวต่างประเทศ^{๘๓} มีการทำประชาสัมพันธ์เชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนใกล้เคียง^{๘๔}

วัดขนอน มีการประชาสัมพันธ์ในสื่อต่าง ๆ การจัดงานเทศกาลหนึ่งใหญ่ส่งเสริมการท่องเที่ยว การจัดตลาดวัฒนธรรมสัมผัสได้ การจัดโปรโมชั่นต่าง ๆ ให้แก่นักท่องเที่ยว^{๘๕}

^{๗๗} สัมภาษณ์ นายวันวิส คชประดิษฐ์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๓ ตำบลคลองตากต อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๗๘} สัมภาษณ์ นายฤทธิไกร เอี่ยมจินดา, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๔ ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๗๙} สัมภาษณ์ ดร.กนกวรรณ แสนเมือง, ผู้อำนวยการหลักสูตรการท่องเที่ยวและการโรงแรม คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๘๐} สัมภาษณ์ นายพิเชษฐ์ ยานวิริยะกุล, รักษาการผู้อำนวยการโรงเรียนวัดคงคาราม (อินทราชผดุงศิลป์) อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๘๑} สัมภาษณ์ นายธรรมบุญ แยมศรี, รักษาการผู้อำนวยการโรงเรียนวัดขนอน (ศรัทธาสวรรณราษฎร์อุปถัมภ์) อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๘๒} สัมภาษณ์ พระอนุวัตร สุกจิตโต, ผู้จัดการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดคงคาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๘๓} สัมภาษณ์ นายฉลาด ถาวรกุลพงศ์, ผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์หนึ่งใหญ่วัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๘๔} สัมภาษณ์ นายโสภณ นิไชโยค, ปราชญ์ชาวบ้าน ชุมชนวัดคงคาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๘๕} สัมภาษณ์ นายจพรรักษ์ ถาวรกุลพงศ์, ปราชญ์ชาวบ้าน ชุมชนวัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับ “สภาพการณ์ปัจจุบันของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ด้านการตลาด” ดังนี้

ตารางที่ ๔.๕ สภาพการณ์ปัจจุบันของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ด้านการตลาด

ที่	ประเด็น	จำนวนผู้ให้ข้อมูล (รูป/คน)
๑	มีการประชาสัมพันธ์ทางสถานีวิทยุ และโทรทัศน์ (เฉพาะวัดขนอนหนังใหญ่)	๑
๒	มีการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและสำนักงานจังหวัดราชบุรีเป็นหน่วยงานหลักที่ส่งเสริมด้านการตลาด	๑
๓	มีการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวโดยใช้กิจกรรมการอนุรักษ์วัฒนธรรมเป็นสื่อกลาง	๒
๔	มีการกระตุ้นตลาดจากกลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวทั้งภาครัฐและเอกชน	๓
๕	มีการจัดทำปฏิทินการท่องเที่ยว	๑
๖	ไม่นำความเจริญด้านวัตถุเข้ามาทำลายศิลปวัฒนธรรม	๑
๗	มีการสนับสนุนการดำเนินงานของสถาบันการศึกษาและหน่วยงานต่าง ๆ	๒
๘	องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นร่วมส่งเสริมการตลาดเพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชน	๑
๙	มีการจัดงานเทศกาลหนังใหญ่	๑
๑๐	มีการส่งเสริมการตลาดตามหลักการ 4P หรือ 15P ของศาสตร์ด้านการท่องเที่ยว	๑

ตารางที่ ๔.๕ สภาพการณ์ปัจจุบันของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ด้านการตลาด (ต่อ)

ที่	ประเด็น	จำนวนผู้ให้ข้อมูล (รูป/คน)
๑๑	มีการจัดทำแหล่งเรียนรู้	๑
๑๒	มีการร่วมมือกันกับแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนใกล้เคียง	๑
๑๒	มีการจัดโปรโมชั่นต่าง ๆ ให้แก่นักท่องเที่ยว	๑
รวม		๑๗

จากตารางที่ ๔.๕ แสดงให้เห็นว่า สภาพการณ์ปัจจุบันของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ด้านการตลาด มี ๑๓ ประเด็น ได้แก่ มีการประชาสัมพันธ์ทางสถานีวิทยุ และโทรทัศน์ (เฉพาะวัดขนอนหนึ่งใหญ่) มีการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและสำนักงานจังหวัดราชบุรีเป็นหน่วยงานหลักที่ส่งเสริมด้านการตลาด มีการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวโดยใช้กิจกรรมการอนุรักษ์วัฒนธรรมเป็นสื่อกลาง มีการกระตุ้นตลาดจากกลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวทั้งภาครัฐและเอกชน มีการจัดทำปฏิทินการท่องเที่ยว ไม่นำความเจริญด้านวัตถุเข้ามาทำลายศิลปวัฒนธรรม มีการสนับสนุนการดูงานของสถาบันการศึกษาและหน่วยงานต่าง ๆ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นร่วมส่งเสริมการตลาดเพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชน มีการจัดงานเทศกาลหนึ่งใหญ่ มีการส่งเสริมการตลาดตามหลักการ 4P หรือ 15P ของศาสตร์ด้านการท่องเที่ยว มีการจัดทำแหล่งเรียนรู้ มีการร่วมมือกันกับแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนใกล้เคียง และมีการจัดโปรโมชั่นต่าง ๆ ให้แก่นักท่องเที่ยว

๔.๑.๖ ด้านนักท่องเที่ยว

สภาพการณ์ปัจจุบันของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ด้านนักท่องเที่ยว มีดังนี้

ปัจจุบัน มีการให้ความสำคัญกับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความประทับใจ ต้องการกลับมาเที่ยวซ้ำอีก และมีการสำรวจความพอใจของนักท่องเที่ยว ทั้งในด้านสถานที่ กิจกรรม และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ด้วย^{๘๖} มีการเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมกับกิจกรรมแสดงหนังใหญ่^{๘๗} ไม่จำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว รับทั้งนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศกลุ่มท่องเที่ยวทั่วไป^{๘๘} มีจุดต้อนรับการท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวกลุ่มเล็กหรือกลุ่มใหญ่ จากเดินทางมาจากที่ต่าง ๆ ให้เกิดการประทับใจ^{๘๙}

การท่องเที่ยว ไม่มีขีดจำกัดจำนวนการรับนักท่องเที่ยว เพราะวัดนับเป็นสถานที่รองรับนักท่องเที่ยวได้อยู่แล้ว^{๙๐} มีการกิจกรรมจัดการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวร่วมกับกิจกรรมที่วัดจัดได้ มีคณะกรรมการวางแผนด้านนักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นคณะกรรมการที่เกิดจากความร่วมมือของทุกภาคส่วนที่มีความเกี่ยวข้อง ได้แก่ ตัวแทนหน่วยงานราชการที่รับผิดชอบด้านการท่องเที่ยว ตัวแทนหน่วยงานราชการองค์ปกครองส่วนท้องถิ่นเจ้าของพื้นที่ ตัวแทนผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว และภาคประชาชน^{๙๑} มุ่งสร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว ทั้งนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศ นักท่องเที่ยวในภูมิภาคเดียวกันและต่างภูมิภาค^{๙๒} ให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้ามาสัมผัสวิถีชีวิตจริง และเรียนรู้เอกลักษณ์ของชุมชนได้^{๙๓} นำสินค้าพื้นบ้านมาขายนักท่องเที่ยวในราคาที่เหมาะสม จัดงานในธุรกิจท่องเที่ยวอย่างยุติธรรม^{๙๔}

^{๘๖} สัมภาษณ์ พระครูวิสุทธาณันทคุณ, ดร., เจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๘๗} สัมภาษณ์ พระครูคุณสารานุกูล, รองเจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๘๘} สัมภาษณ์ พระครูสันตยาภิรัต, เจ้าอาวาสวัดคงคาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๘๙} สัมภาษณ์ นายสนธยา เสนเอี่ยม, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๙๐} สัมภาษณ์ นางนงคราญ สุขสม, ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๑ ราชบุรี, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๙๑} สัมภาษณ์ นางสาวสรียา บุญมาก, ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานราชบุรี, ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๙๒} สัมภาษณ์ นายประทีป มีพรบุชา, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลคลองตากุด อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๙๓} สัมภาษณ์ นายประชุม พิมพ์โคต, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๙๔} สัมภาษณ์ นายวันวิส คชประดิษฐ์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๓ ตำบลคลองตากุด อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

วัดขนอน ให้ความสำคัญกับนักท่องเที่ยวทุกกลุ่ม^{๙๕} มีการใช้แบบสอบถามกับกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทยชาวต่างประเทศ กลุ่มนักศึกษา กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มครอบครัว กลุ่มต่างประเทศ กลุ่มทัวร์^{๙๖} มีการเปิดโบราณวัฒนธรรม โดยเสด็จพระราชกุศล^{๙๗} มุ่งสร้างความพึงพอใจให้แก่นักท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน^{๙๘}

วัดคงคาราม มีการเปิดให้เข้าเยี่ยมชมด้านพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน ทั้งกลุ่มนักท่องเที่ยวต่าง ๆ ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ และสถาบันการศึกษาต่าง ๆ^{๙๙} คำนึงถึงความสุข ความปลอดภัย และความประทับใจของผู้ที่มาท่องเที่ยว เพื่อต้องการให้นักท่องเที่ยวอยากกลับมาเที่ยวอีก หรือนำความประทับใจไปบอกต่อ เป็นการประชาสัมพันธ์ทางอ้อม^{๑๐๐} ปัจจุบัน ยังคงเปิดรับนักท่องเที่ยวทุกกลุ่ม ให้ความสำคัญต่อการท่องเที่ยวทุกกลุ่มต่าง ๆ และยังไม่มีการจำกัดจำนวนของการรับนักท่องเที่ยวต่อวัน หรือต่อเดือน หรือต่อปี^{๑๐๑}

ปัจจุบัน วัดขนอน สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ทุกกลุ่ม ไม่จำกัดจำนวน นักท่องเที่ยวมีแหล่งอำนวยความสะดวก สามารถเข้าถึงข้อมูลได้ง่าย มีการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ทั้งจากรัฐ และชุมชน ผ่านทางช่องทางต่าง ๆ^{๑๐๒}

สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับ “สภาพการณ์ปัจจุบันของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ด้านนักท่องเที่ยว” ดังนี้

^{๙๕} สัมภาษณ์ นายฤทธิไกร เอี่ยมจินดา, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๔ ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๙๖} สัมภาษณ์ ดร.กนกวรรณ แสนเมือง, ผู้อำนวยการหลักสูตรการท่องเที่ยวและการโรงแรม คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๙๗} สัมภาษณ์ นายพิเชษฐ์ ยานูวิริยะกุล, รักษาการผู้อำนวยการโรงเรียนวัดคงคาราม (อินทราขผดุงศิลป์) อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๙๘} สัมภาษณ์ นายธรรมบุญ แยมศรี, รักษาการผู้อำนวยการโรงเรียนวัดขนอน (ศรัทธาสวรรณราษฎร์อุปถัมภ์) อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๙๙} สัมภาษณ์ พระอนุวัตร สุกิจโต, ผู้จัดการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดคงคาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๐๐} สัมภาษณ์ นายฉลาด ถาวรกุลพงศ์, ผู้จัดการพิพิธภัณฑ์หนังใหญ่วัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๐๑} สัมภาษณ์ นายโสภณ นิไชโยค, ปราชญ์ชาวบ้าน ชุมชนวัดคงคาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๐๒} สัมภาษณ์ นายจพรรักษ์ ถาวรกุลพงศ์, ปราชญ์ชาวบ้าน ชุมชนวัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

ตารางที่ ๔.๖ สภาพการณ์ปัจจุบันของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ด้านนักท่องเที่ยว

ที่	ประเด็น	จำนวนผู้ให้ข้อมูล (รูป/คน)
๑	ให้ความสำคัญกับความพึงพอใจและความประทับใจของนักท่องเที่ยว	๘
๒	เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมกับกิจกรรมแสดงทางวัฒนธรรม (หนังใหญ่)	๒
๓	ยังไม่มีกำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว	๔
๔	มีคณะกรรมการวางแผนด้านนักท่องเที่ยว	๑
๕	ให้ความสำคัญกับนักท่องเที่ยวทุกกลุ่ม	๒
รวม		๑๗

จากตารางที่ ๔.๖ แสดงให้เห็นว่า สภาพการณ์ปัจจุบันของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ด้านการตลาด มี ๕ ประเด็น ได้แก่ ให้ความสำคัญกับความพึงพอใจและความประทับใจของนักท่องเที่ยว เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมกับกิจกรรมแสดงทางวัฒนธรรม (หนังใหญ่) ยังไม่มีกำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว มีคณะกรรมการวางแผนด้านนักท่องเที่ยว และให้ความสำคัญกับนักท่องเที่ยวทุกกลุ่ม

๔.๒ แนวโน้มในเชิงอุดมคติของการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

แนวโน้มในเชิงอุดมคติของการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี เป็นผลการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) จำนวน ๑๗ รูป/คน มีรายละเอียด ดังนี้

ในทางอุดมคติ ควรพัฒนาวัดบนพื้นฐานความยั่งยืน ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ชุมชนต้องได้มีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวแบบ เพื่อช่วยให้ชุมชนท้องถิ่นได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น การเป็นมัคคุเทศก์ การนำสินค้าพื้นบ้านมาขาย การจ้างงานภายในชุมชนในธุรกิจท่องเที่ยวของชุมชนเอง^{๑๐๓}

ในทางทฤษฎีควรให้อิสระกับวัดในการบริหารจัดการ เน้นการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชนนั้นเป็นสำคัญ ทั้งหน่วยงานราชการและเอกชนภายนอกควรเป็นผู้สนับสนุนข้อมูลเงินทุน และสิ่งที่จำเป็นต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว เท่านั้น^{๑๐๔}

ทุก ๆ หน่วยงาน ควรสนับสนุนงบประมาณให้เท่าเทียมกันทุกวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ทุกหน่วยงานต้องเข้ามาสนับสนุนวัด ไม่ว่าจะเป็น ททท. จังหวัด หรือกรมศิลป^{๑๐๕}

การบริหารการท่องเที่ยวตามหลักสากลควรใช้การวางยุทธศาสตร์ตามหลัก PDCA เน้นการบูรณาการ คือ ประกอบด้วยวัด บุคลากรทางพุทธศาสนา ประชาชน ชุมชน ราชการ และเอกชน รวมถึง การมีส่วนร่วมแบบ วัด-โรงเรียน-บ้าน/ราชการ (บวร) เพื่อการอนุรักษ์สืบสานคุณค่าที่มีอยู่ ไม่ทำลายของเดิม^{๑๐๖}

วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ควรกำหนดปฏิทินพระพุทธรูปศาสนา อ้างอิงเทศกาลต่าง ๆ เอาการแสดงร่วมด้วยให้คนติดตาม และสามารถรับกลุ่มท่องเที่ยวได้ ไม่จำกัดนักท่องเที่ยว ของในพิพิธภัณฑ์ไม่ใช่ ๔.๐ แต่ต้องทำพิพิธภัณฑ์ให้ได้หรือทำให้เป็น ๔.๐^{๑๐๗}

^{๑๐๓} สัมภาษณ์ พระครูวิสุทธนันท์คุณ, ดร., เจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๐๔} สัมภาษณ์ พระครูคุณสารานุกูล, รองเจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๐๕} สัมภาษณ์ พระครูสันตยาภิรัต, เจ้าอาวาสวัดคงคาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๐๖} สัมภาษณ์ นายสนธยา เสนเอี่ยม, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๐๗} สัมภาษณ์ นางนงคราญ สุขสม, ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๑ ราชบุรี, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

ในอนาคตอันใกล้ วัดไม่ควรเน้นของเรื่องราววัตถุมงคล ควรเน้นเรื่องสวนสมาธิ ธรรมะ พระ การพึ่งเทศน์ โดยจัดให้เข้ากับยุคสมัย มีการเรียนรู้เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น ภูมิปัญญาการทำตัวใหญ่ของวัดขนอน บทหนึ่งใหญ่ ส่วนวัดคงคารามก็ต้องส่งเสริมเรียนรู้เรื่องวิวัฒนาการของวัฒนธรรมภาพเขียนหรือจิตรกรรมฝาผนังและพุทธศิลป์^{๑๐๘}

วัดไทยไม่ควรเก็บค่าเข้าชมจากคนไทย แต่ถ้าเป็นนักท่องเที่ยวต่างประเทศก็สามารถเก็บค่าเข้าชมได้ ควรเปิดการท่องเที่ยวตามอัธยาศัย ไม่จำกัดนักท่องเที่ยว^{๑๐๙} ทุกฝ่าย ทั้งหน่วยงานทั้งรัฐบาลและเอกชน ต้องให้การสนับสนุนด้านงบประมาณ^{๑๑๐} เริ่มต้นด้วยการแก้กฎหมายการอุดหนุนเงินบำรุงศาสนา^{๑๑๑} ควรตั้งกลุ่ม สร้างรูปแบบมาตรฐาน เช่น ชุดของ อพปร. ให้มีมาตรฐานเดียวกัน^{๑๑๒} ต้องใช้มาตรฐานสากล จำแนกกลุ่มกลุ่มนักท่องเที่ยว เช่น นักท่องเที่ยวที่ท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ นักท่องเที่ยวที่ท่องเที่ยวเพื่อมุ่งเน้นศึกษาวัฒนธรรม นักท่องเที่ยวที่ต้องการสัมมนาหรือสังสรรค์ เป็นต้น เพื่อการให้บริการที่ตรงกับความต้องการ^{๑๑๓}

ทุกวัดที่มีมรดกทางวัฒนธรรม ควรนำไปขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานกับกรมศิลปากร ไม่ควรกังวลเกี่ยวกับข้อจำกัดหรือความขาดอิสระในการบริหารจัดการ เพราะทุกฝ่ายมุ่งประโยชน์ในการอนุรักษ์เช่นเดียวกันทั้งนั้น^{๑๑๔} ควรปรับทิศทางหรือปรับทัศนคติที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยให้เป็นการบริหารจัดการเพื่อเรียนรู้วัฒนธรรม การศึกษา สร้างความภาคภูมิใจให้กับเด็ก เยาวชน และคนในชุมชนเป็นสำคัญ^{๑๑๕} ควรร่วมกันอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชนมอญ อนุรักษ์ประเพณี ๑๒ เดือน โดยมุ่งหมายการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชาติ มากกว่า การให้ความสำคัญกับรายได้จากการท่องเที่ยว^{๑๑๖}

^{๑๐๘} สัมภาษณ์ นางสาวสรียา บุญมาก, ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานราชบุรี, ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๐๙} สัมภาษณ์ นายประทีป มีพรบุชา, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลคลองตากุด อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๑๐} สัมภาษณ์ นายประชุม พิมพ์โต, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๑๑} สัมภาษณ์ นายวันวิส คชประดิษฐ์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๓ ตำบลคลองตากุด อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๑๒} สัมภาษณ์ นายฤทธิไกร เอี่ยมจินดา, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๔ ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๑๓} สัมภาษณ์ ดร.กนกวรรณ แสนเมือง, ผู้อำนวยการหลักสูตรการท่องเที่ยวและการโรงแรม คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๑๔} สัมภาษณ์ นายพิเชษฐ์ ยานูวิริยะกุล, รักษาการผู้อำนวยการโรงเรียนวัดคงคาราม (อินทราชผดุงศิลป์) อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๑๕} สัมภาษณ์ นายธรรมบุญ แยมศรี, รักษาการผู้อำนวยการโรงเรียนวัดขนอน (ศรัทธาสวรรณราษฎร์อุปถัมภ์) อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๑๖} สัมภาษณ์ พระอนุวัตร สุจิตโต, ผู้จัดการพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดคงคาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

ในทางอุดมคติ ต้องให้ทุกฝ่ายมีผลประโยชน์ร่วมกันจากวัฒนธรรมของชุมชน ร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมรับผลประโยชน์ด้วยความเป็นธรรม^{๑๑๗} ควรส่งเสริมตลาดชุมชน วิถีชุมชน ชุมชนเป็นผู้ลงทุน โดยชุมชน เพื่อชุมชน^{๑๑๘} ควรส่งเสริมการผลิตสินค้าเอกลักษณ์ของชุมชน การจำหน่ายสินค้าที่เป็นมรดกชุมชนวัดขนอน โดยไม่ผูกขาดกับเจ้าใดเจ้าหนึ่ง^{๑๑๙}

สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับ “แนวโน้มในเชิงอุดมคติของการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี” ดังนี้

ตารางที่ ๔.๗ แนวโน้มในเชิงอุดมคติของการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

ที่	ประเด็น	จำนวนผู้ให้ข้อมูล (รูป/คน)
๑	ควรพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยไม่ทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม	๒
๒	ควรการบริหารจัดการโดยเน้นการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชนเป็นสำคัญ	๕
๓	ควรสนับสนุนงบประมาณให้เท่าเทียมกันทุกวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว	๒
๔	ควรวางแผนยุทธศาสตร์ตามหลัก PDCA	๑
๕	ควรกำหนดปฏิทินกิจกรรมพระพุทธศาสนาอ้างอิงเทศกาลต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว	๑
๖	ไม่เน้นของเรื่องราววัดอุ้มงศแต่เน้นพุทธศิลป์	๑

^{๑๑๗} สัมภาษณ์ นายฉลาด ถาวรกุลพงศ์, ผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์หนังใหญ่วัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๑๘} สัมภาษณ์ นายโสภณ นิไชโยค, ปราชญ์ชาวบ้าน ชุมชนวัดคงคาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๑๙} สัมภาษณ์ นายจพรรักษ์ ถาวรกุลพงศ์, ปราชญ์ชาวบ้าน ชุมชนวัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

ตารางที่ ๔.๗ แนวโน้มในเชิงอุดมคติของการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี (ต่อ)

ที่	ประเด็น	จำนวนผู้ให้ข้อมูล (รูป/คน)
๗	ไม่เก็บค่าเข้าชมจากคนไทย	๑
๘	ควรแก้กฎหมายการอุดหนุนเงินบำรุงศาสนสถาน	๑
๙	ควรจำแนกกลุ่มกลุ่มนักท่องเที่ยวสำหรับการให้บริการที่ตรงกับความต้องการท่องเที่ยว	๑
๑๐	ทุกวัดที่มีมรดกทางวัฒนธรรมควรขึ้นทะเบียนโบราณสถานโดยไม่กังวลเรื่องความอิสระในการบริหารจัดการ	๑
๑๑	ควรร่วมกันอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชนอยู่ในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมของชาติมากกว่าการให้ความสำคัญกับรายได้จากการท่องเที่ยว	๑
รวม		๑๗

จากตารางที่ ๔.๗ แสดงให้เห็นว่า แนวโน้มในเชิงอุดมคติของการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี มี ๑๑ ประเด็น ได้แก่ ควรพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยไม่ทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ควรการบริหารจัดการโดยเน้นการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชนเป็นสำคัญ ควรสนับสนุนงบประมาณให้เท่าเทียมกันทุกวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ควรวางแผนยุทธศาสตร์ตามหลัก PDCA ควรกำหนดปฏิทินกิจกรรมพระพุทธศาสนาอ้างอิงเทศกาลต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ไม่เน้นของเรื่องราววัตถุมงคลแต่เน้นพุทธศิลป์ ไม่เก็บค่าเข้าชมจากคนไทย ควรแก้กฎหมายการอุดหนุนเงินบำรุงศาสนสถาน ควรจำแนกกลุ่มกลุ่มนักท่องเที่ยวสำหรับการให้บริการที่ตรงกับความต้องการท่องเที่ยว ทุกวัดที่มีมรดกทางวัฒนธรรมควรขึ้นทะเบียนโบราณสถานโดยไม่กังวลเรื่องความอิสระในการบริหารจัดการ และควรร่วมกันอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชนอยู่ในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมของชาติมากกว่าการให้ความสำคัญกับรายได้จากการท่องเที่ยว

๔.๓ แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มเชิงอุดมคติ

แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มเชิงอุดมคติ เป็นผลการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) จำนวน ๑๗ รูป/คน มีรายละเอียด ดังนี้

๔.๓.๑ ด้านสิ่งดึงดูดใจ

แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มเชิงอุดมคติ ในด้านสิ่งดึงดูดใจ มีดังนี้

บนพื้นฐานความเป็นไปได้ ต้องให้มีการแต่งกายแบบมอญเป็นปกติเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว ทั้งในส่วนของบุคลากรของทางวัด ตลอดจน พ่อค้า แม่ค้า และเจ้าหน้าที่ทุกฝ่ายที่อยู่ภายในพื้นที่วัด และแหล่งท่องเที่ยวชาติพันธุ์มอญในอำเภอโพธาราม^{๑๒๐}

หน่วยงานราชการจัดรถโดยสารความเชื่อมโยงเครือข่ายท่องเที่ยวในพื้นที่อำเภอโพธาราม โดยให้เป็นรถโดยสารสาธารณะเดียว กำหนดเวลาเดินรถให้ชัดเจน ในระยะแรกอาจจัดบริการเฉพาะวันเสาร์-อาทิตย์ แล้วจึงค่อยขยายตามจำนวนความต้องการของนักท่องเที่ยว^{๑๒๑}

ททท. และจังหวัด ร่วมมือกันประชาสัมพันธ์ ฤกษ์ ๙ ห้อง ที่มีแห่งเดียวในประเทศไทย รวมถึงงานกิจกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนวัดคงคาราม ทั้งในระดับประเทศและระดับโลก^{๑๒๒} การเปิดโบสถ์ให้ไหว้พระได้ทุกวัน ตามนโยบายภาครัฐ^{๑๒๓} จัดงานเทศกาลวัฒนธรรมชุมชน เป็นประจำทุกปี โดยใช้ประเพณีหรือวันสำคัญทางศาสนาเป็นตัวตั้ง^{๑๒๔}

ร่วมกันรักษาวัฒนธรรมให้คงเดิม ไม่เปลี่ยนแปลง เพื่อคงความศักดิ์สิทธิ์และดึงดูดใจนักท่องเที่ยว หรือ เช่น หนึ่งใหญ่ห้ามนักท่องเที่ยวเล่น อุโบสถมอญห้ามนักท่องเที่ยวเข้า เป็นต้น^{๑๒๕}

^{๑๒๐} สัมภาษณ์ พระครูวิสุทธาจารย์, ดร., เจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๒๑} สัมภาษณ์ พระครูคุณสารานุกูล, รองเจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๒๒} สัมภาษณ์ พระครูสันตยาภิรัต, เจ้าอาวาสวัดคงคาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๒๓} สัมภาษณ์ นายสนธยา เสนเอี่ยม, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๒๔} สัมภาษณ์ นางนงคราญ สุขสม, ผู้อำนวยการสำนักงานศิลปากรที่ ๑ ราชบุรี, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๒๕} สัมภาษณ์ นางสาวสรียา บุญมาก, ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานราชบุรี, ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

ทุกวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของชุมชน ไม่ควรเน้นเรื่องวัตถุมงคล แต่ต้องเน้นเรื่องวัฒนธรรมมอญ แต่มีใช้ว่าต้องการให้นำวัตถุมงคลที่จำหน่ายในวัดออกไป แต่หลีกเลี่ยงหรือลดความเป็นพุทธพาณิชย์^{๑๒๖}

วัดขนาดต้องจัดสร้างตัวหนังสือที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในโลกเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว และให้เป็นมรดกของชุมชน^{๑๒๗} ประชาสัมพันธ์ออกไปในระดับโลก^{๑๒๘} จัดจุดถ่ายภาพหนังสือให้เป็นลักษณะของจุดถ่ายภาพพิเศษที่มีแห่งเดียวเท่านั้น ไม่สามารถหาจุดถ่ายภาพนี้จากแหล่งอื่นได้^{๑๒๙} ส่งเสริมกิจกรรมเชิงพุทธศาสนา เช่น วันสงกรานต์ มีการทำน้ำอบ ทำแป้ง เป็นต้น ซึ่งเป็นกิจกรรมที่แสดงให้เห็นวิถีชีวิตและวัฒนธรรม แล้วเผยแพร่ในเชิงสาธารณะ^{๑๓๐}

ทุก ๆ หน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวในประเทศไทย ต้องช่วยกันประชาสัมพันธ์ภาพจิตรกรรม วัตถุโบราณ ห้องสุขา ภาณุ ๙ ห้อง โลงศพมอญ ให้มากยิ่งขึ้น^{๑๓๑} รักษาโบราณสถานโดยการขึ้นทะเบียนกรมศิลปากร รวมถึง งานช่างแกะสลักวิจิตรมอญด้วย^{๑๓๒}

จัดกิจกรรมวิถีชีวิตชุมชนชาวมอญศึกษา แล้วเผยแพร่ในช่องทางต่าง ๆ เช่น Internet Facebook หรือ TV เป็นต้น^{๑๓๓} การจัดแสดงพระพุทธรูปโบราณศิลปะมอญ^{๑๓๔} เผยแพร่การอนุรักษ์วัฒนธรรมมอญ การรำมอญ ๑๒ ท่า เป็นต้น^{๑๓๕}

^{๑๒๖} สัมภาษณ์ นายประทีป มีพรบุชา, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลคลองตาคร อำเภोधาราม จังหวัดราชบุรี, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๒๗} สัมภาษณ์ นายประชุม พิมพ์โตด, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลสร้อยฟ้า อำเภोधาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๒๘} สัมภาษณ์ นายวันวิศ คชประดิษฐ์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๓ ตำบลคลองตาคร อำเภोधาราม จังหวัดราชบุรี, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๒๙} สัมภาษณ์ นายฤทธิไกร เอี่ยมจินดา, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๔ ตำบลสร้อยฟ้า อำเภोधาราม จังหวัดราชบุรี, ๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๓๐} สัมภาษณ์ ดร.กนกวรรณ แสนเมือง, ผู้อำนวยการหลักสูตรการท่องเที่ยวและการโรงแรม คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๓๑} สัมภาษณ์ นายพิเชษฐ์ ยานวิริยะกุล, รักษาการผู้อำนวยการโรงเรียนวัดคงคาราม (อินทราขผดุงศิลป์) อำเภोधาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๓๒} สัมภาษณ์ นายธรรมบุญ แยมศรี, รักษาการผู้อำนวยการโรงเรียนวัดขนอน (ศรีทธาสวรรณราษฎร์อุปถัมภ์) อำเภोधาราม จังหวัดราชบุรี, ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๓๓} สัมภาษณ์ พระอนุวัตร สุจิตโต, ผู้จัดการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดคงคาราม อำเภोधาราม จังหวัดราชบุรี, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๓๔} สัมภาษณ์ นายฉลาด ถาวรกุลพงศ์, ผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์หนังสือวัดขนอน อำเภोधาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๓๕} สัมภาษณ์ นายโสภณ นิไชโยค, ปราชญ์ชาวบ้าน ชุมชนวัดคงคาราม อำเภोधาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

การโฆษณาประชาสัมพันธ์การอนุรักษ์วิถีชีวิตและวัฒนธรรมวัดมอญ เช่น ผู้หญิงไม่สามารถเข้าโบสถ์ได้ เพื่อกระตุ้นและดึงดูดนักท่องเที่ยว^{๑๓๖}

สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับ “แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มเชิงอุดมคติ ในด้านสิ่งดึงดูดใจ” ดังนี้

ตารางที่ ๔.๘ แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มเชิงอุดมคติ ในด้านสิ่งดึงดูดใจ

ที่	ประเด็น	จำนวนผู้ให้ข้อมูล (รูป/คน)
๑	ให้มีการแต่งกายด้วยเครื่องแต่งกายแบบมอญเป็นปกติวิสัยเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว	๑
๒	ให้จัดรถสาธารณะเชื่อมโยงการเดินทางท่องเที่ยวในอำเภอโพธารามในลักษณะรถโดยสารสายเดียวเที่ยวได้ทั่ว	๑
๓	ให้การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและสำนักงานจังหวัดราชบุรีร่วมมือกันสนับสนุนการประชาสัมพันธ์ทั้งในระดับประเทศและระดับโลก	๓
๔	ให้มีการเปิดโบสถ์เพื่อไหว้พระได้ตลอดวัน	๑
๕	ให้จัดงานเทศกาลวัฒนธรรมโดยอาศัยกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา	๓
๖	ให้ร่วมกันรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนมอญและเผยแพร่สู่สาธารณชน	๖

^{๑๓๖} สัมภาษณ์ นายจพรรักษ์ ถาวรกุลพงศ์, ปราชญ์ชาวบ้าน ชุมชนวัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

ตารางที่ ๔.๘ แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มเชิงอุดมคติ ในด้านสิ่งดึงดูดใจ (ต่อ)

ที่	ประเด็น	จำนวนผู้ให้ข้อมูล (รูป/คน)
๗	ให้จัดสร้างตัวหนังใหญ่ที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในโลก (วัดขนอน)	๑
๘	ให้จัดจุดถ่ายภาพพิเศษ	๑
รวม		๑๗

จากตารางที่ ๔.๘ แสดงให้เห็นว่า แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มเชิงอุดมคติ ในด้านสิ่งดึงดูดใจ มี ๘ ประเด็น ได้แก่ ให้มีการแต่งกายด้วยเครื่องแต่งกายแบบมอญเป็นปกติวิสัยเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว ให้จัดรถสาธารณะเชื่อมโยงการเดินทางท่องเที่ยวในอำเภอโพธารามในลักษณะรถโดยสารสายเดียวเที่ยวได้ทั่ว ให้การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและสำนักงานจังหวัดราชบุรีร่วมมือกันสนับสนุนการประชาสัมพันธ์ทั้งในระดับประเทศและระดับโลก ให้มีการเปิดโบสถ์เพื่อให้อาสาสมัครได้ตลอดวัน จัดงานเทศกาลวัฒนธรรมโดยอาศัยกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา ให้ร่วมกันรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนมอญและเผยแพร่สู่สาธารณชน จัดสร้างตัวหนังใหญ่ที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในโลก (เฉพาะวัดขนอน) และจัดการจุดถ่ายภาพพิเศษที่มีแห่งเดียวเท่านั้น

๔.๓.๒ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก

แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มเชิงอุดมคติ ในด้านสิ่งอำนวยความสะดวก มีดังนี้

ทุก ๆ วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว หรือต้องการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ต้องมีการจัดสร้างมีศูนย์บริการนักท่องเที่ยว เพื่อเป็นที่ให้ข้อมูล รองรับการติดต่อสื่อสาร ในเบื้องต้นสำหรับรองรับนักท่องเที่ยวชาวไทยก่อน แล้วค่อยพัฒนาขึ้นให้รองรับนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศด้วย แต่จะเป็นประเทศไทยนั้น ต้องดูจากสถิติจำนวนนักท่องเที่ยวที่จำแนกตามสัญชาติของนักท่องเที่ยว อันนี้ต้องมีการสำรวจ^{๑๓๗}

วัดต้องพัฒนาโดยจัดสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานที่รองรับการท่องเที่ยวพร้อมกันของนักท่องเที่ยวจำนวนมากได้ รองรับคณะทัวร์หรือกรุ๊ปทัวร์ใหญ่ ๆ ได้^{๑๓๘} จัดศูนย์การท่องเที่ยวโดยให้พระสงฆ์ดูแล^{๑๓๙} จัดสถานที่ให้เพียงพอสำหรับนักท่องเที่ยว สะอาด สะดวก สว่าง^{๑๔๐}

วัดต้องจัดอาคารสถานที่รองรับการใช้บริการของนักท่องเที่ยวจำนวนมาก เช่น ห้องน้ำ ห้องสุขา ที่รับประทานอาหาร^{๑๔๑} ต้องมีป้ายประชาสัมพันธ์ บอกเขต บอกสถานที่แต่ละจุดภายในวัด^{๑๔๒} มีป้ายบอกทางไปห้องน้ำที่เห็นได้ชัดเจน^{๑๔๓}

จากสภาพปัจจุบัน จำเป็นต้องมีศูนย์ข้อมูลการท่องเที่ยวที่มีล่ามหรือผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาคอยให้บริการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภาษาอังกฤษ และภาษาจีน^{๑๔๔} จัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกตามหลักพื้นฐานแหล่งท่องเที่ยวสากล^{๑๔๕}

^{๑๓๗} สัมภาษณ์ พระครูวิสุทธนันท์คุณ, ดร., เจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๓๘} สัมภาษณ์ พระครูคุณสารานุกูล, รองเจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๓๙} สัมภาษณ์ พระครูสันตยาภิรัต, เจ้าอาวาสวัดคงคาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๔๐} สัมภาษณ์ นายสนธยา เสนเอี่ยม, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๔๑} สัมภาษณ์ นางนงคราญ สุขสม, ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๑ ราชบุรี, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๔๒} สัมภาษณ์ นางสาวสรียา บุญมาก, ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานราชบุรี, ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๔๓} สัมภาษณ์ นายประทีป มีพรบุชา, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลคลองตากุด อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๔๔} สัมภาษณ์ นายประชุม พิมพิโคต, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๔๕} สัมภาษณ์ นายวันวิศ คชประดิษฐ์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๓ ตำบลคลองตากุด อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

ในส่วนของวัดขนอน ต้องจัดจุดประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวในวัด หลาย ๆ จุด ตั้งจุดให้เห็น เช่น จุด ๑ สื่อพิพิธภัณฑ์ จุด ๒ ด้านตลาดขนอน จุด ๓ ใหัวพระในอุโบสถ เป็นต้น^{๑๔๖}

บนพื้นฐานความเป็นไปได้ และความจำเป็นเร่งด่วน คือ การตั้งศูนย์ข้อมูลการท่องเที่ยว โดยใช้ส่วนใดส่วนหนึ่งของวัดจัดตั้งศูนย์ และต้องสามารถรองรับนักท่องเที่ยวกลุ่มใหญ่ ๆ ได้เพียงพอด้วย^{๑๔๗} ต้องเปิดให้เยี่ยมชมได้ทุกวัน ไม่ใช่เปิดเฉพาะเสาร์-อาทิตย์ โบสถ์ก็ต้องเปิดทั้งวัน จัดคนงานหรือเจ้าหน้าที่คอยดูแล^{๑๔๘} เพิ่มจำนวนมัคคุเทศก์น้อยคอยให้บริการกลุ่มทัวร์จำนวนมากในช่วงเทศกาลการท่องเที่ยว^{๑๔๙}

การจัดศูนย์การท่องเที่ยวที่มีลாமอยู่ปฏิบัติหน้าที่เป็นประจำ^{๑๕๐} เพิ่มป้ายบอกเส้นทาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งป้ายบอกทางไปห้องสุขาภายในวัด^{๑๕๑} จัดศูนย์บริการนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ เช่น นักท่องเที่ยวชาวจีน^{๑๕๒} จัดทำแผนผังของวัดขนาดใหญ่ ติดตั้งกระจายอยู่เต็มพื้นที่ และให้มีคำอธิบายอย่างน้อย ๓ ภาษา คือ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษาจีน^{๑๕๓}

สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับ “แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มเชิงอุดมคติ ในด้านสิ่งอำนวยความสะดวก” ดังนี้

^{๑๔๖} สัมภาษณ์ นายฤทธิไกร เอี่ยมจินดา, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๔ ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๔๗} สัมภาษณ์ ดร.กนกวรรณ แสนเมือง, ผู้อำนวยการหลักสูตรการท่องเที่ยวและการโรงแรม คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๔๘} สัมภาษณ์ นายพิเชษฐ์ ยานูวิริยะกุล, วิชาการผู้อำนวยการโรงเรียนวัดคงคาราม (อินทราชผดุงศิลป์) อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๔๙} สัมภาษณ์ นายธรรมนุญ แยมศรี, วิชาการผู้อำนวยการโรงเรียนวัดขนอน (ศรัทธาสวรรณราษฎร์อุปถัมภ์) อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๕๐} สัมภาษณ์ พระอนุวัตร สุจิตโต, ผู้จัดการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดคงคาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๕๑} สัมภาษณ์ นายฉลาด ถาวรกุลพงศ์, ผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์หนังใหญ่วัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๕๒} สัมภาษณ์ นายโสภณ นิไชโยค, ปราชญ์ชาวบ้าน ชุมชนวัดคงคาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๕๓} สัมภาษณ์ นายจพรรักษ์ ถาวรกุลพงศ์, ปราชญ์ชาวบ้าน ชุมชนวัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

ตารางที่ ๔.๙ แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มเชิงอุดมคติ ในด้านสิ่งอำนวยความสะดวก

ที่	ประเด็น	จำนวนผู้ให้ข้อมูล (รูป/คน)
๑	จัดศูนย์บริการนักท่องเที่ยวรองรับนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศและมีผู้เชี่ยวชาญภาษาอยู่ประจำการ	๕
๒	จัดสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานที่รองรับการท่องเที่ยวพร้อมกันของนักท่องเที่ยวจำนวนมากได้	๔
๓	จัดป้ายบอกตำแหน่งอาคารสถานที่แต่ละจุดภายในวัดหรือแผนผังของวัด	๕
๔	จัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกตามหลักพื้นฐานแหล่งท่องเที่ยวสากล	๒
๕	เพิ่มจำนวนมัคคุเทศก์น้อยในช่วงเทศกาลการท่องเที่ยว	๑
รวม		๑๗

จากตารางที่ ๔.๙ แสดงให้เห็นว่า แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มเชิงอุดมคติ ในด้านสิ่งอำนวยความสะดวก มี ๕ ประเด็น ได้แก่ จัดศูนย์บริการนักท่องเที่ยวรองรับนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศและมีผู้เชี่ยวชาญภาษาอยู่ประจำการ จัดสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานที่รองรับการท่องเที่ยวพร้อมกันของนักท่องเที่ยวจำนวนมากได้ จัดป้ายบอกตำแหน่งอาคารสถานที่แต่ละจุดภายในวัดหรือแผนผังของวัด จัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกตามหลักพื้นฐานแหล่งท่องเที่ยวสากล และเพิ่มจำนวนมัคคุเทศก์น้อยในช่วงเทศกาลการท่องเที่ยว

๔.๓.๓ ด้านการเข้าถึง

แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มเชิงอุดมคติ ในด้านการเข้าถึง มีดังนี้

จากสภาพการณ์ปัจจุบันและเทคโนโลยีที่เอื้ออำนวย จึงควรเพิ่มช่องทางการติดต่อสื่อสารกับทางวัด ไม่ใช่เฉพาะทางโทรศัพท์ดังเช่นในอดีต อาจมีการเพิ่มช่องทางการสื่อสารสาธารณะ เช่น Facebook หรือ Webpage ของทางวัด^{๑๕๔} จัดรถสาธารณะเชื่อมโยงการเดินทางท่องเที่ยวภายในอำเภอโพธารามในลักษณะรถโดยสารสายเดียวเที่ยวได้ทั่ว^{๑๕๕} เพิ่มป้ายบอกทางให้มีระยะทางเพิ่มขึ้น ให้มีมากยิ่งขึ้นกว่าเดิม บอกล่วงหน้าตั้งแต่ ๒๐ กิโลเมตร เรื่อยมา และตรงทางแยกต้องติดตั้งป้ายชี้ทางไว้ทุกแยก^{๑๕๖}

วัดต้องจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์การบอกทางป้ายบอกจุดสำคัญในวัด เช่น จุดที่ตั้งของอุโบสถ จุดที่ตั้งพิพิธภัณฑสถาน แม้กระทั่งจุดที่ตั้งของกุฏิเจ้าอาวาสก็ตาม จำเป็นต้องมีป้ายบอกเส้นทางภายในวัด ไม่ใช่เน้นเฉพาะป้ายบอกทางมาถึงวัด เท่านั้น^{๑๕๗}

ทุก ๆ วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว หรือต้องการที่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวในยุค ๔.๐ นี้ ต้องนำคิวอาร์โค้ดนำชมสถานที่ด้วยสมาร์ทโฟนเข้ามาช่วย^{๑๕๘} การใช้เทคโนโลยีเข้ามาดูแล ใช้คิวอาร์โค้ดมัคคุเทศก์อิเล็กทรอนิกส์เข้ามาใช้ร่วมกับป้ายบอกเรื่องราว ส่วนมัคคุเทศก์นำชมยังคงมีไว้เช่นเดิมสำหรับตอบคำถามนักท่องเที่ยวในกรณีที่สนใจเพิ่มเติมมากกว่าเรื่องราวที่ระบอบรองรับ^{๑๕๙} ให้เพิ่มป้ายบอกทางให้มีครอบคลุม ไม่ใช่เฉพาะถนนหลักที่มาจากกรุงเทพ ฯ เท่านั้น^{๑๖๐} เพิ่มป้ายบอกทางไปห้องน้ำภายในวัด และควรมีเจ้าหน้าที่หรือแม่บ้านคอยทำความสะอาดเป็นประจำ คำว่าเป็นประจํานี้ไม่ใช่หมายถึงแค่ทำทุกวัน แต่หมายถึง ทุก ๆ ๒๐ นาที หรือ ๓๐ นาที เหมือนกับที่ปั๊มน้ำมันมีคนงานดูแลห้องน้ำไว้โดยเฉพาะ^{๑๖๑}

^{๑๕๔} สัมภาษณ์ พระครูวิสุทธาณันทคุณ, ดร., เจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๕๕} สัมภาษณ์ พระครูคุณสารานุกุล, รองเจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๕๖} สัมภาษณ์ พระครูสันตยาภิรัต, เจ้าอาวาสวัดคงคาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๕๗} สัมภาษณ์ นายสนธยา เสนเอี่ยม, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๕๘} สัมภาษณ์ นางนงคราญ สุขสม, ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๑ ราชบุรี, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๕๙} สัมภาษณ์ นางสาวสรียา บุญมาก, ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานราชบุรี, ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๖๐} สัมภาษณ์ นายประทีป มีพรบุชา, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลคลองตากต อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๖๑} สัมภาษณ์ นายประชุม พิมพ์โดด, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

องค์กรปกครองท้องถิ่นต้องช่วยสอดส่องดูแล รักษา และซ่อมแซมถนนที่ใช้เป็นเส้นทาง การเดินทางหลัก ให้อยู่ในสภาพดีเสมอ และมีงบประมาณสำรองฉุกเฉินรองรับด้วย^{๑๖๒} สนับสนุนการ เดินทาง เส้นทางทางท่องเที่ยว การประชาสัมพันธ์ ด้วยสื่อต่าง ๆ ที่สำคัญการเข้าถึงได้ทุกเส้นทางทาง เหมาะสม มีป้ายประชาสัมพันธ์ภายในวัดด้วย^{๑๖๓} บนถนนหลักต้องมีป้ายประชาสัมพันธ์ป้ายบอกทาง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จุดที่เป็นทางแยก และทางเลี้ยว^{๑๖๔} การปรับภูมิทัศน์ ต้องไม่ให้มีผลกระทบต่องาน บ้าน และต่อลักษณะภูมิประเทศดั้งเดิม เพราะอาจทำให้มีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิต การรักษา วิถีชีวิต และสภาพการดำรงชีวิตของคนในชุมชนก็เท่ากับการรักษาวัฒนธรรมและวิถีชีวิตดั้งเดิมไว้ ตาม หลักการของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรม^{๑๖๕} เพิ่มช่องทางการเดินทางในการสรรจทางน้ำ ซึ่ง นอกจากเพิ่มช่องทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวแล้ว ยังสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวทางอ้อมได้อีกด้วย^{๑๖๖}

ปัจจุบัน มีเส้นทางหลัก สะดวก เดินทางได้รวดเร็ว แต่ป้ายบอกแหล่งท่องเที่ยวยังมีน้อยอยู่ ควรเพิ่มป้ายบอกทางให้มากขึ้น^{๑๖๗} มีศูนย์ข้อมูลท่องเที่ยวและมีผู้ดูแลให้บริการทุกวัน แต่ควรเพิ่ม ช่องทางการสื่อสารสาธารณะด้วย^{๑๖๘} ป้ายบอกทางชัดเจน ไม่มีปัญหา แต่ปัญหาอยู่ที่ยังมีจำนวนน้อย ไป ป้ายบอกทางระยะกิโลเมตรต้องควบคุมทุกพื้นที่ จากทุกทิศทุกทาง ต้องมีจำนวนมากพอ^{๑๖๙} ต้อง จัดศูนย์บริการการท่องเที่ยว จัดข้อมูลให้เหมาะสมต่อสถานที่นั้น อาศัยระบบเทคโนโลยี หรือให้ ความสำคัญกับการเข้าถึงที่สะดวกสบายของนักท่องเที่ยว เช่น ระบบ QR Code^{๑๗๐}

สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับ “แนวทางการพัฒนา วัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ ปัจจุบันและแนวโน้มเชิงอุดมคติ ในด้านการเข้าถึง” ดังนี้

^{๑๖๒} สัมภาษณ์ นายวันวิศ คชประดิษฐ์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๓ ตำบลคลองตากุด อำเภอโพธาราม จังหวัด ราชบุรี, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๖๓} สัมภาษณ์ นายฤทธิไกร เอี่ยมจินดา, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๔ ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัด ราชบุรี, ๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๖๔} สัมภาษณ์ ดร.กนกวรรณ แสนเมือง, ผู้อำนวยการหลักสูตรการท่องเที่ยวและการโรงแรม คณะ วิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๖๕} สัมภาษณ์ นายพิเชษฐ์ ยานูวิริยะกุล, รักษาการผู้อำนวยการโรงเรียนวัดคงคาราม (อินทราชผดุง ศิลป์) อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๖๖} สัมภาษณ์ นายธรรมบุญ แยมศรี, รักษาการผู้อำนวยการโรงเรียนวัดขนอน (ศรัทธาสวรรณราษฎร์ อุปถัมภ์) อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๖๗} สัมภาษณ์ พระอนุวัตร สุจิตโต, ผู้จัดการพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดคงคาราม อำเภอโพธาราม จังหวัด ราชบุรี, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๖๘} สัมภาษณ์ นายฉลาด ถาวรกุลพงศ์, ผู้ดูแลพิพิธภัณฑสถานใหญ่วัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัด ราชบุรี, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๖๙} สัมภาษณ์ นายโสภณ นิไชโยค, ปราชญ์ชาวบ้าน ชุมชนวัดคงคาราม อำเภอโพธาราม จังหวัด ราชบุรี, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๗๐} สัมภาษณ์ นายจพรรักษ์ ถาวรกุลพงศ์, ปราชญ์ชาวบ้าน ชุมชนวัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัด ราชบุรี, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

ตารางที่ ๔.๑๐ แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มเชิงอุดมคติ ในด้านการเข้าถึง

ที่	ประเด็น	จำนวนผู้ให้ข้อมูล (รูป/คน)
๑	เพิ่มช่องทางการสื่อสารสาธารณะของทางวัด	๒
๒	จัดรถสาธารณะเชื่อมโยงการเดินทางท่องเที่ยว	๑
๓	เพิ่มป้ายบอกทางในจุดเชื่อมต่อหรือบริเวณทางแยก	๖
๔	เพิ่มป้ายประชาสัมพันธ์บอกทางและตำแหน่งที่ตั้งจุดสำคัญ ๆ ภายในวัด	๒
๕	นำระบบแสกน QR Code จาก Smartphone เข้ามาช่วย	๓
๖	องค์กรปกครองท้องถิ่นต้องมียุทธศาสตร์รองรับการซ่อมแซมถนนที่ใช้เป็นเส้นทางการเดินทางหลัก	๑
๗	ปรับภูมิทัศน์โดยไม่ให้เกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิตดั้งเดิม	๑
๘	เพิ่มช่องทางการเดินทางในการจราจรทางน้ำ	๑
รวม		๑๗

จากตารางที่ ๔.๑๐ แสดงให้เห็นว่า แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มเชิงอุดมคติ ในด้านการเข้าถึง มี ๘ ประเด็น ได้แก่ เพิ่มช่องทางการสื่อสารสาธารณะของทางวัด จัดรถสาธารณะเชื่อมโยงการเดินทางท่องเที่ยว เพิ่มป้ายบอกทางในจุดเชื่อมต่อหรือบริเวณทางแยก เพิ่มป้ายประชาสัมพันธ์บอกทางและตำแหน่งที่ตั้งจุดสำคัญ ๆ ภายในวัด นำระบบแสกน QR Code จาก Smartphone เข้ามาช่วย องค์กรปกครองท้องถิ่นต้องมียุทธศาสตร์รองรับการซ่อมแซมถนนที่ใช้เป็นเส้นทางการเดินทางหลัก ปรับภูมิทัศน์โดยไม่ให้เกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิตดั้งเดิม และเพิ่มช่องทางการเดินทางในการจราจรทางน้ำ

๔.๓.๔ ด้านการรักษาความปลอดภัย

แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มเชิงอุดมคติ ในด้านการรักษาความปลอดภัย มีดังนี้

ด้านการรักษาความปลอดภัย ในความเป็นจริงทุก ๆ คน ต้องช่วยกันเป็นหูเป็นตา ทุกคน หมายถึง คนในชุมชนทุกคน เพราะการท่องเที่ยวก่อให้เกิดผลดีกับเศรษฐกิจและรายได้ของชุมชนโดยภาพรวม ทุกคนจึงควรมีส่วนร่วมรับผิดชอบ เป็นจิตอาสา รักษาช่วยเจ้าหน้าที่ตำรวจและ อปพร. ในการดูแลความปลอดภัยทั้งทางร่างกายและทรัพย์สินแก่นักท่องเที่ยว^{๑๗๑} เพิ่มจำนวนผู้ดูแลความปลอดภัยตามจำนวนนักท่องเที่ยวที่มีมากในช่วงเทศกาลหรือหยุดยาว^{๑๗๒} ตำรวจท่องเที่ยวมีจำนวนน้อย รัฐควรเพิ่ม^{๑๗๓}

แม้จะไม่ค่อยมีข่าว ไม่ปรากฏเรื่องความเสียหายของทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว ไม่เคยเกิดเหตุในวัด แต่ก็ต้องระมัดระวัง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในช่วงเวลาที่เป็นเทศกาลการท่องเที่ยว ช่วงที่การท่องเที่ยวมีความคึกคัก หรือช่วง High Season^{๑๗๔} ต้องเน้นให้ อปพร. และคนในชุมชนช่วยกันดูแล เป็นหูเป็นตาให้ เพราะกำลังเจ้าหน้าที่ตำรวจของรัฐมีจำนวนไม่เพียงพอ^{๑๗๕} ทุกวัดที่เป็นที่แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หรือวัดที่ต้องการพัฒนาไปเป็นแหล่งท่องเที่ยว ต้องมีมาตรการต้องมีการปลอดภัยของทรัพย์สิน มีเจ้าหน้าที่คอยดูแลอยู่ตลอด และต้องมีการติดตั้งกล้องวงจรปิดให้ทั่วบริเวณ ยกเว้นในส่วนที่เป็นห้องน้ำซึ่งมีความเป็นส่วนตัวสูง^{๑๗๖} ดำเนินการติดตั้งตู้แดงสายตรวจหลาย ๆ จุดรอบบริเวณแหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะจุดที่อาจเป็นจุดเสี่ยงอันตรายจากมิจฉาชีพ^{๑๗๗}

แม้วัดখনอน จะไม่เคยเกิดปัญหาการลักเล็กขโมยน้อย ไม่เคยเรื่องอันตรายกับทรัพย์สินและชีวิตของนักท่องเที่ยว แต่เพื่อความปลอดภัยควรเพิ่มกำลังในการรักษาความปลอดภัยในช่วงเทศกาลหนึ่งใหญ่ ทั้งในช่วงเวลากลางวันและกลางคืน^{๑๗๘}

^{๑๗๑} สัมภาษณ์ พระครูวิสุทธาณันทคุณ, ดร., เจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๗๒} สัมภาษณ์ พระครูคุณสารานุกุล, รองเจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๗๓} สัมภาษณ์ พระครูสันตยาภิรัต, เจ้าอาวาสวัดคงคาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๗๔} สัมภาษณ์ นายสนธยา เสนเอี่ยม, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๗๕} สัมภาษณ์ นางนงคราญ สุขสม, ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๑ ราชบุรี, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๗๖} สัมภาษณ์ นางสาวสรียา บุญมาก, ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานราชบุรี, ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๗๗} สัมภาษณ์ นายประทีป มีพรบุชา, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลคลองตากต อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๗๘} สัมภาษณ์ นายประชุม พิมพ์โดด, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

ปัจจุบัน มีหน่วยปฐมพยาบาลเบื้องต้น โดยการสนับสนุนของ อสม. ในหมู่บ้าน แต่จะมาประจำอยู่เฉพาะในวันเสาร์และอาทิตย์เท่านั้น ถ้าหากสามารถจัดทั้งในส่วนของวันธรรมดาได้ด้วย ก็ยิ่งดี^{๑๗๙} ต้องให้ความสำคัญกับระบบกล้องวงจรปิด เพราะแม้จะไม่ศักดิ์สิทธิ์เหมือนกับเจ้าหน้าที่ตำรวจ หรือ อพปร. แต่ก็สร้างความเกรงกลัวให้กับพวกมิจฉาชีพได้ไม่น้อย^{๑๘๐} แม้มีตำรวจ อพปร. มีหน่วยงานกลางสำหรับนักท่องเที่ยว มีกล้องวงจรปิด มีตู้แดงตำรวจ มีการติดตั้งเบอร์โทรศัพท์หน่วยงานต่าง ๆ ไว้มากมาย แต่ที่ถูกมองข้ามไป คือ ความปลอดภัยของรถยนต์ซึ่งถือเป็นทรัพย์สินด้วย จำเป็นต้องมีป้ายประชาสัมพันธ์เรื่องการจอดรถ ป้ายบอกให้ระวังสัตว์หรือลิง^{๑๘๑} ทุก ๆ วัดต้องจัดทำแผนงานการท่องเที่ยวแบบปลอดภัย^{๑๘๒}

วัดখনอน ต้องเพิ่มจำนวนเจ้าหน้าที่ อพปร. ในช่วงเทศกาลหนังใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเวลาค่ำ ช่วงขับเสภา ช่วงประกวดกลางยาว หรือในช่วงเวลา ๑๘.๐๐ น. ไปถึง ๒๒.๐๐ น.^{๑๘๓} ต้องติดกล้องวงจรปิดเพิ่มขึ้น^{๑๘๔}

แม้วัดใดจะขาดงบประมาณจากภาครัฐ หรือภาครัฐให้การสนับสนุนไม่ได้ ก็ต้องจัดหาทุนมาติดตั้งกล้องวงจรปิดเพิ่มเติม^{๑๘๕} บริเวณที่จอดรถควรมีกิจกรรมที่มีคุณภาพ จับภาพจากมุมสูงในระยะไกลได้ชัดเจน^{๑๘๖} พระและคนในวัดต้องช่วยกันดูแล ให้ความสำคัญกับทรัพย์สินของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ^{๑๘๗}

สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับ “แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มเชิงอุดมคติ ในด้านการรักษาความปลอดภัย” ดังนี้

^{๑๗๙} สัมภาษณ์ นายวันวิส คชประดิษฐ์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๓ ตำบลคลองตากุด อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๘๐} สัมภาษณ์ นายฤทธิไกร เอี่ยมจินดา, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๔ ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๘๑} สัมภาษณ์ ดร.กนกวรรณ แสนเมือง, ผู้อำนวยการหลักสูตรการท่องเที่ยวและการโรงแรม คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๘๒} สัมภาษณ์ นายพิเชษฐ์ ยานวิริยะกุล, รักษาการผู้อำนวยการโรงเรียนวัดคงคาราม (อินทราชผดุงศิลป์) อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๘๓} สัมภาษณ์ นายธรรมนุญ แยมศรี, รักษาการผู้อำนวยการโรงเรียนวัดখনอน (ศรัทธาสุวรรณราษฎร์อุปถัมภ์) อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๘๔} สัมภาษณ์ พระอนุวัตร สุจิตโต, ผู้จัดการพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดคงคาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๘๕} สัมภาษณ์ นายฉลาด ถาวรกุลพงศ์, ผู้ดูแลพิพิธภัณฑสถานใหญ่วัดখনอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๘๖} สัมภาษณ์ นายโสภณ นิไชโยค, ปราชญ์ชาวบ้าน ชุมชนวัดคงคาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๘๗} สัมภาษณ์ นายจพรรักษ์ ถาวรกุลพงศ์, ปราชญ์ชาวบ้าน ชุมชนวัดখনอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

ตารางที่ ๔.๑๑ แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มเชิงอุดมคติ ในด้านการรักษาความปลอดภัย

ที่	ประเด็น	จำนวนผู้ให้ข้อมูล (รูป/คน)
๑	รณรงค์ให้คนในชุมชนร่วมเป็นจิตอาสารักษาความปลอดภัยในชุมชน	๓
๒	เพิ่มจำนวนผู้ดูแลความปลอดภัยตามจำนวนนักท่องเที่ยวที่มีมากในช่วงเทศกาลหรือหยุดยาว	๕
๓	ดำเนินการติดตั้งกล้องวงจรปิดเพิ่มเติมให้ครอบคลุมพื้นที่	๕
๔	ติดตั้งตู้แดงสายตรวจโดยรอบครอบคลุมจุดเสี่ยงบริเวณแหล่งท่องเที่ยว	๑
๕	จัดให้มีหน่วยปฐมพยาบาลเบื้องต้นโดยมีเจ้าหน้าที่รองรับการให้บริการทุกวัน	๑
๖	เพิ่มป้ายเตือนนักท่องเที่ยวให้ระวังวังลิงหรือสัตว์ประจําถิ่น	๑
๗	ทุก ๆ วัดที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวต้องจัดทำแผนงานการท่องเที่ยวแบบปลอดภัย	๑
รวม		๑๗

จากตารางที่ ๔.๑๑ แสดงให้เห็นว่า แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มเชิงอุดมคติ ในด้านการรักษาความปลอดภัย มี ๗ ประเด็น ได้แก่ รณรงค์ให้คนในชุมชนร่วมเป็นจิตอาสา รักษาความปลอดภัยในชุมชน เพิ่มจำนวนผู้ดูแลความปลอดภัยตามจำนวนนักท่องเที่ยวที่มีมากในช่วงเทศกาลหรือหยุดยาว ดำเนินการติดตั้งกล้องวงจรปิดเพิ่มเติมให้ครอบคลุมพื้นที่ ติดตั้งตู้แดงสายตรวจโดยรอบครอบคลุมจุดเสี่ยงบริเวณแหล่งท่องเที่ยว จัดให้มีหน่วยปฐมพยาบาลเบื้องต้นโดยมีเจ้าหน้าที่รองรับการให้บริการทุกวัน เพิ่มป้ายเตือนนักท่องเที่ยวให้ระวังวังลิงหรือสัตว์ประจําถิ่น และทุก ๆ วัดที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวต้องจัดทำแผนงานการท่องเที่ยวแบบปลอดภัย

๔.๓.๕ ด้านการตลาด

แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มเชิงอุดมคติ ในด้านการตลาด มีดังนี้

ททท. และจังหวัดต้องช่วยประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวทั้งทางสถานีวิทยุและโทรทัศน์อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะช่วงวันหยุดยาว หรือช่วงเทศกาล^{๑๘๘} ต้องทุ่มงบให้กับการประชาสัมพันธ์^{๑๘๙} ไม่ควรจำกัดนักท่องเที่ยว หรือควรผ่อนปรนให้กับวัดที่มีรายได้น้อย^{๑๙๐}

วัดไม่ควรตั้งราคาค่าเข้าชมโดยใช้รูปแบบของการบริจาคตามศรัทธา^{๑๙๑} วัดในพื้นที่อำเภอเดียวกัน ควรมีการจัดทำปฏิทินการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกัน และสอดคล้องกับเทศกาลและประเพณีของท้องถิ่นเป็นสำคัญ^{๑๙๒} ควรจัดกิจกรรมเรื่องการแสดงหนังใหญ่ให้นักท่องเที่ยวร่วมกิจกรรมได้เช่นที่ปฏิบัติ^{๑๙๓} โดยตลอด^{๑๙๔} รักษาสถานะความเป็นแหล่งท่องเที่ยว^{๑๙๕} ให้ประชาสัมพันธ์อยู่ตลอด^{๑๙๖} ทุกๆ วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวต้องจัดทำแผนงานด้านการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวระยะยาว^{๑๙๗}

ในส่วนของวัดখনอนต้องรักษามาตรฐานของการแสดงหนังใหญ่เช่นนี้ ไว้ให้ได้ตลอด^{๑๙๘} ต้องจัดการประชาสัมพันธ์จัดการแบบเล็ก ๆ ใช้นักท่องเที่ยวมาแสดงความสามารถ หรืออาจใช้วิธีการอื่นเข้ามาช่วย ถ้าเป็นไปได้ควรให้มีความหลากหลาย และสะดวกต่อการเข้าถึงข้อมูลของคนทุกเพศทุกวัยทั้งของนักท่องเที่ยวชาวไทยและนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศด้วย^{๑๙๙}

^{๑๘๘} สัมภาษณ์ พระครูวิสุทธาจารย์นันทคุณ, ดร., เจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๘๙} สัมภาษณ์ พระครูคุณสารานุกูล, รองเจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๙๐} สัมภาษณ์ พระครูสันตยาภิรัต, เจ้าอาวาสวัดคงคาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๙๑} สัมภาษณ์ นายสนธยา เสนเอี่ยม, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๙๒} สัมภาษณ์ นางนงคราญ สุขสม, ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๑ ราชบุรี, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๙๓} สัมภาษณ์ นางสาวสรียา บุญมาก, ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานราชบุรี, ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๙๔} สัมภาษณ์ นายประทีป มีพรบุชา, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลคลองตากุด อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๙๕} สัมภาษณ์ นายประชุม พิมพ์โดด, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๙๖} สัมภาษณ์ นายวันวิศ คชประดิษฐ์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๓ ตำบลคลองตากุด อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๙๗} สัมภาษณ์ นายฤทธิไกร เอี่ยมจินดา, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๔ ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๙๘} สัมภาษณ์ ดร.กนกวรรณ แสนเมือง, ผู้อำนวยการหลักสูตรการท่องเที่ยวและการโรงแรม คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

วิธีโฆษณาประชาสัมพันธ์ต้องหลากหลาย ทั้งอินเทอร์เน็ต ทวี และเอกสาร^{๑๙๙} จัดกิจกรรมการแสดงทางวัฒนธรรมบ่อย ๆ^{๒๐๐} ต้องมีการส่งเสริมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง^{๒๐๑} มีค่าใช้จ่ายสำหรับการแสดงหนังใหญ่เท่านั้น ไม่มีปัญหาอะไรกับนักท่องเที่ยว เสาร์-อาทิตย์ก็เปิดให้ชมฟรี ถ้าจะพัฒนาควรทำให้เป็นพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิตเคลื่อนที่ได้^{๒๐๒} รมรณรงค์ให้คนในชุมชนรักชาติภูมิอยู่ ส่วนทางวัดก็ดูแลรักษาจิตรกรรมฝาผนัง^{๒๐๓} ต้องประชาสัมพันธ์ทุกกลุ่ม ในวงกว้าง ไม่เฉพาะนักท่องเที่ยวในประเทศเท่านั้น และต้องทำอย่างต่อเนื่อง ในระยะยาว และทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องและมีส่วนได้ส่วนเสียกับการท่องเที่ยวต้องร่วมสนับสนุน ทั้งการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานจังหวัดราชบุรี ชุมชนและผู้ประกอบการต่าง ๆ ด้วย^{๒๐๔}

สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับ “แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มเชิงอุดมคติ ในด้านการตลาด” ดังนี้

ตารางที่ ๔.๑๒ แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มเชิงอุดมคติ ในด้านการตลาด

ที่	ประเด็น	จำนวนผู้ให้ข้อมูล (รูป/คน)
๑	ประชาสัมพันธ์ในช่องทางที่หลากหลาย	๔
๒	ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวโดยตลอดไม่เฉพาะแต่ช่วงเทศกาลเท่านั้น	๓

^{๑๙๙} สัมภาษณ์ นายพิเชษฐ์ ยานูวิริยะกุล, รักษาการผู้อำนวยการโรงเรียนวัดคงคาราม (อินทราชผดุงศิลป์) อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๒๐๐} สัมภาษณ์ นายธรรมบุญ แยมศรี, รักษาการผู้อำนวยการโรงเรียนวัดขนอน (ศรีทาสวรรณราษฎร์อุปถัมภ์) อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๒๐๑} สัมภาษณ์ พระอนุวัตร สุจิตโต, ผู้จัดการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดคงคาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๒๐๒} สัมภาษณ์ นายฉลาด ถาวรกุลพงศ์, ผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์หนังใหญ่วัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๒๐๓} สัมภาษณ์ นายโสภณ นิไชโยค, ปราชญ์ชาวบ้าน ชุมชนวัดคงคาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๒๐๔} สัมภาษณ์ นายจพรรักษ์ ถาวรกุลพงศ์, ปราชญ์ชาวบ้าน ชุมชนวัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

ตารางที่ ๔.๑๒ แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มเชิงอุดมคติ ในด้านการตลาด (ต่อ)

ที่	ประเด็น	จำนวนผู้ให้ข้อมูล (รูป/คน)
๓	ภาครัฐผ่อนปรนนโยบายจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว	๑
๔	วัดไม่ควรตั้งราคาค่าเข้าชมโดยใช้รูปแบบของการบริจาคตามศรัทธา	๑
๕	รักษาจุดแข็งที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้ร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรม (การเชิดหนังใหญ่)	๒
๖	ช่วยกันรักษามาตรฐานของแหล่งท่องเที่ยว	๓
๗	จัดทำแผนประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวระยะยาว	๑
๘	วัดในพื้นที่จัดทำปฏิทินการท่องเที่ยวโดยสอดคล้องกัน	๑
๙	การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานจังหวัดราชบุรี ชุมชน และผู้ประกอบการต่าง ๆ ต้องร่วมมือกันอย่างจริงจัง	๑
รวม		๑๗

จากตารางที่ ๔.๑๒ แสดงให้เห็นว่า แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มเชิงอุดมคติ ในด้านการตลาด มี ๙ ประเด็น ได้แก่ ประชาสัมพันธ์ในช่องทางที่หลากหลาย ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวโดยตลอดไม่เฉพาะแต่ช่วงเทศกาลเท่านั้น ภาครัฐผ่อนปรนนโยบายจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว วัดไม่ควรตั้งราคาค่าเข้าชมโดยใช้รูปแบบของการบริจาคตามศรัทธา รักษาจุดแข็งที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้ร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรม (การเชิดหนังใหญ่) ช่วยกันรักษามาตรฐานของแหล่งท่องเที่ยว จัดทำแผนประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวระยะยาว วัดในพื้นที่จัดทำปฏิทินการท่องเที่ยวโดยสอดคล้องกัน และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานจังหวัดราชบุรี ชุมชน และผู้ประกอบการต่าง ๆ ต้องร่วมมือกันอย่างจริงจัง

๔.๓.๖ ด้านนักท่องเที่ยว

แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มเชิงอุดมคติ ในด้านนักท่องเที่ยว มีดังนี้

ด้านนักท่องเที่ยว ต้องให้ความสำคัญกับนักท่องเที่ยว ให้บริการด้วยความเสมอภาค ไม่ต่างกันระหว่างชาวไทยและชาวต่างชาติ^{๒๐๕} ใช้คำถ่อมตะ คือ สยามเมืองยิ้ม^{๒๐๖} ให้โอกาสทางการท่องเที่ยว ไม่จำกัด^{๒๐๗}

ในส่วนของวัดখনอนหนังใหญ่ ต้องขอความร่วมมือจากภาครัฐให้ทำแผนคุณค่าของหนังใหญ่ มีหลักสูตรการผลิต และมีเวทีส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมการแสดงหนังใหญ่ และควรให้มีคณะทำงานจากทุกฝ่าย^{๒๐๘} วัดนับเป็นสถานที่รองรับนักท่องเที่ยวได้อยู่แล้ว แต่ควรให้ความสำคัญกับความประทับใจของนักท่องเที่ยวเป็นสำคัญ อาจจัดทำเป็นแผนกลยุทธ์ก็ได้^{๒๐๙} ต้อนรับนักท่องเที่ยวให้อบอุ่นเหมือนกับคนในบ้าน^{๒๑๐} สำรวจความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวเป็นประจำ แล้วนำข้อมูลที่ได้มาจัดให้บริการเพื่อสนองตอบความต้องการของนักท่องเที่ยว^{๒๑๑} ต้องทำงานร่วมกันระหว่าง วัด โรงเรียน/ราชการ และชุมชน เพื่อประโยชน์ส่วนรวม และให้ความสำคัญกับนักท่องเที่ยวทุกกลุ่ม^{๒๑๒} ให้บริการนักท่องเที่ยวโดยแรงงานในชุมชน หรือเรียกว่า การจ้างงานในธุรกิจการท่องเที่ยวจากคนในชุมชน ให้เกิดรายได้ภายในชุมชน^{๒๑๓} รับนักท่องเที่ยวทุกกลุ่ม โดยไม่จำกัด และให้ความสำคัญเท่ากันทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ^{๒๑๔}

^{๒๐๕} สัมภาษณ์ พระครูวิสุทธธานันท์คุณ, ดร., เจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๒๐๖} สัมภาษณ์ พระครูคุณสารานุกูล, รองเจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๒๐๗} สัมภาษณ์ พระครูสันตยาภิรัต, เจ้าอาวาสวัดคงคาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๒๐๘} สัมภาษณ์ นายสนธยา เสนเอี่ยม, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๒๐๙} สัมภาษณ์ นางนงคราญ สุขสม, ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๑ ราชบุรี, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๒๑๐} สัมภาษณ์ นางสาวสรียา บุญมาก, ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานราชบุรี, ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๒๑๑} สัมภาษณ์ นายประทีป มีพรบุชา, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลคลองตากต อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๒๑๒} สัมภาษณ์ นายประชุม พิมพ์โต, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๒๑๓} สัมภาษณ์ นายวันวิศ คชประดิษฐ์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๓ ตำบลคลองตากต อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๒๑๔} สัมภาษณ์ นายฤทธิไกร เอี่ยมจินดา, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๔ ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

ประชาชนในชุมชนต้องเริ่มร่วมมือกัน ต้องจัดกรอบการท่องเที่ยว มีการประชุมวางระเบียบหรือกำหนดกฎเกณฑ์การค้าขายร่วมกันในตลาดวัฒนธรรม^{๒๑๕} ต้องแยกกลุ่มนักท่องเที่ยวแล้วแจกแบบสอบถาม^{๒๑๖} คำนึงถึงความพอใจ ความประทับใจของนักท่องเที่ยวเป็นสำคัญ^{๒๑๗} วัดโรงเรียน ชุมชน รัฐบาล เอกชน ต้องมีการดูแลทรัพยากรการท่องเที่ยวร่วมกัน^{๒๑๘} ใส่ใจกับความปลอดภัย ความประทับใจ และความสุขของนักท่องเที่ยวทุก ๆ คน^{๒๑๙} ต้องให้ความสำคัญต่อการท่องเที่ยวกลุ่มต่าง ๆ เท่า ๆ กัน ไม่เน้น หรือใส่ใจเป็นพิเศษเฉพาะชาวต่างชาติเท่านั้น^{๒๒๐} ต้องดูแลทุกกลุ่มท่องเที่ยว ทุกกลุ่มเป้าหมาย รองรับนักท่องเที่ยวทุกกลุ่ม แต่ต้องให้ความสำคัญกับการรักษามิปัญญาและวิถีชีวิตชุมชนมอญไว้เป็นสำคัญ^{๒๒๑}

สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับ “แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มเชิงอุดมคติ ในด้านนักท่องเที่ยว” ดังนี้

ตารางที่ ๔.๑๓ แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มเชิงอุดมคติ ในด้านนักท่องเที่ยว

ที่	ประเด็น	จำนวนผู้ให้ข้อมูล (รูป/คน)
๑	ให้ความสำคัญกับนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างชาติเสมอภาคกัน	๗

^{๒๑๕} สัมภาษณ์ ดร.กนกวรรณ แสนเมือง, ผู้อำนวยการหลักสูตรการท่องเที่ยวและการโรงแรม คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๒๑๖} สัมภาษณ์ นายพิเชษฐ์ ยานูวิริยะกุล, วิชาการผู้อำนวยการโรงเรียนวัดคงคาราม (อินทราชผดุงศิลป์) อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๒๑๗} สัมภาษณ์ นายธรรมนุญ แยมศรี, วิชาการผู้อำนวยการโรงเรียนวัดขนอน (ศรัทธาสวรรณราษฎร์อุปถัมภ์) อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๒๑๘} สัมภาษณ์ พระอนุวัตร สุจิตโต, ผู้จัดการพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดคงคาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๒๑๙} สัมภาษณ์ นายฉลาด ถาวรกุลพงศ์, ผู้ดูแลพิพิธภัณฑสถานใหญ่วัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๒๒๐} สัมภาษณ์ นายโสภณ นิไชโยค, ปราชญ์ชาวบ้าน ชุมชนวัดคงคาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๒๒๑} สัมภาษณ์ นายจพรรักษ์ ถาวรกุลพงศ์, ปราชญ์ชาวบ้าน ชุมชนวัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

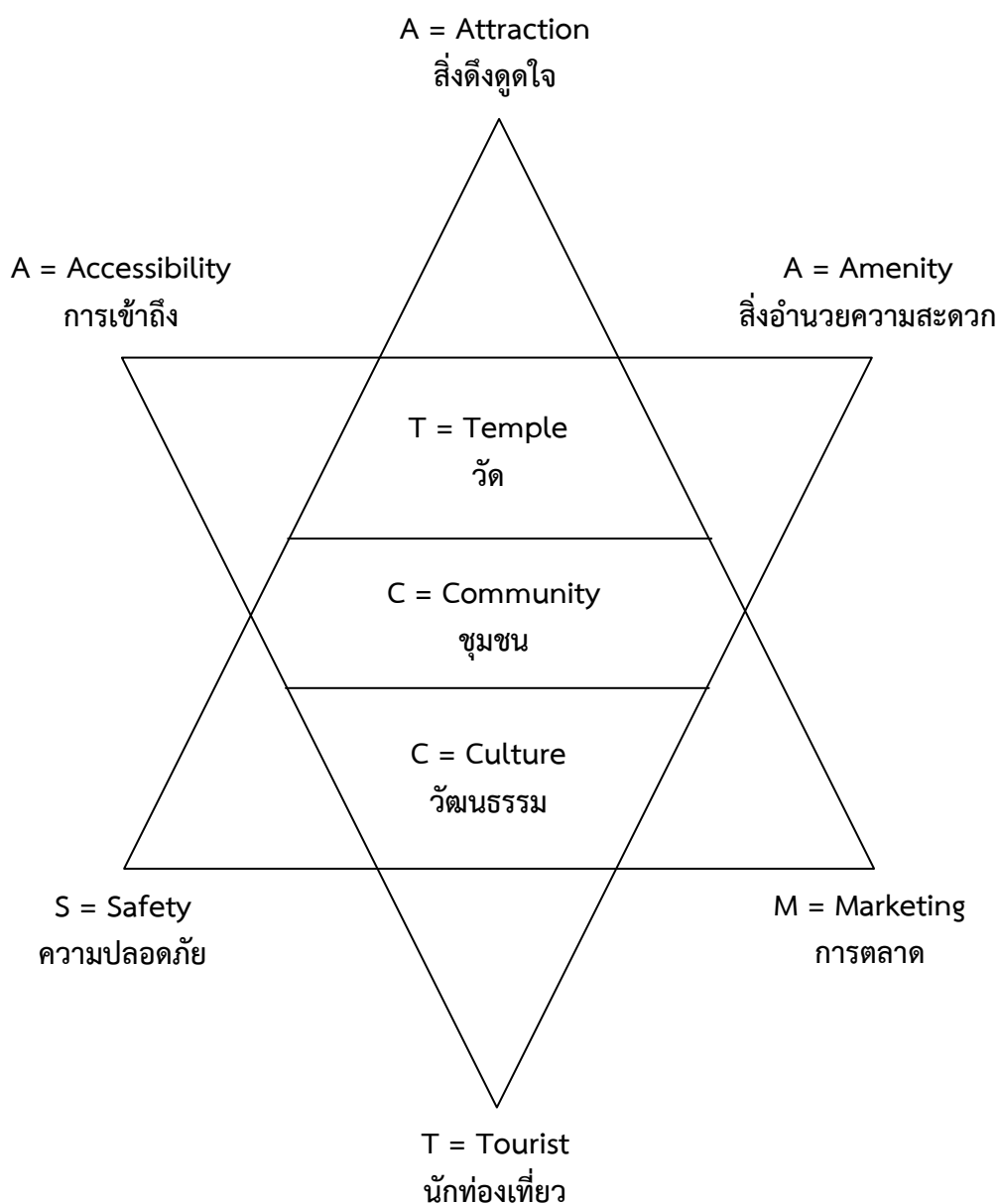
ตารางที่ ๔.๑๓ แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มเชิงอุดมคติ ในด้านนักท่องเที่ยว (ต่อ)

ที่	ประเด็น	จำนวนผู้ให้ข้อมูล (รูป/คน)
๒	ไม่จำกัดโอกาสทางการท่องเที่ยว	๑
๓	จัดทำแผนคุณค่าหรือแผนใช้ประโยชน์	๑
๔	มีกลยุทธ์หรือวิธีการสร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว	๒
๕	สำรวจความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวเป็นประจำ	๒
๖	ทำงานร่วมกันระหว่าง วัด โรงเรียน/ราชการ และชุมชน	๓
๗	ให้บริการนักท่องเที่ยวโดยแรงงานในชุมชน	๑
รวม		๑๗

จากตารางที่ ๔.๑๓ แสดงให้เห็นว่า แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มเชิงอุดมคติ ในด้านนักท่องเที่ยว มี ๗ ประเด็น ได้แก่ ให้ความสำคัญกับนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างชาติเสมอภาคกัน ไม่จำกัดโอกาสทางการท่องเที่ยว จัดทำแผนคุณค่าหรือแผนใช้ประโยชน์ มีกลยุทธ์หรือวิธีการสร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว สำรวจความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวเป็นประจำ ทำงานร่วมกันระหว่าง วัด โรงเรียน/ราชการ และชุมชน และให้บริการนักท่องเที่ยวโดยแรงงานในชุมชน

๔.๔ สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ผู้วิจัยได้สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย (Body of Knowledge) ดังนี้

ภาพที่ ๔.๑ สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย: 3A-2C2T-SM โมเดลการจัดการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี^{๒๒๒}

การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี มีแนวทางดำเนินการ ดังนี้

๑. ด้านสิ่งดึงดูดใจ ได้แก่ ให้มีการแต่งกายด้วยเครื่องแต่งกายแบบมอญเป็นปกติวิสัยเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว ให้จัดรถสาธารณะเชื่อมโยงการเดินทางท่องเที่ยวในอำเภอโพธารามในลักษณะรถโดยสารสายเดียวเที่ยวได้ทั่ว ให้การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและสำนักงานจังหวัดราชบุรีร่วมมือกันสนับสนุนการประชาสัมพันธ์ทั้งในระดับประเทศและระดับโลก ให้มีการเปิดโบสถ์เพื่อให้อำมาตยาได้ตลอดวัน จัดงานเทศกาลวัฒนธรรมโดยอาศัยกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา ให้ร่วมกันรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนมอญและเผยแพร่สู่สาธารณชน จัดสร้างตัวหนังสือที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในโลก (เฉพาะวัดขนอน) และจัดการถ่ายภาพพิเศษที่มีแห่งเดียวเท่านั้น

๒. ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ จัดศูนย์บริการนักท่องเที่ยวรองรับนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศและมีผู้เชี่ยวชาญภาษาอยู่ประจำการ จัดสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานที่รองรับการท่องเที่ยวพร้อมกันของนักท่องเที่ยวจำนวนมากได้ จัดป้ายบอกตำแหน่งอาคารสถานที่แต่ละจุดภายในวัดหรือแผนผังของวัด จัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกตามหลักพื้นฐานแหล่งท่องเที่ยวสากล และเพิ่มจำนวนมัคคุเทศก์น้อยในช่วงเทศกาลการท่องเที่ยว

๓. ด้านการเข้าถึง ได้แก่ เพิ่มช่องทางการสื่อสารสาธารณะของทางวัด จัดรถสาธารณะเชื่อมโยงการเดินทางท่องเที่ยว เพิ่มป้ายบอกทางในจุดเชื่อมต่อหรือบริเวณทางแยก เพิ่มป้ายประชาสัมพันธ์บอกทางและตำแหน่งที่ตั้งจุดสำคัญ ๆ ภายในวัด นำระบบสแกน QR Code จาก Smartphone เข้ามาช่วย องค์การปกครองท้องถิ่นต้องมีบุคลากรรองรับการซ่อมแซมถนนที่ใช้เป็นเส้นทางเดินทางหลัก ปรับภูมิทัศน์โดยไม่ให้เกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิตดั้งเดิม และเพิ่มช่องทางการเดินทางในการสรรจรรทางน้ำ

๔. ด้านการรักษาความปลอดภัย ได้แก่ รมรงค์ให้คนในชุมชนร่วมเป็นจิตอาสารักษาความปลอดภัยในชุมชน เพิ่มจำนวนผู้ดูแลความปลอดภัยตามจำนวนนักท่องเที่ยวที่มีมากในช่วงเทศกาลหรือหยุดยาว ดำเนินการติดตั้งกล้องวงจรปิดเพิ่มเติมให้ครอบคลุมพื้นที่ ติดตั้งตู้แดงสายตรวจโดยรอบครอบคลุมจุดเสี่ยงบริเวณแหล่งท่องเที่ยว จัดให้มีหน่วยปฐมพยาบาลเบื้องต้นโดยมีเจ้าหน้าที่รองรับการให้บริการทุกวัน เพิ่มป้ายเตือนนักท่องเที่ยวให้ระวังวังลงหรือสัตว์ประจักษ์ และทุก ๆ วัดที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวต้องจัดทำแผนงานการท่องเที่ยวแบบปลอดภัย

๕. ด้านการตลาด ได้แก่ ประชาสัมพันธ์ในช่องทางที่หลากหลาย ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวโดยตลอดไม่เฉพาะแต่ช่วงเทศกาลเท่านั้น ภาครัฐผ่อนปรนนโยบายจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว วัดไม่ควรตั้งราคาค่าเข้าชมโดยใช้รูปแบบของการบริจาคตามศรัทธา รักษาจุดแข็งที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้ร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรม (การเขียนหนังสือ) ช่วยกันรักษามาตรฐานของแหล่งท่องเที่ยว จัดทำแผนประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวระยะยาว วัดในพื้นที่จัดทำปฏิทินการท่องเที่ยวโดยสอดคล้องกัน และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานจังหวัดราชบุรี ชุมชน และผู้ประกอบการต่าง ๆ ต้องร่วมมือกันอย่างจริงจัง

๖. ด้านนักท่องเที่ยว ได้แก่ ให้ความสำคัญกับนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างชาติเสมอภาคกัน ไม่จำกัดโอกาสทางการท่องเที่ยว จัดทำแผนคุณค่าหรือแผนใช้ประโยชน์ มีกลยุทธ์หรือวิธีการสร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว สำนวความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวเป็นประจำ ทำงานร่วมกันระหว่าง วัด โรงเรียน/ราชการ และชุมชน และให้บริการนักท่องเที่ยวโดยแรงงานในชุมชน

โดยสรุปโมเดลการจัดการการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรีโดยใช้หลัก 3A - 2C - 2T - SM ได้ดังนี้

เมื่อวัด-ชุมชน มีวัฒนธรรมและศิลปะที่งดงาม จึงนำเสนอทางด้านวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว นอกเหนือจากการเข้าวัดเพื่อการทำบุญฟังธรรม และเวียนเทียน วัฒนธรรมและศิลปะต่าง ๆ นั้นแหละ เป็นสิ่งดึงดูดใจ ให้ประชาชนนักท่องเที่ยวเข้ามาในเขตพุทธาวาส มาชมความงดงามของศิลปวัฒนธรรมนั้น

T=Temple/วัด มีศักยภาพสูงมีความสำคัญโดดเด่นเป็นแรงดึงดูด มีความงดงามทางด้านสถาปัตยกรรม - มีประวัติศาสตร์มายาวนานที่สามารถย้อนรอยอารยธรรมของชาติและศาสนาได้ เช่น วัดখনอมี่หนึ่งใหญ่-มีสถาปัตยกรรมไม้ทรงไทย/วัดคงคารามมีภาพจิตรกรรมฝาผนัง-กุฏิเก่าห้อง ซึ่งมีอายุกว่า ๑๐๐ ปี ได้รับการยกย่องเป็นมรดกทางด้านวัฒนธรรมมาจนถึงปัจจุบัน จึงเป็นแบบอย่างการอนุรักษ์และการพัฒนาวัดได้

C=Community/ชุมชน มีประวัติศาสตร์มายาวนานแต่ละชุมชน มีชาติพันธุ์ - มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่อย่างไร- มีระบบนิเวศที่ยั่งยืน-อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ - วัฒนธรรมชุมชน - งานประเพณีชุมชนบุคลากรในชุมชนต้องสำนึกและร่วมมืออนุรักษ์

C=Cultural /วัฒนธรรม รวมถึงศิลปกรรม - พุทธศิลป์ - ธรรมชาติ - ศิลปะการแสดง และ สถาปัตยกรรม ให้เห็นคุณค่าความสำคัญของวัฒนธรรม ซึ่งประกอบด้วย ประเพณี - ภาษา - การแต่งกาย - วิถีชีวิต - อาหาร - การละเล่น - งานเทศกาลประเพณีต่าง ๆ สามารถแสดงถึงเอกลักษณ์ของชาติ - สะท้อนเห็นถึงคุณค่าของบรรพชน เช่น การแสดงหนังใหญ่/การรำมอญ/รำผีมอญ เป็นต้น

T=Temple/วัด, C=Community/ชุมชน, C=Cultural/วัฒนธรรม ทั้ง ๓ โมเดล เป็นสิ่งที่ให้เกิดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนโดยใช้การพัฒนาของกรมการท่องเที่ยว ๖ ด้านอันประกอบด้วย A=Attraction/ด้านสิ่งดึงดูดใจ, A - Accessibility ด้านการเข้าถึง, A=Amenities/ด้านอำนวยความสะดวก, M=Marketing /ด้านการตลาด, S=Safety/ความปลอดภัยและ T=Tourist/ด้านนักท่องเที่ยว ทั้ง ๖ ด้าน ทำให้การท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงศาสนสถานในเขตพุทธาวาสนั้น และตอบโจทย์ของการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรีได้

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) ศึกษาสภาพการณ์ปัจจุบันของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี (๒) ศึกษาแนวโน้มในเชิงอุดมคติของการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี และ (๓) นำเสนอแนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มเชิงอุดมคติ โดยการศึกษาครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการวิเคราะห์เอกสารและสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลัก ประกอบด้วย พระสังฆาธิการ หัวหน้าหน่วยงานราชการที่มีส่วนเกี่ยวข้อง บุคลากรมหาวิทยาลัย/โรงเรียน/สถานศึกษาในพื้นที่ และตัวแทนภาคประชาสังคม/ชุมชน รวมทั้งสิ้น จำนวน ๑๗ รูป/คน โดยมีรายละเอียดของการวิจัย ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี สรุปได้ดังนี้

๕.๑.๑ สภาพการณ์ปัจจุบันของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

๑. ด้านสิ่งดึงดูดใจ

สภาพการณ์ปัจจุบันของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ด้านสิ่งดึงดูดใจ มี ๗ ประเด็น ได้แก่ วัฒนธรรมชุมชนมอญทั้งวัดและไม่ใช่วัด พิพิธภัณฑ์ของโบราณ ภาพจิตรกรรมโบราณในอุโบสถวัดคงคาราม วัดและพุทธศิลป์ หนังกู่วัดขนอนซึ่งได้รับรางวัลจากยูเนสโก ตลาดด้านขนอนหรือตลาดวัฒนธรรมประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ และวัฒนธรรมมอญ ๗ หัวเมือง

๒. ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก

สภาพการณ์ปัจจุบันของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก มี ๙ ประเด็น ได้แก่ มีศูนย์บริการนักท่องเที่ยว มีมัคคุเทศก์น้อย (มัคคุเทศก์ผู้เยาว์) มีแอปพลิเคชันบริการข้อมูลท่องเที่ยว มีจุดพักที่มีบรรยากาศร่มรื่นและผ่อนคลาย มีป้ายประชาสัมพันธ์ข้อมูลพื้นฐาน มีห้องน้ำห้องสุขาสะอาดถูกสุขอนามัย มีร้านค้าอาหาร น้ำดื่ม และของที่ระลึก มีผังแสดงสถานที่จุดต่าง ๆ ในบริเวณสถานที่ท่องเที่ยว และมีที่จอดรถกว้างขวาง

๓. ด้านการเข้าถึง

สภาพการณ์ปัจจุบันของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ด้านการเข้าถึง มี ๕ ประเด็น ได้แก่ มีป้ายบอกเส้นทางเดินรถโดยตลอดเส้นทาง ถนนที่ใช้ในการจราจรเข้า-ออกแหล่งท่องเที่ยวอยู่ในสภาพดี มีการวิเคราะห์ความต้องการของนักท่องเที่ยวในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว มีทางหลวงชนบทเชื่อมต่อกับถนนหลวงสำหรับการเดินทางด้วยรถยนต์ และมีสถานีขนส่งสาธารณะและรถโดยสารสาธารณะไว้บริการ

๔. ด้านการรักษาความปลอดภัย

สภาพการณ์ปัจจุบันของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ด้านการรักษาความปลอดภัย มี ๙ ประเด็น ได้แก่ มีการรักษาความปลอดภัยอย่างเข้มงวด โดยเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานราชการที่รับผิดชอบ มีอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนปฏิบัติงานด้านความปลอดภัยร่วมกับเจ้าหน้าที่หน่วยงานราชการ มีการติดตั้งระบบกล้องวงจรปิด มีการจัดตั้งหน่วยงานภายในเพื่อร่วมรักษาความปลอดภัย มีพระสงฆ์และคนในชุมชนช่วยกันเป็นหูเป็นตา มีการติดตั้งตู้แดงสายตรวจในจุดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวหรือจุดเสี่ยง มีฝ่ายปฐมพยาบาลเบื้องต้นโดยกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน มีป้ายประชาสัมพันธ์เบอร์โทรศัพท์โรงพยาบาลหรือหน่วยงานราชการสำคัญในกรณีฉุกเฉิน และมีการจัดทำแผนงานด้านความปลอดภัย

๕. ด้านการตลาด

สภาพการณ์ปัจจุบันของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ด้านการตลาด มี ๑๓ ประเด็น ได้แก่ มีการประชาสัมพันธ์ทางสถานีวิทยุ และโทรทัศน์ (เฉพาะวัดขนอนหนึ่งใหญ่) มีการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและสำนักงานจังหวัดราชบุรีเป็นหน่วยงานหลักที่ส่งเสริมด้านการตลาด มีการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวโดยใช้กิจกรรมการอนุรักษ์วัฒนธรรมเป็นสื่อกลาง มีการกระตุ้นตลาดจากกลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวทั้งภาครัฐและเอกชน มีการจัดทำปฏิทินการท่องเที่ยว ไม่นำความเจริญด้านวัตถุเข้ามาทำลายศิลปวัฒนธรรม มีการสนับสนุนการดำเนินงานของสถาบันการศึกษาและหน่วยงานต่าง ๆ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นร่วมส่งเสริมการตลาดเพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชน มีการจัดงานเทศกาลหนึ่งใหญ่ มีการส่งเสริมการตลาดตามหลักการ 4P หรือ 15P ของศาสตร์ด้านการท่องเที่ยว มีการจัดทำแหล่งเรียนรู้ มีการร่วมมือกันกับแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนใกล้เคียง และมีการจัดโปรโมชั่นต่าง ๆ ให้แก่นักท่องเที่ยว

๖. ด้านนักท่องเที่ยว

สภาพการณ์ปัจจุบันของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ด้านการตลาด มี ๕ ประเด็น ได้แก่ ให้ความสำคัญกับความพึงพอใจและความประทับใจของนักท่องเที่ยว เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมกับกิจกรรมแสดงทางวัฒนธรรม (หนังใหญ่) ยังไม่มีการจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว มีคณะกรรมการวางแผนด้านนักท่องเที่ยว และให้ความสำคัญกับนักท่องเที่ยวทุกกลุ่ม

๕.๑.๒ แนวโน้มในเชิงอุดมคติของการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

แนวโน้มในเชิงอุดมคติของการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี มี ๑๑ ประเด็น ได้แก่ ควรพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยไม่ทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ควรมีการบริหารจัดการโดยเน้นการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชนเป็นสำคัญ ควรสนับสนุนงบประมาณให้เท่าเทียมกันทุกวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ควรวางแผนยุทธศาสตร์ตามหลัก PDCA ควรกำหนดปฏิทินกิจกรรมพระพุทธรูปศาสนาสถานต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ไม่เน้นของเรื่องราววัตถุมงคลแต่เน้นพุทธศิลป์ ไม่เก็บค่าเข้าชมจากคนไทย ควรแก้กฎหมายการอุดหนุนเงินบำรุงศาสนสถาน ควรจำแนกกลุ่มกลุ่มนักท่องเที่ยวสำหรับการให้บริการที่ตรงกับความต้องการท่องเที่ยว ทุกวัดที่มีมรดกทางวัฒนธรรมควรขึ้นทะเบียนโบราณสถานโดยไม่กังวลเรื่องความอิสระในการบริหารจัดการ และควรร่วมกันอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชนมอญในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมของชาติมากกว่าการให้ความสำคัญกับรายได้จากการท่องเที่ยว

๕.๑.๓ แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มเชิงอุดมคติ

๑. ด้านสิ่งดึงดูดใจ

แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มเชิงอุดมคติ ในด้านสิ่งดึงดูดใจ มี ๘ ประเด็น ได้แก่ ให้มีการแต่งกายด้วยเครื่องแต่งกายแบบมอญเป็นปกติวิสัยเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว ให้จัดรถสาธารณะเชื่อมโยงการเดินทางท่องเที่ยวในอำเภอโพธารามในลักษณะรถโดยสารสายเดียวเที่ยวได้ทั่ว ให้การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและสำนักงานจังหวัดราชบุรีร่วมมือกันสนับสนุนการประชาสัมพันธ์ทั้งในระดับประเทศและระดับโลก ให้มีการเปิดโบสถ์เพื่อให้พระได้ตลอดวัน จัดงานเทศกาลวัฒนธรรมโดยอาศัยกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา ให้ร่วมกันรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนมอญและเผยแพร่สู่สาธารณชน จัดสร้างตัวหนังสือที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในโลก (เฉพาะวัดขนอน) และจัดการจุดถ่ายภาพพิเศษที่มีแห่งเดียวเท่านั้น

๒. ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก

แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มเชิงอุดมคติ ในด้านสิ่งอำนวยความสะดวก มี ๕ ประเด็น ได้แก่ จัดศูนย์บริการนักท่องเที่ยวรองรับนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศและมีผู้เชี่ยวชาญภาษาอยู่ประจำการ จัดสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานที่รองรับการท่องเที่ยวพร้อมกันของนักท่องเที่ยวจำนวนมากได้ จัดป้ายบอกตำแหน่งอาคารสถานที่แต่ละจุดภายในวัดหรือแผนผังของวัด จัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกตามหลักพื้นฐานแหล่งท่องเที่ยวสากล และเพิ่มจำนวนมัคคุเทศก์น้อยในช่วงเทศกาลการท่องเที่ยว

๓. ด้านการเข้าถึง

แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มเชิงอุดมคติ ในด้านการเข้าถึง มี ๘ ประเด็น ได้แก่ เพิ่มช่องทางการสื่อสารสาธารณะของทางวัด จัดรถสาธารณะเชื่อมโยงการเดินทางท่องเที่ยว เพิ่มป้ายบอกทางในจุดเชื่อมต่อหรือบริเวณทางแยก เพิ่มป้ายประชาสัมพันธ์บอกทางและตำแหน่งที่ตั้งจุดสำคัญ ๆ ภายในวัด นำระบบสแกน QR Code จาก Smartphone เข้ามาช่วย องค์การปกครองท้องถิ่นต้องมีงบประมาณรองรับการซ่อมแซมถนนที่ใช้เป็นเส้นทางเดินทางหลัก ปรับภูมิทัศน์โดยไม่ให้เกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิตดั้งเดิม และเพิ่มช่องทางการเดินทางในการสรรจรถทางน้ำ

๔. ด้านการรักษาความปลอดภัย

แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มเชิงอุดมคติ ในด้านการรักษาความปลอดภัย มี ๗ ประเด็น ได้แก่ รมรณรงค์ให้คนในชุมชนร่วมเป็นจิตอาสารักษาความปลอดภัยในชุมชน เพิ่มจำนวนผู้ดูแลความปลอดภัยตามจำนวนนักท่องเที่ยวที่มีมากในช่วงเทศกาลหรือหยุดยาว ดำเนินการติดตั้งกล้องวงจรปิดเพิ่มเติมให้ครอบคลุมพื้นที่ ติดตั้งตู้แดงสายตรวจโดยรอบครอบคลุมจุดเสี่ยงบริเวณแหล่งท่องเที่ยว จัดให้มีหน่วยปฐมพยาบาลเบื้องต้นโดยมีเจ้าหน้าที่รองรับการให้บริการทุกวัน เพิ่มป้ายเตือนนักท่องเที่ยวให้ระวังสิ่งหรือสัตว์ประจักษ์ และทุก ๆ วัดที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวต้องจัดทำแผนงานการท่องเที่ยวแบบปลอดภัย

๕. ด้านการตลาด

แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มเชิงอุดมคติ ในด้านการตลาด มี ๙ ประเด็น ได้แก่ ประชาสัมพันธ์ในช่องทางที่หลากหลาย ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวโดยตลอดไม่เฉพาะแต่ช่วงเทศกาลเท่านั้น ภาครัฐผ่อนปรนนโยบายจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว วัดไม่ควรตั้งราคาค่าเข้าชมโดยใช้รูปแบบของการบริจาคตามศรัทธา รักษาจุดแข็งที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้ร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรม (การเชิดหนังใหญ่) ช่วยกันรักษามาตรฐานของแหล่งท่องเที่ยว จัดทำแผนประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวระยะยาว วัดในพื้นที่จัดทำปฏิทินการท่องเที่ยวโดยสอดคล้องกัน และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานจังหวัดราชบุรี ชุมชน และผู้ประกอบการต่าง ๆ ต้องร่วมมือกันอย่างจริงจัง

๖. ด้านนักท่องเที่ยว

แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มเชิงอุดมคติ ในด้านนักท่องเที่ยว มี ๗ ประเด็น ได้แก่ ให้ความสำคัญกับนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างชาติเสมอภาคกัน ไม่จำกัดโอกาสทางการท่องเที่ยว จัดทำแผนคุณค่าหรือแผนใช้ประโยชน์ มีกลยุทธ์หรือวิธีการสร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยวสำรวจความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวเป็นประจำ ทำงานร่วมกันระหว่าง วัด โรงเรียน/ราชการ และชุมชน และให้บริการนักท่องเที่ยวโดยแรงงานในชุมชน

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี มีประเด็นอภิปรายผล ดังนี้

๑. ด้านสิ่งดึงดูดใจ

แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ในด้านสิ่งดึงดูดใจ ได้แก่ ให้มีการแต่งกายด้วยเครื่องแต่งกายแบบมอญเป็นปกติวิสัยเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว ให้จัดรถสาธารณะเชื่อมโยงการเดินทางท่องเที่ยวในอำเภอโพธารามในลักษณะรถโดยสารสายเดียวเที่ยวได้ทั่ว ให้การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและสำนักงานจังหวัดราชบุรีร่วมมือกันสนับสนุนการประชาสัมพันธ์ทั้งในระดับประเทศและระดับโลก ให้มีการเปิดโบสถ์เพื่อไหว้พระได้ตลอดวัน จัดงานเทศกาลวัฒนธรรมโดยอาศัยกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา ให้ร่วมกันรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนมอญและเผยแพร่สู่สาธารณชน จัดสร้างตัวหนังสือที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในโลก (เฉพาะวัดขนอน) และจัดการจัดถ่ายภาพพิเศษที่มีแห่งเดียวเท่านั้น แสดงให้เห็นว่า จุดขายสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือ วัฒนธรรมของชุมชนซึ่งเป็นสิ่งดึงดูดใจของนักท่องเที่ยวให้เดินทางมาเที่ยวชม บนพื้นฐานการอนุรักษ์ที่ยั่งยืน เพื่อความเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ดังกล่าวนี้นสอดคล้องกับที่ พระพรพร โชติวโร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษากระบวนการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น: กรณีศึกษาวัดร่องเม้ง จังหวัดเชียงใหม่” ผลการวิจัยพบว่า การอนุรักษ์โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นการสงวนรักษา และบูรณะผลิตผลทางด้านวัฒนธรรม ที่สะท้อนให้เห็นแนวคิด อุดมการณ์ และความเชื่อทางศาสนา สถานที่ที่รวบรวมโบราณศิลปวัตถุและภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ วัด โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้ทำหน้าที่ในการอนุรักษ์และสืบทอด และก่อให้เกิดแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สร้างรายได้ให้กับชุมชน ส่วนด้านลบ ได้แก่ การนำโบราณวัตถุมารวมกันเป็นจำนวนมากทำให้ผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์ให้การดูแลทำได้ไม่ทั่วถึง อาจทำให้โบราณวัตถุเสื่อมสลายได้ ชุมชนที่มุ่งหวังสร้างรายได้จากนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ด้วยการปลูกสร้างอาคารร้านค้า อาจทำให้ทัศนียภาพที่เคยสวยงามต้องเสียไป^๑

^๑พระพรพร โชติวโร, “ศึกษากระบวนการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น: กรณีศึกษาวัดร่องเม้ง จังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ก-ข.

๒. ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก

แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มเชิงอุดมคติ ในด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ จัดศูนย์บริการนักท่องเที่ยวรองรับนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศและมีผู้เชี่ยวชาญภาษาอยู่ประจำการ จัดสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานที่รองรับการท่องเที่ยวพร้อมกันของนักท่องเที่ยวจำนวนมากได้ จัดป้ายบอกตำแหน่งอาคารสถานที่แต่ละจุดภายในวัดหรือแผนผังของวัด จัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกตามหลักพื้นฐานแหล่งท่องเที่ยวสากล และเพิ่มจำนวนมัคคุเทศก์น้อยในช่วงเทศกาลการท่องเที่ยว แสดงให้เห็นว่า วัดในอำเภอโพธาราม โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หรือต้องการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว ทั้งในส่วนของระบบสาธารณูปโภค เช่น ไฟฟ้า ประปา ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังมีสิ่งก่อสร้างอื่น เช่น ที่พัก ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก โรงพยาบาล ตลอดจนการจัดระบบของเสียก็เป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องพัฒนาควบคู่กันไปกับแหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวทุกคนต่างต้องการสุขอนามัย ความสะอาด ความปลอดภัย และสะดวกสบายมากยิ่งขึ้น การจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวจึงต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวก เพื่อการบริการนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวได้เกิดความประทับใจ ทำให้นักท่องเที่ยวอยากจะทำท่องเที่ยวมาวันขึ้นหรือกลับมาเที่ยวซ้ำอีก ดังนั้น วัดต้องใส่ใจกับบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เรื่องความสะอาดและสุขอนามัยของสถานที่ เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลถึงความสำเร็จของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ดังกล่าวนี สอดคล้องกับที่ พระสมุห์อนุรักษ ธีรสกโก ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดสมุทรสาคร” ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาส่วนใหญ่ในการพัฒนาวัด คือ ปัญหาเกี่ยวกับความสะอาด ขยะมูลฝอย มูลสุนัข มูลนก ห้องน้ำห้องสุขาไม่ค่อยสะอาด มีต้นไม้ไม่ค่อยร่มรื่น เจ้าหน้าที่ของทางวัดที่ทำความสะอาด หรือทำงานในจุดต่างๆ มีน้อย ทั้งยังแต่งกายไม่ค่อยสุภาพ และปัญหาในเรื่องของกิจกรรมในวัดซึ่งมีการประชาสัมพันธ์น้อย จัดไม่ตรงกับวันหยุด จึงทำให้ไม่ทราบเรื่องและไม่สะดวกในการมาร่วมกิจกรรม ข้อเสนอแนะในการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ควรมีการจัดเจ้าหน้าที่ทำความสะอาดและเจ้าหน้าที่ประจำในจุดต่าง ๆ ให้มากขึ้น และแต่งกายให้เรียบร้อย ในเรื่องการพัฒนาศาสนสถาน หากมีการสร้างใหม่ควรมีการคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยเป็นหลัก มีการวางผังใหม่ให้ดี มีการปลูกต้นไม้ให้มากขึ้น เพื่อให้เกิดความร่มรื่นและเป็นการทำให้ภูมิทัศน์ของวัดสวยงาม น่ารื่นรมย์ การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ต้องมีการประชาสัมพันธ์ให้ทั่วถึง และมีการบริหารจัดการในด้านต่างๆ ของวัดให้สมบูรณ์ เพราะหากวัดมีความพร้อมในการรองรับประชาชนที่มาวัดแล้ว ย่อมทำให้ประชาชนมาวัดแล้วเกิดศรัทธา เกิดความยินดี เกิดความสุขใจ มาทำบุญ ทำกุศลต่างๆ พร้อมทั้งการมาพักผ่อนหย่อนใจในรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงพุทธได้^๒

^๒พระสมุห์อนุรักษ ธีรสกโก, “การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดสมุทรสาคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ก-ข.

๓. ด้านการเข้าถึง

แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มเชิงอุดมคติ ในด้านการเข้าถึง ได้แก่ เพิ่มช่องทางการสื่อสารสาธารณะของทางวัด จัดรถสาธารณะเชื่อมโยงการเดินทางท่องเที่ยว เพิ่มป้ายบอกทางในจุดเชื่อมต่อหรือบริเวณทางแยก เพิ่มป้ายประชาสัมพันธ์บอกทางและตำแหน่งที่ตั้งจุดสำคัญ ๆ ภายในวัด นำระบบแสกน QR Code จาก Smartphone เข้ามาช่วย องค์การปกครองท้องถิ่นต้องมีงบอุดหนุนรองรับการซ่อมแซมถนนที่ใช้เป็นเส้นทางการเดินทางหลัก ปรับภูมิทัศน์โดยไม่ให้เกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิตดั้งเดิม และเพิ่มช่องทางการเดินทางในการจราจรทางน้ำ แสดงให้เห็นว่า วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี จำเป็นให้ความสำคัญกับการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ต้องมีระบบขนส่ง ซึ่งประกอบด้วย เส้นทางหลักที่สะดวก เดินทางได้รวดเร็ว โดยต้องคอยดูแลรักษาและซ่อมแซมถนนที่ใช้เป็นเส้นทางการเดินทางหลักให้อยู่ในสภาพดีเสมอ ป้ายบอกทางชัดเจน โดยอาจมีบอกล่วงหน้าตั้งแต่ ๒๐ กิโลเมตรเรื่อยมา และตรงทางแยกต้องติดตั้งป้ายชี้ทางไว้ทุกแยก เพื่อป้องกันความสับสนของนักท่องเที่ยวที่ต้องการเดินทางเข้ามายังแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัด และปัจจุบันมีเทคโนโลยีที่ทันสมัย สามารถใช้ประโยชน์จากแผนที่ Google Map ได้มากมาย เช่น การค้นหาสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ และเส้นทางที่จะใช้ในการเดินทาง หรือค้นหาสถานที่ใกล้เคียง โดยการใช้งานมีความสะดวก ไม่ยุ่งยาก และนอกเหนือจากดูตำแหน่งแล้ว ยังมีข้อมูลของสภาพการจราจรที่เป็นปัจจุบัน ที่ค่อนข้างแม่นยำ สามารถเลือกรถติด เพื่อเดินทางถึงแหล่งท่องเที่ยวได้เร็วขึ้นยิ่งขึ้น และสำหรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่ไม่เคยไปมาก่อน หากต้องการที่จะเห็นสถานที่จริงว่ามีลักษณะเป็นอย่างไร ก็มีความสามารถรองรับการดูจากภาพพื้นที่จริงได้ด้วย ดังกล่าวนี้นี้สอดคล้องกับที่ นิลุบล ผ่องศรี ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางน้ำในจังหวัดสมุทรสงคราม” เพื่อวิเคราะห์และจัดทำเส้นทางแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางน้ำในจังหวัดสมุทรสงคราม โดยใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ โดยใช้ GPS ในการกำหนดตำแหน่งของแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งแหล่งท่องเที่ยวแบ่งเป็น ๓ ประเภท วิเคราะห์โดยใช้แผนผังต้นไม้และวิธีการจัดหมู่ จนได้เส้นทางการท่องเที่ยวมาทั้งหมด ๓๖ เส้นทาง จากนั้น จึงนำทั้ง ๓๖ เส้นทางไปวิเคราะห์หาเส้นทางที่สั้นที่สุด ด้วยวิธีการวิเคราะห์โครงข่าย (Network Analysis) ผลการวิเคราะห์ ทำให้ได้เส้นทางที่สั้นที่สุด ๓๖ เส้นทาง มีเพียง ๘ เส้นทาง เท่านั้น ที่ตรงกับการจัดเส้นทางของ กล่าวโดยสรุประบบสารสนเทศภูมิศาสตร์สามารถใช้วิเคราะห์หาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางน้ำได้เป็นอย่างดี แต่ในความเป็นจริง การจัดเส้นทางท่องเที่ยวไม่ได้คำนึงถึงระยะทางที่สั้นที่สุดเท่านั้น แต่ยังมีปัจจัยทางด้านพื้นที่อีกหลายด้านเข้ามาเกี่ยวข้อง ด้วยเหตุนี้ ผู้เชี่ยวชาญจึงนิยมจัดเส้นทางตามลำน้ำที่เดินทางได้สะดวกและเข้าถึงได้ง่ายกว่า ที่จะคำนึงถึงระยะทางที่สั้นกว่า^๓

^๓นิลุบล ผ่องศรี, “ระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางน้ำในจังหวัดสมุทรสงคราม”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภูมิศาสตร์และภูมิสารสนเทศ, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๘.

๔. ด้านการรักษาความปลอดภัย

แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มเชิงอุดมคติ ในด้านการรักษาความปลอดภัย ได้แก่นรณรงค์ให้คนในชุมชนร่วมเป็นจิตอาสารักษาความปลอดภัยในชุมชน เพิ่มจำนวนผู้ดูแลความปลอดภัยตามจำนวนนักท่องเที่ยวที่มีมากในช่วงเทศกาลหรือหยุดยาว ดำเนินการติดตั้งกล้องวงจรปิดเพิ่มเติมให้ครอบคลุมพื้นที่ ติดตั้งตู้แดงสายตรวจโดยรอบครอบคลุมจุดเสี่ยงบริเวณแหล่งท่องเที่ยว จัดให้มีหน่วยปฐมพยาบาลเบื้องต้นโดยมีเจ้าหน้าที่รองรับการให้บริการทุกวัน เพิ่มป้ายเตือนนักท่องเที่ยวให้ระวังสิ่งหรือสัตว์ประหลาด และทุก ๆ วัดที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวต้องจัดทำแผนงานการท่องเที่ยวแบบปลอดภัย แสดงให้เห็นว่า วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี จำเป็นให้ความสำคัญกับการดูแลรักษาความปลอดภัยให้กับนักท่องเที่ยว มีมาตรการด้านความปลอดภัยในการท่องเที่ยว เตรียมความพร้อมเพื่อป้องกันและรับมือกับภัยต่าง ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นโดยมุ่งเน้นให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องรับมือเต็มรูปแบบ ทั้งมาตรการก่อนการเกิดภัย ซึ่งเป็นมาตรการเพื่อการป้องกัน หลีกเลี่ยง หรือชะลอเวลาในการเกิดภัย เพื่อมิให้เกิดอันตรายต่อชีวิต และทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว และมาตรการขณะเกิดภัย เป็นมาตรการในการปฏิบัติการเพื่อเข้าระงับเหตุที่รวดเร็วทันต่อเหตุการณ์ โดยให้ความสำคัญกับการช่วยชีวิต และการป้องกันทรัพย์สินเสียหาย โดยมีหลักสำคัญคือการปฏิบัติการฉุกเฉิน ระบบการบัญชาการเหตุการณ์เพื่อให้การปฏิบัติการฉุกเฉินเป็นไปตามแผนที่วางไว้ โดยแบ่งหน้าที่ในทีมปฏิบัติการฉุกเฉินไว้อย่างชัดเจน และสุดท้ายคือ มาตรการหลังการเกิดภัยเป็นมาตรการในการฟื้นฟู และบำบัดความเสียหายที่ได้รับ ให้กลับคืนสภาพเดิมโดยเร็ว ซึ่งเป็นลักษณะการให้ความช่วยเหลือ การชดเชย การฟื้นฟูสภาพจิตใจ และการรักษาพยาบาล ซึ่งจะทำให้การบริหารจัดการด้านความปลอดภัยในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีประสิทธิภาพและมาตรฐานสร้างความเชื่อมั่นให้นักท่องเที่ยวที่เข้าไปท่องเที่ยวในวัด ดังกล่าวนี สอดคล้องกับที่ ด.ต.หญิง ญัฐวีร์ภัทร์ ถิ่นมีผล ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ทัศนะของนักท่องเที่ยวชาวไทยต่อประสิทธิภาพการบริหารงานบริการของตำรวจท่องเที่ยว ตามหลักสังคหวัตถุ ๔” จากผลการวิจัยพบว่า จากปัญหา และอุปสรรคด้านการรับบริการจากตำรวจท่องเที่ยวที่ไม่สามารถให้บริการติดต่อครั้งเดียวและแล้วเสร็จได้ ปัญหาการใช้คำพูดในการประสานงานกันเองภายในหน่วยงานไม่ดีเท่าที่ควร ปัญหาจาการรถยนต์สายตรวจไม่เพียงพอต่อการให้ความช่วยเหลือนักท่องเที่ยว และปัญหาจากการบริการไม่เสมอภาค มีแนวทางในการปรับปรุงตามหลักสังคหวัตถุ ๔ คือ ปรับปรุงและประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้สามารถบริการนักท่องเที่ยวแล้วเสร็จภายในการติดต่อครั้งเดียว เพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจในการบริการของตำรวจท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่ตำรวจต้องมีความเต็มใจในการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว มีความกระตือรือร้นและอัธยาศัยไมตรีที่ดีในการให้บริการต่อนักท่องเที่ยว แสดงความเอาใจใส่ต่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว^๔

^๔ด.ต.หญิง ญัฐวีร์ภัทร์ ถิ่นมีผล, “ทัศนะของนักท่องเที่ยวชาวไทยต่อประสิทธิภาพการบริหารงานบริการของตำรวจท่องเที่ยว ตามหลักสังคหวัตถุ ๔”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ก-ข.

๕. ด้านการตลาด

แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มเชิงอุดมคติ ในด้านการตลาด ได้แก่ ประชาสัมพันธ์ ในช่องทางที่หลากหลาย ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวโดยตลอดไม่เฉพาะแต่ช่วงเทศกาลเท่านั้น ภาครัฐผ่อนปรนนโยบายจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว วัดไม่ควรตั้งราคาค่าเข้าชมโดยใช้รูปแบบของการบริจาคตามศรัทธา รักษาจุดแข็งที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้ร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมการเชิดหนังใหญ่ ช่วยกันรักษามาตรฐานของแหล่งท่องเที่ยว จัดทำแผนประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวระยะยาว วัดในพื้นที่จัดทำปฏิทินการท่องเที่ยวโดยสอดคล้องกัน และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานจังหวัดราชบุรี ชุมชน และผู้ประกอบการต่าง ๆ ต้องร่วมมือกันอย่างจริงจัง แสดงให้เห็นว่า วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ต้องทำการตลาดอย่างยั่งยืน คือ ทำให้วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอันเป็นที่ต้องการของของนักท่องเที่ยวเข้ามาทัศนศึกษา แสวงหาความรู้ทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและความเชื่อของคนในอดีตในปัจจุบัน ซึ่งวัฒนธรรมทางวัตถุที่อยู่ในวัดจะสามารถสะท้อนมิติทางด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี ดังกล่าวนี้น สอดคล้องกับที่ นิลรัตน์ กลิ่นจันทร์ และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า ศาสนสถานที่สำคัญของวัดที่เป็นแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติมีองค์ประกอบสำคัญ คือ วัดมีศาสนสถานสำคัญ คือ พระพุทธรูป พระอุโบสถ เจดีย์ พระปรางค์ พระวิหารหลวง ความสำคัญของศาสนสถานคือ เป็นวัตถุธรรมที่แสดงสัญลักษณ์ทางศาสนาและพระรัตนตรัย เช่น พระพุทธรูปแสดงสัญลักษณ์ถึงพระพุทธเจ้า พระอุโบสถเป็นที่ประกอบกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ เจดีย์ พระปรางค์เป็นที่ประดิษฐานของพระบรมสารีริกธาตุพระพุทธเจ้า พระวิหาร มักเป็น สถาปัตยกรรมและภาพจิตรกรรมอันแสดงถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ความสำคัญของศาสนสถานสิ่งแรก คือ เป็นสิ่งก่อสร้างที่เกิดจากแรงศรัทธาทางพระพุทธศาสนาและเป็นสิ่งที่พระพุทธศาสนิกชนยึดถือทางด้านจิตใจและยึดถือเพื่อประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ ประวัติและความสำคัญของศาสนสถานมีความสำคัญในฐานะเป็นแหล่งยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจ ศาสนสถาน ดังกล่าวยังมีความสำคัญในแง่เป็นสิ่งที่แสดงถึงศรัทธา แสดงประวัติศาสตร์และบริบทความเชื่อของคนในช่วงเวลาของการสร้างศาสนสถานด้วย นักท่องเที่ยวชาวไทยจะเข้ามาทัศนศึกษา เพื่อเป้าหมายทางศาสนา ส่วนนักท่องเที่ยวต่างประเทศจะเข้ามาทัศนศึกษาเพื่อแสวงหาความรู้ทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและความเชื่อของคนไทยในอดีตและคนไทยในปัจจุบัน ซึ่งศาสนสถานจะสะท้อนมิติทางด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมของคนไทยได้อย่างดี จะเห็นได้ว่าศาสนสถานที่กล่าวข้างต้น แต่ละประเภทก็จะมียุทธศาสตร์ที่แสดงให้เห็นมิติทางด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม สังคมได้อย่างดี^๕

^๕นิลรัตน์ กลิ่นจันทร์ และคณะ, “ศึกษาศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ก-ข.

๖. ด้านนักท่องเที่ยว

แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มเชิงอุดมคติ ในด้านนักท่องเที่ยว ได้แก่ ให้ความสำคัญกับนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างชาติเสมอภาคกัน ไม่จำกัดโอกาสทางการท่องเที่ยว จัดทำแผนคุณค่าหรือแผนใช้ประโยชน์ มีกลยุทธ์หรือวิธีการสร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว สำรวจความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวเป็นประจำ ทำงานร่วมกันระหว่าง วัด โรงเรียน/ราชการ และชุมชน และให้บริการนักท่องเที่ยวโดยแรงงานในชุมชน แสดงให้เห็นว่า วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ต้องใส่ใจกับความพึงพอใจและความประทับใจของนักท่องเที่ยว ทั้งนี้ อาจใช้ทุนทางสังคมที่วัดมีอยู่ คือ การเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่ส่งเสริมความบริสุทธิ์สะอาดทั้งทางกาย วาจา และใจ นักท่องเที่ยวมีโอกาสได้เห็นถึงวิถีชีวิตของพระสงฆ์ ที่มีการดำรงอยู่อย่างเรียบง่าย สมถะและมีความพอเพียงกับการอยู่อาศัยภายในวัด นักท่องเที่ยวสามารถเรียนรู้ได้จากแนวทางเหล่านี้ เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตปัจจุบันของตน ในส่วนของนักท่องเที่ยวที่ได้มีโอกาสได้กราบนมัสการพระสงฆ์ และได้ฟังการบรรยายธรรม หรือให้คำแนะนำหลักธรรมในการปฏิบัติเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตแก่นักท่องเที่ยว และหากนักท่องเที่ยวมีความเชื่ออันเป็นอกุศลหรือความคิดที่ไม่ถูกต้อง เช่น ความเชื่อเรื่องดวง พระสงฆ์อาจบรรยายให้นักท่องเที่ยวฟังว่าสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นอดีตหรือว่าอนาคต เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากกรรมของแต่ละบุคคลที่เกิดขึ้นมาทั้งสิ้น สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ แต่สามารถทำให้มันดีขึ้นได้ โดยการปฏิบัติแต่กรรมดี ด้วยการปฏิบัติทางกาย วาจา และใจให้มีความบริสุทธิ์อยู่เสมอ เป็นต้น นับบอกลถึงแนวทางการจัดการวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ที่สามารถทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการผสมผสานกันระหว่างศิลปะ ความเชื่อ และความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของคนในสังคม ตั้งแต่อดีตสืบเนื่องถึงปัจจุบัน ดังกล่าวนี สอดคล้องกับที่ นริวัลค์ ธรรมนิมิตโชค ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาแบบของวัดที่เหมาะสมกับการเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต” ผลการวิจัยพบว่า ต้นแบบดั้งเดิมของวัดในสมัยพุทธกาลมีบรรยากาศสภาพแวดล้อมเอื้ออำนวยต่อการประพฤติพรหมจรรย์ของพระสงฆ์ วัดเป็นสัญลักษณ์ของความสงบ รื่นรมย์ เพราะเป็นที่พักของผู้มีบาปกรรมอันสงบระงับแล้ว ห่างไกลจากความชั่วทุกรูปแบบ เป็นที่อาศัยของผู้ที่มีความบริสุทธิ์สะอาดทางกาย วาจา ใจ ส่วนแนวคิดในการจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ในสมัยพุทธกาล เป็นไปตามพุทธปณิธานของพระพุทธเจ้า คือ มุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) โดยสอนภิกษุให้รู้จักตนเอง และรู้จักสรรพสิ่งต่างๆ ที่แวดล้อมอยู่ให้แจ่มแจ้ง เพื่อจะได้ปฏิบัติตนให้กลมกลืนกับสภาพที่แท้จริงของสิ่งแวดล้อมนั้นได้อย่างถูกต้อง โดยยึดหลักธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ จากนั้นก็บำเพ็ญสมณกิจเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน โดยการสั่งสอนด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น การทำให้ดูเป็นตัวอย่าง การเทศนา เพื่อให้รู้จักทางดำเนินชีวิตที่จะทำให้พบกับความสุข^๖

^๖นริวัลค์ ธรรมนิมิตโชค, “การศึกษาแบบของวัดที่เหมาะสมกับการเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ก.

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี” มีข้อเสนอแนะ ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป

๑. ควรร่วมกันรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนมอญและเผยแพร่สู่สาธารณชน
๒. ควรจัดศูนย์บริการนักท่องเที่ยวรองรับนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศและมีผู้เชี่ยวชาญภาษาอยู่ประจำการ
๓. ควรเพิ่มป้ายบอกทางในจุดเชื่อมต่อหรือบริเวณทางแยก
๔. ควรดำเนินการติดตั้งกล้องวงจรปิดเพิ่มเติมให้ครอบคลุมแหล่งท่องเที่ยวและพื้นที่ภายในวัด
๕. ควรประชาสัมพันธ์ในช่องทางที่หลากหลาย
๖. ควรให้บริการกับนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างชาติโดยเสมอภาคกัน

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑. การวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการอนุรักษ์วัฒนธรรมมอญเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
๒. การวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาเกี่ยวกับนวัตกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

เกิด ธนชาติ. **คู่มือคลังปรีชาธรรม**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิอิทธิธรรมมหาธาตุวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

เฉลียว บุรีภักดี และคนอื่น ๆ. **ชุดการศึกษาค้นคว้าวิชา ๒๕๕๓๑๐๑ ทฤษฎีระบบและการประยุกต์ใช้ในการพัฒนา**. เพชรบุรี: มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๕๕๓.

โครงการพัฒนาดัชนีชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย. **รายงานการศึกษาฉบับสมบูรณ์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๗.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. **วาทกรรมการพัฒนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: วิชาษา, ๒๕๔๕.

ไพบุลย์ เสี่ยงก้อง. **คน ต้นไม้ และสายน้ำ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๔.

กรมการศาสนา. **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบ และคำสั่งของคณะสงฆ์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒.

กระทรวงวัฒนธรรม. **คู่มือการดำเนินงานโครงการภายใต้ยุทธศาสตร์ประเทศของกระทรวงวัฒนธรรม: โครงการรากวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๖.

กลุ่มวิชาการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว. **การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว, ๒๕๕๗.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. **สถานการณ์การท่องเที่ยว**. กรุงเทพมหานคร: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๕.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **วัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด นวสาส์นการพิมพ์, ๒๕๕๑.

_____. **สถิติเบื้องต้นและการวิจัย: Basic Statistics and Research**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ. **สังคมวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘.

จุฑามาศ คงสวัสดิ์. **การศึกษาแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐม**. นครปฐม: ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๐.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ฉลองศรี พิมลสมพงษ์. การวางแผนและพัฒนาตลาดการท่องเที่ยว. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาศิลปอาชีพ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๖.
- ชมพูนุท โมราชาติ. พฤติกรรมของนักท่องเที่ยว. อุบลราชธานี: ศิริธรรม ออฟเซต, ๒๕๔๘.
- ชัยเสฏฐ์ พรหมศรี. คู่มือองค์การแห่งความเป็นเลิศ. กรุงเทพมหานคร: ปัญญาชน, ๒๕๕๑.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. โครงการวิถีธรรม วิถีไทย การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๔๐.
- ชูชีพ พุทธประเสริฐ. การพัฒนาองค์การเทคนิคการบริหารการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ ๓. เชียงใหม่: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๒.
- ชูสิทธิ์ ชูชาติ. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในมณฑลยูนนาน: ศึกษาแหล่งท่องเที่ยวในนครคุนหมิง เมืองลุนาน และเมืองกลุซี. กรุงเทพมหานคร: สภาสถาบันราชภัฏ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๗.
- ณัฐพันธ์ เขจรนนท์. พฤติกรรมองค์การ. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ซีเอ็ดดูเคชั่น จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๑.
- ทิพวรรณ หล่อสุวรรณ. ทฤษฎีองค์การสมัยใหม่. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ดี. เค. พรินต์ติ้งเวิลด์ จำกัด, ๒๕๕๐.
- ธงชัย สันติวงษ์. องค์การและการบริหาร. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๗.
- นิคม จารุมณี. การท่องเที่ยวและการจัดการอุตสาหกรรมท่องเที่ยว. กรุงเทพมหานคร: โอ. เอส. พรินต์ติ้ง เฮาส์, ๒๕๔๔.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน. เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๒.
- บุปผา พิกุลแก้ว และคณะ. แนวทางการมีส่วนร่วมของภาคธุรกิจในการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวทางธรรมชาติอย่างยั่งยืนบนพื้นที่เกาะช้าง กิ่งอำเภอเกาะช้าง จังหวัดตราด. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๐.
- ป. หลงสมบัติ. พจนานุกรม มคอ-ไทย. กรุงเทพมหานคร: บริษัทธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๖.
- ประยุทธ์ เจริญสวัสดิ์. การบริหารงานบุคคล. กรุงเทพมหานคร: กรมพลศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๐.
- ปรีชา แดงโรจน์. อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวสู่ศตวรรษที่ ๒๑. กรุงเทพมหานคร: ไฟว์ แอนด์ ไฟว์ พรินต์ติ้ง, ๒๕๔๔.
- ปิยะวดี หิริมงคล” พฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวไทยต่อการท่องเที่ยวในจังหวัดสุโขทัย. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๕.
- พงศ์สันต์ ศรีสมทรัพย์ และชลิดา ธรรมณี. หลักการจัดองค์การและการจัดการ. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดแสงจันทร์การพิมพ์, ๒๕๔๑.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ). **มหาสติปัฏฐานสูตร ทางสู่พระนิพพาน**. แปลโดย พระคันธสารากวีวงศ์ (สมลักษณ์ คนธสาโร). กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๙.
- พระคันธสารากวีวงศ์ (สมลักษณ์ คนธสาโร). **อภิธัมมัตถสังคหะและปรมัตถทีปนี (แปล)**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๖.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต). **พุทธวิธีบริหาร**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- พระธรรมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม). **การศึกษาเชิงวิเคราะห์ พระคาถาธรรมบท เล่ม ๒**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๖.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). **พระสงฆ์กับการศึกษาไทยในบทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนากับการจัดการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๖.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๔๑.
- _____. **การศึกษา: เครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑.
- _____. **การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๙.
- พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมปโน). **อภิธัมมัตถวิภาวินีแปล**. กาญจนบุรี: ม.ป.ท, ๒๕๕๐.
- พระนารถเถระ และพระมหาตีปิฎกจุฬาลงกรณเถระ รจนา. **มิลินทพิลหอนุฎฐกา-ฎีกา**. ตรวจชำระโดย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญูญาณ, ๒๕๔๑.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๔. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนธการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๓.
- _____. **พจนานุกรมศาสน์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๘. นนทบุรี: โรงพิมพ์เพิ่มทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๕๓.
- _____. **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙.
- พระพุทโธสเถระ. **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**. แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๖.
- พระราชพุทธิญาณวงศ์ (สุชาติ ธรรมรัตน์). **คู่มือวิทยากรอบรมพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส**. กรุงเทพมหานคร: อาหารการพิมพ์, ๒๕๔๐.
- พระราชวิสุทธิเวที (เที่ยง อคฺคธมฺโม). **พระสงฆ์กับงานพัฒนาพระศาสนาและสังคม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- พระวิสุทธิกัทรธาดา (ประสิทธิ์ พุทฺธมฺมวโร). **พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายอาญา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- พระอุปัชฌาย์. วิมุตติมรรค. แปลโดย พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- พิภพ วังเงิน. พฤติกรรมองค์กร. กรุงเทพมหานคร: รวมสาส์น, ๒๕๔๗.
- พุทธทาสภิกขุ (เงื่อม อินฺทปญฺโญ). คู่มือมนุษย์. กรุงเทพมหานคร: ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๒.
- _____. วิธีแก้ปัญหาชีวิต. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แสงธรรม, มปป..
- _____. พจนานุกรมธรรมของพุทธทาส. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, มปป..
- _____. พุทธศาสนาคืออะไร. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาจัดพิมพ์, ๒๕๔๒.
- _____. หลักพุทธธรรมของพระพุทธรศาสนา. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๒.
- พิน ดอกบัว. วัดและพระสงฆ์ทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: บริษัท บุรพาสาส์น, ๒๕๕๐.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. กลยุทธ์การตลาดในอุตสาหกรรม. นนทบุรี: สาขาวิทยาการจัดการมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๕.
- _____. องค์การและการจัดการ. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๓.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๖.
- วรรณ วะวนิช. ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖.
- วาลิกา แสนคำ. วัฒนธรรมบ้านเปียงหลวง อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕.
- วิเชียร วิทยาอุดม. ทฤษฎีองค์กร. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนัช การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๔.
- วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. ความหมายของการพัฒนา คำที่มีความหมายใกล้เคียง และแนวคิดพื้นฐานของการพัฒนา. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๕๔.
- วีระ บำรุงรักษ์. ระบบการบริหารจัดการวัฒนธรรมสำหรับสำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร. กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์, ๒๕๔๐.
- ศิริ ฮามสุโพธิ์. สังคมวิทยาการท่องเที่ยว. กรุงเทพมหานคร: โอ. เอส. พริ้นติ้ง เฮาส์, ๒๕๔๓.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ. องค์การและการจัดการ. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๕.
- สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. การดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: กองบริการที่ปรึกษาศูนย์บริการวิชาการ สถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๒.
- สนธยา พลศรี. ทฤษฎีและหลักการพัฒนารวมชน. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗.

บรรณานุกรม (ต่อ)

สมคิด บางโม. **องค์การและการจัดการ**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: บริษัทวิทยพัฒน์ จำกัด, ๒๕๕๔.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. **สังคมวิทยาชุมชน : หลักการศึกษาวิเคราะห์และปฏิบัติงานชุมชน**. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๖.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. **การพัฒนาชุมชนแบบจัดการ**. กรุงเทพมหานคร: เอมีเทรดดิ้ง, ๒๕๔๑.

สัมพันธ์ ภูไพบูลย์. **องค์การและการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร: พัทธ์อักษร, ๒๕๔๒.

สามารถ จันทร์สุริย์ และประทีป อินแสง. **การศึกษา กับ ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๑.

สายพิน ยิ้มอ่อน. **ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไทย**. ปทุมธานี: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๔๘.

สายหยุด ใจสำราญ และสุภาพร พิศาลบุตร. **การพัฒนาองค์การ**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์เอกสารและตำรา สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๙.

สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. **วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรม เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน**. ปทุมธานี: สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ, ๒๕๕๗.

สุธี สุทธิสมบูรณ์ และสมาน รังสิโยภุชญ์. **หลักการบริหารเบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗. กรุงเทพมหานคร: สวัสดิการสำนักงาน ก.พ., ๒๕๔๑.

สุนทร สุภูตะโยธิน. **คู่มือสมณศักดิ์สำหรับผู้บริหาร**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: กรังปรีซ์อินเตอร์เนชั่นแนล, ๒๕๔๐.

สุพัตรา สุภาพ. **สังคมและวัฒนธรรมไทย ค่านิยม: ครอบครัว: ศาสนา: ประเพณี**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๑.

สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์. **ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นลุ่มน้ำแม่กลอง บ้านโป่ง-บ้านเจ็ดเสมียน**. ราชบุรี: พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง, ๒๕๕๔.

สุรพล สุยะพรหม และคณะ. **ทฤษฎีองค์การและการจัดการเชิงพุทธ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์. **แผนปฏิบัติการพัฒนาการท่องเที่ยว เชียงราย พะเยา แพร่ น่าน เชียงใหม่**. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๒.

อัจฉรา โพธิยานนท์. **การศึกษากับการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: เทคนิคปรี้นต์, ๒๕๓๙.

(๒) วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์:

Samanera Souliyanh Southammavong. “ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการบริหารขยะมูลฝอยของวัดหนองแขง (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- จิตติมา เสนาไชย. “บทบาทวัดในการส่งเสริมสุขภาพชุมชน: กรณีศึกษา วัดพระธาตุดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- ชิษณุชา ปานศิริ. “การมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: กรณีศึกษาเขตเทศบาลเมือง จังหวัดเพชรบุรี”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการโรงแรมและการท่องเที่ยว**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๒.
- ฐิติพร สะสม. “ศึกษาระบบการบริหารและการจัดการวัดในพระพุทธศาสนา กรณีศึกษา: วัดพระธาตุแช่แห้ง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- ด.ต.หญิง ณัฐวีร์ภัทร์ ถิ่นมีผล. “ทัศนะของนักท่องเที่ยวชาวไทยต่อประสิทธิภาพการบริหารงาน บริการของตำรวจท่องเที่ยว ตามหลักสังคหวัตถุ ๔”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- นรีวัลค์ ธรรมนิมิตโชค. “การศึกษารูปแบบของวัดที่เหมาะสมกับการเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- นิลุบล ผ่องศรี. “ระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางน้ำในจังหวัดสมุทรสงคราม”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภูมิศาสตร์และภูมิสารสนเทศ**. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- พระครูพิสัยปริยัติกิจ (แก่น อคฺควณโณ). “ศึกษาวิเคราะห์วัฒนธรรมการให้เชิงพุทธในสังคมไทย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- พระนฤนาท ญาณวิริโย. “การนำนโยบายไปปฏิบัติด้านการส่งเสริมฟื้นฟู และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของเทศบาลตำบลสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- พระปลัดมนต์ดก สุวโจ. “การบริหารจัดการวัดของพระสงฆ์ในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- พระพชรพร โชติวโร. “ศึกษากระบวนการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น: กรณีศึกษาวัดร่องเมิง จังหวัดเชียงใหม่”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- พระมหาจรัญ จิตตสวโร. “การศึกษาแนวคิดความเชื่อเชิงวัฒนธรรมในการสร้างปราสาทศพของชาวพุทธล้านนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- พระมหาจรัญ พุทฺธสิริ. “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของคณะสงฆ์ใน อำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์ตามหลักสาราณียธรรม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- พระมหาธวัช สิริมงคล. “การจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดหนองแขว (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- พระมหาบุญมี ปุณณวุฒโธ. “ศึกษาวิเคราะห์พฤติกรรมการบริหารงานวัดของเจ้าอาวาสในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดเลย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.
- พระมหาสุสันต์ สุขวฑฒโน. “อิทธิของพระพุทธศาสนาเถรวาทต่อศิลปวัฒนธรรมในรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถแห่งกรุงศรีอยุธยา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- พระมหาอำพล กตทีโป. “บทบาทพระสงฆ์ในการสืบสานวัฒนธรรมไทยรามัญในจังหวัดสมุทรสาคร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- พระวิรัตน์ ปรีบุญโน. “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของพระสังฆาธิการที่มีผลต่อการพัฒนาพระสงฆ์ในอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.
- พระสมุห์อนุรักษ์ อีรสกโก. “การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดสมุทรสาคร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- ศักดา ภาคจันทิก. “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาของพระสังฆาธิการอำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- สุนทร ผาสุข. “การพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานตามหลักอิทธิบาทธรรมของบุคลากรเทศบาลเมืองตากลี อำเภอตากลี จังหวัดนครสวรรค์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

บรรณานุกรม (ต่อ)

อาชาดา สูดเส้นผม. “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพุทธธรรมของกรมธุรกิจพลังงานกระทรวงพลังงาน”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

(๓) รายงานวิจัย:

นิลรัตน์ กลิ่นจันทร์ และคณะ. “ศึกษาศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพ มหานคร”. *รายงานการวิจัย*. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

ภัชรบถ ฤทธิ์เต็ม. “รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมในวัด”. *รายงานการวิจัย*. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

(๔) บทความ:

พระธรรมวรนายก (โอภาส นิรุติเมธี). “การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน”. ใน *ธรรมปริทัศน์* ๔๖. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖): ๑๖๔-๑๖๖.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). “หัวใจพระพุทธศาสนา”. *พุทธจักร*. ปีที่ ๖๑ ฉบับที่ ๔ (เมษายน ๒๕๕๐): ๑๐.

สมบูรณ์ ขาวชายโง และธวัชชัย กุณวณิช. “คนรุ่นใหม่กับการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน”. *วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร*. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๔ (มีนาคม-เมษายน ๒๕๕๕): ๕.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. “คอลัมน์ธรรมะใต้ธรรมาสน์ มัชฌิมาปฏิบัติ: สายกลางสองมิติ”. *ข่าวสด*. (๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙): ๒๙.

(๕) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่และเอกสารอื่น ๆ:

สำนักงานเจ้าคณะอำเภอโพธาราม. *สถิติภิกษุ สามเณร และศิษย์วัด อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ภาค ๑๕ พุทธศักราช ๒๕๖๐*. ราชบุรี: สำนักงานเจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๕๖๐. (เอกสารอัดสำเนา).

(๖) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

ไปด้วยกันดอทคอม. *เที่ยวโพธาราม*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.paiduaykan.com/travel/เที่ยวโพธาราม>. [๒๘ ธันวาคม ๒๕๖๐].

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. *อำเภอโพธาราม*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.th.wikipedia.org/wiki>. [๑ กรกฎาคม ๒๕๖๐].

ศูนย์บริการข้อมูลอำเภอ. *อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.amphoe.com/>. [๑ กรกฎาคม ๒๕๖๐].

บรรณานุกรม (ต่อ)

(๗) สัมภาษณ์:

สัมภาษณ์ ดร.กนกวรรณ แส่นเมือง. ผู้อำนวยการหลักสูตรการท่องเที่ยวและการโรงแรม คณะ
วิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๕ พฤศจิกายน
๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางนงคราญ สุขสม. ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๑ ราชบุรี, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางสาวสรียา บุญมาก. ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานราชบุรี, ๑๙
พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายจพรรักษ์ ถาวรกุลพงศ์. ปราชญ์ชาวบ้าน ชุมชนวัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัด
ราชบุรี, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายฉลาด ถาวรกุลพงศ์. ผู้ดูแลพิพิธภัณฑสถานใหญ่วัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัด
ราชบุรี, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายธรรมบุญ แยมศรี. รักษาการผู้อำนวยการโรงเรียนวัดขนอน (ศรัทธาสวรรณราษฎร์
อุปถัมภ์) อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายประชุม พิมพ์โตด. นายกองค์การบริหารส่วนตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัด
ราชบุรี, ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายประทีป มีพรบุชา. นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลคลองตากค อำเภอโพธาราม จังหวัด
ราชบุรี, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายพิเชษฐ์ ยานวิริยะกุล. รักษาการผู้อำนวยการโรงเรียนวัดคงคาราม (อินทราชมงคลศิลป์)
อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายฤทธิไกร เอี่ยมจินดา. ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๔ ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัด
ราชบุรี, ๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายวันวิส คชประดิษฐ์. ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๓ ตำบลคลองตากค อำเภอโพธาราม จังหวัด
ราชบุรี, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายสนธยา เสนเอี่ยม. ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๒
พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายโสภณ นิไชโยค. ปราชญ์ชาวบ้าน ชุมชนวัดคงคาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี,
๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระครูคุณสารานุกุล. รองเจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระครูวิสุทธาณันทคุณ, ดร. เจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๑ พฤศจิกายน
๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระครูสันตยาภิรัต. เจ้าอาวาสวัดคงคาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, ๑๐
พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระอนุวัตร สุจิตโต” ผู้จัดการพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดคงคาราม อำเภอโพธาราม จังหวัด
ราชบุรี, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

บรรณานุกรม (ต่อ)

๒. ภาษาอังกฤษ

- Collier A. & Harraway S. **The New Zealand Tourism Industry**. 2nd ed. New York: Longman, 1997.
- Kate, D., & Kahn, R. **The Social Psychology of Organizations**. New York: John Wiley & Sons, 1978.
- Mac Cannell Dean. **The Tourist: A New Theory of the Leisure Class**. New York: Schocken Books, 1996.
- Mc Intosh G. and Ritchie. **Tourism Principle, Practices Philosophies**. 5th ed. New York: John and Sons, 1995.
- Nzama, A.T. Magi, L.M. & Ngcobo N.R. **Workbook-I Tourism Workbook for Educators: 2004 Curriculum Statement (Unpublished Tourism Workshop Educational Materials)**. Centre for Recreation & Tourism, UZ. and Tourism KwaZulu-Natal: University of Zululand, 2005.
- P. Robbins Stephen and M. Coulter. **Management**. 7th ed. New Jersey: Prentice Hall International Lnc., 2002.
- World Commission on Environment and Development. **Our Common Future**. New York Oxford University: Great Britain R. Clay Ltd., 1987.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

รายนามผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจเครื่องมือวิจัย

๑. พระสมุทรวชิโรโสภณ, ดร.

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

๒. พระครูวาทีวรวัฒน์, ดร.

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

๓. พระมหากังवाल อธิธมฺโม, ผศ. ดร.

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

๔. พระสุรวุฒิ สิริวิฑฒโก, ดร.

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

๕. ดร.ปิ่นนธร เอียรชัยพฤกษ์

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน	วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี	โทร. ๐๘๑-๐๑๔-๓๙๕๖
ที่	ศธ.๖๑๖๑/ว.๓๘	วันที่ ๔ ตุลาคม ๒๕๖๑
เรื่อง	ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์	

เรียน พระสมุทวรชिरโสภณ, ดร.

เนื่องด้วย พระครูพิทักษ์ศิลปาคม ฉายา วชิรวิฑูโธ รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๓๐๒๐๕๐๐๘ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ ได้พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอให้ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

11ก/ว/รช.๖๑๖๑/ว.๓๘

จันทิมา/ดร.ห
[Signature]

๑๖ ต.ค. ๖๑

[Signature]

(พระเทพญาณมงคล,รศ.(พิเศษ))

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

ผู้ประสานงาน : พระครูพิทักษ์ศิลปาคม ฉายา วชิรวิฑูโธ

โทรติดต่อนอ ๐๘-๙๕๕๕-๔๑๙๕

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน	วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี	โทร.	๐๘๑-๐๓๔-๓๔๔๖
ที่	ศธ.๖๑๖๑/ว.๓๘	วันที่	๔ ตุลาคม ๒๕๖๑
เรื่อง	ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์		

เรียน พระครูวาทีวรวัฒน์, ดร.

เนื่องด้วย พระครูพิทักษ์ศิลปาคม ฉายา วชิรวิฑูโร รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๓๐๒๐๕๐๐๘ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ ได้พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอให้ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระเทพญาณมงคล, รศ.(พิเศษ))
ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

(พระครูวาทีวรวัฒน์, ดร.)
รองเจ้าคณะอำเภอเมืองเพชรบุรี
วัดมหาธาตุวรวิหาร จังหวัดเพชรบุรี
จำ ท.๖๕๖๑

ผู้ประสานงาน : พระครูพิทักษ์ศิลปาคม ฉายา วชิรวิฑูโร
โทรติดต่อกับ ๐๘-๙๕๕๕-๔๑๙๕

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน	วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี	โทร. ๐๘๑-๐๑๔-๓๙๔๖
ที่	ศธ.๖๑๖๑/ว.๓๘	วันที่ ๔ ตุลาคม ๒๕๖๑
เรื่อง	ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์	

เรียน พระมหากังวาล อีธมโม, ดร.

เนื่องด้วย พระครูพิทักษ์ศิลปาคม ฉายา วชิรวิฑูโร รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๓๐๒๐๕๐๐๘ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ ได้พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอให้ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ศาสตราจารย์
ดร. กิ่งแก้ว
๑๖ ต.ค. ๖๑

(พระเทพญาณมงคล, รศ.(พิเศษ))
ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

ผู้ประสานงาน : พระครูพิทักษ์ศิลปาคม ฉายา วชิรวิฑูโร
โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘-๙๕๕๕-๔๑๙๕

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน	วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี	โทร. ๐๘๑-๐๑๔-๓๙๔๖
ที่	ศธ.๖๑๖๑/ว.๓๘	วันที่ ๔ ตุลาคม ๒๕๖๑
เรื่อง	ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์	

เรียน พระสุรภูมิ สิริวัฒนโก, ดร.

เนื่องด้วย พระครูพิทักษ์ศิลปาคม ฉายา วชิรวิฑูโธ รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๓๐๒๐๕๐๐๘ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ ได้พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอให้ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

๑๖๖๕๑๖

พระสุรภูมิ สิริวัฒนโก, ดร.

๑๖ ๓.๑.๖๑

พระเทพญาณมงคล, รศ.(พิเศษ)

(พระเทพญาณมงคล, รศ.(พิเศษ))

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

ผู้ประสานงาน : พระครูพิทักษ์ศิลปาคม ฉายา วชิรวิฑูโธ

โทรติดต่อก่อน ๐๘-๙๕๕๕-๔๑๙๕

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน	วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี	โทร. ๐๘๑-๐๑๔-๓๙๔๖
ที่	ศธ.๖๑๖๑/ว.๓๘	วันที่ ๔ ตุลาคม ๒๕๖๑
เรื่อง	ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์	

เจริญพร ดร.ปณณธร เขียรชัยพฤกษ์

เนื่องด้วย พระครูพิทักษ์ศิลปาคม ฉายา วชิรวิฑูโธ รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๓๐๒๐๕๐๐๘ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ ได้พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอให้ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระเทพญาณมงคล,รศ.(พิเศษ))

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

ทรงรับทราบไว้แล้ว

ปณณธร เขียรชัยพฤกษ์

17 ต.ค 2561

ผู้ประสานงาน : พระครูพิทักษ์ศิลปาคม ฉายา วชิรวิฑูโธ

โทรติดต่อก่อน ๐๘-๙๕๕๕-๙๑๙๕

ภาคผนวก ข

หนังสือขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์

๑. พระครูวิสุทธาจารย์คุณ, ดร.	เจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
๒. พระครูคุณสารานุกูล	รองเจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
๓. พระครูสันตยาภิรัต	เจ้าอาวาสวัดคงคาราม
อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
๔. นายสนธยา เสนเอี่ยม	ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา
จังหวัดราชบุรี
๕. นางนงคราญ สุขสม	ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๑ ราชบุรี
๖. นางสาวสรียา บุญมาก	ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
สำนักงานราชบุรี
๗. นายประทีป มีพรบุชา	นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลคลองตากด
อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
๘. นายประชุม พิมพ์โตด	นายกองค์การบริหารส่วนตำบลสร้อยฟ้า
อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
๙. นายวันวิส คชประดิษฐ์	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๓ ตำบลคลองตากด
อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
๑๐. นายฤทธิไกร เอี่ยมจินดา	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๔ ตำบลสร้อยฟ้า
อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
๑๑. นางกนกวรรณ แสนเมือง	ผู้อำนวยการหลักสูตรการท่องเที่ยวและการโรงแรม
คณะวิทยาการจัดการ
มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง จังหวัดราชบุรี
๑๒. นายพิเชษฐ์ ยานูวิริยะกุล	รักษาการผู้อำนวยการโรงเรียนวัดคงคาราม
(อินทราขมดุงศิลป์) อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

๑๓. นายธรรมบุญ แยมศรี รักษาการผู้อำนวยการโรงเรียนวัดขนอน
(ศรัทธาสวรรณราษฎร์อุปถัมภ์)
อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
๑๔. พระอนุวัตร สุจิตโต ผู้จัดการพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดคงคาราม
อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
๑๕. นายฉลาด ถาวรกุลพงศ์ ผู้ดูแลพิพิธภัณฑสถานใหญ่วัดขนอน
อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
๑๖. นายโสภณ นิไชโยค ปราชญ์ชาวบ้าน ชุมชนวัดคงคาราม
อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
๑๗. นายจพรรักษ์ ถาวรกุลพงศ์ ปราชญ์ชาวบ้าน ชุมชนวัดขนอน
อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

ที่ ศธ. ๖๑๖๑/ว.๓๘

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม
เลขที่ ๑๐๙ หมู่ที่ ๗ ตำบลแพงพวย
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๗๐๑๓๐

๓๑ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย
เรียน พระครูวิสุทธาณันทคุณ เจ้าคณะอำเภอโพธาราม
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูพิทักษ์ศิลปาคม ฉายา วชิรวิฑูโร รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๓๐๒๐๕๐๐๘ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บจากพระคุณท่าน จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน เพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะประกอบประโยชน์ทางวิชาการต่อไปแก่หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

พระครูพิทักษ์ศิลปาคม
วชิรวิฑูโร

เรียนมาด้วยความเคารพ

พระปิฎกโกศล

(พระปิฎกโกศล, ดร.)

รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

ผู้ประสานงาน : พระครูพิทักษ์ศิลปาคม ฉายา วชิรวิฑูโร

โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘-๙๕๕๕-๔๑๙๕

ที่ ศธ. ๖๑๖๑/ว.๓๘

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม
เลขที่ ๑๐๙ หมู่ที่ ๗ ตำบลแพะพวย
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๗๐๑๓๐

๓๑ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย

เรียน พระครูคุณสารากุล รองเจ้าคณะอำเภอโพธาราม

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูพิทักษ์ศิลปาคม ฉายา วชิรวิฑูโร รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๓๐๒๐๕๐๐๘ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในอำเภอ
โพธาราม จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มี ความจำเป็นต้องเก็บจากพระคุณท่าน จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์
จากพระคุณท่าน เพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็น
ประโยชน์ทางวิชาการต่อไปแก่หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระ
คุณท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

พระครูคุณสารากุล

เรียนมาด้วยความเคารพ

พระปิฎกโกศล

(พระปิฎกโกศล, ดร.)

รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

ผู้ประสานงาน : พระครูพิทักษ์ศิลปาคม ฉายา วชิรวิฑูโร

โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘-๙๕๕๕-๔๑๙๕

ທີ ៧៥. ៦៦៦៦/២.៣៨

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
วัดหลวงพุทธธรรมกายาราม
เลขที่ ๑๐๙ หมู่ที่ ๗ ตำบลนางพวย
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๗๐๑๓๐

៣១ តុលា ២០១៦

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย
เรียน พระครูสันตยาภิรติ์ เจ้าอาวาสวัดคงคาราม อำเภอโพธาราม
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูพิทักษ์ศีลปาคม ฉายา วชิรวิฑูโธ รัชสประจาตัวนิสิต ๒๐๓๐๒๐๕๐๐๘ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆราชบุรี ได้ทำการศีกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในอำเภอ
โพธาราม จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศีกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บจากพระคุณท่าน จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน เพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้สืบดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไปแก่หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

๑๖๐๗๓๒๕๔๙๘๖

ખા: ૧૫૬૪૮૫૬૩૭.

เรียนมาด้วยความเคารพ

Chris Ginter

(พระปิฎกโกศล, ดร.)

รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

ผู้ประสานงาน : พระครูพิทักษ์ศิลปาคม ฉายา วชิรวุฑโฒ

โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘-๙๕๕๕-๕๑๙๕

ที่ ศธ. ๖๑๖๑/ว.๓๘

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
วัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายาราม
เลขที่ ๑๐๙ หมู่ที่ ๗ ตำบลแพงพวย
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๗๐๑๓๐

๓๑ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย

เจริญพร นายสนธยา เสนเอี่ยม ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูพิทักษ์ศิลปาคม ฉายา วชิรวิฑูโร รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๓๐๒๐๕๐๐๘ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในอำเภอ
โพธาราม จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บจากท่าน จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่าน
เพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการ
ต่อไปแก่หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณใน
ความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(นายสนธยา เสนเอี่ยม)

ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี

เจริญพร

(พระปิณฑโกศล, ดร.)

รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

ผู้ประสานงาน : พระครูพิทักษ์ศิลปาคม ฉายา วชิรวิฑูโร

โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘-๙๕๕๕-๔๑๙๕

ที่ ศธ. ๖๑๖๑/ว.๓๘

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม
เลขที่ ๑๐๙ หมู่ที่ ๗ ตำบลแพงพวย
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๗๐๑๓๐

๓๑ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย
เจริญพร นางนงคราญ สุขสม ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๑ ราชบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูพิทักษ์ศิลปาคม ฉายา วชิรวิฑูร โธ รัศประจำตวันสิต ๒๐๓๐๒๐๕๐๐๘ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในอำเภอ
โพธาราม จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บจากท่าน จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่าน
เพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการ
ต่อไปแก่หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณใน
ความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

- สมหมาย ใจดี พงษ์
28 พ.ย. ๒๕๖๑.

เจริญพร
(พระปิฎกโกศล, ดร.)
รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

ผู้ประสานงาน : พระครูพิทักษ์ศิลปาคม ฉายา วชิรวิฑูร โธ
โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘-๙๕๕๕๕-๔๑๙๕

ที่ ศธ. ๖๑๖๑/ว.๓๘

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
วัดหลวงพ่อดงธรรมกายาราม
เลขที่ ๑๐๙ หมู่ที่ ๗ ตำบลแพงพวย
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๗๐๑๓๐

๓๑ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่สัณนิษฐานเพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย
เจริญพร ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานราชบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัณนิษฐานที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูพิทักษ์ศิลปาคม ฉายา วชิรวิฑูร โสภณพรหมจารี ๖๐๓๐๒๐๕๐๐๘ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในอำเภอ
โพธาราม จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บจากท่าน จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่าน
เพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการ
ต่อไปแก่หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณใน
ความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

พระครูพิทักษ์ศิลปาคม
พระครูพิทักษ์ศิลปาคม
(พระครูพิทักษ์ศิลปาคม)

เจริญพร
พระปิฎกโกศล, ดร.)
รักษาราชการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

ผู้ประสานงาน : พระครูพิทักษ์ศิลปาคม ฉายา วชิรวิฑูร โสภณพรหมจารี
โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘-๙๕๕๕-๔๑๙๕

ที่ ศธ. ๖๑๖๑/ว.๓๘

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
วัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายาราม
เลขที่ ๑๐๙ หมู่ที่ ๗ ตำบลแพ่งพวย
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๗๐๑๓๐

៣១ តុលា ២៥៦១

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย

เจริญพร นายประทีป มีพรบุชา นายกเทศมนตริตำบลเทศบาลคลองตากุด อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
 สิ่งทีส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูพิทักษ์ศิลปาคม ฉายา วชิรจุโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๓๐๒๐๕๐๐๘ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในอำเภอ
โพธาราม จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บจากท่าน จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่าน เพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้สืบดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไปแก่หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ซึ่งขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรามาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

မှတ်ချက် ပြန်စာရင်း
၁၈

เจริญพร

Ms: Vg nra.

(พระปิฎกโกศล, ดร.)

รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

ผู้ประสานงาน : พระครูพิทักษ์ศิลปาคม ฉายา วชิรวิฑูโธ

โทรติดต่อกับ ๐๘-๙๕๕๕-๔๑๙๕

ที่ ศธ. ๖๑๖๑/ว.๓๘

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม
เลขที่ ๑๐๙ หมู่ที่ ๗ ตำบลแพ่งพวย
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๗๐๑๓๐

๓๑ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย

เจริญพร นายประชุม พิมพ์โตต นายกองค์การบริหารส่วนตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูพิทักษ์ศิลปาคม ฉายา วชิรวิฑูโร รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๓๐๒๐๕๐๐๘ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในอำเภอ
โพธาราม จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บจากท่าน จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่าน
เพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการ
ต่อไปแก่หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณใน
ความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

พระครูพิทักษ์ศิลปาคม
นายประชุม พิมพ์โตต

เจริญพร

(พระปิฎกโกศล, ดร.)

รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

ผู้ประสานงาน : พระครูพิทักษ์ศิลปาคม ฉายา วชิรวิฑูโร

โทรศัพท์ ๐๘-๙๕๕๕-๙๑๙๕

ที่ ศธ. ๖๑๖๑/ว.๓๘

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม
เลขที่ ๓๐๙ หมู่ที่ ๗ ตำบลแพะพวย
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๗๐๑๓๐

๓๑ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย

เจริญพร นายวันวิธ คชประดิษฐ์ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๓ ตำบลคลองตากุด อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูพิทักษ์ศิลปาคม ฉายา วชิรขุโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๓๐๒๐๕๐๐๘ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในอำเภอ
โพธาราม จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บจากท่าน จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่าน
เพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการ
ต่อไปแก่หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณใน
ความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

พระครูพิทักษ์ศิลปาคม
วันวิธ คชประดิษฐ์

เจริญพร

พระปิฎกโกศล

(พระปิฎกโกศล, ดร.)

รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

ผู้ประสานงาน : พระครูพิทักษ์ศิลปาคม ฉายา วชิรขุโณ

โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘-๙๕๕๕-๔๑๙๕

ที่ ศธ. ๖๑๖๑/ว.๓๘

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม
เลขที่ ๑๐๙ หมู่ที่ ๗ ตำบลแพะพวย
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๗๐๑๓๐

๓๑ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย

เจริญพร นายฤทธิไกร เอี่ยมจินดา ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๔ ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูพิทักษ์ศิลปาคม ฉายา วชิรขุโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๓๐๒๐๕๐๐๘ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในอำเภอ
โพธาราม จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บจากท่าน จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่าน
เพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการ
ต่อไปแก่หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณใน
ความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เจริญพร

(พระปิฎกโกศล, ดร.)

รักษการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

ผู้ประสานงาน : พระครูพิทักษ์ศิลปาคม ฉายา วชิรขุโณ

โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘-๙๕๕๕-๔๑๙๕

ที่ ศธ. ๖๑๖๑/ว.๓๘

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม
เลขที่ ๑๐๔ หมู่ที่ ๗ ตำบลแพงพวย
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๗๐๑๓๐

๓๑ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่สัณนิษฐานเพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย

เจริญพร ผู้อำนวยการหลักสูตรการท่องเที่ยวและการโรงแรม มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง จ. ราชบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัณนิษฐานที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูพิทักษ์ศิลปาคม ฉายา วชิรวิฑูรโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๓๐๒๐๕๐๐๘ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในอำเภอ
โพธาราม จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บจากท่าน จึงใคร่ขออนุญาตจากท่าน
เพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการ
ต่อไปแก่หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณใน
ความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

อนุทนายให้สัมฤทธิ์

กมลวรรณ เกษมอยู่

เจริญพร

พระปิฎกโกศล

(พระปิฎกโกศล, ดร.)

รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

ผู้ประสานงาน : พระครูพิทักษ์ศิลปาคม ฉายา วชิรวิฑูรโณ

โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘-๙๕๕๕-๔๑๙๕

ที่ ศธ. ๖๑๖๑/ว.๓๘

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
วัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายาราม
เลขที่ ๓๐๙ หมู่ที่ ๗ ตำบลแพะพวย
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๗๐๑๓๐

๓๑ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่สัณนิบาตเพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย
เจริญพร นายพิเชษฐ์ ยานวิริยะกุล รักษาการผู้อำนวยการโรงเรียนคณาธรรม จังหวัดราชบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัณนิบาตที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูพิทักษ์ศีลปาคม ฉายา วชิรวิฑูโร รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๓๐๒๐๕๐๐๘ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในอำเภอ
โพธาราม จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บจากท่าน จึงใคร่ขออนุญาตจากท่าน
เพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการ
ต่อไปแก่หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณใน
ความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

อนุญาติให้สัมภาษณ์
ผ.ดร.
(นางพิเชษฐ์ ยานวิริยะกุล)

เจริญพร
พระปิฎกโกศล, ดร.)
รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

ผู้ประสานงาน : พระครูพิทักษ์ศีลปาคม ฉายา วชิรวิฑูโร
โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘-๙๕๕๕-๔๑๙๕

ที่ ศธ. ๖๑๖๑/ว.๓๘

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
วัดหลวงพ่อดงธรรมกายาราม
เลขที่ ๓๐๙ หมู่ที่ ๗ ตำบลแพะพวย
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๗๐๑๓๐

๓๑ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย

เจริญพร นายธรรมบุญ แยมศิริ รักษาการผู้อำนวยการโรงเรียนวัดขนอน จังหวัดราชบุรี

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูพิทักษ์ศิลปาคม ฉายา วชิรวิฑูรโธ รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๓๐๒๐๕๐๐๘ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในอำเภอ
โพธาราม จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บจากท่าน จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่าน
เพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการ
ต่อไปแก่หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณใน
ความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

อนุภาณิ์สัมภาษณ์
อ. แยมศิริ

เจริญพร

(พระปิฎกโกศล, ดร.)

รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

ผู้ประสานงาน : พระครูพิทักษ์ศิลปาคม ฉายา วชิรวิฑูรโธ

โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘-๙๕๕๕-๔๑๙๕

ที่ ศธ. ๖๑๖๑/ว.๓๘

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
วัดหลวงพ่อดงธรรมกายาราม
เลขที่ ๑๐๙ หมู่ที่ ๗ ตำบลแพะพวย
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๗๐๑๓๐

๓๑ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเคราะห้สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย

เรียน พระอนุวัตร สัจจิตโต ผู้จัดการพิพิธภัณฑิ์พื้นบ้านวัดคงคาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูพิทักษ์ศิลปาคม ฉายา วชิรฐุโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๓๐๒๐๕๐๐๘ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในอำเภอ
โพธาราม จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บจากพระคุณท่าน จึงใคร่ขออนุญาตเคราะห้
จากพระคุณท่าน เพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะ
ประโยชน์ทางวิชาการต่อไปแก่หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระ
คุณท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

อนุญาตให้สัมภาษณ์
พระอนุวัตร สัจจิตโต

เรียนมาด้วยความเคารพ

พระปิฎกโกศล
(พระปิฎกโกศล, ดร.)

รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

ผู้ประสานงาน : พระครูพิทักษ์ศิลปาคม ฉายา วชิรฐุโณ

โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘-๙๕๕๕-๔๑๙๕

ที่ ศธ. ๖๑๖๑/ว.๓๘

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
วัดหลวงพ่อดงธรรมกายาราม
เลขที่ ๓๐๙ หมู่ที่ ๗ ตำบลแพ่งพวย
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๗๐๑๓๐

๓๑ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย

เจริญพร นายฉลาด ทวารนุกุลพงศ์ ผู้ดูแลพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูพิทักษ์ศิลปาคม ฉายา วชิรวิฑูโธ รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๓๐๒๐๕๐๐๘ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในอำเภอ
โพธาราม จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บจากท่าน จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่าน
เพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการ
ต่อไปแก่หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณใน
ความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

๐๗๑๐๗ ๖๖๑๓๐๐๘
ฉลาด ทวารนุกุลพงศ์

เจริญพร

(พระปิฎกโกศล, ดร.)

รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

ผู้ประสานงาน : พระครูพิทักษ์ศิลปาคม ฉายา วชิรวิฑูโธ

โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘-๙๕๕๕-๔๑๙๕

ที่ ศธ. ๖๑๖๑/ว.๓๘

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม
เลขที่ ๑๐๙ หมู่ที่ ๗ ตำบลแพะพวย
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๗๐๑๓๐

๓๑ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย

เจริญพร นายโสภณ นิไชโยค ปราชญ์ชาวบ้านชุมชนวัดคงคาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูพิทักษ์ศิลปาคม ฉายา วชิรวิฑูโร รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๓๐๒๐๕๐๐๘ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในอำเภอ
โพธาราม จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บจากท่าน จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่าน
เพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการ
ต่อไปแก่หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณใน
ความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

๑๖/๑๐/๒๕๖๑
ใน ส.๓๖๗
ใน ส.๒

เจริญพร

(พระปิฎกโกศล, ดร.)

รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

ผู้ประสานงาน : พระครูพิทักษ์ศิลปาคม ฉายา วชิรวิฑูโร

โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘-๙๕๕๕-๔๑๙๕

ที่ ศธ. ๖๑๖๑/ว.๓๘

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม
เลขที่ ๑๐๙ หมู่ที่ ๗ ตำบลแพะพวย
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๗๐๑๓๐

๓๑ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย

เจริญพร นายจรรยา ถาวรกุลพงศ์ ประชาชนบ้านชุมชนวัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูพิทักษ์ศิลปาคม ฉายา วชิรวิฑูรโธ รักษะประจำตัวนิสิต ๖๐๓๐๒๐๕๐๐๘ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในอำเภอ
โพธาราม จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บจากท่าน จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่าน
เพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้สันติดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการ
ต่อไปแก่หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณใน
ความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

อ.จุฑามาศ ใจสัมภาสค์.

จ.พรม ถาวรกุลพงศ์.

เจริญพร

(พระปิฎกโกศล, ดร.)

รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

ผู้ประสานงาน : พระครูพิทักษ์ศิลปาคม ฉายา วชิรวิฑูรโธ

โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘-๙๕๕๕-๔๑๙๕

ภาคผนวก ค

แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง

การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

ข้อคำถาม

๑. ท่านเห็นว่า สภาพการณ์ปัจจุบันของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี มีสภาพเป็นอย่างไร เมื่อพิจารณาเฉพาะด้านสิ่งดึงดูดใจ
๒. ท่านเห็นว่า สภาพการณ์ปัจจุบันของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี มีสภาพเป็นอย่างไร เมื่อพิจารณาเฉพาะด้านสิ่งอำนวยความสะดวก
๓. ท่านเห็นว่า สภาพการณ์ปัจจุบันของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี มีสภาพเป็นอย่างไร เมื่อพิจารณาเฉพาะด้านการเข้าถึง
๔. ท่านเห็นว่า สภาพการณ์ปัจจุบันของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี มีสภาพเป็นอย่างไร เมื่อพิจารณาเฉพาะด้านการรักษาความปลอดภัย
๕. ท่านเห็นว่า สภาพการณ์ปัจจุบันของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี มีสภาพเป็นอย่างไร เมื่อพิจารณาเฉพาะด้านการตลาด
๖. ท่านเห็นว่า สภาพการณ์ปัจจุบันของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี มีสภาพเป็นอย่างไร เมื่อพิจารณาเฉพาะด้านนักท่องเที่ยว
๗. ท่านเห็นว่า แนวโน้มในเชิงอุดมคติของการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ควรเป็นอย่างไร
๘. ท่านเห็นว่า แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มเชิงอุดมคติ เป็นอย่างไร เมื่อพิจารณาเฉพาะด้านสิ่งดึงดูดใจ

๙. ท่านเห็นว่า แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มเชิงอุดมคติ เป็นอย่างไร เมื่อพิจารณาเฉพาะด้านสิ่งแวดล้อมความสะดวก

๑๐. ท่านเห็นว่า แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มเชิงอุดมคติ เป็นอย่างไร เมื่อพิจารณาเฉพาะด้านการเข้าถึง

๑๑. ท่านเห็นว่า แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มเชิงอุดมคติ เป็นอย่างไร เมื่อพิจารณาเฉพาะด้านการรักษาความปลอดภัย

๑๒. ท่านเห็นว่า แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มเชิงอุดมคติ เป็นอย่างไร เมื่อพิจารณาเฉพาะด้านการตลาด

๑๓. ท่านเห็นว่า แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มเชิงอุดมคติ เป็นอย่างไร เมื่อพิจารณาเฉพาะด้านนักท่องเที่ยว

ขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการ

พระครูพิทักษ์ศิลปาคม (นุชิต วชิรจุฑาโฒ)

นิสิตปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

(ผู้สัมภาษณ์)

ภาคผนวก ง
ประมวลภาพจากการสัมภาษณ์

สัมภาษณ์ พระครูวิสุทธาจารย์, ดร.
เจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ พระครูคุณสารานุกูล
รองเจ้าคณะอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ พระครูสันตยาภิรัต
เจ้าอาวาสวัดคงคาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ นายสนธยา เสนเอี่ยม
ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี
๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ นางนงคราญ สุขสม
ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๑ ราชบุรี
๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ นางสาวสรียา บุญมาก
ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานราชบุรี
๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ นายประทีป มีพรบุชา
นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลคลองตากคต อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ นายประชุม พิมพ์โต
นายกองค์การบริหารส่วนตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ นายวันวิส คชประดิษฐ์
 ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๓ ตำบลคลองตากต อำเภोधราราม จังหวัดราชบุรี
 ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ นายฤทธิไกร เอี่ยมจินดา
 ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๔ ตำบลสร้อยฟ้า อำเภोधราราม จังหวัดราชบุรี
 ๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ ดร.กนกวรรณ แสนเมือง ผู้อำนวยการหลักสูตรการท่องเที่ยวและการโรงแรม
คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง จังหวัดราชบุรี
๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ นายพิเชษฐ์ ยานูวิริยะกุล
รักษาการผู้อำนวยการโรงเรียนวัดคงคาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ นายธรรมบุญ แยมศรี
รักษาการผู้อำนวยการโรงเรียนวัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ พระอนวัตร สุจิตโต
ผู้จัดการพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดคงคาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ นายฉลาด ถาวรกุลพงศ์
ผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์หนังใหญ่วัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ นายโสภณ นิไชโยค
ปราชญ์ชาวบ้าน ชุมชนวัดคงคาราม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ นายจพรรักษ์ ถาวรกุลพงศ์
ปราชญ์ชาวบ้าน ชุมชนวัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระครูพิทักษ์ศิลปาคม
(นุชิต วชิรวิฑูโธ/ลั่นทอง)
- เกิด : วันพุธที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๘
- สถานที่เกิด : ตำบลสร้อยฟ้า
อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
- การศึกษา : นักธรรมชั้นเอก พ.ศ. ๒๕๓๕
มัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.ศ.๕)
โรงเรียนโพธารามพัฒนาเสนา พ.ศ. ๒๕๒๕
หลักสูตรประกาศนียบัตรบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๕๗
พุทธศาสตรบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๖๐
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (ศิลปะและการออกแบบ)
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี พ.ศ. ๒๕๕๕
- อุปสมบท : วันเสาร์ที่ ๒๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๐
ณ พัทธสีมา วัดขนอน ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
- สังกัด : วัดขนอน ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
- ตำแหน่ง/หน้าที่ : เจ้าคณะตำบลสร้อยฟ้า-ชำแระ
เจ้าอาวาสวัดขนอน
ประธานศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราชา
กรรมการบริหารพิพิธภัณฑ์หนังใหญ่วัดขนอน
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดขนอน
เลขที่ ๑ หมู่ที่ ๔ ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ๗๐๑๒๐
โทร. ๐๘-๙๕๕๕-๔๑๙๕, ๐-๓๒๓๕-๔๒๗๒, 1nangyai@gmail.com